

sosyalist politika

ÜÇ AYLIK KİTAP DİZİSİ

sayı

12

MART 1997

SOLDA SİYASET MANTIĞI

Sosyalist Politika

KRİZİN 4., ÖDP'NİN 1. YILINDA

İ. Suphi Candemir

ÖDP KENDİNİ ARIYOR

Ali Önder Öndeş, Kadir Karabulak

"ÖZGÜRLÜKÇÜ DEMOKRATİK CUMHURİYET"

ÜZERİNE İlhan Turan

EMEK SÜRECİ: DEĞİŞEN VE DEĞİŞMEYEN

Dilhan Adanır

MODERNİTE, POSTMODERNİTE YA DA KAPİTALİZM

Ellen Meiksins Wood

Fehmi Bayraktaroğlu

Engin Erkiner

Haluk Savaş

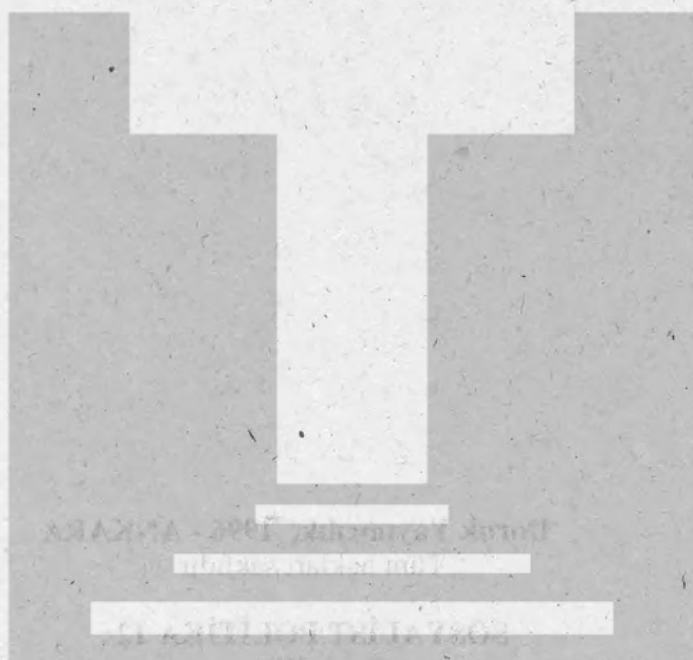
İclal Karlık

A. İlker Ege

William Smaldore

ÜSTAV

Soyalist Politika 12

TÜSTAV

Sosyalist Politika:

Konur Sokak No: 12/27 - Kızılay/Ankara
Tel : (0.312) 418 39 50

Doruk Yayıncılık, 1996 - ANKARA

Tüm hakları saklıdır

SOSYALİST POLİTİKA 12

Ortak Kitap

Mart - 1997

Dizgi : GOŞA (0.312) 418 05 52

Yayınevi Adresi : Sakarya Cad. 36/11 06420 Yenışehir/Ankara

Tel-Fax : (0.312) 435 24 97

İÇİNDEKİLER

— SUNU	1
— SOLDA SİYASET MANTIĞI <i>Sosyalist Politika</i>	5
— KRİZ DÖRDÜNCÜ ÖDP 1. YILINDA..... <i>İ. Suphi CANDEMİR</i>	19
— ÖDP KENDİNİ ARIYOR..... <i>Ali Önder ÖNDEŞ - Kadir KARABULAK</i>	28
— ÖZGÜRLÜKÇÜ DEMOKRATİK CUMHURİYET ... <i>İlhan TURAN</i>	47
— EMEK SÜRECİ DEĞİŞEN ve DEĞİŞMEYEN	61
<i>Dilhan ADANIR</i>	
— GEÇİCİ İŞLERDE ÇALIŞAN KADINLARIN ÖRGÜTLENMESİ HAKKINDA..... <i>İclal KARLIK</i>	80
— KRİZ ve TÜRKİYE: KESKİN BİR GERİLİMİN ORTASINDA..... <i>Haluk SAVAŞ</i>	87
— BİR KEZ DAHA "SOSYALİSTLER VE KOLLEKTİFLER" İLAVETEN SINIFA NAZIR HALİMİZ	92
<i>Fehmi BAYRAKTAROĞLU</i>	
— FELSEFENİN ÇAĞRISI..... <i>Ali Deniz TOROS</i>	102
— "GELENEKSEL" ya da "YENİ" PARADİGMASI	106
<i>A.İlker EGE</i>	
— MODERNİTE, POSTMODERNİTE ya da KAPİTALİZM?	117
<i>Ellen Meiksins WOOD - Çev.: İlker KABRAN</i>	
— KÜBA DEVRİMİ ÜZERİNE GÖZLEMLER	130
<i>William SMALDONE - Çev.: İclal KARLIK</i>	

SUNU

*ve zamanlar kötüdür şimdi
öteki şehirde
ama adımlar rahattır yine de
ve kırılmaz alın*

*katı insanlık, hareketsiz
donmuş balıklar gibi
ama kalp kıpır kıpırdır yine de
ve gülümseyiş yumuşacık
Brecht*

Asıl teması **ÖDP, Kriz ve Sol** olan içeriğimizle yeni bir sayıda daha merhaba...

Yaşanmakta olan pek çok gelişme, içinden geçmekte olduğumuz sürecin yüklü politik veri ve yoğunluğu bu sayıdaki yazılarımıza da yansıyor. Dergimizin bu sayısındaki bir kısım yazı, pratiği içinde yer aldığımız **Özgürlük ve Dayanışma Partisi**'nin 1. yılını doldurduğu şu sıralarda ÖDP'nde gözlenenler ve saptananlara ayrılmış durumda. Bugün **ÖDP** pratiğinin gelmiş olduğu konum ve son görünüm yazılarımız içinde çeşitli boyutlarıyla ele alınıyor. Yine, geçirilmekte olan genel kriz sürecinin 4 yıllık gelişiminin bugünkü verileri, bu verilerin sosyalistler için anlamları, çıkarımları arkadaşlarımız İ.Suphi Candemir'in 'Kriz Dördüncü, ÖDP'nin 1. yılında' başlıklı yazısı ile değerlendiriliyor. Doğal olarak sol'un bu sayımızda da tüm yazılarımızın ağırlıklı içeriğini doldurduğunu söyleyebiliriz.

Sayısız zengin diyebileceğimiz yazarlarımız arasında bu sayımızda Kurtuluş platformundan Fehmi Bayraktaroğlu da kendi değerlendirme ve yorumlarıyla dergimizin tartışırıcı, sorgulatıcı içeriğine katkı getiriyor. Ayrıca

geçen sayımızda sevinerek gördük ki, sosyalist pratiğe açılım getireceğini düşünüp çevirdiğimiz Hobsbawn ve F.Jameson'a ait metinler, daha sonra başka dergilerde de değişik çevirilerle yayınlandı. (Bu yolla yine okunabildi ve böylece altını çizmeye çalıştığımız vurgulamalar, saptamalar daha da pekişmiş oldu.) Başta 'Mürekkep' dergisi olmak üzere aynı içeriği keşfeden çevrelere 'katkıları' için iyi dileklerimizi sunuyoruz. Bu kez, 'Modernite, Postmodernite ya da Kapitalizm' başlığı içinde E.Meiksins Wood'a ait bir metin ile beraber William Smaldone'den başka bir çalışmaya yer veriyoruz. Sonradan aynı metinlerin başka dergilerde yine yer alması durumunda sevineceğimizi şimdiden duyurmak isteriz.

Okurlarımıza bu sayımızın da anlamlı olmasını arzuladık. Sosyalist yürüyüşün büyüyerek ve çoğalarak sürmesi dileğimizle...

Sosyalist Politika

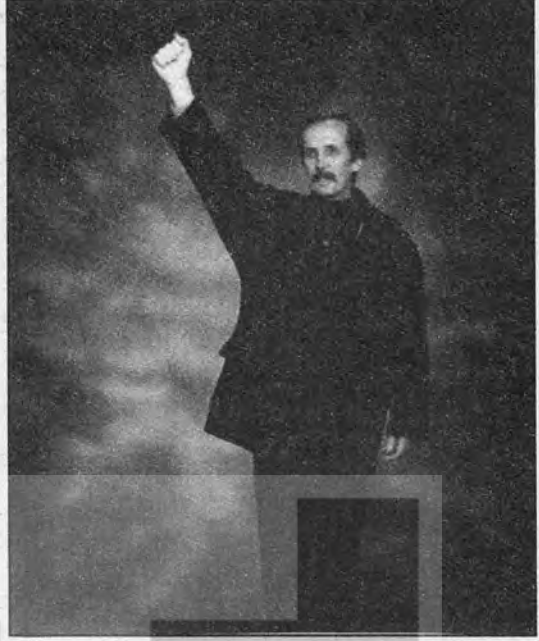
TÜSTAV

Ayhan Hoca'nın anısına

Bir insanımızı, bir yoldaşımızı daha yitirdik. Adı Ayhan Eken idi. Ve günümüzün moda anma söylemlerinde dile getirilenlerden farklı olarak kendini salt barışa, demokrasiye, insan haklarına da adamamıştı. Düpedüz sosyalistti. Aynı Behice Boran gibi. Ama, Behice Boran'ı anma gününde insanlar, sanki Behice Boran'ın başka bir davası olmamış gibi "O hep demokrasi istemişti" diyebiliyorsa, yitirdiğimiz yoldaşımızın barıştan başka bir derdi olmadığını söyleyebiliyorsa, bize de şunu söylemek düşüyor: Ayhan Eken sonuna kadar bir sosyalizm savaşçısıydı ve hedefini ve özlemini hiçbir gerekçeyle saklamamıştı. Partili gelenekten geliyordu. Başka geleneklerden gelen devrimci ve sosyalist yoldaşlarımızla birlikte aynı parti çatısı altında olmanın verimine varamadan aramızdan ayrıldı. Onun tadamadığını birlikte tadacağız.

Hoşçakal Ayhan Hoca

S.P.

SOLDA SİYASET MANTIĞI VE GERİLİM HATTINDAKİ SİYASET

Genel Bağlam

Sınıflı toplum verisi, siyaseti doğallıkla sınıf siyaseti olarak tanımlamayı gerektiriyor. Siyasetin mantığı da, sınıfsallık, sınıf çıkarı ve ereklerine ilişkin öz ve içerikle sarmalanmış olarak şekilleniyor. Kısacası siyasetin söz konusu öncüller üzerinde belirginleşen bir alt yapısı ve üst belirlenimleri vardır. Bu durum, ekonomik temel, ideolojik kültürel siyasal yapılanmalar; tarihsel öncül, belirlenim ve yönelimler; gündeliklikle sınırlanmayan bir güncel ilişkiler izdüşümü; ve nihayet tüm bunların içerildiği çelişki ve salınımlar gibi çeşitli parametreler üzerinden kendini göstermektedir. Çelişkilerin yarattığı salınım alanlarına rağmen sınıfsal ereğinin doğrusallığı, gelişme ve korunma reflekslerinde, ideolojik kültürel siyasal manevra yeteneklerinde somutlanır. Bu anlamda en karmaşık gibi görünen olguların çözümlenmesi, bizi yine sınıfsal öz ve çıkara, çelişkilere, siyasetin mantığına ve salınımlarına ulaştıracaktır.

Burjuva siyasetinin öz ve biçimleniş ilişkisi alanındaki salınımlarının ciddi gerilim hatlarını barındırdığını öncelikle görmek gerekiyor. Bu ilişki ve çelişki diyalektiği, kapitalizmi ve burjuva siyasetini daha anlaşılır kılmaktadır. Şöyle ki, kapitalizm gerçekten kendi mezar kazıcılarını yapısal bir bunalım içinde üretmekte ve aynı anda bu bunalım içinde her tür manevra ve yenilenme girişimlerinde bulunmaktadır. Mülkiyetin özel ellerde toplanması ve bu tarz bir mülk edinişin orta sınıfları da kapsayarak "toplumsallaşması" yoluyla kendini meşru kılma çabası ile üretim sürecinin toplumsal karakteri arasındaki çelişki; emeğin yeniden üretiliş ve örgütleniş ile üretim ilişkileri arasındaki çelişki; meta üretim-dolaşım-kullanım sürecinin yabancılaştırıcı içeriğinin ideolojik kültürel boyutları artan oranda barındırması, kapitalist toplumsal formasyonun en temel antagonistik çelişkiler yığınına oluşturmaktadır.

Siyasal üst yapının bu temelce belirlenen sömürü ilişkilerine kalkan oluşu toplumsal formasyonun ideolojik kültürel ve geleneksel ahlaki nosyonlar üzerinden düzenlenmesi; yapısal ve sürekli bunalımın perdelenmesine yönelik olarak işleyen bir yapının ve sürecin unsurları, burjuva siyasetinin temel parametrelerini oluşturmaktadır. Kapitalist birikim süreçleri her zaman kendilerine uygun bir yapı ve formasyonu gerekli kılmış, siyasetin mantığı da bu özgün birikim süreç ya da uğraklarına göre çeşitli değişimleri öngörmüşlerdir.

Yukarda dile getirilen olgular iki noktanın altını çizmeye yöneliktir. İlki, kapitalist formasyonun belirli bir bütünlüğe sahip olduğuna ve bunun sınıfsal

çıkar temelinde oluşmuş yapıları gerekli kıldığına ilişkindir. İkinci vurgu ise, aynı sınıfsal temelın gayri insani belirlenimlerinin, sözkonusu bütünlüğü bir dizi çelişki ve çatışma ile her an bozmaya ve çözmeye olanak tanımasıdır. Bunalımın yapısalılığı, kapitalizmi, sözünü ettiğimiz nedensellik, ara sonuçlar ve ara çözümlerle birlikte yaşamaya zorunlu kılmaktadır. Emekçi sınıflar adına sınıf siyasetinin nedensellik ve erekselliği de yine aynı olgular bütününde kendine uygun bir alan bulmaktadır. Burada sınıf siyaseti, kapitalizmi çözücü ve aşıcı olma misyonu ile kendine ayrı bir alan bulmaktadır.

Sosyalist hareket, karşısındaki olgular yığınına belirli bir bütünlükle değerlendirdiğinde onun içindeki çelişkilerden çıkan bir eksen, hareket noktası olarak da açılım-dolayım kanalları bulabilecek, oluşturabilecektir. Bu gereklilik, sınıfsal, toplumsal, ideolojik ve kültürel alan faaliyeti ve çözümlemeleriyle kendini somutlamalıdır. İşte bu eylemler bütünü sınıf siyasetine, onun yürütülüğü de sosyalist siyaset tarzına ulaşılmasını sağlayacaktır.

Solda Siyaset Mantığı ve Bazı Yaklaşımlar Üzerine

Bugün sosyalist solda görülebilen farklı siyaset mantıkları ve onların izdüşümü olan farklı siyaset tarzları, ideolojik, siyasal ve örgütsel düzlemlerde doğrusal karşılıklarını yaratamamış durumdadırlar. Bu noktada oluşan bir sıkışmadan, öbeklerin birbirine bakışımından, aralarında oluşan ara yüzeylerden ve siyaset sahasında doldurulması gereken önemli boşluklardan tekrar söz etmemiz gerekiyor. Bu durum, bugünün birlik girişimlerinin gerilim hattına bindirilmiş bir ağır yük olarak görülebilmekle birlikte, esasen pozitif bir sorunsal alanının varlığını göstermektedir. Bugün hiçbir sol öbek ve siyaset tarzı kendisini doğrusal ve yalıtık bir çizgi ve kanal içinde geliştirerek sol içinde egemen kol olma ya da devrim sürecinin tekleşmiş öncü kolu olma olanağı bulamamaktadır, ileride de bulamayacaktır. Gerek birlik süreçlerinin gerekse ayrık duruşların sıkışma ve pat durumu yaşamasında bu gerçeğin de rolü bulunmaktadır. Bunlar, sola ilişkin ilk belirlemeler olarak önemlidir. Bu nedenle, birazdan irdedeceğimiz, siyaset mantığına ve tarzına ilişkin sap-tamalarımız, sol içinde kendine her zaman yeni konular üzerinden alan bulabilecektir. Ancak bu durum kimi yer değişiklikleri ve ilginç harmanlanma dinamiklerine yer bırakmayacak tarzda algılanmamalıdır. Biz burada, deyim yerindeyse, bugünkü tablonun fotoğrafını çekeceğiz. Bu girişim, ilk olmadığı gibi son da olmayacak. ● ●

Önce belirtmek istiyoruz ki siyaset tarzı, esasen siyaset mantığının bir iz düşümünü ve onun yürütülüştaki şekillenmeleri anlatmaktadır. Bu kapsamda ele alacağımız ilk yaklaşım temel toplumsal sınıflar olan işçi sınıfı-burjuvazi karşıtlığındaki belirgin temeli kabalaştırılmış bir genel sınıflar mücadelesi olarak algılamakta; karşıt sınıfların ayrıntılı çözümlenmesine dayanmayan, yalnızca sürekliliği itibarıyla burjuvazinin evrensel zorunu görüp

sezebilen ve buradan tepki oluşturan bir yönelime tekabül etmektedir. Burada tarihsel gerçeğin başat da olsa yalnızca bir yönünü görme tutumu baskındır. Ancak, sınıflar mücadelesinin, ideoloji ve siyasetin şekillenmesine ve yeniden üretiminin ayrıntılı çözümlemelerine pek gereksinim duyulmaz. Kaba bir tarih bilgisiyle ve tarihin yönünün kabaca belirlenmesiyle yetinilir. Bu yaklaşım, tarihi asal parametre ve vektörleriyle kavrayamadığı için bugüne ilişkin olarak sergilenen politik refleks, güncelliğe sıkıştırılmış anlık yoğunlaşmalarla sakatlanmaya çok açıktır. Ayrıca aynı yaklaşım, bütünlüklü bir süreç ve gelecek kurgusundan yoksunluğu da içinde barındırır. Bütün araç ve olanaklar bugünün (burada bugün, devrimci bir konjonktür ya da momentı değil, herhangi bir günü ifade etmektedir) yoğunlaşması için kullanılır. Bu nedenle ciddi bir birikim ve süreklilik, bir atılım potansiyeli oluşturulamaz. "Hemen şimdi" apolitizmi olarak da kendini gösteren bu yaklaşım, tarihteki bazı özel ve aşılmış uğrakların yanlış yorumlanışından hareketle, güncel belirlenimciliği ve aşamacılığı benimsemiştir.

Zaman zaman demokrasi mücadelesinde kilitlenen ve zaman zaman da kaba bir doğrudancılığın içerildiği devrimcilik arasındaki salınım kitle hareketlerindeki belirlenim ve yükselişe göre konjonktürel olarak birini ya da ötekini öne çıkarabilmektedir.

Ele alacağımız bir başka, ancak ilkiyle akraba olan bir yaklaşım ise hemen her şeyi "hemen şimdi" istemektedir. Pek anlamlı olmayan iç ayrımları bir yana bırakılırsa, burada demokrasi, insan hakları, Kürt sorunu, kadın sorunu, "diğer ezilen cinsler" sorunu, sosyalizm, devrim hatta komünizme ve liberter kurguya ilişkin kimi biçimlerin hepsi ve herşey hemen şimdi gerçekleşsin istenir. Koyu bir apolitizm ile sarmalanan ve gerçekleşebilir olması gerekenleri önce imkansız mertebesine oturtan bu yaklaşım, daha sonra "imkansız isteme" tutumu ile kendini politize ettiği yanılsamasını yaşar. Esasen bu eğilimin bugünü erekselleştirishi anti-tarihselcilik ile çerçevelemiştir. Çünkü bu yaklaşıma göre, her şey sınıf ve sınıfsallık eksenli olarak oluşmamakta, tek tek toplumsal sorunların son derece özgün belirlenimleri bulunmakta, bundan dolayı siyasetin sınıf-sınıf mücadelesi gibi doğrudan karşıtlıklar üzerinden değil her bir sorunun kendi özgül dolayimleri üzerinden inşa edilmesi gerekmektedir. Anti-politik çağın yeni tarz modern (daha doğrusu postmodern) politikası bunu gerektirmektedir. Tarih mi, o zaten sınıf mücadelelerinin yıkıcı sonuçları ve yanılsarıyla doludur. Gerek bugün gerekse gelecek, bugünün apolitizmi ve aşamacılığı ile kat kat ayrıştırılmaktadır.

Buraya kadar değinilen iki eğilim, doğrudanlık-dolayımıcılık, araçsallık fetişizmi ile bugünün erekselleştirilmesi, aşamaların özellikle ve illa da demokrasi sorununda yoğunlaştırılması gibi özellikleriyle, yöntemsel olarak bir aynılığı paylaşmaktadırlar. Siyasetin karmaşık gibi görünebilen fakat pekala sadeleştirilebilecek boyutlarına vurulduğunda ise bu iki eğilim arasında birinden birine hiç de fit olunmaması gereken kimi farklılıklar da ortaya çık-

maktadır. Bunlar mücadele araçlarına, sloganlara, vizyona ve imaja ilişkindir. Elbette siyasetin böylesi gerçekleşme, dışavurum boyutları da vardır; ancak asal eksen, yöntem ve programatik boyutlarda aranmalı, gerisi siyasetin ayırıştırıcı ve aynılaştırıcı süreçlerindeki devrim konusu olarak görülmelidir. Bu gerçeğe birlikte, yöntemdeki aynılaşmanın ve yanlışların, bir dizi devrimci ve sol tutum ile gelişmeyi berhava edebileceğine özellikle işaret etmek istiyoruz. Aynı nedenle sosyalist siyasetin yöntem- program-eylem / siyaset-tarihsellik-güncellik-gelecek bütünlüğüne özel vurgu yapıyoruz. Şunu da biliyoruz: Söz konusu bütünlük kurgusu bizzat siyasal pratik içinde defalarca, gerilimler yaşayacak, defalarca yeniden inşa edilmesi gerekecektir.

Postmodernist söylemin güncelciliği bazı yorumlarda sıkışmış zaman rasyonalizasyonu olarak değerlendiriliyor. Yukarda değindiğimiz her iki eğilimin sıkışmış ve sıkıştırılmış zaman gereksinmesinin, doğrudan postmodernizmin bir etkisi olmasa da sosyalist duruşun dışsal öğelerle nasıl eklemenebileceğine dair bir örnek oluşturduğunu belirtmek gerekiyor. Böylesi bir eklemleme ve yöntem aynılığını yaşayanları Türkiye solunun MDD ve yeni sol belirlenimli çevreleri olarak tanımlayabiliriz. Biraz daha açarsak, MDD kökenli olmayan, eski geleneksel sol kökenli bir kısım insanın da bugün MDD ve yeni sol belirleniminde MDD kökenlilerle bulunduğu belirtilmelidir. Eski MDD-SD tartışmaları aşılmış ve MDD eskimiş gibi görünürken MDD'nin aşamacı siyaset mantığı bugün sosyalist solda daha geniş bir alan bulabilmiştir.

Özel olarak bu noktada açarak yinlemek istiyoruz: *Sosyalist Politika* hangi sol çevrenin hangi belirlenimleri taşıdığını, kökeninden ne oranda ayırdığını ve ne oranda kendi elini kolunu bağladığını sürekli olarak yeniden gözlemekte ve test etmektedir. Örneğin MDD ve yeni sol belirlenimli çevrelerin siyasal devrim gerekliliğini ezecek tarzdaki toplumsal reform-toplumsal devrim yönelimlerinin nasıl pekiştirdiğini ve aynı anda siyasal devrimin bazı öbeklerce nasıl kabullenildiğini izlemeye çalışıyoruz. Fakat söz konusu yönelimin, değinilen başka belirlenimlerce her an zaafiyete uğratılmaya yatkın oluşunu da gözlemleyebiliyoruz. *Sosyalist Politika*, siyasal birliktelik süreçlerinin ve kendi inşasının bir gereği olarak bu noktada hep bir parametre olacak, doğruluğuna inandığı oranda da dayatıcı ve kavgacı olacaktır. Sosyalist hareketin sosyalist geleceğine yönelik kazanımları, bütün bir süreçte daha fazla kollektivize etmek ve kadrolar arası harmanlanma dinamiklerine daha fazla katkıda bulunmak için...

Aynı durum, şimdi ele alacağımız ve sınıfsal parametreleri itibarıyla bize daha yakın ama siyaset perspektifinin somutlanışında görece daha uzak konumlanan bir eğilim için de geçerli. Bu eğilim sınıf ve sınıf mücadelesi vurgusu yapmakta, nesnel süreçler ile sosyalist özne ilişkisinde ise sınıfsallıktan uzaklaşmaktadır. Buradaki sorunlu yan, sınıf mücadelesinin yapısında bulunan doğrusallığı, her uğrak ve dolayında o uğrak ve dolayımı veri düzeyi

bile olmaktan çıkartacak bir keyfi öznelcilikte somutlanıyor. Burada özne nesnelliği birebir belirlemekte hatta sıradan bir veri olarak ikincil derecede kılarak gereksizleştirmektedir. Dikkat edilirse, daha önce eleştirdiğimiz ilk iki eğilimin sonuçta ve önbelirlenim olarak nesnel süreçlerle uyumluluğu veri alan pasifist yorumu ile, şimdi değindiğimiz tarz arasında hem belirgin bir ayırım hem de bir uyum vardır. Ayırım, siyasal tutum alışa ilişkin önsel belirlenimlerde, uyum ise bir tür felsefi idealizmin benimsenişindedir. Birinde nesnellik özneyi edilgen kılıcı tarzda algılanmakta, özne-nesnellik ilişkisine yaklaşımda içerden ayrışılrsa da "bugün"ün araçlar üzerinden erekselleştirilmesindeki yöntemsel aynılık, sonuçta öznenin nesnelliğin figürü olarak algılanmasına yol açmaktadır. Konjonktürel devrimciliğin alçalış ve yükseliş süreçleri rasyonalize edilmeye çalışılmaktadır. Buna karşılık sınıf mücadelesinin doğrusallığına ve özneye belirgin bir rol tanıyan yaklaşım ise kendi öznesini tarihsel-toplumsal özne olan sınıftan yalıtmaktadır. Öncü özne ile tarihsel-toplumsal özne ilişkisini kendisine dışsallaştıran veya salt belirli momentlere sıkıştıran yorum da yine felsefi ve politik bir pasifizm üretmektedir. Özetle birinde nesnellik özneyi, diğerinde özne nesnelliği tasfiye ediyor. Her iki yaklaşımda öne çıkan durum, eksen ile dolayım ilişkisinin kurulamaması olarak da nitelenebilir.

Sosyalist sol içinde değişik konular üzerinde birçok ayırım ve kısmi benzer yönelimler tesbit edilebilir. Ama bunların içinde en önemlisi yöntemle ilişkin olanıdır. Yöntem, ideolojiden siyasete ve oradan örgütsel perspektife kadar kendini bir dizi alanda somutlayabiliyor. Burada bunların tümünü ayrı ayrı ele almak durumunda olmamakla birlikte, belirgin bir ortak payda olarak sınıf mücadelesinin gelişme ve duraklama dönemlerinin, Marksist öncüllerden kalkılarak ve belirli bir yaratıcılık temelinde yorumlanamayışının, sosyalistleri daraltılmış kalıplara yönelttiğini belirtmek gerekiyor. Öyle ki sözde ortodoks kalıplara karşı çıkan yeni sol çevreler için de indirgemeci yöntemle başvuruştan ve sırtan kalıplardan söz etmek olanaklıdır. Öte yandan bir dizi konuda leninist olan birçok çevre sözelden özsel alana geçildiğinde, daraltılmış bir leninizm ve örgüt kimliği üzerinden marksizmi yeni solun dışsız ağzına teslim edebilmektedir.

Özetle sosyalist hareketin bütününe yakını, fetişleştirdiği bir siyaset perspektifinin (ki çoğunda bu açılmamamıştır) esiri olarak özsel alandan uzaklaşmakta kendi içinde oldukça çelişkili ve çıkıksız kurgulara teslim edilen bir bugünü ve onun sıkışmışlığı yaşanmaktadır. Bu, sosyalizmin mevcut somut durumdaki dilemmasını yansıtmakla birlikte sol içi bakışım, ara yüzeylerin işlenmesi, sosyalist siyaset perspektif ve tarzının yeniden kurulması gibi gerekliliklerin varlık alanına işaret ediyor.

Sosyalist Politika'nın Siyaset Perspektifi

Devrimci marksizm ve sosyalist siyaset bizim öncüllerimizi oluşturuyor.

Bu anlamda, salt bize ait özel bir siyaset perspektifi yoktur. Yalnızca *Sosyalist Politika*'nın söz konusu tarihsellikten damıttığı bir perspektitten söz edebiliriz. Bu yaklaşımın gereği olarak ve şu ana kadar irdelenenlerden farklı biçimde *Sosyalist Politika*, sınıf mücadelesine, tarihsel toplumsal özne olarak işçi sınıfına ve onun merkezinde olduğu emekçi sınıfsallığına nesnellik-özne ilişkisinde öznenin de içinde yer aldığı devingen bir nesnellığe ve öznenin hep bozucu, çelişkileri derinleştirici ve devrimci-inşacı olduğu bir sosyalist parametre oluşumuna vazgeçilmez önem atfetmektedir. Böylesi bir eksen ve onun somutlandığı devrimci hat ile birlikte, *Sosyalist Politika* bu hattın eksen-siyasal dolayimler-devrimci süreç ilişkisinin mutlaka kurulması gerektiğine inanmaktadır. Bu gereklilik, siyasetin, bir eksen omurgasında toplumsal formasyonun bütününe hitap ve yönelimle açıklanmasını, merkezi kanalların gerekli dolayimlerinin süreklileşmiş güncel mücadeleler içinde kurulmasını, beslenmesini, gerekli dönüşüm ve sıçramaları yaşamasını öngörmektedir. *Sosyalist Politika*'nın Türkiye sosyalist hareketine önerdiği siyaset perspektifi ne yalnızca sınıfsıkı bir eksen ne de salt kendi başına eksensiz dolayimleri öngörmektedir. Bize göre eksen ve merkezi perspektif, siyasal adım ve açılımları besleyen bir önbelirlenimi, dolayım ise bu alanın öngörü ve beklentilerini besleyen ve düzelden yeni bir bütünü, yani yeni bir somut durum tahliline ulaşılmasını sağlayacak erekselliği içermelidir. Bu yaklaşımımızdan hareketle, bize göre somut-güncel gerçek, tarihsel sürecin izdüşümü ve sürekliliği içinde ancak yeni bir tarihsel durum ve sürecin önsel belirlenimleriyle birlikte tanımlanmalıdır. Somut-güncel gerçek ve nesnellik, nesne-özne ilişkisindeki yanlış algı ve pratiklerin konusu olmaktan çıkılarak, sınıfsallıkla örülü bir yönelim içinde değerlendirilmelidir. Açıkça söylemek istiyoruz: Daha inançlı ve nefesli kadrolar yetiştirilecek ve daha amaçlı bir bugün ve gelecek kurgulanacaksa, tarihi eğilim ve yönelimin güncel gerçeğe bütünlenen ve onu da yönlendiren üst düzeyde bir gerçeğinin olduğunun görülmesi, bilinmesi, sezilmesi ve nihayet bunun eylemli kılınması gerekiyor.

Bu çerçevede yine açıkça bilinmesi gerekiyor: Demokrasi mücadelesinin de kendisini aşan bir merkezi ve üst gerçeği, üstbelirlenimi vardır, olmalıdır. Eğer böyle olmazsa, böyle algılanmaz ve eylem böyle kılınmazsa, herkesin sahiplendiği komünizme, yani demokrasinin ilgasına, yani sınıf egemenliğinin aşılmasına geçilemez. Bunun için de yalnızca proleterya egemenliğinin aynı zamanda bir proleterya demokrasisi, bir sınıf diktatörlüğü olduğunu görmek yetmiyor; öncelikle, her demokrasinin bir sınıf egemenliği, bir sınıf diktatörlüğü olduğunu ideolojik-siyasal bir bakış ve etikle görmek, burjuva demokrasisinin her biçiminin de en başta bir diktatörlük olduğunu bilmek ve ondan cesaretle kopmak gerekiyor. Sosyalist demokratik alternatif ancak böyle propaganda edilebilir. Ve ancak böyle algılanınca biçimsel demokrasi ölçütlerinden, aşamacılıktan, demokrat tepkicilikten kurtulunur. Sosyalist seçenek ve kopuş gerçek kılınır.

Dolayım kavramı: Kolaycılıklara geçit yok

Sosyalist Politika'nın Lukacs'ın Lenin çözümlenmelerinden esinlenerek kullandığı dolayım kavramı, solda kendisine bir kullanım alanı bulmaya başladı. Bu siyasette gerekli olan bir kavranışın yaygınlaşması açısından kolektif bir edimdir. Fakat bugün solun elinde ve dilinde birçok kavram yerli yersiz kullanıma tabi tutulup hiçleştirilebilmektedir. Bu nedenle kolektifleşmeye en fazla açık ve yatkın kimi kavramların yeniden ele alınması gerekiyor.

Dolayım, bir Karadeniz türküsünde geçen "oy saa dolanayım" sözlerinde olduğu gibi tekil birşeyin etrafında dolanıp onu merkez almak değildir. Dolayım kavramsallaşmış bir içerikle kavranmalıdır. Bu anlamda dolayım, sınıf mücadelesinin doğrusallığını anlamlandırmakta, onun bütünselliğine ulaşılmasını sağlamaktadır. İçeriksiz kılınmış bir güncelliğin ya da hayatın içindeki "keşfedilmemiş doğrularla buluşma" yaklaşımının dolayım kavramsallaşması ile gerçekte bir ilgisi yoktur. Marksizm ve onun kavramsal ifadenin alanı, bütün bir toplumsal yaşam içindeki tüm gayri insani sınıfsal gerçekliklerin, sınıf ve insanlığın kurtuluşu için gerekli yöntemsel ve temel parametrelerini ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda toplumsal yaşam içinde buluşulması gereken değer ve gerçekler, soyutlama olarak marksizmde ve onun kavramsal alanında bulunmaktadır. Bunların değişik zaman ve mekanlarda yeniden somutlanma ve soyutlanma çabası ancak bu önsel ve temel belirlenimlere sahip bir siyasetin konusu olacaktır.

Özetle dolayım, birden çok sınıfsal gerçeğin teorik- ideolojik- siyasal ifadelerinin bir merkezde, belirli bir bütünlük içinde toplanmasından oluşan ek- senin, kendi oluşum unsurlarına en siyasal ifadesiyle de sınıfsallığa belirli nosyonlar eşliğinde sürekli bir şekilde yeniden inmesidir. Başka bir deyişle dolayım, eksen bütünlüğünün hareket içindeki izdüşümüdür. İkinci olarak eksen ve dolayım ilişkisi, sürekli olarak siyasal mücadelenin girdileriyle gerekli değişim, gelişim ve yeni açılım parametrelerini edinir. Bu anlamda da sınıflı toplum ve sınıflar mücadelesi gerçeği belirli bir ortodoksiyi hep yeniden üretmek durumundadır. İşte dolayım, bu özsəl belirlenimin gerçek- lenme alanıdır; bu yönüyle de ne güncelliğe ne de dogmatizme tekabül eder.

Burjuva siyaset: Tarih ve perspektif

Türkiye solu güncelcilik ve olayların akışına esaretinden dolayı hep yapa- geldiği kriz tahlillerini her yeni olayda unutup, yeni baştan ve yeni olaylarla sınırlı kriz tahlillerine yönelir. Bu tutum ile Türkiye tarihine bakış arasında bir paralellik vardır. Türkiye siyasal tarihi kimi kesitler itibarıyla ele alınır ve her şey oraya sıkıştırılır. Tabii bir de ultra tarihselciler vardır ki örneğin 1923'den beri faşist diktatörlük vardır derler. Ancak ilginç olan bu ultra yaklaşım sa- hiplerinin de güncelcilikten kurtulamamasıdır.

Güncelcilik "sürekli milli kriz" tahlillerinden tutun faşist diktatörlük yak-

laşım sahiplerine kadar bir dizi "radikal" tesbit sahiplerini *yeniden yapılanma* tartışmalarına kilitleyebiliyor. Cumhuriyet gibi tamamen burjuva bir yeniden yapılanma yaklaşımı yadsınırken, biraz düzen içi biraz düzen dışı olabilecek bir geçişkenlik veya salınım alanındaki bir yeniden yapılanmaya sarılılabiliyor. Bunun nedeni ikilidir: Birincisi daha önce kısaca değindimiz demokrasinin sınıf egemenliği oluşunun netlikle kavranılamayışı; ikincisi ise burjuva devriminin perspektif olarak aşılamayışında kök bulan bir yaklaşım.

Bu yaklaşım doğal olarak solun önemli bir bölümünü anti-kapitalist bütünlükten yoksun kılmakta, anti-kapitalizme ulaşılınca da tekrar eski MDD sistematigi bu kez yeni sol bir paradigma ile sınıf ekseninden boşaltılarak tanımlanmaktadır. İşte bu nedenle Türkiye'de devrimciliğin tutarlı ve sürekli kılınması için MDD ve yeni sol etkilerden arındırılması gerekmektedir.

Sosyalist Politika, Türkiye devrimi konusunda solun belirli bir netlik ve perspektife ulaşması gerektiğini düşünmektedir. Bize göre Türkiye'de burjuva devrimi gerçekleşmiştir ve aslında iktidarın burjuvaziye geçmesi anlamında bir siyasal devrim gerçekleştiğini kimse yadsıyamamaktadır. 1923 devriminin, öncesinden başlayarak gerçekleşmesi, burjuva demokratik toplumsal sonuçları ise bir bütünlük içinde gerçekleştirmemiş oluşu, sosyalistlerin iyi çözümlemeleri gereken bir noktadır. Bu noktada, burjuva devriminin ufkunu zorlamak artık olanaklı değildir. Jakobenler bunu zorlamış ve dışlanmışlardır. Burjuva devriminin en ahlaklı insanları olan Jakobenler, aynı ahlakları nedeniyle sınıfsal intiharı yaşamışlarken, sosyalistlerin o ahlakın demokratik çerçevedeki sürdürücüleri olmaları anlaşılır bir durum değildir. Jakobenizmin asıl erdemi iktidar perspektifinde, çıkışsızlığı ise demokratik amaç takıntısında somutlanmıştır. Bu Jakoben sonrası tüm burjuva devrimcilerinin burununu sürten bir gerçektir.

Türkiye özelinde burjuvazinin sınıf egemenliğinin, özüne uygun diktatoryal biçimlerden demokratik temsili biçimlere ve bunların herbirinin geçişkenliğinin yaşandığı bir siyasal yapıyı, toplumsal uzantıları ve sonuçlarını kapsayan bir formasyonu edindiğini rahatlıkla saptayabiliriz. Durum bu iken, burjuva devriminin demokratik görevlere ilişkin eksiklerinin artık başat sorun olmaktan çıkmış olması gerekir. Eger bu demokratik görevlerin yine de bir anlamı varsa konu ikili bir yaklaşımla çözülebilir: İlki, bu işi burjuvazinin varsa demokrat aslanlarına bırakmak; ikincisi de demokratik görevleri sosyalist devrim sürecinin bugünden yarına bütününe yayılan anti-kapitalist siyasal ve toplumsal devrim sorunu olarak görmek. Ayrıca en demokratik sonuçlar üreten burjuva devrimlerinin bile işçi sınıfı ve tüm emekçilere ve giderek toplumun daha geniş kesimlerine sürekli mutluluk getirmediği görülmüştür. En demokratik cumhuriyetler, sınıf egemenliğinin sürdürülmesindeki en yetkin toplumsal formasyonları üretmişlerdir. Üstelik bu kitlesel depolitizasyonun, yabancılaşmanın doruğa ulaştığı bir formasyondur. 2. Savaş'la beliren, politikleşmenin doruğa ulaştığı demokratik form ise esasen

karşıtının varlığından dolayı gerçekleşebilmiştir.

Özetle "Türkiye'de demokratik devrim tamamlanmamıştır" yaklaşımından türetilen misyonların bir tür özel tatmin boyutu olsa bile, bunun çok siyasal bir yaklaşım olmadığı görülmelidir.

Türkiye solunun bir yanlışı da başlarda kısaca değindiğimiz, tarihi, süreklilik ve gelişme parametreleriyle bir bütünlük içinde yorumlayıp, burjuvazinin ne yapmaya çalıştığını anlayamamasından kaynaklanmaktadır. Örneğin Türkiye'deki siyasal yapı ve süreçlerin 1946-50 sonrasındaki öğelerle tanımlanmaya çalışılması, burjuvazinin bütününe yönelememeyi yine üretecektir.

Türkiye'de kapitalizmin siyasal yapılanmasına baktığımızda bu yapının 1923 devriminin öncüllerinden başlayarak merkezi, militarist, bürokratik, anti-komünist belirlenimlere sahip olduğunu görebiliriz. Özetle ne anti-komünizm ne de baskıcı aygıt soğuk savaş ve 1950 sonrasında oluşmaya başlamıştır. Ayrıca 1923 sonrası yapılanmanın baskıcı karakteri salt bir siyasal tercih ya da zorlanmayla değil, sermayenin birikim sürecinin bir gerekliliği olarak da belirlenmiştir. Bu açıdan Türkiye tarihine baktığımızda, kendi içinde ara tarihler olmak üzere 1923, 1960, 1980'de kapitalizmin birikim süreçlerinin gereklerine göre ekonomik-siyasal-toplumsal alanların bütününde bir yeniden yapılanma yaşandığını görüyoruz. Zaten yeniden yapılanma esprisi, bütün bir toplumsal formasyonun, emeğin yeniden üretimi ve örgütlenişinden sermayenin devlet ve toplumsal yaşamla bağına, kültürel, siyasal yapılara kadar geniş bir alanı kapsar.

1923 sonrasının deyim yerindeyse ilk birikim modelindeki devletçi kalkınma formu, 1950-60 sonrasındaki devletçilikten de nemalanan ithal ikameci birikim, 1980 sonrasındaki ihracata yönelebilir ve giderek kapitalist üretim sürecinin temel yasallıkları içinde ancak onunla çelişen spekülative para ve rant hareketlerine dayalı yönelimlerin tümü, birikim tarzının egemen ideolojik temasına göre toplumsal yaşamın veçhelerini düzenleyici bir motivasyon oluşturmuşlardır.

Şimdi 1980 sonrasını bu açıdan irdeleyebiliriz.

12 Eylül'lü yeni Türkiye

12 Eylül sermayenin bunalımının siyasal girişimi olarak, serbest piyasa ekonomisine geçişin yolunu döşemiştir. Bu dönemde ekonominin dışa açılmasına yönelik hayali ihracatlara dek varan devlet desteği sermayenin bileşimi ve tabanında bir genişlemeye de yol açmıştır. Aynı olgu, spekülative ekonomiye ilişkin diğer öğelerle birlikte orta sınıfın güçlenmesine, köşe dönme felsefesinin bütün sınıfları kapsamasına yol açmıştır.

12 Eylül'le birlikte sermaye, devlet zorunu arkasına alarak işçi sınıfına

karşı "bundan sonra artık biz güleceğiz" pervasızlığını takınmış, emeğin daha fazla disiplin altına alınmasını gerçekleştirmiştir. Aynı dönemde sendikal hareketin etkisizleştirilmesi, sınıf mücadelesinin sendikal ve siyasal göstergelerinin bertaraf edilmesi gerçekleştirilmiştir. Toplumun siyasetten kesilerek yoğun bir depolitizasyonun egemen kılınması, ardından sosyal hakların kısıtlanmaya başlanması, 1983 sonrası siyasal açılımların alt yapısını oluşturmuştur. Manipülasyona olabildiğince açık ve korkunun sindiği yeni toplumsal yapı, "sivil" siyasetin devraldığı ilk veri olmuştur.

ANAP'ın dört eğilimi birleştirmesi, siyasetin boşalan merkezine yeni bir sağ damga vurmanın başarılı bir operasyonu olmuştur. ANAP olgusu, daha sonra daha netçe görülebilecek olan sağ partilerin tümünün üst düzey kadrolarındaki geçişkenliğin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. 1946 ve 60 sonrasının ayrı ayrı misyonları olan sağ parti ve kadroları, düzenin 12 Eylül'le birlikte daha sağ ve faşizan bir merkezde toplanmayla başlamasıyla birlikte, 1983 sonrasında birbirlerine çok daha yakın ve geçişken bir misyon üstlenmişlerdir. Üst kadrolardaki bu geçişkenlik, orta ve alt kademeler ile toplumsal taban nezdinde de sağlanmıştır. Bunda düzenin bütününe merkeze ve sağa çekilmesi, 1923 sonrasının anti-komünizme ilişkin belirlenimlerinin dünyadaki Reagan-Thatcher'li yeni sağın ataklarıyla birleşmesi, 12 Eylül öncesine ilişkin yaratılan fobi ve nihayet Kürt hareketindeki ivmenin karıştıkları rol oynamıştır. Bu gelişmelerin sonucunda, 80 öncesinde sağda daha çok CGP'nin sahiplendiği Atatürk, Kemalizmin daha fazla sağa çekilmesiyle artık radikal islam hariç bütün olarak sağın kabul ve savunusu alanına girmiştir. Kalkınmacı ve devletçi olmayan bir modernizm, bu özelliklerden arındırılmış bir Atatürkçülüğe olanak tanımaktadır.

1983 sonrası dönemde, aynı zamanda terbiye edilmiş bir sosyal demokrasinin sağ ile geçişkenliklerinin daha fazla kurulmasına tanık olmuştur. Bunda 1980 sonrası yeniden yapılanmanın sosyal temalara ve reformlara dayalı siyasetin önünü tıkaması ve dünya çapında sosyalizmin güçten düşüşünün (bu daha sonrası için geçerlidir) rolü vardır. Artık öyle ki, bundan 4-5 yıl önce Ecevit "sosyal piyasa ekonomisi", Baykal da "ekonomik program olarak ANAP ile bir farkımız yok" diyebilmiş ve Özal haklı olarak "ANAP'ın tek alternatifinin sosyalizm olduğunu" dile getirmiş; son yerel seçimlerde İstanbul Belediye Başkan adaylarının tümü (İlhan Kesici, Bedrettin Dalan, Zülfü Livaneli, Recep Tayyip Erdoğan) İstanbul'un finans, eğlence (bunu yalnızca Erdoğan dile getirmemiştir) ve kültür merkezi olması gerektiğini programatik bir öge olarak kampanyalarında belirtmişlerdir.

Artık sistem, sosyal temaları içeren reformlara kapalı bir merkez ve sağ yörüngeye daha fazla oturmuştu. Siyaset reklamsallaşmış, siyasetin temsili araçları belirli bir devlet merkezinin bıraktığı görsel boşlukları doldurmada işlev üstlenir olmuştur. 12 Eylül'ün siyasetçilerin bir bölümünde ve kitlelerde yarattığı depolitizasyon, siyasetin ve temsili araçların olumsuzlanması eşliğinde yaşanmıştır. Bu dönemde siyasal parti-iktidar, parti-devlet, parti-

toplum; devlet-siyaset, devlet-toplum; sermaye-devlet, sermaye-partiler; devlet ideoloji/kültür; sermaye-ideoloji/kültür alanlarında büyük oranda yapısal değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler, batı demokrasilerinde olduğu gibi medyayı ideolojik ve siyasal yönlendirmede başlıca (ve gizlenmiş) siyasal aktör konumuna oturtmuştur. 12 Eylül'ün baskıcı, boğucu atmosferi burjuva özgürleşmesinin atmosferiyle güya bir karşıt yaratmış, özünde ise devlet siyasetiyle toplumun bütünleşmesinin kanalları oluşturulmuştur. Artık toplumu ve toplumsal sınıfları saran ideolojik hegemonya, yeni araçlar ve temalarla bütün bir toplumu kat kat daha fazla kuşatıyordu. "Herşeyi biliyorum. Benim haber alma özgürlüğüm var. Haber=hayat. Artık hiçbirşey eskisi gibi olmayacak" spotları bir yandan siyaset ve kültürü olağanüstü bir tarzda manipülasyona açık kılmanın argümanları oluyor; öte yandan kamusal ile özel yaşam arasındaki ayrılıkların didiklenerek ortadan kaldırılması aynı burjuva demokratik propaganda araçlarının faşizan bir başka yüzü olma işlevini üstleniyordu.

Bu dönemde ordu merkezi birimleri siyasileşiyor, siyasal parti merkezlerindeki kadrolar da toplumsal sorunlara bir asker gibi bakmaya başlıyordu. Kürt sorununda takınılan tutum bunun bir göstergesiydi. Siyaset arenasında temsili parlamenter öge, nisbi demokratik işleyiş aşıyor, askersivil bürokrat-siyaset adamları ve sermayenin seçkin insanları siyasetin merkezi alanını oluşturuyordu. Turgut Özal'ın bu tür bir siyasete geçişte oynadığı önemli roller vardır. Özal, bu çerçevede ve düzenin yönelimiyle uyumlu bir açılıma önemli renkler katmıştır. Bununla bütünleşecek şekilde kara paranın sisteme, sistemin kara paranın içine çekilmesi ve köşe dönme felsefesi içinde devlet kadrolarının da nemalanması toplumsal yozlaşmanın bir başka dışavurumu olmuştur.

Bu durum, aynı zamanda 1980 sonrası kapitalizmin yeni birikim yöneliminin bir iç tıkanıklığını da ortaya sermiştir. Bu doğaldır; zira kapitalizmin bütün ekonomik siyasal açılımları önemli ve tahripkar sosyal sonuçlara yolaçmaktadır. Çünkü kapitalizm, serbest rekabetçi döneminin ardından, sosyal sınıfların nesnel süreçlerle uyumunun sağlanmasının artık zorlaştığı tarihlerden bu yana yapısal bunalımını daha ağır siyasal ve sosyal sonuçlar eşliğinde yaşamaktadır. Artık kapitalizmin kendisi krizdir, kriz rejiminin adı kapitalizm olmaktadır. Bu nedenle her politikanın belirli bir doğrusalılık içinde sapmasız ve toplumsal sonuçlar yaratmaksızın, kendi uçlarını yaratıp çelişkilerden kaçınmaksızın uygulanma olanağı yoktur. Bu durum sürekli olarak uçları merkeze çekip toplamayı, daha fazla merkezileşmeyi, kimi uçları da kesip atmayı gerektiren merkezin politika alanının pekişme ve sıkışma yaşamasına yolaçmaktadır. Sözkonusu merkez, geleneksel siyasal güçlere dayalı bir bileşime dayalı olmadığı için siyaset alanı daha genişlemekte, ancak işi de o oranda güçleşmektedir.

Bugünün tablosu

Burjuva siyaseti, sınıfsal ve siyasal karşıtlarına, içinde yer alan em-peryalist sistem içi biçilen işbölümü ve çelişkilerle, bölgesel role ve kendi iç çelişkilerine göre belirlenir. Burada gözden kaçırılmaması gereken, iç çelişkilerin dahi *sınıfsal ve siyasal karşıtlarına göre* kıstası temelinde ele alınmasıdır. Özetle uçların kesilip atılmasının, kısılmasının bir otokontrol sınırı vardır. Bu, çete edebiyatı sırasında gözden çıkarılanların bir bölümü için de geçerlidir. Ve en önemlisi, çete edebiyatı sözünü ettiğimiz merkezin dışında oluşmuş bir olgu değildir. Söz konusu merkezin elementer unsurları olarak MGK ve MİT kendilerine bağlı birimlere toplumu da katarak merkezi bir operasyon düzenleyip, merkezi daha gizlenmiş ve operasyonel kılmayı amaçlamaktadırlar. Bu süreç, bir yönüyle de kendini deşifre edip onay alma olarak da değerlendirilmelidir.

Bugün, başlarda değindiğimiz türden bir yeniden yapılanma olası değildir. Yeni bir birikim sürecine yönelim olmadığı gibi Sabancı gibi iri burjuvalar rekabetin tatlılığını ağızlarından salyalar akarak dile getirmekte, rekabet üzerinden bugünün ekonomik yapılanmasına onay vermektedirler. Susurluk'tan çok önce ipuçları sızdırılan, Susurluk ile ise büyük oranda açılan dosya olsun, TÜSİAD raporundaki ekonomik öğeleri içermeyen ararılar olsun daha çok bir restorasyon yönelimini ifade etmektedir. Burada, dikkat edilirse devlet merkezi belirgin bir perspektif üretmeksizin siyasal tahkim operasyonu yapmakta, TÜSİAD ise siyasal merkezin pek sorgulanmadığı bir *ideolojik hale* oluşturmaya çalışmaktadır. Her ne kadar TÜSİAD'ın bütünü ve Sabancı gibi "bize uygun don gerek ağıam" diyerek bugünkü yapılanmaya onay verenleri tam kapsamıyorsa da, yine de TÜSİAD raporu burjuvazinin siyasetin toplumdaki yabancılaşma (üretim ilişkileri temelinin sorgulanmadığı bir siyaset) üzerinden burjuva ideolojisine dönük umutları diri tutmanın ideolojik manevra aracı olarak değerlendirilmelidir. TÜSİAD raporu, merkezin daha fazla görünmez olmasını istemektedir, o kadar. Bunun gerçekleşmeyeceğinin bile istenmesi ise yalnızca belirttiğimiz amacı içeren bir girdi yapmış olmaaktır.

Ayrıca şu da görülmelidir. Geçmişine oranla sınıf bilinci bugün daha gelişmiş olan burjuvazi, bazı temsilcileriyle aslında tarihsel olarak eskimiş olan Batı demokrasisine ilişkin kimi önermeleri ileri sürerken basbayağı cilalı imaj devrine uygun davranmaktadır. Burjuvazi de pekala bilir ki burjuva demokrasinin arı biçimleri daha çok kapitalizmin ilk dönemine, siyasetin nesnel süreçlerle uygunluk taşıdığı 100 yıl ve daha öncesine tekabül eder.

Evet, bugün devlet de burjuvazi de modaya uyarak vizyon düzenlemek istiyor. Bunu derinlikli bir perspektif eşliğinde yapamamakla birlikte, kapitalizmin bugünkü bunalımından sol, büyük çıkarsamalar yapmamalı. Ne yeniden yapılanma gibi sistem içine çekici ne de çöküş gibi katastrofik sonuçlara yönelmemeli. Sol ancak kendisini ciddi ve toplumsallaşmış bir özne olarak hissettiğinde, burjuvazinin krizinden devrimci sonuçlar üretebilir. Çünkü bugün Türkiye kapitalizmi dinsel-mezhepsel-etnik çelişkiler ve böl-

gesel (Balkan-Akdeniz-Karadeniz-Ortadoğu) gerilimler üzerinden sınıfsal dinamikleri çelici politika ve manevraları ülke içine ve dışına yönelik olarak yapma olanak ve yeteneklerine henüz sahiptir. Ve açıkçası Türkiye kapitalizmi ve onun siyasal yapıları bu yeteneklerini ve provakatif özelliklerini hiçbir zaman yitirmeyeceklerdir. Burada yapılacak olan tek şey, sınıf dinamiklerinin sistemin karşısına daha fazla ve etkin tarzda çıkarılarak gerçek bozucu parametrenin oluşturulmasıdır.

Sınıf mücadelesi ile genel olarak siyaset arasındaki mesafenin açıldığı bugünkü koşullarda çözüm her ikisinin birbirine yaklaştırılması ve sınıf mücadelesinin toplumsal amaçlara ancak bu yakınlaşma hatta tekleşme üzerinden yönlenmesidir.

Burjuva siyasetinin dilemması

ANAP, DYP, MHP, BBP tavan ve tabanı, kısmi ayrışmalarla birlikte önemli geçişkenlik yaşıyorlar ve Türkiye'de burjuva sınıf egemenliğinin değişik seçeneklerinin taşıyıcılığını yapıyorlar. Bu seçenekler arasında faşizm de vardır ve sanılanın aksine faşizm bu partilerin tümünü kapsayabileceği gibi bazı iç ayrışmalar sonrasında bazı (parti bütünlüğüne tekabül etmeyecek) öbekleri karşısına alarak bu partilerin temsil ettiği ideolojik eğilimlerin tümünden beslenebilecektir. Milliyetçilik, dinsel ve mezhepsel, kozmopolit, hatta sahte bir anti-kapitalist tepkiye ilişkin ideolojik belirlenim ve çelişkiler yer değiştirmeli de olsa faşizmin ideolojik ve toplumsal tabanının oluşturulmasında *burjuvazinin yedeğinde* hazır tutulmaktadır. Ancak bugünkü tablo bu yönde bir netleşme yaşamamakta, salınımın bir yönü bu öğeleri de içermektedir. Bu noktada kolaycılıklardan uzak durmak gerekmektedir; faşizm olağan seçeneklerin bitiminde ve sınıf karşısına karşı devreye girer. Bugün ise burjuvazinin ne olanakları tükenmiş ne de güçlü bir sınıf karşıtı bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye kapitalizmi, henüz burjuvazinin bazı bölmelerini karşısına almasını gerektiren bir sıkışmışlığı yaşamamaktadır.

Bunların hepsi pekala gerçekleşebilecek bir duruma işaret ediyor. Bu noktada Türkiye sosyalist hareketi kaçınamayacağı, altına girmesi gereken bir devrimci süreç kurgusuna sahip olmalıdır. Zira burjuva siyasetinin dilemması çok yönlü siyasal seçenekler arasındaki yön belirleniminde şekillenmektedir. Bu nedenle Türkiye kapitalizmi demogojik burjuva demokrasisi arka sol cepte, yarı temsili yarı temsili olmayan demokratik seçenek arka sağ cepte, laik baskıcı demokratik seçenek ön sol cepte, ara rejim ön sağ cepte, dinci-milliyetçi faşizan seçenek iç ceket cebinin birinde, diğerinde de sıkıyönetimli bir faşizan seçenek, beyninde ise birkaç elemeye birlikte hepsi bulunarak kendisine yön bulmaya çalışmaktadır. Hepsi ön kabul alanındadır hepsinin de riskleri vardır, ancak önce bugün kurtarılmaya çalışılmaktadır ve bu da pekala beceriyle yapılmaktadır. Özal'a suikastın dahi çete edebiyatıyla yani kendisiyle bağını ortaya koyabilen bir devletin, merkezi ordu ve MİT lojmanlarında "sürekli aydınlık bir Türkiye için bir dakika karanlık" eylemine

katılması bir özgüven belirtisidir. MGK'nın (zararsız olduğunu anladıkları için artık onlar da kullanıyor) "sivil toplum" kuruluşlarının eylemler düzenlemesi isteği temiz siyaset bilincinin oluşmasına değil, temiz siyaset olmayacağı bilincinin yeni seçenekler arayışına, yani kendisinin daha fazla merkeze otumasına yöneliktir. Ancak burjuva siyaseti ve onun adına yapılan siyaset öylesine helozonik bir yapıya sahiptir ki, öngörülen süreçte bozucu bir parametre oluştuğunda asli temellerine dönebilmektedir. Ve Türkiye solcusunun anlamak durumunda olduğu şey bunun da öngörölmüş bir seçenek dahilinde olduğudur.

Bazı ordu ve MİT lojmanlarında ışıklar Refah'a karşıtlık ve temiz siyaset demogojisiyle söndürölerek ordu ve bazı güvenlik aygıtları güya politizasyonun içine çekilirken aynı anda bazı siyasal ve güvenlik birimleri depolitizasyon için çalışmışlardır. Siyaset bugün böylesi bir merkezin elinde, sivil siyasete "daha fazla hizaya gir" deniyor. Özetle siyaset, *Sosyalist Politika*'nın daha önce yaptığı bir saptamayla daha fazla devlete yıkılıyor. Bu 1980 sonrasında burjuvazinin de devletin de benimsediği bir yönelimdi. Bu nedenle Genelkurmay bazı burjuvalara "mızıkçılık yapmayın" diyor, Sabancı gibi bazı burjuvalar da, "tabii, bize uygun don gerek ağam, asacaksın" diyor ve aynı Sabancı güya Kürt sorununda demokratik iktisadi açılım istiyor ve bu nedenle Genelkurmay tarafından seviliyor ve aynı Sabancı kardeşinin ölümünde devletin güvenlik birimlerinin ve medyanın aptalı olarak şaşırıyor, şaşırıyor bu sistemin aptalı da oluyor, demokrasi da faşist oligarkı da.

Sağdaki geçişkenlik ve bunun devlet katındaki karşılıkları, dikey-yatay ve çapraz göstergeleri ile merkez soldan atılan destek, sonuçta ilginç bir siyaset tablosu ortaya çıkarmaktadır. İş dünyasından Sabancı'nın buna örnek oluşturması bu nedenle garipsenmemelidir. İş mantığınca, sınıf çıkarlarınca yönlendirilmekte, biraz tıkrında biraz da dilemma içinde gitmektedir: Artık herkes herşeyi temsil eder görünmekte (siyasal gericiliğin temsilcileri demokrat, politik din savunucuları devletçi, devletçi özelleştirmeci, laik şeriata saygı duyucu, şeriatçı faşist, faşist laik vb.), yeni bir siyaset yaklaşımı ortaya çıkmaktadır. Bu durumun özü siyasetin sınıfsal dinamikleri kuşatmasına, sınıf mücadelesi ile sınıfsal dinamikler ve siyasetin arasının daha fazla açılmasına hizmet etmektedir.

Bu durumda gidici olan RP gerçekten gidecek midir, yoksa bir yan cebe mi koyulacaktır? Ve sol bu tür değişkenliklere endeksli olarak, bir başka konumlanış içinde, herkesin herşeyi temsil edebildiği bir sol (özünde sağ) siyaset yaklaşımı ile nereye kadar gidebilecektir? Ortak toplumsal hissiyatların bulaşıklığını aşp sınıfsal hissiyattan toplumsal hissiyatı üretmeye yönelebilecek midir? Özetle sorun budur; siyasetin içerik ve tanımının bir kez daha yapılmasına ilişkindir.

Sosyalist Politika

Şubat 1997

KRİZİN DÖRDÜNCÜ, ÖDP'NİN 1. YILINDA

İ. Suphi Candemir

Son üç dört aylık döneme sıkışan yoğun siyasal gelişmeler, Türkiye sorununu da önemli dönemeç noktalarına taşıyor gibi. Gelişmelerin hızı, yoğunluğu ve yarattığı kargaşa, solun siyaset dünyasında tam bir kaosa yol açabilecekken, pek böyle olmuyor. Hatta tersine, alınan mevziler ve yeğlenen siyasal hatlar giderek daha bir belirginlik kazanıyor.

Bunların arasında hiç beğenmediklerimiz, beğenmemenin de ötesinde çok geri, çok aşılmış ya da fazla düzen içi bulduklarımız olabilir. Bizce bu o kadar önemli değil. Hem kendi içinde tutarlı hem de belirgin bir siyasal konumlanmış, kafa karışıklığından ileri gelen muğlaklıklardan ve öznelere siyasal pratiğin dışına taşıyan tereddütlerden çok daha iyidir.

Sola kısa bir bakış

Konuya bu olumlu yönünden yaklaşmamız şaşırtıcı gelmemeli. Örneğin, 80'lerin ikinci yarısında toplumsal sınıflar arasında konsensus önererek işe başlayan, sosyalist sistemin çöküş döneminde ise çok hızlı ortodoks marksist kesiliveren Perinçek çizgisinin bugün devletçi-kemalist sulara tam demir atması, bir netleşmedir. Ya da kimileri için zaten belirgin olan bir siyasal profilin iyice tescilidir. Solun diğer kesimlerinin yapması gereken, bu çizgiyi, bir daha başka sulara yelken açma şansını yokedecek biçimde bugün bulunduğu yere perçinlemektir.

Soldaki her kesimin sırtında bir yumurta küfesi olmalıdır.

Emeğin Partisi'nin, SİP'in ve ÖDP'nin son dönemdeki siyasal saptamaları ve performansları üzerine çok şey söylemek mümkün. Ama şimdilik, bu partilerden ilk ikisi için söylenebileceklerin en azıyla yetineceğiz. Emeğin Partisi, sosyalist siyasetin temel kurallarından birine duyarsız görünmektedir. Bu temel kural da şudur: Sınıf temelli ya da sınıf eksenli de olsa, sosyalist bir siyaset, toplumsal formasyonun bütününden hareketle ve gene o bütünü kucaqlayacak tarzda kurgulanır ve yürütülür. Sınıfın belirli bir andaki bilinç düzeyini, yönelimlerini, psikolojisini ve tercihlerini tam tamına veri alan ve siyasetini ancak bu verilerin sınırladığı alanda kurgulayan bir özne "işçici" siyaset yapabilir, ama bu haliyle sosyalist siyasetin gereklerini yerine getiremez. Eğer EP sınıf siyasetinden bunu anlıyorsa, Bayram Meral'in ya da

Rıdvan Budak'ın kuracakları herhangi bir sendika partisinin kendisinden çok daha iyi, üstelik de kitlesel sınıf siyaseti yapabileceğini unutmamalıdır. Bu arada, bazı şeylerin birbirine karıştırılmaması için geçerken belirtelim: Emek-sermaye çelişkisini eksen alan siyaset, doğrudan doğruya toplumsal formasyonunun bütününe kucaklayan siyasetle örtüşür; dolayısıyla, emek-sermaye çelişkisi eksenli siyaseti, "işçici" siyasetten, yani sınıfın belirli bir andaki konumunu ve yönelimlerini belirleyici veri sayan siyasetten ayıran temel bir farklılık vardır.

SİP ise son dönemi bazı yerinde saptamalarla ve kendi gücü oranında doğru işler yaparak geçirmiştir. SİP'in geleceğe yönelik perspektiflerine, özel olarak yönelmek istediği alana ya da kanala elbette bir şey diyemeyiz. Ama bu parti de, kitleselleşmeyle ilgili her duyarlılığın niteliği boşlamak ve niceliğe tapınmak anlamına gelmediğini artık anlamalıdır. Anlamaya başladığını umuyoruz, hatta zaman zaman görüyoruz. Örneğin SİP "1 dakika karanlık" eylemini yeterince radikal ve sarsıcı bulmuyor olabilir; bu eyleme tuzu kuru orta hatta üst sınıf mensuplarının da katılmaları bu partinin canını da sıkabilir. Ama hayat hep bizim istediğimiz gibi biçimlenmiyor ki! SİP de, geniş kitleleri 1 dakika ışık söndürmenin çok ötesinde radikal eylemlere yöneltecek güce erişinceye kadar böyle işlere ufaktan ufaktan bulaşmalı, yapısını küçümsememelidir. Gene SİP, tek başına üç günlük bir hazırlıkla 5 bin insanını Ankara'ya taşıyabilen bir partinin, yani ÖDP'nin süpürgesini ve sifonunu diline dolamaktan vazgeçmelidir.

İP'i gördük. Son üç dört aylık dönemde EP kendini "ben gene sınıf diyeceğim" noktasına sabitlemiş, SİP ise sosyalist kadroların radikallikleri ile halkın verili andaki reel tepkileri arasındaki açığa daha olumlu ve katılımcı biçimde yaklaşabileceğini sergilemiştir. Bunlar, olumlu ya da olumsuz, hep netleşmelerdir ve böyle görülmelidirler.

Kuşkusuz ÖDP'ne ilişkin çok daha fazla şey söylenebilir. Ancak, bundan önce, daha genel bir alanda bazı netleşmelere yönelmek gerekiyor.

Krizin temelinde yatan

Sosyalist siyaset için en canalcı noktalardan biri, neyin genel neyin özel, neyin az çok evrensel neyin özgül, nihayet neyin yapısal neyinse konjonktürel olduğunu görebilmektir.

Kuşkusuz, bu söylenenler öyle saf halleriyle karşımıza çıkacak değildir. Her somut durum, genelle özeli, evrensel özgülü, yapısal konjonktürel belli bir kaynaşımı sonucunda belirginleşecektir. Bizce, Türkiye'de son dönemde iyice su yüzüne çıkan ve son çözümlemede devlet üzerinde odaklaşan olgular, öyle büsbütün Türkiye'ye özgü bir içerik taşımıyorlar. Üstelik, Türkiye'de bugün yaşanan krizin belirgin semptomları rejime ilişkin olsa bile, kriz salt bir rejim krizinden ibaret değildir. Başka bir deyişle, bugünkü krizin,

devletin toplumsal formasyon içindeki yerine ve işlevlerine ilişkin hem daha evrensel hem de daha sistemik bir temeli vardır.

Kısaca özetleyecek olursak, keynesçi devlete yönelik genel saldırı ile devletin belirli bir toplumsal düzeni meşrulaştırıcı işlevleri arasındaki çelişki, yer yer devletin mali krizi denilen olguyla da bütünleşerek, günümüzün pek çok kapitalist toplumuna damgasını vurmaktadır. Çelişkinin tanımını biraz daha açık yapalım: Günümüzün koşullarında devlet, artık eskisi gibi tam istihdamı sağlama peşinde koşmayacak; işçi ve işvereni bir masaya oturtup korporatist-çoğulcu çerçevede uzlaşmalar üretmeyecek; sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik alanlarındaki girdilerini iyiden iyiye sınırlayacak; ama bütün bunları yaparken ekonomi ve finans alanındaki ağırlığını gene koruyacak, düzenin kendini yerinden üretmesine yarayan altyapısal, birikimsel, ideolojik, siyasal ve örgütsel işlevlerini ise eskisinden de kapsamlı biçimde yerine getirecek! Günümüzün kapitalist toplumlarına damgasını vuran başlıca gerilim budur ve Türkiye'nin kendine özgü yanları ne olursa olsun, bizdeki krizin temelinde de aynen bu vardır.

Kuşkusuz bu öz, somut biçimlenişine birtakım özgül tarihsellikler ve güncellikler dolayısıyla ulaşıyor. Örneğin batının gelişmiş kapitalist ülkelerinde devletin ekonomik ve toplumsal yaşamın çeşitli alanlarına müdahalesi, onyıllar süren daha "liberal" bir dönemin, sivil toplumun az çok biçimlenmesinin ardından ortaya çıktı. Türkiye ise, kuşkusuz batıdaki keynesçi ya da refah devletçi modelden farklı yanlar da içeren kendi devletçiliğini, gelişmemiş bir kapitalizmin ve baştan sona yeniden biçimlendirilecek bir hamur olarak görülen toplumun üzerine oturttu. Bunun anlamı açıktır: Türkiye'de sermayenin dinamikleri ile devletin dinamikleri, belirli bir tarihsel dönemden sonra değil, daha en başından itibaren hep zamandaşlık ve içiçelik içinde, birlikte gelişmiştir. Ardından bir önemli sonuç daha: Türkiye'de, devletin ve bürokrasinin "görelî özerkliği" de, devletin sermayenin basit bir "icra organı" oluşu da, en uç örnekleriyle aynı kısa dönemde yanyana kendini gösterebilmektedir!

Yukarıda söylenenler ışığında, Türkiye'de devletin meşrulaştırma (legitimasyon) işlevinin bir alanı daha baştan şişmiş, ağır yükler altına girmiştir. Varolan toplumsal ilişkileri yeniden üretmenin daha ötesine geçen, örneğin kalkınma, sanayileşme, batılaşma, "muasır medeniyet seviyesine ulaşma" gibi misyonları da yüklenen devlet, ideoloji, kültür, ahlak alanlarına tüm cesametiyle çullanmış, kamuşal alana başka güç tanımayacak ölçüde tek başına nüfuz etmiştir. Bu, beğenilsin beğenilmesin, yaşanmış tarihsel gerçekliğimizdir. İşin daha önemlisi, buraya kadar böyle dönen tekerleği tarihsel olarak tersine çevirmek; üzerine daha ısınmadan su dökülen "sivil toplum dinamiklerini" bu saatten sonra yerine geri getirmek hiç mi hiç mümkün değildir.

Yineleyecek olursak, Türkiye'deki krizin temelinde de geriletilen "sosyal

devlet" modeli ile tersine ağırlaşan müdahale ve meşrulaştırma misyonları arasındaki çelişki yatmaktadır. Bu ülkede devlet artık işsizliği önlemeye çalışmayacak, tersine onbinlerce insanı sokağa atmaktan kaçınmayacaktır; eğitime ve sağlığa daha az pay ayıracaktır; emeklilik yaşını yükseltecek, sosyal hakları sınırlayacaktır; bir dönem ekonomiye canlılık getirmek için girdiği konut sektöründen giderek çekilecektir; Türkiye'de düzen politikasının temel taşlarından biri olan destekleme alımlarından vazgeçecektir; belirli coğrafi bölgeleri büsbütün kendi haline bırakacaktır, vb. vb. Ama, bütün bunları yaparken de iç ve dış "tehlike"lere karşı daha çok birlik ve beraberlik isteyecek, kredi ve finans alanlarından hiç çekilmeyecek, kamusal alana çok daha fazla müdahil olacak, daha fazla silahlanacak, eğitim ve ahlak standartlarını daha dayatıcı ve boğucu hale getirecektir.

Gerçekten gerçekçi olan ne?

Bütün bu söylenenler, Türkiye solunun düşmekten hiç yorulmadığı bir tuzağı da ortaya koymaktadır. Devlet tasallutunun yoğunlaşması, gündelik yaşamın böyle boğulması, anti-demokratik uygulamaların yaygınlaşıp sıradanlaşması ve benzerleri, temeldeki bu çelişkiden yansıyan sisteme içsel olgularken, bu olgular tam tersine konjonktürel gerilemeler ya da Türkiye'ye özgü "demokratikleşme eksiklikleri" olarak tanımlanmakta, dolayısıyla çözüm de demokratikleşmede aranmaktadır.

Kuşkusuz bu söylenenle Türkiye'de herhangi bir demokratik talebin ileri sürülemeyeceğini, sosyalist hareketin böyle demokratik talepleri dillendirmesinin büsbütün yanlış ya da anlamsız olduğunu iddia etmiyoruz. Söylediğimiz tam tamına şudur: Az önce değinilen temel çelişkinin, radikal bir düzen değişikliği dışında, adında "demokrasi" sözü geçen herhangi bir rejimle aşılması mümkün değildir. Devletin çete kurmadığı, cinayet işlemmediği, bir halkın üzerine bomba yağdırmadığı, liseli gençleri zindanlara göndermediği, insanları işsizliğe ve açlığa mahkum etmediği, kendi ulusal sınırları dışında kirli operasyonlara bulaşmadığı bir ülkede yaşayabiliriz elbette; ama, böyle bir ülkeyi tanımlamada, "demokratik"ten çok ötede ve ondan çok daha önce akla gelecek başka terimler olacaktır.

O halde, madem hep gerçekçilikten söz ediliyor, neyin gerçekçi olup neyin olmadığını bir kez daha düşünmekte yarar var. Sosyalizmi çok uzak bir hedef sayanlar, bugün böyle bir hedefi dillendirmenin gerçekçi olmadığını düşünenler bilsinler ki, arzuladıkları anlamda bir demokrasi, Türkiye için en az sosyalizm kadar uzağa düşen bir hedeftir. Sürekli olarak "somut proje" üretme gereğinden söz edenler bir kez daha düşünsünler ki, örneğin eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlarda üretilecek halktan ve emekten yana "somut proje"ler bugünkü düzenin sınırları içinde en küçük bir uygulanma şansına sahip olmayacaklardır.

"Kürt meselesi" yukarıda söylenenlere istisna sayılabilir. çünkü, Kürt meselesinde bugün izlenen politikanın, ideolojik ve siyasal tercihler dışında, günümüz sermaye düzeninin mantığına içsel, bu düzenin temeliyle örtüşen bir yanı da olduğunu söylemek zorlama kaçacaktır. Tam da bu nedenle, Kürt sorununa şöyle ya da böyle barışçı bir çözümün bulunmasını, düzenin nirengi noktalarını sarsıp onu büsbütün çaresiz ve güçsüz bırakacağını düşünmek gerçekçi olmayacaktır. Esasen, bu soruna böyle bir çözüm bulunmasını isteyenler arasında büyük sermayenin bazı temsilcilerinin de yer alması, konunun bu yanını açıkça ortaya koymaktadır.

Sermaye cephesine kısa bakış

"Büyük sermaye" denilince, TÜSİAD'ın son raporuna değinmeden geçmek olmaz. Burada elbette tutup böyle bir sermaye örgütünün "bizim anladığımız anlamda demokrasi yanlısı olamayacağı" gibi gereksiz, giderek saçmalığa dönüşen argümanlar geliştirecek değiliz. Yalnızca şu kadarını anımsatmakla yetiniyoruz: Günümüz koşullarında, devletin daha akılcı temellerde örgütlenmesi, sivil toplumun güçlendirilmesi ve insan hakları/ demokrasi gibi konularda birtakım solcuları şaşırtacak ölçüde "ileri" şeyler söyleyen sermaye temsilcilerinin, örneğin tarım kooperatiflerini bile "sosyalist" sayıp reddedecek, özelleştirmenin her alana yayılmasını, hatta sağlık ve eğitim gibi sektörleri de kapsamayı gerektiğini savunacak ölçüde geri ve gerici tutumlar alabilmelerinde hiçbir tuhaflık yoktur. Tuhaflık şöyle dursun, işin püf noktası tam da buradadır: "Al benden sana demokrasi, sen de bırak şu işçileri. özelleştirme karşıtlığını falan ..." Sermayenin ortalama Türk solcusuna söylediği budur.

Ancak, TÜSİAD'ın Türkiye'nin üstyapı kurumlarında ciddi bir yeniden düzenleme istediğini de kabul etmek gerekir. Ama, bunun öyle sanılabileceği gibi demokrasi aşkıyla falan ilgisi yoktur. Dünyanın her yerinde, bu arada Türkiye'de özellikle öyledir: Sermaye, her zaman, faaliyetini sürdüreceği alanın, hukukuyla, kurallarıyla, normlarıyla netleşmiş, yerleşik, güvenilir ve en önemlisi siyasal iktidarların özel politika ve müdahalelerinden görece korunmuş bir alan olmasını ister. Sermaye öyle ister, ama Türkiye'de pek olmayan, son zamanlarda ise özellikle çivisi çıkan alan budur. Ekonomik yaşamın üretimden ranta ve faize kayması belirsizlikleri daha da artırmıştır. Bu belirsizlik ve günübirlikçilik ortamında, sermaye sınıfı ile devlet ve bürokrasi arasındaki ilişki genel çerçevelerden ve kurallardan uzaklaşarak iyiden iyiye "partikülarist" duruma gelmiştir (İş çevreleriyle devlet arasındaki ilişkilerin biçimini anlatan bu kavram Ayşe Buğra'dan alınmıştır, Bkz. Devlet ve İşadamları, İletişim Yayınları, İst. 1995). TÜSİAD ise, kurulduğu tarihten bu yana, devlet ile tek tek sermayedarlar arasındaki "partikülarist" ilişkilerin sınırlandırılıp bu ilişkilerin yerini daha "toplulukçu" ya da kolektif ilişkilerin almasını istemiştir.

Görülebildiği kadarıyla, herkesin birşeyler koparmak istediği bugünkü kriz ortamında TUSİAD da kendi talebini ortaya atmıştır. Bu talebin "demokrasi" ile ilgili boyutu, beklendiği gibi, bu kubbede hoş bir seda olarak kalmıştır. Ama TUSİAD asıl meramında ve talebinde ortam koklayarak diretici olacak, bir ara rejime ya da mutabakat hükümetine bu talepleriyle çullanacaktır.

ÖDP'de durum

Son dört beş ayda ortaya çıkan gelişmeler, ÖDP'ni sarsmamış, ambale etmemiş, ama biraz garip bir haleti ruhiye içine itmiştir. ÖDP, yaşanan gelişmelere oldukça doğru teşhisler koymuş, teşhisin ötesinde bugünkü nicel gücüyle hep pratiğe, eyleme yönelmiş, özetle yaşamdan kopmamayı başarmıştır. Kimse küçümsemesin, bu az şey değildir.

Peki "garip haleti ruhiye" derken neyi kastetmiştik?

Görüldüğü kadarıyla, ÖDP'deki pek çok solcu, kitleselleşme konusunda biraz naif denebilecek bir maksimalizm içinde. Kuşkusuz, ÖDP'nin kuruluşunu önceleyen kitleselleşme beklentileri de böyle bir maksimalizm için uygun zemin oluşturdu. Maksimalizmin formülü şu: Bu ülkede sürekli birşeyler oluyor; bunlara doğru teşhisi koyan, doğru zamanda, doğru yerde doğru eylemi ve çıkışı yapan, nicelik anlamında büyük bir sıçrama gerçekleştirir ve eğer deyim yerindeyse "malı da götürür"....

Önce birkaç açıklama. Birincisi: ÖDP şu anda Türkiye'nin en nicelikli sol partisidir; dolayısıyla, ÖDP'nin nicelik beklentisi, zaten görece geniş bir temel üzerinde yükselmektedir. İkincisi: ÖDP gerçekten doğru zamanda, doğru yerde doğru eylemleri yapabilmektedir; ÖDP'den beş kat daha radikal içerikli sözler söyleyenlerin, aynı katsayıyı somut eylemde ve pratikte hiç tutturamayacakları da ayan beyan ortaya çıkmıştır. Böylece, söylemsel radikalizmin eylemsel radikalizme bugünün koşullarında ancak çok kırılarak ve eksilerek yansıyabileceği bir kez daha kanıtlanmıştır.

Buraya kadarı tamam.

Gelgelelim, ÖDP'nin kitleselleşmeye maksimalist bir tarzda yaklaşması ile partinin genel ideolojik-siyasal hattı arasında bazı ilginç etkileşimler de gerçekleşebilmektedir. Hiçbiri diğerine başat ya da öncelikli olmamak koşuluyla, etkileşim şöyle işlemektedir: Aşırı kitlesellik beklentileri, ÖDP'ni "dar" ya da "sınırlı" saydığı emek-sermaye çelişkisi ekseninden ve sosyalizm vurgusundan biraz daha uzağa itmekte; emek-sermaye çelişkisi ekseninden ve sosyalizm vurgusundan görece uzaklık ise (garip bir biçimde) kitleselleşme beklentilerini daha da azdırmaktadır.

Kuşkusuz, pek de verimli ve yol açıcı olmayan bu etkileşime zenginlik katan, zaman zaman oldukça örtük zaman zaman da açık dile getirilen birçok ideolojik yönelim, angajman, varsayım ve motif de söz konusudur. Şimdi,

kısaca ve sırayla bunlara göz atalım.

ÖDP'nin ideolojik arsenali

Sözü hiç dolandırmadan açıkça söylemekte yarar var. İçindeki farklı sol çizgilere, değişik sosyalizm anlayışlarına vb. karşın, bugün ÖDP siyasete yaklaşım ve bu yaklaşıma temel oluşturan ideolojik önkabuller açısından öyle sanıldığı kadar çoğulcu bir parti falan değildir. Bugün ÖDP'nin üst kurullarının ana gövdesi, belirli ideolojik önkabullerden hareketle belirli bir siyaset anlayışında buluşmaktadır. Bu buluşma, TİP-TKP geleneğinden gelenlerden TKEP kökenli olanlara, oradan Kurtuluş platformuna ve GBK'nın ana gövdesine kadar pekçok kesimi kapsamaktadır. Sosyalist Politika böyle bir buluşmanın dışındadır; ama aynı buluşmayı, en azından partiyi eylemli ve siyasetli kılması, parti içindeki tartışmaların daha sağlıklı ve reel zeminlere oturtulması açısından yararlı bulmaktadır.

Peki, nedir bu buluşmanın ortak zemini? Çok farklı yerlerden sökün etmiş insanları böyle biraraya getiren önkabuller ve siyaset yaklaşımları nelerdir? Bunlardan birincisi, "şol dalga" hedefinin belirli bir yorumudur. Hemen belirtelim ki, ÖDP içindeki başka kesimler gibi Sosyalist Politika da, ülkede genel bir sol dalga yaratılmasını sosyalizmin geleceği açısından önemsemekte, partiye bu anlamda çok önemli misyonlar biçmektedir. Ama, arada önemli bir yorum farkı vardır. ÖDP'nin ana gövdesine göre sol dalga, sınıf temeline oturtulması ve sosyalizm eksenine ilişkilendirilmesi zorunlu olmayan özgürlükçü, çağdaş, demokrat, halkçı, giderek solcu ve devrimci bir takım kavramlar ve hareketlilikler üzerinde yükselecek, kendi saf ideolojik, siyasal ve örgütsel normlarıyla sosyalizm ise daha sonra bu dalganın içinden çıkacaktır. Sosyalist Politika'ya gelince; Sosyalist Politika, sözü edilen kavramların ve yönelimlerin ancak sınıf temeline oturtulmuş bir sosyalizm anlayışıyla birlikte bir dalga oluşturabileceklerini söylemekte, sosyalist tarifler olmaksızın bu tür kavramların içeriksizleşeceklerini ya da ancak burjuva demokrat bir içerik taşıyabileceklerini savunmaktadır.

Özetle, içi sosyalizm tarafından, üretim araçlarının özel mülkiyetini reddeden sınıfsız bir toplum projesi açısından doldurulmadığı sürece, eşitlik de, özgürlük de, demokrasi de, halkçılık da, büsbütün boş ve soyut kavramlar olarak kalacaklardır. Elbette bir süre için. Ardından, siyaset denilen şey boşluğa ve soyutluğa olanak tanımadığı için, burjuva demokrat-liberal anlayışlar bu kavramların içini doldurmaya başlayacaktır.

İkincisi, ÖDP'nin ana gövdesi, sosyalizmi ancak "sırası geldiğinde" en başa alınabilecek bir hedef olarak görmektedir. Sosyalizmin "sırasının gelmesi" dendiğinde kastedilen ise, bu ülkede sosyalizmi gerçekleştirebilecek bir öznenin ve bu öznenin kılıcını atabileceği bir devrimci durum nesnelliğinin bulunmasıdır. Başka deyişle, sosyalizmin, reel bir iktidar hedefi olmanın berisinde, aynı zamanda güç toplayıcı, toplanan güçleri mobilize

edici, sınıfı güncel ideolojik prangalardan kurtarıcı, emekçileri, aydınları ve gençleri daha güzel bir dünya için motive edici yanı pek önemsenmemektedir. Böylece partinin "parası kadar" olmasa bile "gücü kadar" konuşması istenmektedir. Zaman zaman açıkça dillendirildiği gibi "henüz sosyalizmi gerçekleştirebilecek durumda olmayan bir siyasal öznenin sosyalizmden söz etmesi" anlamlı bulunmamaktadır. Ne var ki, sosyalizmi gerçekleştirecek güçte olmayan partinin, Türkiye gibi bir ülkede özgürlükçü ve demokratik bir cumhuriyeti gerçekleştirebilecek gücü nereden bulduğu en azından bizim tarafımızdan bilinmemektedir.

Üçüncüsü. emek-sermaye çelişkisinin en açık ve belirgin biçimde algılanmasını ve bilince çıkarılmasını engelleyen ideolojik yanılsamalar ve örtüler bizce oldukça yanlış yorumlara konu olmaktadır. Hiç kuşkusuz, sosyalist siyasal öznenin, emek-sermaye çelişkisine mevcut ideolojik kabuklarından ve örtülerinden başlayarak, buralardan kalkarak yaklaşması gereklidir. Ancak bu yaklaşım, mevcut ideolojik yönelimleri veri alıcı ve siyaseti o halleriyle bu veriler üzerine inşa edici bir noktada kalamaz. Mevcut her ideolojik kalıp ya da motif, emeğin içinde bulunduğu her belirlenim, kendi başına bir siyaset zemini değil, temeldeki çelişkiye götürecek birer dolayım ya da kanal olarak görülmelidir. örneğin (ÖDP'de çok sık dile getirildiği gibi) işçi sınıfının belirli kesimlerinin Refah Partisi'ne, MHP'ne ya da BBP'ne oy vermesi elbette ne işçi sınıfından umut kesilmesini ne de söz konusu partilerin söylemlerinin benimsenmesini gerektirir. Yapılması gereken, bu partilerin hangi söylemlerinin ve duruşlarının sınıfın somut konumu ve psikolojisi ile örtüştüğünü saptayıp bu örtüşmeyi bozucu karşıt söylemler ve duruşlar geliştirmektir.

Dördüncüsü, ÖDP'nin üst kurullarını oluşturan ana gövde, gereğinden çok konjonktürcü bir siyaset anlayışına sahiptir. Başka bir deyişle siyaset, temel ve kalıcı bir hat ile bu hattın üzerine inşa edilecek değişken durumların bütünlüğü olarak görülmeyip neredeyse büsbütün güncel durumlara, yani konjonktüre indirgenmektedir. Kimse somutlamak için abarttığımızı sanmasın, açık açık dillendirilmektedir: İşçi yürüdüğünde emek ve sosyalizm diyeceksin, Kürt yürüdüğünde ulusal sorunu temel alacaksın, devlet sorgulandığında da özgürlükçü demokratik cumhuriyet diyeceksin! ÖDP'nin üst kurullarını oluşturan ana gövdenin siyaset anlayışı budur. Pekçok kişi bunun öyle ideolojiyle, felsefeyle hiç ilgisi olmayan, tamamen somuttan (ya da her ne demekse "eylemin muhtevasından") kalkan bir anlayış olduğunu ileri sürecektir. Oysa hiç de öyle değildir. Bu anlayışta, kalıcı yapıları ve sistemleri yoksayıp değişkenlikleri ve anlık ortaya çıkışları (contingency) esas alan post-marksist yaklaşımın derin izleri vardır.

"Özgürlükçü Demokratik Cumhuriyet"

Yukarıda kısaca özetlenen belirlenimler, ÖDP Parti Meclisi'nin "Öz-

"gürlükçü Demokratik Cumhuriyet" (ÖDC) olarak adlandırılan bir hedefi önüne koymasıyla sonuçlanmıştır.

Kendi adımıza hemen belirtelim, ÖDC birçok şeyin başlangıcı olabilir; ama ÖDP'ni benimseyenler ve bu partiden çok şey bekleyenler için hiçbir şeyin sonu değildir, olmamalıdır. Başta da değinildiği gibi, netleşme ve belirlenlik getiren her tercih ve adım, muğlaklıktan daha iyidir, tarihsel olarak daha ileridir. ÖDC'yi benimseyip savunanlardan bazıları bu kavramın altının doldurulması gerektiğini kabul ederken, diğerleri üstünün, bir bölümü de arkasının doldurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bir de, kavramın hiçbir yanının doldurulması gerekmediğini, çünkü esasen ve bizatihi dopdolu olduğunu savunanlar vardır. Sonucu eğilimi bir yana bırakacak olursak, ÖDC'nin altını ya da üstünü ya da arkasını doldurma çabaları, bugünkünden çok daha fazla açıklık getirecektir. Bu dolgu işlemi, burjuva liberalizminin malzemeleriyle mi yapılacak, yoksa ÖDC geçmişin MDD'si gibi şöyle ya da böyle bir devrim perspektifine mi bağlanacak?

Hep birlikte göreceğiz.

Sosyalist Politika, mutabakat adına partinin ne kokan ne de bulaşan ideolojik-siyasal ortalamalara mahkum edilmemesi gerektiğini daha en başından bu yana savunagelmıştır. ÖDP'nin bir bileşeni olarak Sosyalist Politika, ÖDC hattına hiçbir yakınlık duymamaktadır. Ama, artık bıkkınlık vermeye başlayan ortalamacılıkların ötesinde bir açılım getirme potansiyelinden kalkarak, ÖDC hattının ve buna ilişkin tartışmaların partiye bir ideolojik canlılık, bir kimlik kazandırma olasılığını da göz önünde bulundurmaktadır. özetle, ÖDC'nin eleştirilmesi başka şeydir, ÖDC dendi diye kıyamet koparılıp dünyanın sonunun ilan edilmesi başka şeydir. İkincisi yapılmamalıdır.

ÖDC hattını benimseyen ÖDP'liler, bu kavramın altını, üstünü, arkasını ya da başka neresi gerekiyorsa orasını mutlaka doldurmalıdırlar. Sosyalist Devrimciler, yani aşamalı devrim anlayışını reddedenler olarak biliyoruz ve açık açık söylüyoruz: Bu ülkeye marksizmin getirilmesinde en büyük pay 1961-71 döneminin MDD'cilerine, yani aşamacılarına aittir; ÖDP'nin marksizmle daha haşır neşir olmasında, partideki tartışmaların marksist eksene oturtulmasında bu kez ÖDC'cilerin payı olursa, böyle bir durumu öpüp de başımıza koyarız.

TÜSTAV

ÖDP KENDİNİ ARIYOR

Ali Önder Öndeş-Kadir Karabulak

ÖDP'ye ilişkin bir değerlendirme yapılacaksa, bir soru ile başlamanın doğru olacağı kanısındayız. Soru şu: "ÖDP'nin Türkiye solundaki kıymet-i harbiyesi nedir?" Soru oldukça net, bizce yanıtı da net.

Yukarıdaki soruya farklı kesimler çok uç yanıtlar verebilir, verilmekte de. Ancak ne kadar olumsuzlama içeren uç değerlendirmeler yapılırsa yapılsın, sonuçta ÖDP'nin sol siyasetteki varlığı ve önemi yadsınamayacaktır. Aksi düşünüldüğünde, ÖDP'ye yönelik içeriden ve dışarıdan yapılan eleştiriler havanda su dövmekten öteye geçemez. Öncesi, eğer ÖDP'ye ilişkin söylenenlerin bir değeri varsa, ÖDP de bir değer ifade etmektedir. Yok, eğer ÖDP sol siyasette hiçbir değer ifade etmiyorsa, yazılanların, söylenenlerin, eleştirilerin tümünü israf olarak görmek gerekir. Biz, ne ÖDP'yi ne ÖDP'de siyaset yapmayı ne de ÖDP'ye yönelik değerlendirmeleri, eleştirileri israf olarak görmüyoruz. Özellikle, Türkiye siyasetin önümüzdeki dönemine ilişkin olası gelişmeler dikkate alındığında sol/sosyalist bölmelerin yakınlaşmalarının önünü kesmeyen bir eleştirelliliği tarz olarak benimsemelerinin daha da önemli olduğuna inanıyoruz. Örneğin, önümüzdeki günlerde burjuvazi, özelleştirme politikalarını uygulayabileceği hukuki bir rahatlığa kavuşmuştur. Ancak Türkiye burjuvazisi hukuki rahatlığın tek başına uygulama rahatlığı sağlayamayacağının da bilincindedir. Kamuculuğa karşı sistemli ideolojik saldırılara rağmen özelleştirme politikalarının meşruiyeti konusunda çok rahat değildir ve bir dirençle karşılaşabileceğini bilmektedir.

Bu olgu, önümüzdeki dönem burjuva politikalarında zorun, sistematik saldırganlığın daha da artarak uygulanacağını işaretidir. Önümüzdeki günlerde gerek özelleştirmeye karşı, gerekse burjuvazinin artan baskı ve saldırganlığına karşı bir direnç hattı oluşturmak kaçınılmaz olacaktır. Bu görevi, şu anki durumlarıyla sendikal yapılardan beklemek olmayacak duaya amin demekten başka bir şey değildir. Bu durumda, eğer bir direnç hattı oluşturmak zorunluluksa, ki bizim için bu böyledir, bunun koşullarını ve ortamını bugünden örmek gerekmektedir. O nedenle, bugünden sosyalistler arası arayüzeylerin geliştirilmesi ve birlikte adım atılabilecek yakınlıkların örülmesinin koşullarının yaratılması önem kazanmaktadır. Şimdi, bu sorumlulukla ÖDP'yi ve ÖDP'ye ilişkin değerlendirmeleri irdeleyebiliriz.

ÖDP'ye ilişkin kimler, neler söyledi? Ne tür kurgular yapıldı? Burada bir-birini önemsiz kılmayan kategorik bir ayrıma gitmekte yarar var. ÖDP'ye

yönelik bugüne kadar yapılan değerlendirmelerin bir bölümü parti içinden, bir bölümü de parti dışındaki, diğer parti, dergi, çevre ve bireylerden geldi. Sürecin bizzat içindeki unsurların değerlendirmelerini ayrı bir önem atfederek değerlendirmek gerekiyor. Bunun oldukça açık ve anlaşılır bir nedeni vardır. ÖDP içerisinde partinin siyasal hatının oluşturulmasının sıcak mücadelesini verenlerin ÖDP'ye ilişkin değerlendirmelerinin yaptıklarıyla, yaşadıklarıyla birebir ilişkisi vardır. Dışarıdan ve tepeden bir bakışın daha objektif olabileceğine ilişkin genel yargının burada geçerli olduğuna inanmıyoruz. Ancak, yukarıda söylenenler ÖDP'ye yönelik parti dışından yapılan değerlendirmeleri önemsiz kılmaz. Parti dışından yapılan değerlendirmeler ne kadar sert ve acımasız olursa olsun, sosyalizm mücadelesini ilerletici ise, diğerlerinden ayrılarak sosyalist mücadelenin kâr hanesine yazılmalı ve içeriden kabul edilmelidir. Ciddiye alınmaması gerekenler, sosyalizm mücadelesinin siyasal örgüt olmaksızın "yapılacağını" öneren örgüt ve mücadele kaçkınlıklarının ve eleştirdiklerini vehmedip kişiler ve kişiliklerle uğraşan ama hiç bir şey söylemeyen müzmin mızızların değerlendirmeleridir.

Önce Biraz Tarih...

Yakın tarihimizde "ortak, açık, kitlesel bir sol parti" düşüncesi üzerinde sosyalistlerin ortaklaşarak yoğunlaştığı bir süreçten söz edilecekse kuşkusuz bu "Kuruçeşme Süreci"dir. Daha öncesindeki lokal birlik ve ortaklık arayışlarını bir kenara bırakırsak, solun silkiniş için geniş bir katılımı bir araya geldiği açık sol parti tartışmalarının dergi sayfalarından çıkarılıp ortak söyleme dönüştürüldüğü sürecin gerçek anlamda Kuruçeşme'de başlatıldığı genel olarak kabul edilir. Kuruçeşme'nin kendi kendinde bir süreç olmadığı ya da olamayacağı da bir gerçek. Diğer bir deyişle, Kuruçeşme'de geniş katılımlı birlik tartışmalarının başlatılmasının sosyalistlerin bilinçlerine düşen ilahi bir ilhamla açıklanması mümkün değil. Eğer Kuruçeşme'de bir ilhamdan söz edilecekse, bunun kaynağı sınıf hareketinin kabarması, kısacası 89 Bahar Eylemleri'nin yarattığı atmosferdir. Bir dizi başka etkenin yanı sıra işçi sınıfının göreceli dinamizmi sürecin başlamasında ve devamında belirleyici olmuştur.

Burada, bu tartışma süreçlerinin sonucunda ne oldu? diye sorulabilir.

Bu soruya, kötü bir telaffuzla "bir avuç Bab-ı Ali aydını" kendi arasında tartıştı", türünden siyasi hafifliklerle yanıt verenler olabilir. Bu tür hafiflikleri bir kenara bırakırsak, sürecin Türkiye'nin bugünkü sol haritasının oluşumunda çok ciddi bir etkisinin olduğunu söylemek hiç de abartılı değildir. Bu sürecin içinde yer alanlar, sonunda yeniden bir konum değerlendirmesi yaptılar. Sürecin uzağında duranlar da sürecin etkisinden muaf olamadılar. Kendi iç süreçlerini tartışıp konum belirlerken Kuruçeşme'yi referans olarak almak zorunda kaldılar. Kuruçeşme bir yandan Dev-Yol'un gelmesini bekleyenler, bir diğer yandan da ayrıntılandırılmış "nasıl bir sosyalizm" tartışmasını eksene yerleştirenlerce kilitlendi. Kuruçeşme'nin ardından gelen günlerdeki sınırlı

ortaklık arayışları sonuçsuz kaldı. Sonuçta, iki ayrı kanalda, iki partileşme süreci yaşandı. Bunlardan birisi "Gelenek" çevresinin oluşturduğu STP idi. "Gelenek" Kuruçeşme'nin ardından bir dizi ortaklık arayışında bulundu. Emek, TSİP, 10 Eylül gibi çevrelerle yürütülen ortaklık çabaları tarafların ikirciklenmeleri nedeniyle sonuçsuz kaldı ve "Gelenek" bu durumda çok haklı ve doğru olarak kılınıcını tek başına atmak zorunda kaldı. Ancak, STP'nin nitelikli fakat sınırlı bir kadroyla örgüt boyutunu aşabilmesi, kitlesel bir karmama ve dinamizm dönemi ve bu konjonktürde örgütün belirleyici olması ile mümkündü. Birincisi olmadığı için ikincisine fırsat verecek bir etkinlik yaşanmadı. SİP (STP) bugün doktriner bir kadro partisi olma durumunu aşamadı.

İkinci kanalda ise TBKP sürecinden gelip kendilerini şu veya bu ölçüde marksizmle ilişkilendirenlerin oluşturduğu SBP vardı. SBP olabildiğince sağ bir çizgi izleyerek kendisini BSA sürecine taşıdı.

Kuruçeşme'de ortaya atılan "birlikte, açık, kitlesel sol bir parti" düşüncesi ilk ciddi filizini BSA-BSP oluşumuyla verdi. BSP, ideolojik-teorik ve programatik olarak şekillenmeden (ki bu, bazı bileşenlerin ısrarlı tercihiydi) kısa bir süre sonra GEK'cılarının katılımıyla ÖDP'ye dönüştü.

Yukarıda özetlenen sürecin bütünü, siyasetin yasallıklarının ve ülke nesnelliğinin üzerinde filizlenen "ortak bir sol parti" iradesi olarak tanımlanabilir. Ancak, bu düşüncenin, Kuruçeşme'den bugüne kadar farklılaşarak geliştiği gerçeğini de unutmamak gerekir. Farklılaşmayı özetlersek:

Kuruçeşme sosyalistlerin birliğini eksen alıyordu. Bu nedenle, sürecin bütününde belirleyici olan emek- sermaye çelişkisiydi. Sınıf dışı dinamiklerin süreci belirlemelerini bırakın, şu veya bu ölçüde etkilemeleri bile söz konusu değildi.

ÖDP (ÖDP'ye yakın bir ölçüde BSP) ise toplumsal muhalafetin tümünü kapsamayı hedefliyor. Zaman zaman bu kapsayıcılık eğilimi ilkeselliklerin üzerini örtüyor, baskın eğilim haline geliyor.* Örneğin, ÖDP içerisindeki ya da çevresindeki sınıf dışı muhalif dinamikler (kadın, çevre v.b.) sosyalistler nasılsa çantada keklik hesabıyla, güçlerini ve önemlerini aşan bir ölçüde etkin kılınıyor ve abartılarak önemseniyor. Yine, ne olup ne olmadığı konusunda ortaklaşmamış "sivil toplum örgütleri" (TÜSİAD- MÜSİAD vb.ni kapsayan) kavramı parti söyleminde sıkça yineleniyor. Oysaki, Kuruçeşme'de sınıf kavramını geriye düşürecek bu tür sınıf dışı kavramlara itibar edilmiyordu.

* Kitleselleşmenin karşısında katı bir doktrinerliği savunuyor değiliz. Ancak, kitleselleşmenin her şeyi flu hale dönüştüren bir önem kazanmasının partiyi şekilsiz bir sosyal çevreye dönüştüreceği kaygısını taşıyoruz. ÖDP'nin doğası ve işlevi gereği ilkelere esnemeye uygun bir yapı olduğunu kabul ediyoruz. Ancak, karşı duruşumuz esnemenin sınırsızlığındır. Yoksa, muhalif dinamiklerin sınıf mücadelesine bağlandığı bir kitleselleşmenin doğru ve gerekli olduğuna ilişkin herhangi bir kuşumuz yok

Bu bağlamda Kuruçeşme'de önerilen ve tartışılan teorik- programatik temel, BSP ve özellikle ÖDP'ye göre marksist bir öze sahipti. Oysaki, marksizm, bugün ÖDP'de günübürlük "işlerden" ve "sokaktan" arda kalan zamanların tali bir uğraşıdır. Bunun, böyle olmasında öznel tercihlerin yanısıra başka etkenler de vardır:

Bunlardan birini yukarıda belirttik. Kuruçeşme, sosyalistlerin birliği ek- seninde gelişen bir süreçti. Katılımcı özne sayısı ÖDP'ye göre çoktu ve ka- tılımcıların hemen hemen hepsi marksist eksende durmayı hedefliyordu. Bunların bir bölümü BSP ve bugünkü ÖDP oluşumunda yok. Bunun yanı sıra bugün partiye marksizm dışı bir rüzgar getiren etki oldukça güçlü.

İkincisi, Kuruçeşme'de marksizmin en sağını temsil eden TBKP'liler vardı. Diğerleri içselleştirdikleri sol çizgilerinin sınırını en sağ diye nitelenen TBKP'ye göre esnetiyorlardı (ya da esnetmiyorlardı).

Bugün ise sağın sınırını çizecek tek bir özne yok. ÖDP içerisinde bi- leşenlerden büyük bir bölümünün nerede, ne kadar sağa kayacağı konusunda bir belirsizlik var. Ortalamacılık ya da orta yolculuğun şekillendirdiği yapılar partinin günübürlük "işleri" ile ilgili tutum alırken sınırsız bir savrukluğa ya- şayabiliyorlar. Bu savrukluğu da reel politikerlik olarak tarif ediyorlar. Parti içerisinde marksist eksende durmayı hedefleyenler ise, şimdilik yeterince nicel bir güce ulaşmış değil. Kısacası, partide, solun sağındaki sınır çizgisinin belirsizliği ve değişkenliği ciddi bir handicap olarak konumlanışta belir- sizlikten kaynaklanan güçlükler yaratıyor.

Üçüncüsü, Dünya ve Türkiye'deki sol içindeki sağ rüzgarla ilişkin bir sorun. Solun içerisindeki sağ rüzgarın etkisiyle toplumun sağa kayışı Ku- ruçeşme sürecinde de etkiliydi. Ancak, daha sonraları artan bir hızla bu sağ rüzgar, sağa kayışı hızlandırdı. Toplumun sağa kayışı solun bazı bölmelerini fazlasıyla etkiledi ve deformasyona neden oldu. Sağa kayan kitleye ye- tişebilmek için, kitleyi bir sınır çizgisine çekmek yerine kitlenin peşinden sü- rüklenme eğilimi ağırlık kazandı. Bu eğilimin tezahürü ya da politik söyleme taşınması doğrudan kitlenin peşinden sürüklenmeyi kabul eder bir tarzda gö- rünmeyebilir. Ancak, "burjuva politikalarına mahkum olmak", "yığınların özdeneyimleri ve bilinçlerinden yola çıkmak" türünden söylemin dolayimsız olarak kitlenin peşinden sürüklenmek anlamına geldiğini düşünüyoruz. Ye- niden Devrim dergisinde çıkan bir söyleşide söylenenler bu eğilimi çok net bir şekilde açıklıyor: "Yığınların anlayacağı ve kabul edeceği beş altı maddeyle gelirsek bunlardan birinin siyasal İslamla olduğunu düşünüyorum. Diğer de Kürt meselesi. Rejim krizi zaten bu ikisi. Bir de yığınların daha iyi yaşaması, işsizlik güvence v.s. yattıyor" (1). Burada sözü edilen siyasal İslama (din si- yasetle sürekli bulaşık olduğu için dinsel gericilik demek daha doğrudur) karşı mücadele etmek, Kürt meselesine duyarlı ve kararlı yaklaşmak, bu kararlılığı sosyalist mücadeleye tahvil etmek itirazı gerektiren bir tutum olamaz. Ancak, bu sorunlara sınıf mücadelesinden muaf sorunlarmış gibi yaklaşmak, tam da söyleşinin bir önceki paragrafında sözü edilen "burjuvazinin belirlediği gün- deme mahkum olma" ön kabulüyle bir edilgenliği yaratacaktır. Kim belirlerse

belirlesin ülkenin siyasal gündemine girmeye hiç itirazımız yok. Siyasal mücadelede verili nesnelliği kalkış noktası almayan bir iradeciliğin hiç de gerçekçi olmadığı/ olamayacağı da bir gerçek. Ancak, bunun karşılığı burjuvazinin belirlediği gündeme bütünüyle mahkum olmak değildir. Sosyalist siyasette asıl olan ülkenin siyasal gündemine müdahil olurken verili gündemi neşesinden, nasıl bozacağını ya da siyasal gündemi sınıf mücadelesi zeminine nasıl taşıyabileceğinin hesabını yapmaktır. Yoksa, yalnızca yığınların bilinci ve özdeneyimleri üzerinden yapılacak siyaset kurgusunun taşıyacağı nokta sınırsız bir kitle kuyrukçuluğudur. Hele burjuvazinin siyasal gündemi sürekli değiştirerek belirlediği, bu anlamda yığınları şaşkına çevirdiği günümüzde bu eğilim daha büyük bir risk taşımaktadır.

Ayrıca, alıntıda sözü edilen "rejim krizi" saptamasına da kısaca değinmek gerekiyor. Aslında rejim krizi-sistem krizi tartışması, bunun sonucu ortaya atılan ÖDC kavramlaştırması önümüzdeki dönemde ÖDP'nin siyasal hattını belirleyecek olan teorik ve programatik bir önem taşımaktadır. Aynı bir yazı ve tartışma konusu olarak düşünülmelidir. Bu yazıda buna ilişkin kısa bir değinmeyle yetineceğiz. Bugün ÖDP üst yönetiminin büyük bir bölümünce kabul edilen "ülkemizde sistem krizi yok, rejim krizi vardır" saptaması önümüzdeki dönem ÖDP politikalarını belirlemeye yönelik bir saptamadır. Eğer sistemin süreklileşmiş krizi (burada devrimci durumdan söz etmiyoruz) rejim krizine indirgenirse devrimin güncelliğinden; emek iktidarından söz etmek imkansız olur. Sabah-akşam rejim krizine çözümler aramanın ÖDP'nin işi olmadığına, olmaması gerektiğine inanıyoruz. Şu anda sadece değinip geçiyoruz.

Yeniden Kuruçeşme'de günümüze evrilen sürece dönersek, sürecin bütününde yoğunlaşma, sosyalist siyasi mücadelenin siyasal örgütlülükle verilebileceği doğrultusundaydı. Çözümlemeler tartışmalar bu gerçeklikten hareketle dünyanın ve Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullara uygun örgütlenmeyi yaratmaya yönelikti. Ancak, sürecin özneleri, örgütlenme, siyasal perspektif, ideolojik-teorik-programatik konumlanış ve kurgularıyla bir araya gelirken farklılaşma dinamizmini de içinde taşıyordu.

Ne Kurgulandı Ne Umuldu Ne Bulundu?

Kurgu, daha içsel bir olgudur.

Umulan, içsel olanın dışsal ya da nesnel olanla ilişkilendirilmesidir.

Bulunan ise, içsel olanla dışsal, nesnel olan arasındaki sürtüşmenin, dişişmenin yaşandığı bir zemindir.

Kendi adımıza, kurgu- umma- bulma kategorilerinde bizi şaşırtan ve hayal kırıklığı yaratıcı çok büyük bir açığı farkı yaşamadığımızı söyleyebiliriz. Ancak, bu hiçbir gerilim yaşamadığımız anlamına gelmez. Sürece katılan örgütlü örgütsüz tüm öznelerin içsel kurguları, umdukları ve buldukları arasında bir açığı olması/olacağı doğaldır. ÖDP, nesnelliğin ve bunun yüklediği

sorumlulukların dışında, bu açı farklılıklarından doğan iç gerilimlerle devinecek ve gelişecektir. Bu gerilimlerin korkulacak bir olgu olmadığını düşünüyoruz. Örneğin, bizler, sınıf mücadelesini eksen alan, marksizmin olmazsa olmaz ilkeleri üzerinde şekillenmiş, sosyalizmi hedefleyen, anti-kapitalist mücadele programına sahip kitlesel bir parti kurguladık. Ama, bunun tam da böyle olabileceğini ummadık. Kurgularımızla umduğumuz arasındaki açı farkını ve ikisi arasındaki sürece bağımlı geçişkenlikleri önceden tasarlayabildiğimiz için, sürecin dışına savrulacağımız afaki bir gerilim yaşamadık. Yine kurgularımızla bulunan (ya da oluşturulan) arasındaki açı farkı doğal olarak daha fazlaştı. Ancak, ÖDP'nin şekillenmesinin, hem ideolojik-teorik-programatik, hem de örgütsel bir forma ulaşmasının gerilimli bir sürecin sonucu olduğunu/olacağını biliyorduk. Yaşadıklarımız bizi çok şaşırtmadı. Bugün de bu gerilimli sürecin gereklerini yaşıyoruz, yapıyoruz.

Diğer taraftan, GBK'cılarının bazıları, "parti olmayan parti" kurguladılar. Bunun tam da böyle olabileceğini ummuyorlardı. Sonuçta "biraz parti" buldular (ya da biraz parti istemek zorunda kaldılar). Bunun dışında "parti gibi parti" isteyenler de (biz de öyle istedik) şimdilik "biraz parti" buldular. Bu ciddi bir gerilim hattıydı. Bu gerilimli süreci belirleyecek ve başka gerilimlere dönüştürecek nokta, sosyalist siyasal mücadele vermenin gerekleri, nesnellik ve gerilimin taraflarının iradi çabaları ile çalışan işçi sınıfı dinamizminin yükselmesinden başka bir şey olmayacaktır.

Parti'de yaşanan bu iç gerilimlerin her zaman uzlaşılabilir, kabul edilebilir gerilimler olamayacağını (hatta olmadığını) da altını çizmek gerekiyor. Bazen gerilim, dolayimsız ve cepheden karşı duruşu da gerektiriyor. Örneğin, ÖDP'nin sosyalizmle ilişkilendirilmesi konusundaki titreklik rejim krizine saplanıp buradan üretilen ÖDC kavramlaştırmasının politik içeriği, partinin olabildiğine şekilsiz bir yapı olarak kurgulanması vb. üzerinde uzlaşılabilir gerilimler değildir ve olmayacaktır.

Parti içi gerilimlere ilişkin bu genel değerlendirmenin ardından eleştirel bir yaklaşımla daha özele doğru yol alabiliriz. Daha önce belirttiğimiz gibi, parti içinden yapılan değerlendirmelerle başlayacağız. Önce *Sosyalist Politika* olarak bizler süreci nasıl değerlendirdik? Nasıl değerlendiriyoruz?*

Sıkça yapılan bir yanlışlığı düzeltmekle başlayacağız. Yanlışlık şu: "Solun birlikte bir havuz oluşturmalarını amaçlayanlar güçsüz oldukları için birlik peşinde koşuyorlar. Birlik girişimleri güçsüzler ittifakıdır".

Yapılan saptama hiçbir gerçekliği ifade etmiyor. Nedeni açık. Türkiye solu, son onbeş yıldır bütün bölmeleri ile hem nitelik hem de nicelik olarak en geri noktadadır. Bu genel gerilik doğal olarak tek tek sol yapılara da yan-

* *Sosyalist Politika*'nın değerlendirmesini başa alışımızda özel bir ağırlık yüklemesi yok. *Sosyalist Politika*'nın başa alınmasının nedeni tüm değerlendirmelerin *Sosyalist Politika* merceğine yatırılacağı gerçeği ile ilişkilidir. Bunun böyle olacağını söylemekte hiçbir sakınca yok ve dürtüst olanı da budur.

sırmaktadır. Bu saptamadan sonra, herhangi bir sol bölmenin solda tek ve diğerlerinden baskın bir güç olmayı düşlemesinin komik olacağı bir gerçektir. Bugün solda, mücadeleye tek başına damgasını vurabilecek tek ve baskın güçten söz etmenin ne fiili olarak ne de potansiyel olarak hiçbir rasyonalitesi yoktur. Buna rağmen, solda tek ve belirleyici bir güç olduklarını/olacaklarını iddia edenlerin şişinip çatlayan kurbağa komikliğine düşmeleri kaçınılmazdır. Şu andaki sol haritaya baktığımızda diğerlerine göre sol nüfusun yüz ya da bin kişilik fazla niceliğine sahip olmanın sahici bir güçlülük göstergesi olmadığı/olamayacağı bilinmelidir. Ayrıca, Türkiye'de sosyalist mücadelenin, büyük bir olasılıkla devrime kadar (hatta sonrasında bile) tek bir öznenin belirleyemediği çok özneli bir gelişim çizgisi izleyeceğinin de altının çizilmesi gerekir. Bu durumda, herkesin önce, bu çok özneli süreci içine sindirmesi, sürecin çözücü ve süzücü işlevselliğini kabul etmesi gerekiyor. Bu nedenle, "ÖDP ile birlikte solun birliği sürecinin esas olarak tamamlandığı..."(2) ya da "ÖDP bileşenleri her ne kadar farklı geleneklerden gelmiş olsalar da, ÖDP dışındaki sol ile aralarına kalın bir çizgi çekmeyi başardılar..."(3) türünden yaklaşımları sol içi gemileri yakmaya yönelik ve afaki yaklaşımlar olarak görüyoruz. Bu yaklaşımın bizce kabul görmesi mümkün değildir. Diğer yandan ÖDP'yi mücadele sürecinin bir öznesi olarak görmeme inadının da siyasal körlükten başka hiç bir açıklaması olamaz. Özcesi, ne kendi dışındaki solla arasına kalın çizgi çekmiş ÖDP, ne de ÖDP'yi ya da kendi dışındaki solu yok sayan anlayış mücadele sürecini belirleyebilecektir. Bu da çok açıktır ki karşılıklı olarak mesafelerin kollanması ve ortaklaşma arayışlarının kapısının açık bırakılmasını gerektirmektedir. Birlik süreci böyle algılandığında, birlikte hareket etme ve harmanlanma dinamiklerini önemsemenin güçsüzlükle değil, devrimci sorumlulukla ilişkisi olduğu kavranabilecektir. Örneğin *Sosyalist Politika* olarak bizler, hiçbir birlik girişimiyle ilişkililenmeden, diğer bir deyişle sırtımıza yumurta küfesi almadan bir dergi çevresi olarak yolumuza devam edebildik. Tek başımıza yürüyebilecek ideolojik ve teorik donanımız da vardı, niceliğimiz de. Hatta bu yolu seçseydik, bugün bulduğumuz insan sayısını katlayabilirdik de. Ancak, yukarıda yaptığımız değerlendirme ve bunun bize yüklediği sorumlulukla davrandık. *Sosyalist Politika*'nın ilk çıkış bildirgesinin önsözünde şöyle demiştik: "Yine bildirge sahipleri, ne içi boş, kof bir "birlik" ne de burnundan kıl aldırmayan ve hiçbir rasyonalitesi olmayan bir "tekleşme" iddiasındadır. Ancak, bugün sosyalistler arasında varolan arayüzeyleri daha çok işleme, mevcut sosyalist nüfusun bütünü üzerinde etkili olabilecek bir harmanlanmanın ve yeniden yapılanmanın oluşturulması için mücadele etme kararlılığındadır".(4) Bunları 1994'te yazmıştık. Bugün de bu sürecin sürdüğüne ve kaçınılmaz olduğuna inanıyoruz. Yoksa, bazılarının ÖDP'yi tanımlarken yaptığı gibi partiye "devrimci bir odak" misyonu biçmiyoruz. *Sosyalist Politika* olarak, BSA-BSP oluşumunda hangi saikle yer aldysak, ÖDP'de de aynı saiklerle yer alıyoruz. Ancak, sürecin içinde yer alış saiklerimizde değil, ama bakışımızda farklılaşmaların olduğu da bir gerçek. Örneğin BSA-BSP oluşumunun başlangıcında yapının tümünün leninist ol-

masını beklemenin imkansızlığını tesbit edip BSP'nin ancak marksist bir ek-sene dayandırılabilceğine ilişkin bir değerlendirme yaptık. Bu değerlen-dirmemiz zamanla farlılaştı. BSP'nin diğer bileşenleri (Kurtuluş, Emek, SBP, Yeniyol) partinin marksizm eksenine dayandırılmasında müteredit dav-ranınca farklı bir yol izlemek zorunda kaldık.* *Sosyalist Politika* olarak daha sonraları parti içerisinde marksizmi eksen alan çevre ve bireylerle "Sol Blok"u oluşturduk. Bugün, *Sosyalist Politika* olarak ÖDP'nin bütünüyle marksist bir yapı olmasının imkansız olduğu düşünüyörüz. "Sol Blok" ya da "Sosyalist oluşum" adımları bu saptamanın tezahürüdür. Özellikle ÖDP'nin son gün-lerdeki politik hedef ve eğilimleri dikkate alındığında, parti içerisinde mark-sizmi eksen alan bir direnç hattının önemi daha da artmaktadır.

Kısacası, bugün ÖDP'yi marksist bir partiye dönüştürme, bu temelde dev-rimcileştirme perspektifinin gerçekçi olmadığı ortada. Bu durumda yapılması gereken ÖDP politikalarını marksizmle ilişkilendirmek ve devrimcileştir-mektir. Bu gerçeklik açık açık ortadayken ÖDP'ye "devrimci bir odak" olma misyonu yüklemek, devrimci barutun tüketildiği anlamına gelir ki, bizim devrim ve sosyalizme ilişkin hem inancımız hem çokşumuz hem de mücadele gücümüz vardır ve süreklidir.

Biraz da diğer bileşenlere bakalım.

Kurtuluş Ne İstiyor Bilen Var Mı?

Önce bir saptama yapmak gerekiyor: Türkiye sosyalist hareketi, teorik te-mellerden uzaklaştıkça gerçek olmaktan çok zahiri görüntülerle yetinmeye daha fazla yaklaşıyor, Böyle belirlenmenin sonuçları sloganlara ve tanımlara da yansıyor. Örneğin, "parti olmayan parti", "grup olmayan grup" gibi garip kavramlaştırmalar bugün bir olumluluk olarak ortaya sürülüyor. Bu türden havailiklerin arkasında ne var? Bunlar hangi kaynaktan hangi zeminden besleniyor? Bizce marksizmin bugünü açıklayacak tek ve tartışılmaz bir bi-limsel yöntem olduğu düşüncesinin örtük ya da açık reddi var. Marksist yön-tem ve onun açıklayıcılığına kuşkuyla bakıldığında, teörinin önemi geri çe-kildiğinde, tarih bilincinden ve tarihsellikten kopulduğunda havailiklerin sınırı yoktur ve sonu gelmez. Kurtuluş'u çok genel anlamda bu konudaki gel-gitler belirliyor. Siyasal olarak gel-git kendi içinde bir denge halini ba-rındırır da bir dengesizlik halidir. Dengesizlik, denge arar. Kurtuluş da den-geyi orta yolculuk'ta buluyor. "Dün SBKP ya da ÇKP çizgisi çerçevesinde kendisini tanımlayanların bir problemi olduğundan bahsedilemez. SBKP'yi ya da ÇKP'yi referans olarak göstermek kendilerini tanımlamak için yeterli ol-maktaydı. Ortayolcu akımlar ise her ikisinden de farklı olarak kendilerini ta-

* Marksizm, sosyalizm konusundaki müteredit davranış BSP'nin son kongresinde açık-lığa kavuştu. BSP kapanış bildirgesine "Sosyalizm" sözcüğünün girmemesi için Kurtuluş, Emek, Yeniyol hep birlikte el kaldırdı. Şaşırtıcı ama gerçek.

nımlamaya çalışıyorlardı"(5). Altındaki ilk iki cümledeki paradigmanın bazı çevreler için bir dönem geçerli olduğu ve bugün yıkıldığı bir gerçek. Bu ayrı bir tartışma konusu. Burada riskli olan orta yolculuğun bir hattın kalkış noktası olarak olumlanmasıdır. Çünkü siyasette ortayolculuk omurga olarak kabul edilirse ve siyasal bir ruh haline dönüşürse orta yolcu belirlenmenin orta oyuncululuğuna dönüşme riski de vardır. ÖDP'de de orta yolculuk yapmanın bir sınırı ve riski olduğu bilinmelidir.

Kurtuluş'un "grup olmayan grup" modeline dönersek bu modelin görünürde çok cazip ve rahatlatıcı bir yanı vardır. Örneğin, çok sıkıştığında "ben böyle düşünüyorum" diyerek siyasal yüklerden arınmak, uçarı bir kuş gibi her yere konma özgürlüğüne sahip olmak mümkün. Ancak, bu anlayışın sosyalist mücadelede hem fiilen hem de bir etik değer olarak ne kadar kabul edilebilir olduğunu düşünmek gerekir.

Ayrıca, bu türden rahatlıkların, savruklukların ve sağ konumlanışların geçmişte de hep muhayyel bir yapılanma ile alanı boş bırakmak gibi pek de sahici olmayan bir açıklaması vardı. Bugün böyle bir açıklamanın hiçbir realitesi yoktur. Çünkü gelineen noktada, ÖDP içinde kimsenin arka cebinde bir programı ve bunun sahiplenicileri olduğuna ilişkin açıklamalarının ya da sezdirmelerinin inandırıcı olmadığı açığa çıktı. Burada kimsenin arka cebinde programı olup olmadığını tartışmıyoruz. Bu zaten biliniyor. Karşı durulması gereken husus sosyalist harekette ciddi tahribatlara neden olan temelsiz bir imajcılıktır.

Yukarıda söylenenlerin hangi Kurtuluş'a söyleneceği konusunda bizim ciddi bir tereddütümüz var. Ancak bazılarının birilerine, bazılarının da başka birilerine denk düşeceğini sanıyoruz. Neden müteredditiz? Aşağıya aktardığımız iki ayrı yazıdan alınmış pragraflardaki anlatım yeterince açıklayıcı. Birincisi "Bu nedenle yapımız, kendisini içererek aşan bir yapı ortaya çıkarana kadar varlığını koruyup kendisini içererek aşan süreci yaratmak üzere değişik biçimlerde güçlenecektir." (6) İkincisi: "Yani Kurtuluş, sürecin başından bu yana "grup olmayan grup" olarak konumunu tayin etmiş bulunmaktadır. Böyle bir perspektife ve bu perspektifin zorunlu sonucu olarak şekillenen gerçekliğe karşın bunu kolektif olarak kabul edip, Parti yaşamına yansıtmamış olmak başlıca handikapımızı teşkil etmektedir."(7) Her ikisi de Kurtuluş'un yayınlarından alındı. Şimdi sormak gerekiyor:

Kurtuluş, kendisini içererek aşacak bir yapı oluşturmayı mı yoksa "grup olmayan grup" olarak ÖDP içinde hemhal olmayı mı perspektif olarak benimsiyor?

Ortada birilerinin terk etmediği bilinmez bir devrimci odak mı var yoksa devrimci odak olarak kastedilen ÖDP mi?

"Parti olmayan parti"nin "grup olmayan grup" üyeleri artık arka ceplerinde program taşıma imajından vazgeçtiler mi? Vazgeçtilerse, bundan böyle şapkalarından ne çıkaracakları merak edilebilir.

Yukarıdaki soruların yanıtları pek inandırıcı olmayacağı için sorular da aslında çok anlamlı değil. Sadece üzerinde düşünülmesi gereken sorular. En çok da Kurtuluş'çu yoldaşlarımızın üzerinde kafa yorması gereken sorular.

Sosyalist siyasette teorik temelden ve yöntemden uzaklaştıkça savruluk artar, güncel üzerinde teorik ayağı olmayan çözümlemeler de açıklayıcı olmaktan çok aldanıcı/aldatıcı olur. Örneğin: "Sermayenin Türkiye'deki siyasal süreçlerde çok etkili olduğu sanılmıştır. Türkiye çok özgün koşullara sahip bir ülke değil kuşkusuz ama gelişmiş kapitalist ülkelerle kıyaslandığında sermayenin Türkiye'deki siyasal süreçlerdeki etkisinin az olduğunu görmek gerekir". (8). Yukarıdaki çözümleme hiç bir teorik ve yöntemsel dayanağı olmayan savruk ve riskli bir değerlendirme. Böyle bir "teorik" çerçeveden yaklaşıncı, örneğin, canı sıkılan Kenan Evren ve dört samimi arkadaşının erken kalktıkları birgün can sıkıntısından 12 Eylül'ü gerçekleştirdiklerini söylemek mümkün. CHP'nin bile 12 Eylül'de sermayenin çıkarları arasındaki ilişkiyi açıkça söylediği ortadayken E. Kara'nın böyle düşünmeyeceğini biliyoruz. Ancak, sorun teorik temellerden ve yöntemden uzaklaştıkça çözümlemelerde risk faktörünün arttığı ile ilgili. İpin ucu kaçtı mı sistemin krizinin yarattığı/yaratacağı dinamiklerin üzerini örtüp rejim krizine kilitlenilir. Rejimin sorunları üzerinden sisteme saldırmak yerine rejimin dökülen yanlarının nasıl onarılacağı politik perspektife dönüştürülür.

Özetlersek, sosyalist siyasette aslolan bütünsellik içinde sürekliliktir. Marksist bir sosyalizm adına yola çıkılıyorsa ortada belirgin bir kulvar olmak zorundadır. Bu kulvar teorik ve programatiktir. Teorik ve programatik alandan politik alana geçişte mutlaka kimi esnemeler olacaktır. Buna kimsenin itirazı olamaz. Sorun teori ve programı politika adına sınırsız esnetmekle, zorlamakla ilgili. Kurtuluş'çu yoldaşlarımızın da bu duyarlılıkları taşıdığına/taşıması gerektiğine inanıyoruz ve eleştirilerimizi yoldaşça bir seslenme olarak algılamalarını diliyoruz.

Ya GBK'cılar?

ÖDP oluşumuna kadar sürekli beklenen Dev-Yol çevresiydi. Uzun süren tartışma süreçlerinin ardından ÖDP oluşumuna katılmalarıyla bu bekleyiş sona erdi. Bu sosyalist mücadele açısından önemsenmesi gereken bir olgu. GBK, ÖDP oluşumuna katılırken doğal olarak sürece kendi rüzgarını da taşıdı. Taşınan rüzgar GBK'cılarının homojen bir yapı olarak oluşturdukları bir rüzgar değildi ancak ÖDP oluşumunda ciddi bir etki yarattı. Taşınan neydi? Özetlenirse, "parti olmayan parti"ydi, taban inisiyatifiydi, sınıf mücadelesinden koparılmış bir demokrasicilikti. Tabii bu sayılanlar tek başlarına GBK'yı açıklamaya yetmez. Sürece nasıl baktıklarını irdelemek için yazdıklarına ve söylediklerine yönelmek gerekiyor. Yazılanlara ve söylenenlere bakıldığında Kurtuluş'la eşitlendikleri çok şey var. Ancak, yönelimlerini daha çok sistematize ederek yaşadıklarını söylemek gerekiyor. Yığınların özdene-yimlerini başat gören zihniyet, hem Kurtuluş hem de GBK'cılar için yer-

leşikleşmiş. "Başa dönersek, emekçilerin geleceği, farklı olduklarını iddia eden siyaset ve siyasetçilerde değil, kendi ellerindedir. ÖDP bu anlamda da siyasete davettir ve emekçilerin nasıl bir parti istiyorlarsa öyle inşa edebilecekleri partileşmeye aday bir yapıdır." (9) Yanlışın bu kadar güzel söyleneni bulmak zordur. Birincisi, emekçilerin geleceği, siyasetçi kavramını bir tarafa bırakalım, siyasettedir. Tek tek emekçilerde ya da tek tek emekçilerin bir araya geldiği siyaset dışı yapılarda değildir. Siyaset dışı bir gelecek kurgusu yapmak en hafif deyişle işçi ve emekçilerin sırtını okşamaktır. ÖDP de emekçilerin ellerine bırakılmadan, önsel siyasal belirlenimlerle kurulmuş bir yapıdır. İkincisi, önsel bir siyasal belirlenimden söz ediyorsak, emekçilerin nasıl bir parti istiyorlarsa öyle inşa edebilecekleri bir yapıdan söz etmek bir aldatmacadır, ayrıca doğru da değildir. Devrimci demokratların öteden beri savunageldikleri "yığınların özdeneyimi" ile siyasi irade ve öncülük" arasındaki ilişkiyi yeniden kurgulamaları gerektiği kanısındayız. Sosyalist siyasetin olmazsa olmaz yasallıkları da bunu zorunlu kılıyor. Bunun karşısı, siyasal özneyi, ideolojik-politik tercihleri belirsiz yığınların ipini çektiği ve yığınlar önünde kafa sallayan "Affeş'in keçisi"ne dönüştürmektir. İşte, bu anlayışı yansıtan tipik bir örnek daha; "Siyasete ve siyasetçiye güvenmiyor bugün kitleler. Siyasete ve siyasetçiye güven duyulmayan bir süreçte kendimizi farklı bir siyaset ya da siyasetçiler olarak tanımlamakta da bu güven bunalımının aşılabileceği gözlenmiyor. Siyasetin uzak durulması gereken birşey olarak görüldüğü bir ortamda sorunu 'nasıl bir gelecek istiyorlarsa birlikte kurmak' olarak koymak gerekiyor. Bu kitle kuyrukçuluğu değil, bir özgüvenin ifadesidir..." (10) Paragrafın bütününe bakıldığında 'kitle kuyrukçuluğunu' çağrıştıran öyle açık ifadeler var ki, sonunda farkına varılıp böyle anlaşılmaması gerektiği vurgulanıyor. Yazıda bu rahatlık bir özgüven ifadesi olarak sunuluyor. Duyulan özgüven tek başına kitlelere mi duyuluyor yoksa 'kitle kuyrukçuluğunun' sigortası olarak kabul edilen bir öncü iradeye mi? İkincisi olduğu tartışılmaz. Önsel siyasal belirlenimi, öncü iradeyi açıktan tekrar edip örtük ve utangaçça savunmak akla öncü iradeyi ve belirlemeyi paylaşma kıskançlığı mı var sorusunu getirir. Üzerinde düşünmek gerekir. Savrulma bununla da kalmıyor. Yazının diğer bir bölümünde, savrulurken geleneksel sol'a da saldırılıyor. "Hiç kuşku yok ki ÖDP devrimci ve radikal bir partidir. Devrimcidir; çünkü meşruluğu ve inandırıcılığı kendinden menkul geleneksel solun durumunu bozmak ve sağlıklı saflaşmaların önünü açmak devrimci görevlerindendir. Çünkü, devrimcilik sadece en önde gitmek değildir. Arkasından da gidebilmektir. (ABC)" (11) Ne denir?

Bizce çok şey söylenmeli. Birincisi, sınıf mücadelesini ve sosyalizmi içermeyen devrimcilikten ve radikallikten söz edilecekse, T. Özal ya da C. Boyner de Radikal gazatesinin reklamları kadar radikaldir. İkincisi, eğer ÖDP'nin devrimciliği, geleneksel sol'un durumunu bozmakla tanımlanacaksa hem bir yanlışla hem de siyasal nezaketi aşan bir durumla karşı karşıyayız demektir. Önce, kendi adımıza bir şeyler söylememiz gerekiyor. Bizim geleneksel sol kökenli ve halen de geleneksel solun değerlerine, tarihsel bi-

rikimine sahip olduğumuz biliniyor. ÖDP'de hem köklü olarak hem de bugünkü konumlanışları itibarıyla geleneksel sol yapı ve bireylerin olduğu da biliniyor. Ayrıca, ÖDP dışında da geleneksel sol değerlere sahip parti, çevre ve bireylerin olduğu gerçek. Şimdi sormak gerekiyor: Geleneksel sol değerlere sahip olanların durumunu bozarak ÖDP nasıl devrimci olacaktır. İddianın kendisi komik ve itici olduğu için, savunmanın da komik ve itici olacağını sanıyoruz. Bu ifadelerden murat edilen, parti içerisinde geleneksel sol değerlere sahip olanların durumunu bozmak ve partiden dışlamaksa, biraz erken dense de, "hodri meydan" demek gerekir.

Üçüncüsü, yine yığınların özdeneyimleri ve sırt sıvazlamayla ilgili. Söylenecek tek şey var: Marksist anlamda devrimcilik, yığınlarla ilişkisini yerli yerine oturtan ve kitleden kopmadan, kitlenin önünde yürümekle tariflenir. Arkadan gitmenin karşılığı devrimcilik değil herkesçe bilinen başka bir şeydir. Ayrıca işin sonunda arkadan bakakalmak da vardır.

Eski Alışkanlık: Biraz Da CHP'cilik

"Burada unutulmaması gereken, tanımladığımız cephenin ÖDP'nin dışındaki sol ile bir araya gelmesiyle sınırlı görülmemesi gerekmektedir (dışımızdaki solun böyle bir cephe içinde yer almasına elbette itirazımız yok). Sistemle sorunu olan ama kendini bu umutsuz yapılarda ifade etmeyi reddeden sol muhalif kitlelerin oluşturacağı cephe anlayışı çalışmalarımızın ek-seni olmak durumundadır" (12). Söylenenler çok açık olmasa da anlaşılır. Cephe, ÖDP dışındaki solla sınırlanmıyorsa işin içinde gizli bir CHP'cilik olduğunu anlamak için uzun uzun düşünmeye gerek yok. ÖDC'nin (Özgürlükçü Demokratik Cumhuriyet) nerelerde ve nasıl şekillendiğinin de açıklaması var yukarıda. ÖDC'nin kimlerle birlikte yapılacağına verilmeyen yanıtı da verilmiş oluyor. Gelecekte, ÖDC'yi Özgürlükçü Demokratik Cephe'ye dönüştürmenin koşulları da bugünden hazırlanmış.

Bir başka sorun da grupların varlığı ile ilgili. İtiraz etmediğimiz, ama yalnız kendine müslüman olmadan kabulü gereken bir sorun bu. "Hiçbir devrimci için tartışma götürmez ki, kitlesel bir emek partisi bizim siyasal geleceğimizi ipotek altına aldığımız bir siyasal girişim değildir. Bu konuda en ufak bir kafa karışıklığı devrimciler arasında olmamalıdır. Varsa bu, tasfiyecilik için ciddi bir tohumdur" (13). M. Çeçen gayet net bir saptama yapıyor ve Dev-yolcuları uyarıyor. Doğru da yapıyor. Ancak, böyle bir tercihiniz varsa ÖDP içerisinde farklı grupların grupsal çizgilerini ifade etmelerini partiyi küçültücüdür diyerek eleştirmemeniz gerekir. Yoksa, sorarlar: Size hak olan başkalarına yasak olur mu?

Emek'in Belirsiz Salınımları

Siyasal mücadelede, esnemelerin ve salınımların kabul edilebilir olduğunu az önce belirttik. Ancak, salınım kendiliğinden ve günübirlik rüzgarlara tabi

olursa siyasal salınım olmaktan çıkar sallanmaya döndürür. Emek'in bu süreç içerisindeki salınımları bizce konjonktürel ve hedefi belirlenmiş salınımlardan çok, sallanmayı düşündürecek türdendi. Emek'in kökenini aşan bir gelişim çizgisi izlediğini ve marksizmle ilişkisini biliyoruz. O nedenle, bu türden ritimsiz salınımları yadırgatıcı buluyoruz. Örneğin, marksizmle ve sosyalizm mücadelesi ile belirlendiğine inandığımız Emek'in zaman zaman marksizmi ve sınıf mücadelesinin gereklerini bugünden örnek yerine belirsiz bir zamana ve mekana havale edişindeki umursamazlık halini anlamakta zorlanıyoruz. Bir siyasi hareketin maddi temelleri varsa kitlesinin dinamizmini canlı kılmak amacıyla manüpülasyona başvurmaya ve imaj yaratmaya doğal karşılanabilir. Ancak, bunun hem gerçekçi bir sınırı olmalıdır hem de bir gerçekliği olmalıdır. Böyle olmazsa sonuç edilgenliktir. Özellikle, ÖDP oluşumunda tek tek Emekçi arkadaşların sınıf mücadelesine yaklaşımlarıyla (hatta zaman zaman sınıf indirgemeciliğe varan boyutta) Emek'in bir bütün olarak tutumu arasında bir açı farkı olduğu söylenebilir. Bu açı farkının siyasal salınım ile sallanma arasındaki gerilim çizgisinden, kaynaklandığı ve gerilimin bir parçası olduğu kanısındayız. Parti Meclisi'ndeki Emekçilerin ÖDC'ye onay vermeleri ya da parti içerisinde marksizmi eksen alan bir oluşuma "itidal" tavsiye etmeleri de bu ritimsiz salınımlarla açıklanabilir. Örneğin Emek Dergisi'nin 1. sayısında suhulet ve sükunet tavsiyesi nedenleriyle birlikte anlatılıyor: "Söylenenlerin bir diğer uzantısı ise şudur: Erken angajmanlarla platform oluşturmaya yönelmek, politik ve pratik karşılığı olmayan aldatıcı bir zemini platform zannetmek tehlikesinin yanı sıra, kendi ellerini, kollarını bağladıkları ve olanaklarını sınırladıkları için, buna yönelenleri sıkıntıya sokabilir. Dahası erken kapanma ve gard alışlar yeniden harmanlanma bakımından partiyi kısırlaştırır. Etkileşim ve değişim kanallarını kurutur."(14) Bu denli öne çıkarılmış "itidalciliğe" ve sıralanan nedenlere karşı şunlar söylenebilir. Birincisi, erken deyiş beklemenin sonu ve sınırı yoktur. Çünkü hangi olgunluk düzeyinde olursa olsun siyasal mücadelede erken demeyi besleyecek bir potansiyel olacaktır. Siyasette atılacak adımlara ilişkin zamanlama elbette nesnel veriler temel alınarak belirlenir. Ancak, nesnellik kendi başına hareket etmenin kendisi olamaz. Nesnel olan ve bu nesnele müdahale eden öznel, hareket etme zeminin oluşumunda birlikte ilerleticidir. Ancak, sürecin olgunlaştığı bir noktada iradi müdahalenin belirleyici olması da kaçınılmazdır. Nazım'ın Lenin'in zamanlama konusundaki iradesini anlatan dizelerinin çok açıklayıcı olduğu düşüncesindeyiz. Nazım, Lenin'in ağzından şöyle diyor:

"Dün erkendi,

Yarın geç,

Vakit tamam bugün dedi."

Diğer bir itiraz noktası "kapanmayla" ilgili. Eğer ÖDP içinde birileri marksist eksenini esas olarak bir araya getiriyorsa, mücadelelerini daha sistematik bir hatta oturtmayı hedefliyorsa bu gard alışı ya da kapanma değil,

tersine edilgenlikten sıyrılıp yeni açılım kanallarını zorlamaktır. Eğer, harmanlanmayı partinin şenliklerinde yemeklerinde ya da mitinglerinde biraraya gelmek olarak algılamıyorsak, olabildiğince tanımlanmış ve işlevselleştirilmiş parti içi bir oluşumun yaratacağı açılım kanalları, harmanlanma dinamiklerini daha siyasal ve daha üretken bir noktaya taşıyacaktır.

Kendi adımıza hem BSP'de hem de ÖDP'de harmanlanma sürecine verdiğimiz önemi defalarca belirttik. Ayrıca, harmanlanmayı siyasal mücadelenin gereklerinin yerine getirildiği, bununla birlikte ideolojik teorik ve siyasal farklılıkların da açığa çıkarıldığı bir gerilim süreci olarak algıladığımız da biliniyor. Bize göre parti içerisindeki, hangi saikle olursa olsun, suskunluk ve durgunluk durumu, hem bir edilgenliğin hem de dış gıcırtılı bir gard alışı ve kapanma zemininin hazırlayıcısı olacaktır. Bunun da murad edilen harmanlanma sürecine hiçbir katkısı olmayacaktır.

Sınıfı Örgütlemek

İşçi ve emekçilerin partiye gelmelerinin, partinin üye bileşiminde asıl ağırlığı oluşturmalarının, "sınıftan kaçışı" besleyen ideolojik salgının yarattığı tahribatın önünü kesmek için çok önemli olduğuna inanıyoruz. Ancak, sınıf üyelerinin partiye gelmesinin tek başına ve kendinde bir niteliksel sıçrama yaratacağını beklemenin de ham hayal olduğunu bilmemiz gerekiyor. Parti'de sınıf mücadelesinin gereklerini yerine getirmeyi, işçi ve emekçilerin Parti'ye yığınsal katılımına ertelemenin anlaşılması oldukça güçtür. Sınıf bilinci çevresindeki arkadaşların yaklaşımlarında bu ertelemeciliği görmek mümkün. İşçi ve emekçilerin partiye taşınması için mücadele edilmesine evet, ancak atılacak adımların tek başına buna bağlanması kabul edilir bir durum değil. Birincisi, ertelemecilik, edilgenliği yaratır. İkincisi, işçi ve emekçi kitleler partiyle ilişkilendiğinde bunların siyasal bilinçlerini sosyalizm bilincine dönüştürecek bir istihdam alanının, bir oluşumun, bugünden oluşturulması kaçınılmazdır.

Yoksa partiye gelen işçiler, sınıf dışı politikalardan boğulup kendisini ifade eden ya da kendilerini ifade edecek bir atmosfer bulamayınca aynı hızla parti dışına düşebilir ya da ÖDP'nin bugünleri, sınıfdışı politikalarının zeminine yapay olarak eklemelenebilir. Dahası işçi ve emekçilerin Parti'ye yığınsal olarak gelişleri sınıf dinamizminin yükseldiği bir döneme denk düşmez ve ÖDP'de siyasallıkların sosyalist siyasete dönüştürüleceği bir zemin bulamazlarsa, Parti'yi daha da sağa çekici bir durum da ortaya çıkabilir. Çok zayıf bir olasılık olsa da bunun da düşünülmesi gerekir. Zayıf olasılık olmasının nedeni, sınıfın partiye yığınsal yöneliminin ya da taşınmasının sınıf dinamizminin olmadığı bir durağanlık ortamında gerçekleşmesi çok zor oluşuyla ilgilidir. Bugün yapılması gereken, sınıfın yakın bir vadede bir kabarma, bir dinamizm yaratacağını veri alıp, Parti'ye alınacak sınıf üyelerini sosyalizm

perspektifiyle istihdam edecek parti içi bir oluşumu etkin kılmaktır.

Ya Parti Dışındakiler

Yazının başında söyledik. Parti dışından partiye yönelen değerlendirmeleri sınıf mücadelesini, sosyalizm mücadelesini ilerletici bulduğumuz için önemsiyoruz. Ayrıca, ÖDP'yi bitmiş, sonlanmış bir olgu olarak değerlendirmedüğümüz için, farklı konjonktürlerde solun yeniden harmanlanma süreçlerinin kaçınılmaz olduğunu/ olacağına inandığımız için parti dışı değerlendirmeleri de içeriden yapılmış olarak algılıyoruz.

Bugüne kadar ÖDP'ye ilişkin çok şey söylendi. Bunlar içerisinde ÖDP'nin gelişimine ve bugünkü konumuna ilişkin gerçeğe en yakın değerlendirme Tanıl Bora tarafından yapıldı. Tanıl Bora Birikim Dergisi'nin Aralık 1995 tarihli sayısında "sol bir dalga yaratmak" başlığında ÖDP'nin ne olması gerektiğine ilişkin öngörülerini otuz maddede sıralamış.* Bu kadar isabetli bir değerlendirme, siyasal bir sezgi midir? Yoksa partinin kuruluşunu önceleyen bir ortaklaşma ve kavilleşme sonucu mudur? Bilemeyiz. Görüşlerinin çoğuna katılmasak da T. Bora kutlanmayı hak eden bir iş yapmış. Ama, ÖDP'nin T. Bora'nın öngörüsündeki belirlemelerin bile zaman zaman çok gerisine düştüğünü üzülmek gerekiyor. Tabii üzülmek hiçbir işe yaramayacağını bilerek, bu durumu bizler için siyasal bir tahrik unsuruna dönüştürme zorunluluğunu unutmadan. Örneğin T. Bora şöyle diyor: "8. Pozitif olmak. Emek ekseninde daha anlamlı bir dünya yaratılabileceği, ülkenin kaynaklarının daha verimli kullanılabileceği, toplumun daha etkin yönetilebileceğine vurgu yapmak."(15) Emek eksenli bir parti perspektifinin, kitle partisi olma hedefi de olsa, yukarıdaki saptamayla sınırlandırılmasını, partinin işlevinin daraltılarak tanımlanmasını doğru bulmuyoruz. Ancak ÖDP, bu sınırlamanın da gerisine düşüyor. Son günlerde partinin gündemine sokulan ÖDC kavramlaştırmasının düzenin karşısında emek bir alternatif olmaktan çok uzakta olduğunu, düzenin diğer unsurlarıyla birlikte mevcutun yeniden organizasyonunu içerecek bir kavramlaştırmayı ifade ettiğini biliyoruz ve çok ürkütücü buluyoruz. Emek iktidarından söz edip emek sömürsünün devamına hizmet edecek politik tercihin anlaşılması ve kabul görmesi bizce mümkün değildir.

Yine Birikim Dergisi ile sürdürelim. Birikim'de Tanıl Bora'nın değerlendirmesine rahmet okutacak değerlendirmeler de çıktı ÖDP için. İşte örnek: "ÖDP'de bir araya gelen eğilimlerin bir çoğu, ağır sonuçların varlığında, bunlardan ilk ağızda çıkarılan derslerin ışığında her ne kadar 'parti olmayan parti' gibi tasarımlardan söz etmek zorunluluğunu duyuyorlarsa da; bunun söz konusu -eski- 'parti' kalıbının bir hayli yumaşatılmış, gevşek mekanizmalı bir halinden başka bir şey olmadığı da görülebiliyor. Bu durum her

* Birikim Dergisi Aralık 1995 Sayı 80. Çok uzun olduğu için yazıyı buraya almıyoruz. Ancak, adı geçen derginin ilgili bölümünün bir kez daha okunmasında yarar var. (sh. 23-24-25)

şeye rağmen 'parti' ismini taşıyan, dolayısıyla etkinliği ve etkililiğinin başarı kıstasları 'partinin' yerleşik algısı tarafından belirlenen ÖDP'nin bu haliyle giderek "başarısız" addedilmesine ve başarı için "daha bir parti", parti gibi parti" olunmasını bekleyen eğilimlerin güçlenmesine kapı açıyor."(16) Yukarıdaki ifadeden anlaşılması gereken açık: Geçmişteki sosyalist siyasal mücadele pratiklerini, tarihselliği inkar ediniz! Günümüzün siyasal erdemi "örgütsüzlüktür"! Örgütlüymüş gibi görününüz ama kesinlikle örgütlü olmayınız. Örgüt düşüncesini deforme etmek için "parti olmayan parti" anlayışını eksikli ve yetersiz bulan kafadan başka bir öneri çıkamaz. Ö. Laçiner, yazının bütününde ÖDP'ye kendine göre bir gömlek biçiyor. Ama, biçtiği gömleğin gerçeklikle, siyasetin yasallıklarıyla hiç ilgisi yok. Çıplak Krala biçilen "yok" giysi gibi, sosyalist siyasal mücadeleyi çıplak (örgütsüz) bırakmak istiyor. Bu anlayışla bırakın siyasal mücadele vermeyi, duraktaki üç arkadaşın aynı belediye otobüsüne binme iradesi bile gerçekleşemez. Karşı durulan örgütlülükse, bu düşünce başlıca karşı duruşları da beraberinde getirecektir. Parti, örgüt varsa, ideoloji vardır, teori vardır, program vardır, gönüllülük temelinde siyasal mücadele, eylem vardır. Örgüt yoksa, bunların hiçbirisi olmayacaktır. İşte bu marksistleri, marksist bilim ve siyaset yönteminden koparıp, cemaatçiliğe teorisizliğe ve örgütsüzlüğe taşımayı hedefleyen post-modernizmin ve post-marksizmin bataklığına sürüklemeye isteğidir. Oysa ki, siyaset belirsizlik ve boşluk tanımaz.

Ö. Laçiner'in bozuculuğu bu kadarla da bitmiyor. ÖDP'ye örgütsüzlüğü önerirken, bir yandan ÖDP'nin dışında bulunan devrimcilerle ÖDP arasına bir duvar çekmeyi de ihmal etmiyor. Bunun, sonsuza kadar sürecek bir nesnellik olmasını istiyor"... Her iki kesim de (ÖDP ve diğer devrimciler kastediliyor) ortak lugatın içeriklendirdiği düşünce zemini üzerinde sonuç getirici bir ciddi tartışmanın artık mümkün, gerekli ve ilginç olmadığı inancını paylaşmanın iki türünü temsil etmekteydiler". Burada, durum saptamasından öte bir öneri var. "ÖDP' liler, siz dışınızdaki devrimcilere bakmayınız ve onlardan kendinizi uzak tutunuz" demiyor. Ö. Laçiner, şu anda kısmen varolan gerçekliği bir talebe, bu talepten çıkarak bir öneriye dönüştürüyor. Her iki kesimin de kapılarını birbirlerine kapamasını istemenin bir açıklaması olmalıdır. Bunun açıklamasını yapabilecekse Ö. Laçiner yapabilir, bize düşmez. Ama sonuç olarak bir şey söylenmesi gerekirse, yazının bütününde, Ö. Laçiner, ÖDP benim istediğim gibi ol! "ÖDP'liler benim istediğim gibi olunuz!" diyor. Ancak, bilinmesi gereken şudur ki: Siyasetin Ö. Laçiner'in belirlemelerini ve taleplerini aşan yasallıkları vardır, bu nedenle de kılıcı keskindir.

FARKLI KULVARLAR

Parti dışındaki sosyalistlerin bir bölümü, gerek BSP gerekse ÖDP oluşumuna belli bir dönem siyaset dışı bir olumsuzlama ile yaklaştı. SİP'ten BSP ve ÖDP'ye yönelen eleştiriler önceleri, içsel bir kızgınlıkla da beslenen, bu

türden siyaset dışı değerlendirmelerdi. "Filler mezarlığı" nitelemesi, ununu elemiş eleğini asmış solcuların biraraya geldiğini çağrıştıran eleştiriler belli bir yerden sonra farklılaştı. Siyaset dışı eleştiriler yerini teorik ve siyasal boyutu olan değerlendirmelere bıraktı. Bu durum, SİP'in sadece kendi içinde uzun bir tefekkür sürecinin ardından "hidayete ermesi" ile açıklanamaz. "Hidayete ermenin" asıl nedeni, ÖDP'nin solun bir bileşeni olarak bu topraklarda tutunmasıdır. SİP'in yayını Sosyalist İktidar gazetesinden alınan aşağıdaki anlatımda bu farklılaşmanın ipuçlarını görmek mümkün: "... Sosyalist İktidar'ın sayfalarında ÖDP'ye ilişkin eleştiri yazıların fazla keskin ve saldırgan bir üslupla yazıldığı, zaman zaman kimi dostlarımızın hatırlatmaları arasında yer alıyor. Eleştiri dozunun aşırıya kaçırıldığı, dostlarımızı haklı çıkaracak kimi örneklerin, nadir olmakla beraber, gazetemiz sayfalarında yer aldığı söylenebilir..." (18) Hernekadar yazının devamında bu tarzın bütünüyle terkedilemeyeceği gerekçeleriyle birlikte anlatılmaktaysa da yazının bütününe emzirilmiş siyaset kaynaklı bir eleştirelilik tercihi çok net sezilebiliyor. Bu farklılaşmanın SİP dostlarının uyarılarına bağlanması imkansız. SİP'in teorik ve programatik katıldığını, siyaset yapma tarzını ve işleyiş mekanizmalarını bilenler için bunun böyle olamayacağı açıktır. SİP, tek başına dost uyarılarıyla tarz değiştirmez. Bu tarz değişikliği, SİP'in iç devinimleri ile ilişkili içsel bir olgudur. Bizce, SİP'in ÖDP'ye yönelik eleştiri politikasının siyaset kulvarına çekilmesi merkezi bir eğilimin sonucudur. Bu yüzden de önemsenmelidir. Çünkü, siyasette, eleştiri dozunu aşağıya çekmek çelebilikle, kibarlıkla açıklanamaz. Bu, siyaset yapma tarzının farklılaştığının ifadesinden başka bir şey değildir. SİP'teki süreç içerisinde gelişen tavır farklılığının kaynağında büyük ölçüde, yazının başında sözünü ettiğimiz, sosyalistler arası arayüzeylerin korunması ve yakınlıkların örülmesi tercihi vardır. Yine aynı yazıda: "... yukarıdakilerle bağlantılı bir biçimde ve sanıldığı aksine, biz ÖDP'nin solculaşmasını arzularız. ÖDP'nin içinde yer alan solcu kadroların ağırlık kazanmasını, bu kuruluşun bir biçimde sol bir ortalamayı ifade etmesini, şimdiki duruma tercih ederiz" (19) denilmekte. Yazının devamında, bunun, ÖDP'ye rağmen olamayacağı belirtiliyorsa da örtük olarak sosyalistler arası arayüzeylerin korunması anlayışının içerildiği de bir gerçek.

Özetle, M. Salmaner'in de belirttiği gibi, SİP ve ÖDP farklı kulvarlardadır. Bu önkabulden sonra, "sosyalist mücadele verili koşullar dikkate alındığında çok kulvarlı ve çok öznel bir süreç izleyecektir" in altını çizmek gerekiyor. Bu saptama doğal olarak farklı yapılar içinde yer alsalar da sosyalistler arasında yakınlıkların korunmasını kaçınılmaz kılıyor.

Parti dışından ÖDP'ye yönelen eleştirilerin yalnızca sınırlı bir bölümünü buraya alabildik. Bazıları gözümüzden kaçtı, bazıları üzerinde değerlendirme yapmayı israf olarak değerlendirdik. Örneğin, geçmiş mücadelelerde direngenliğine değer verdiğimiz Sırrı Öztürk'ün sahibi olduğu Sorun Yayınları'ndan çıkan, adında da hafiflik olan "What is the Party?" kitabını açıkçası ciddiye almadık. Çünkü, buradaki yazıların büyük bir bölümü kişilikler üzerine kurgulanmış müzmin mızımız bir ruh halini yansıtıyordu. Kitabın bü-

tününe baktığımızda, içimiz burkuldu. Birinci hamur kağıdı israfına çok üzüldük.

ÖDP ve Sosyalist Oluşum Üzerine...

ÖDP değerlendirmesinin ardından "ne yapılmalı" sorusunu da sormak gerekiyor. Sıralarsak:

Birincisi, ÖDP içerisinde "sınıftan kaçış" paradigmasının önünü kesmek gerektiği ile ilgili. Bu ön kesmenin nesnel süreçlerle birebir ilişkili olduğunu biliyoruz. Yani ÖDP'yi yalnızca iradi bir çabayla sınıf mücadelesi eksenine taşımak mümkün değildir. Ancak, Türkiye'nin bir Batı Avrupa ülkesi olmadığı ve bu nedenle nesnel süreçlerin sol çıkışlar için sürekli fırsatlar yarattığını/ yaratacağını unutmamak gerekiyor. Ülkemizdeki işçi ve emekçi kitleler, potansiyel olarak sürekli yığınsal kabarmanın içsel dinamiklerini içinde barındırmaktadır. Bu türden olası bir sınıf kabarması partiyi oluşturan tüm yapıları, bireyleri etkileyecektir. ÖDP içerisinde bu sürece hazır girmek için şimdiden bir alan yaratılması zorunludur. Sosyalist oluşum, bu alanı yaratmaya yönelmelidir.

İkincisi, yazının başında da söyledik. Bugün ÖDP'yi bütünüyle marksist ve devrimci bir hatta taşımanın koşulları yoktur. Ancak, bu yapılacak hiçbir şey olmadığı anlamına gelmez. ÖDP bütünüyle devrimcileştirilmezse de ÖDP politikalarına marksizmi içerip politikaları devrimcileştirmek mümkündür. Sosyalist oluşum bu işlevselliğe tutunmalıdır.

Üçüncüsü, Bugün ÖDP'de ortaya çıkacak bir likidasyon sürecinin kimseye hayır getirmeyeceğinin bilinmesi gerekiyor. ÖDP'deki likidasyondan güç kazanacağını sanan devrimci öbekler varsa, bunun ham hayalden başka bir şey olamayacağını bilmeleri gerekir. ÖDP içinde gelişecek olası bir likidasyon, ÖDP havuzuna güçlkle birikmiş niceleğin ve niteliğin paralize olmasından başka bir sonuç yaratmaz. O nedenle sosyalist oluşum, ÖDP dışındaki solcu-devrimci yapılarla geçişkenliğin ve ilişkinin kurulabileceği aralık bırakılmış bir kapı olarak da kurgulanmalıdır.

Dördüncüsü, parti içi politikaların oluşturulmasında temel alınacak hat teorik-programatik belirlenimlidir. Örneğin, sınıftan kaçış, teorik üretkenlikten kaçışla birebir ilişkilidir. O nedenle sosyalist oluşum teorizme düşmeden siyasal pratiğin gereklerini yerine getirerek teorik-programatik tartışma ortamında kışkırtıcı olmalıdır. Ama kırmadan, dökmeden...

TÜSTAV

NOTLAR

- (1) "Rejim Krizi ve Devlet", **Yeniden Dergisi**, Sayı 20-21 Ocak- Şubat 1997, Sf. 32-33.
- (2) **Kurtuluş Dergisi**, sayı:6, Aralık 1996 sf.13.
- (3) **Yeniden Devrim**, Özel Teorik Sayı, 2 Aralık 1996 sf. 24.
- (4) Sosyalist Politikada Açılımlar için Saptamalar Yönelimler, Bildirge, Önsöz, sf. 3-4.
- (5) **Kurtuluş Dergisi**, Sayı:6, Aralık 1996, sf. 59.
- (6)"Birlik ve ÖDP", **Sosyalist Kurtuluş Broşür Dizisi**, sf. 16.
- (7) **Kurtuluş Dergisi**, Sayı:6, Aralık 1996, sf. 128.
- (8) **Yeniden Dergisi**, Sayı: 20-21, Ocak- Şubat 1997, sf. 28.
- (9) **Yeniden Devrim**, Özel Teorik Sayı:2, Aralık 1996, sf. 18.
- (10) agd, sf.17.
- (11) agd, sf. 19.
- (12) agd, sf. 23.
- (13) **Yeniden Devrim Dergisi** , Özel Teorik Sayı 1, Ocak 1996, sf. 36.
- (14) **Emek Kitap Dizisi** , Sayı:1, Mayıs 1996, Sf. 17.
- (15) **Birikim Dergisi**, Sayı: 80, Aralık 1995, sf. 24.
- (16) **Birikim Dergisi**, Sayı: 92, Aralık 1996, Sf. 16.
- (17) agd, sf.13.
- (18) Salmaner. Murat. "ÖDP KOBİ'lerle Semirecekmiş", **Sosyalist İktidar Gazetesi**, Sayı: 87. 28 Şubat 1997, sf. 5.
- (19) Agd.

TÜSTAV

"ÖZGÜRLÜKÇÜ DEMOKRATİK CUMHURİYET"

GÜNCEL YA DA PROGRAMATİK BİR YÖNELİM OLABİLİR Mİ?

İlhan Turan

"Modern sosyalizmle herhangi bir ayrıntıda ilgilenen herkesin, hareketin 'defteri dürülmüş görüş açılarını' da öğrenmesi gerekir." (1)

Özgürlük ve Dayanışma Partisi Parti Meclisi, "özgürlükçü demokratik cumhuriyet" konusunu son iki toplantısında gündemine aldı. Son toplantısında konu özel gündem maddesi idi ve bu konuda oluşan gerilim, oylamayla geçici bir sonuca bağlanmış oldu. Burada geçici sözcüğünü kullanmamın nedeni, *ÖDP* gibi katılımcı işleyişe önem verdiğini iddia eden bir partinin, böylesi programatik öneme sahip bir konuyu parti örgütlerinde ve büyük kongre gibi bir en üst organında ele almaksızın salt Parti Meclisi'nde karara bağlayamayacağı gerçeğinden kaynaklanıyor. Yine de Parti Meclisi kararının bir rasyonalitesi olması gerek. Her ne kadar, İ. Suphi Candemir'in *Sosyalist Politika*'nın bu sayısındaki yazısında dile getirdiği gibi, *ÖDC*'in değişik savunucularınca altının üstünün ve arkasının doldurulmamışlığı söz konusu olsa da, ilgili kararın bir rasyonalitesi yine de vardır. "Altını, üstünü, arkasını doldurmaya gerek yok *ÖDC* zaten dolu bir kavramdır" görüşü ise şu anki durumu itibarıyla belirtik olmayan bir doluluğa işaret ederek sözkonusu rasyonalite konusunda yeterli olmayan bir adım atmış olmaktadır. Alt, üst ve arkasının boşluğu veya belirtik olmayan doluluk iddiası bir yana, *ÖDC*'in esasen tarihsel bir eğilimden ve onun güncel gereksinimlerinden güç aldığını belirtmek gerek. *ÖDC* yaklaşım veya kavramının bizatihi kendisinin, savunucularının olası doldurma operasyonlarından bağımsız olarak, reformcu ve kısmi devrimci olmak üzere bir salınım alanına oturmakta olduğunu ve kavramın birbirine yapışık iki eğilimi birden ifade ettiğini söylemeliyiz. Gerek reformcu gerek kısmi devrimci yorumlarının anarşizan özgürlükçülük, yeni sol, tipik devrimci demokrat ve burjuva demokrat içerikli beslenme ve geçiş kaynaklarına son derece açık olduğunu, sözü edilen "doluluk" iddiası ile birlikte anmak durumundayız.

Günümüzün yeni, belirgin bir sınıf merkezi olmayan siyaset yaklaşımı,

belirsizlik içindeki dağılmış bir belirlilik varsayımı ve kendinden çok önem-
sediği diğer kimi dinamiklerin ekseni üzerinden hareket etmeyi bir siyaset
perspektifi derecesine ulaştırmıştır. ÖDC daha doğrusu ÖDP, ÖDC üzerinden
böylesi bir umarsızlığın umarı durumuna objektif olarak düşürülmektedir. Bu
noktada ÖDC savunusu gerek güncellik gerek tarihsel bir eğilim olarak, kendi
salınımı içinde ve yeni siyaset tarzının bir ürünü olarak karşımıza çık-
maktadır. Sözü ettiğim tarihsel eğilim ve onun bürünümleri oldukça net,
güncelleştirilmesinin bir uğrağında ise özel netleşme sürecini bekleyen bir
yönelim taşımaktadır. Bu durumda gerek tarihsel bir belirlenim ve eğilim,
gerek güncel, gerek geleceğe ilişkin bir yönelim, gerekse de bir siyaset pers-
pektifinin somutlanma girişimi olarak ÖDC'in alt üst arka ön ve varsa başka
 taraflarının gerçekten doldurulması gerekiyor. Bu yazıda tarihsel bürünümleri
içinde bu yapılmaya çalışılacak. Özneli tarih ve siyasetin marksistleri konuya
nasıl eğilmişler, bu yansıtılmaya çalışılacak.

ÖDP'de duyulan gereksinim ve kaynağı

"akıllı bir propagandacı, salt savaşımlı 'ko-
yulaştırmak' gibi bir amaçla pozitif ya da negatif
sloganlar ortaya atmamamız gerektiğini kabul
edecektir (...) Savaşımın koyulaştırılması, bir
sloganın, *ekonomik* gerçeklerle, *siyasal* du-
rumla ve o sloganın *siyasal* anlam ve öneminin
tam ve kesin bir tahliliyle doğrulanması şek-
lindeki marksist gerçeği unutan öznelcilerin
(*subjectivists*) boş bir sözünden başka bir şey
değildir. Bunu önemle belirtmek zorunda kal-
mak doğrusu utanç verici ama yapacak başka
bir şey yok." (2)

ÖDP'nin duyduğu gereksinimi reformist vb, vd. sıfatlarla açıklamaya ça-
lışmak doğru olmaz. Bunlar olsa olsa bir yönelime işaret edebilir. Oysa
ÖDP'nin gereksinimi tamamen ve pozitif yüklenimiyle siyasaldır. ÖDP, diğer
sosyalist partilerin tümünden farklı olarak çok daha geniş bir niceliğe, çok
önemli bir birikim ve niteliğe sahip olarak ve dahası kitleleşme yönelim ve
olanaklarını taşıyarak kurulmuştur. ÖDP, *Sosyalist Politika*'nın ilk gününden
beri dile getirdiği *siyasetin toplumsal formasyonun bütününe yönelik eylemler*
bütünselliği olduğu gerçeğinin, sınıfsal eksen eksiğiyle birlikte tamamen far-
kında olarak kurulmuştur. ÖDP bu eksikle birlikte, siyasal bir zemini, siyasal
bir çıkışın kanallarını aramakta ve bu açıdan kuruluş günlerinin atmosferine
fazla kanmayarak daha siyasal bir yönelime girme gereksinimi duymaktadır.

Bu gereksinim, eldeki birikim ve niteliğin kötü kullanımıyla olsun, kul-
lanılmamasıyla olsun, yuppie kültürünün işbiririciliğiyle olsun ÖDC sonu-
cunu üretmiştir. Herşey bir yana, hiç katılmadığım bu yönelimin, manasız

derin felsefiliği içinde bulaşık ve belirsiz kimlik çağrışımları uyandıran "aşk ve devrim" ve sayısı 60'ı geçen aşure malzemesinin ifade ettiğinden yüz kat daha siyasal olduğuna inanıyorum. En azından ÖDP, böylece daha politik, daha ciddi ve geliştirici bir gerilim ve gerçek bir siyaset zeminine oturacaktır. Büyülü birlik sayesinde aşılmış gibi görünen ayrımların, yeni yönelimler üzerinden de pekala sıcaklık kazanabildiğini, böylece harmanlarma ve farklılıkların politik bir zeminde oluşması ve tekrar tekrar test edilmesi gerekliliği gerçek boyutlarıyla, en azından da olsa önümüze gelebilecektir.

ÖDP'nin hatası, siyasal arayış ve çıkışını, güncelliğe yetiştirme telaş ve kaygısıyla heba edebileceğini görememiş, sezememiş olmasıdır. Bu anlamda ÖDP merkez yönetimi, ÖDP'nin bütününe yayılmış olan birikim ve niteliği, deneyim gücünü temsil edememiştir. Kapsayıcı, demokratik, spotlaştırılmış bir yönelimin aynı vasıflara çelici olarak fazlasıyla sahip bir sistemin karşısına çıkışta anlamlı olabilmesi, mevcut siyasal bakışla olanaklı değildir. Doğrusu, gereksinimi duyulan, siyasetin toplumsal bütüne yönelik oluşunun sınıfsal ekseninin örülmesi, bir; iki, bu eksen ve bütüne yönelikliğinin parti bütününe yayılarak yedirilmesi, içselleştirilmesi; üç, merkezi yönlendirimli bir siyasi çıkış olarak örgütlenilmesi; dört, bunların spotlar üzerinden değil gerçek güç ve olanaklarıyla geliştirilmesi, sıçramalı gelişmeler zinciri olarak birinin diğerinden güç alması yöntemiyle yapılmalıydı. Ve en önemlisi, güncel ve programatik bir yönelimin, partinin en azından en dinamik örgütlerinin içine çekildiği bir Türkiye, sınıflar ve siyasal üstyapı tahlili eşliğinde üretilmesiydi. Hala gereği duyulan ve duyulacak olan böylesi ve pekala yapılabilir bir bütünsel siyasal çıkıştır.

Özetle, güncel bazı politikalar için değilse de, programatik bir yönelimin sürekli karanlık içinde bir dakika aydınlık durumuna düşmemesi gerektiği herhalde herkes tarafından paylaşılır.

Retrospektifte tarih: burjuva devrimi laboratuvarı

"Rus işçi sınıfı, özgürlüğünü kazanacak ve *yanılgılarla dolu devrimci eylemleriyle* Avrupa'ya örnek olacak, onu peşinden sürükleyecektir. Bırakalım tadı-tuzu olmayan insanlar devrimci ataletlerinin yanılmazlığından kendilerine övünme payı çıkarsınlar...".

6 Nisan 1907. (3) (abç-İKT)

18 ve 19. yüzyıllar, önceki yüzyıllara ilişkin birikim ve sıçramaları kapsayarak felsefeden ideolojiye, sanata ve siyasete değin tükenmeyen, belirleyici etkileri ile günümüze uzanabilen bir tarih laboratuvarı niteliği sunuyor. Hobsbawm, *Devrim Çağı* kitabına girişinde, incelediği 1789-1848 yılları arasındaki dönemin doluluğunu şöyle aktarıyor: "Sözcükler çoğu kez bel-

gelerden daha canlı tanıklardır. Esas itibarıyla bu kitabın incelediği altmış yıllık dönemde icadedilmiş ya da çağdaş anlamlarını kazanmış birkaç sözcüğü düşünelim. Bunlar 'endüstri', 'endüstriçi', 'fabrika', 'orta sınıf', 'işçi sınıfı', 'kapitalizm', ve 'sosyalizm' gibi sözcüklerdir. 'Aristokrasi' ve 'demiryolu' gibi, siyasal içerikli 'liberal' ve 'tutucu' da, bilgin de, 'uyruklu' da, 'mühendis' de, 'proletarya' da, ekonomik 'bunalım' da bunların arasındadır. 'Faydacı' sıfatı, 'istatistik', 'sosyoloji' ve daha başka çağdaş bilim dalları, 'gazetecilik' (*Journalism*) ve 'ideoloji' hep bu dönemin yapıntı ve uyarlamalarıdır. 'Grev' ve 'yoksulluk' (*pauperism*) da öyle. "(4) Hobsbawm, Britanya Endüstri Devrimi ile Fransız Devrimi'nin damgasını taşıyan bu 60 yılı kısaca devrim veya devrim çağı olarak anıyor. İlki için, "Endüstri Devrimi gerçekte başı ve sonu olan bir olay değildi. Ne zaman 'tamam'landığını sormak anlamsızdır. Çünkü Endüstri Devrimi'nin özü, devrimci değişimin bundan böyle kural haline gelmesiydi. Endüstri Devrimi hala devam etmektedir." (5) diyor. Fransız Devrimi içinse şunları söylüyor: "Ve 1789 ile 1917 yılları arasında Avrupa (hatta dünya) siyaseti, geniş ölçüde 1789'un, ya da ondan daha bile kundakçı olan 1793'ün, ilkelerinden yana ve onlara karşı mücadeleden ibaret kalmıştır. Dünyanın çoğu yerlerine liberal ve demokratik siyasetin sözlüğünü ve sorunlarını Fransa getirdi. Milliyetçiliğin ilk büyük örneğini, kavramını ve kelime dağarcığını Fransa sağladı. Çoğu ülkelere temel kanunlarını, bilimsel ve teknik örgütlenme örneğini, ölçülerde metrik sistemi Fransa getirdi. Çağdaş dünyanın ideolojisi, o güne dek Avrupalı fikirlere karşı direnen eski uygarlıklara, ilk kez Fransa'nın etkisiyle nüfuz etti. Bu Fransız Devrimi'nin eseri idi. (...)" Hobsbawm, bu devrimin, çifte devrimin, birbiriyle yarışmaktan çok birbirlerini bütünlediğini söylüyor ve o dönemi bazı tarihçilerin son zamanlarda "*demokratik devrim çağı*" olarak nitelediğini belirtiyor ve Fransız Devrimi için *toplumsal devrim* değerlendirmesini yapıyor (6).

Bu dönemin neredeyse bütün dallardaki akımlarının izdüşümlerini bugünün dünyasında görmemiz olanaklı. Bu izleri felsefi, ideolojik ve siyasal olarak örtük kılmaya çalışanlar, kendi görüşünü yeni imişçesine sunmaya gayret edenler, genellikle bizim cenahımızdan, sosyalistlerden çıkıyor. Tarihi sorunsallaştırarak sunan bu tür sosyalistlerin aynı tarihin farklı ama sorunsallaştırdıkları kesitleriyle ilişkisi çelişkili ve çoğu kez çatışmalı olan referans noktalarını deşifre etmeleri gerçekten de çelişkili olurdu. Sosyalistler bir yana, sökkonusu tarihsel etkiyi Jean-Jacques Rousseau üzerinden günümüzün sosyalist olmayan yenicilerine dek uzatabiliriz. Hobsbawm, ilgili dönemde ilerlemeci ideolojilerle ilerleme düşmanı ideolojiler arasında "havada kalmış ideolojiler"den söz ediyor ve bunların radikal "küçük adamlar" ile "Orta halli bir yaşam süren orta sınıflar" olduğunu, her ikisinin de ilerlemeci ve ilerleme düşmanı ideolojilerden öğeleri biraraya topladığını belirtiyor. Evet ideoloji, sınıfsallık sözkonusu olunca, en az etkilenen marksizm olmak üzere bu tür geçişkenliklere geçmişte ve bugün sıkça rastlanabiliyor. Hobsbawm, bu geçişken durumu şöyle ilginç ve önemli bir değerlendirmeye tabi

tutuyor: "görüşlerinin özünü oluşturan bu karmaşıklık ve çelişkililik, onlara toplumun doğasını, hem liberal ilerlemecilerin hem ilerlemecilik düşmanlarının gördüklerinden daha derin bir biçimde görebilme olanağı verdi; onları diyalektik bir anlayışa sahip olmaya zorladı.

(...) Katıksız bir bireycilikten yana olmakla, insanın ancak bir topluluk içinde insan olduğu inancı; akla dayanan bir devlet ideali ile 'duygular' ile çatıştığında akla karşı duyduğu kuşkular ve ilerlemenin kaçınılmaz olduğunu kabul etmekle, ilerlemenin 'doğal' ilkel insanın uyumunu yıktığına kesin olarak inanmak arasında asılı kalakalmış durumuyla Rousseau.." (7) / Rousseau'nun 1789'da yaşamadığını belirten Hobsbawm'ın örneklediği bu diyalektik sezgi ve bireşim, bir eksiği bir fazlasıyla bugünün birçok 'yeni' felsefe, siyasetçi ve toplumsal hareketçi'sinde mevcut. Diyalektik bir yana, anti-politik etikten sözedererek siyasal-toplumsal alana yaklaşım üreten, küreselleşme ile demokratikleşme arasında birebir bağ kuran, demokrasiyi çoğulcu, cemaatçi, piyasa süreçleri gibi "esnek", "kamu tedarikiyle ilgili profesyonellerin gücünü ve öteki endüstrilerin sabit çıkarlarını dengeleyici güçleri temin etmek üzere yasama yoluyla uzman müdahalelerini gerektirebilir" (8) gibi öğelerle birlikte tanımlayanlar acaba gerçekten ne kadar yeniler?

Şimdi aynı kaynaktan, diyalektik bakış ve Rousseau bağına doğrudan izleyebiliriz. "Demokratik süreçleri aşırı vurgulayan bir politika daha fazla kaynak yaratabilir, ancak yalnızca daha düşük nitelik pahasına. Bu yüzden, bütün örgütsel konularda olduğu gibi, son tahlilde, sorun en iyi gelecek tasarımı ya da tek bir örgütleyici ilke değil, en iyi denge sorunudur.

Kamu tedarikinin bütün biçimleri bu anlamda toplumsal bir sözleşmenin parçasıdır: Devlet, bireyler ve cemaatler arasında sonu gelmez bir biçimde yeniden ve hep yeniden müzakere edilen bir anlaşma. Böylesi anlaşmaların işlemesi insanların bencillikleriyle toplumsallıklarının, haklarıyla sorumluluklarının dengelenmesine bağlıdır." (9) Geoff Mulgan'ın politika sorununa yaklaşımını ise hiç aktarmıyorum, zülfü yare dokunabilir.

Rousseau örneğini de zülfü yare dokunmamak için bilerek seçtim. Ama bilmeliyiz ki o demokratik devrim çağının sosyalizm çeşitleri, bugüne kimi dolayimler üzerinden aynen uzanmaktadır. Üstelik bu sosyalizm çeşitleri arasında demokrat, burjuva, küçük burjuva olarak bizzat Marks, Engels tarafından eleştirilenleri de var; keza ütöpik sosyalizmi de. Bunlara doğrudan değinmeyeceğim. Ancak insan istiyor ki, bugünün tüm sosyalistleri o dönemin laboratuvarına daha bir açıkça, daha bir seçmeci baksın ve bağına hangi dolayım üzerinden kurarsa kursun toplumsal mücadeleler içinde daha kimlikli olarak yer alsın. Bu dilekten sonra tekrar burjuva devrimine geçebiliriz.

Özgürlük-eşitlik-kardeşlik ve doruğuna ulaşan burjuva toplum/modern devlet

Özgürlük-eşitlik-kardeşlik, biliyoruz Fransız devriminin temel belgisi. Bu belgide bir yandan Aydınlanma ideolojisinin mutlakiyete karşı ülkücü ve ilerici öğeleri içerilmiştir. Öte yandan ise bu belgi, zafere ulaşan burjuva demokratik devriminin statik noktasını ifade etmektedir. Bir başka deyişle, devrimin ulaştığı burjuva toplum gerçeği ve doruğu, yani modern devletin, burjuva devletin yetkinliği ifade edilmektedir. Marks, düzensiz gelişme içindeki bu süreci şöyle resmediyor: "Modern 'kamu durumu'na yani gelişmiş modern devlete temel hizmeti gören şey, Eleştiri'nin düşündüğü gibi ayrıcalıklar toplumu değil ama kaldırılmış ve yokedilmiş ayrıcalıklar toplumu, henüz siyasal bakımdan ayrıcalıklar içinde engellenmiş bulunan yaşam öğelerinin özgürleşmiş oldukları gelişmiş burjuva toplumdur. Burada artık hiçbir 'ayrıcalıklı tekelcilik' herhangi bir başka tekelciliğe ya da kamu durumuna karşıt çıkmaz. (...) Demokratik temsili devleti burjuva topluma karşıt çıkaran çelişki, klasik topluluk-kölelik çelişkisinin tamamlanmasıdır. Modern dünyada her birey, aynı zamanda hem köle hem de topluluk üyesidir. Ama burjuva toplumun köleliği, görünüşte en büyük özgürlüğü oluşturur; çünkü birey, kendi yaşamının, örneğin mülkiyet, sanayi, din, vb. gibi kendisine yabancılaşmış öğelerinin anarşik hareketini kendi öz özgürlüğü olarak gördüğünden, görünüşte bireysel bağımsızlığın gerçekleşmesidir bu kölelik ve bu hareket de artık genel bağlara, insan tarafından yönetildiğinden daha çok bağlı değildir. Bu sözde-özgürlük, tersine onun köleleşme ve insandışılığının gerçekleşmesi anlamına gelir. Hukuk, burada ayrıcalığın yerini almıştır (...) işte sadece burada eksiksiz modern devlet vardır." (10)

Sivil toplum ve hatta demokrasi tartışmalarına, daha doğrusu marksist çerçeve dışındaki algılayışlarına da önemli ışık tutacak bu belirlemeleri Marks, aynı yetkinlikte şöyle açıyor: "Devlet, dinin ve burjuva yaşamın öteki öğelerinin, ancak onları siyasal olmayan olarak ilan edip kendi başlarına bıraktığı gün bütün zenginlikleri içinde varolmaya başlamış olduklarını açıklar. Siyasal varoluşlarının kaldırılması, -tıpkı örneğin mülkiyetin, seçim vergisinin (cens électoral) kaldırılması aracıyla kaldırılması, dinin, devlet Kilisesinin kaldırılması aracıyla kaldırılması gibi,- onların bu yurttaşlık yaşamındaki ölümünün açıklanması, yaşamlarının patlak vermesine yolaçar. Bundan böyle dinginlikle kendi öz yasalarına uyar ve varoluşlarının zenginliğini açıp yayarlar" (11). Marks, olabildiğince canlı devrimci süreçleri, burjuva toplum ve devletin sivil varoluş/biçimlenişi içinde irdeleyerek bugünün devlet, demokrasi, sivil toplum tartışmalarına önemli açılım kanalları bırakır. Bu ayrıkı kalmak üzere, Marks, burjuva devrimcilerinin en ülkücüsü olan Robespierre ve Saint-Just'ların özgürlük anlayışlarını ilk çağdan aldıklarına işaret eder ve burjuva toplumun kendilerinin de öznesi oldukları devrimci gelişim süreci karşısında onların "ne devsel yanılısma" içinde olduklarını belirtir. Marks

lksel yanı ayrıştırarak, aynı zamanda anarşik yapısını oluşturan zgr ge-
lişim dinamiklerini, ticaretin, toprak mülkiyetinin, sanayinin gelişmesini,
canlılık işaretlerinin birkaçı olarak değerlendirir ve artık burjuvazinin fe-
odalite ve mutlakiyetin karanlığına karşı kendi kuruluşunu, toplumsal bo-
yutları içinde resmeder. Artık lk, gerçekçi bir temelde gerçeklenebilir:
"insan hakları salt teoride varolmaktan çıkarlar"(12). Ancak bu lk, l-
kselliliğiyle uyumlu bir tarzda değil, burjuva toplum ve siyasetinin ger-
ekliklerince belirlenmektedir artık. Bu sınıfsal belirlenimli gerçeklik, bir
yandan kendi toplumsal sistemini tarihteki tüm özgürlük anlayışlarından ve
demokratik biçimlerden daha farklı ve yetkin bir tarzda kuruyor, aynı anda da
burjuva devrimlerin başlıca kitlesi olan işçiler katlediliyordu. Böylece devrim
sona eriyor, burjuvazi düzenini oturtuyordu.

Marks'ın felsefedeki özgürlüğün smrme ve sömürülme özgürlüğüne
dönüşmesi sürecini bütün bir yapıtında zmlemesi, sorunu daha genel ve
sınıfsal bir süreç olarak yeniden tanımlamayı gerektirmiştir. Eşitlik konusu da
aynı şekilde ele alınmaktadır. Bu konuya hep mesafeli yaklaşan Engels, kaba
komünizmle araya bir ayırım eker. "Sosyalist toplumu eşitliğin imparatorluğu
olarak düşünmek çok, dar bir Fransız anlayışıdır, ki eski *zgrlk, Eşitlik,
Kardeşlik* sloganına dayanır. Bu anlayışın *evrimin bir aşamasına* tekabül et-
tiği için, zamanında ve yerinde bir varlık nedeni vardı; ama bizden önce gelen
sosyalist ekollerin aşırı ölçüde dar olan bütün kavramları gibi aşılmaya yar-
gılıydı, çünkü bu kavramlar zihinlerde de karışıklığa neden olmaktadırlar ve
gerçeklere daha uygun olan daha tam ve doğru kavramlara yerlerini bı-
rakmışlardır"(13). Engels bu yaklaşımını *Anti-Dühring*'te şöyle somutlar: "(...),
kendiliğinden burjuva eşitlik istemine karşı, bu istemden azçok doğru ve daha
ileri giden istemler çıkaran tepkiden doğmuş bulunan bu istem, işçileri ka-
pitalistlere karşı, kapitalistlerin kendi savları yardımıyla ayaklan-dırmak için
bir ajitasyon aracı hizmeti görür, ve bu durumda, bu istem burjuva eşitliğin
kendisiyle ayakta durur ve onunla birlikte yıkılır. Her iki durumda da, proleter
eşitlik isteminin gerçek içeriği, *sınıfların kaldırılması* istemidir. Bundan te
her eşitlik istemi, zorunlu olarak saçmadır"(14).

Kardeşlik'e ilişkin de şnları söyler Engels: "Devrimci dövizin 'kardeşlik'i,
rekabetin uyuşmazlık ve kıskanılıkları içinde gerçekleşti"(15). Marks ise
Fransız Devrimi'ni ayrıntıları içinde değerlendirirken konuyu şekillenışi iti-
barıyla ortaya koyar: "Sınıf ilişkilerinin bu sadece düşüncede kaldırılmış kar-
şılık veren sözcük *fraternit*, kardeşleşme, evrensel kardeşlik idi. Sınıflar arası
uzlaşmaz çelişkilerin bu yumuşak başlılıkta soyutlanışı, karşıt sınıfların ı-
karlarının bu duygusal dengesi, *fraternit*'nin oşkunlukla sınıf mücadelesinin
zerinde yüceltilmesi, işte gerçekten bunlar oldu şubat Devrimi'nin zeti"(16).

Özetle kardeşlik, burjuva demokratik devrim günleri dışında proleteryanın
bayrağından düşmüş, özgürlük ve eşitlik ise sınıfların kaldırılması istemine
doğru içerik değiştirerek burjuva devrimi ngnndeki anlamlarını yi-

tirmişlerdir. Bildiğimiz ve yine göreceğimiz gibi sınıfların kaldırılması istem ve eylemi ise ütopyik bir geleceğe aktarılmamakta, *siyasal bir geçiş sorununun somutlanmaktadır*.

Demokratik Cumhuriyetli Burjuva Devrim

Demokratik cumhuriyet, burjuva devrim, burjuva demokratik devrim ya da yalnızca demokratik devrim veya burjuva cumhuriyet, bunların tümü aynı tarihsel dönem içindeki bir devrimci eşik ve bir oluşumu anlatmaktadır. Eşik devrim, oluşum ise cumhuriyettir. Cumhuriyet, feodal, mutlakiyetçi rejimlere ve bu rejimlerden çıkış sürecindeki aristokratik, monarşik şekillenişlere karşı verilen mücadelelerin devrim sonrası uluslaştıkları uluslaşma eksenli modern kurumsal yapılanmayı ifade etmektedir. Burjuvazinin çeşitli biçimlerde öncülük ettiği ve ekonomik-toplumsal olarak feodaliteye, siyasal olarak mutlakiyet, monarşi, otokrasiye karşı ulusun özgür pazar temelindeki birliği, cumhuriyet şemsiyesi altında toplanmıştır. Demokrasi ise daha sonra yine ele alacağımız üzere, egemenliğin burjuva ulusallıktan burjuva sınıfsallığına ilişkin bir biçimleniş olarak, ilkçağ demokrasilerinden de bir egemenlik biçimi olarak esinlenmekte, fakat sınıfsal egemenliğin devrim sonrası en somut ve karmaşık biçimleniş ile modern siyaset ve toplumsal yaşamın her alanını kapsayan bir tarzda karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyet, siyasal egemenliğin kurumsal yapılara ve egemen sınıf içinde daha kolektif ve toplumsal bir formasyona geçişe yön verecek bir düzeyi total olarak ifade ediyor. Monarşik, aristokratik cumhuriyetler ise feodal yapıların, krallıkların, soyluluğun burjuvazinin gelişimine karşı direnme ve ödün vermelerin ara uğraklarıdır yalnızca. Cumhuriyet, Engels'in İspanya örneğinde olduğu gibi, "geçirilmesi gereken çeşitli evrim aşamaları"nı aşmada, atlamada burjuvaziye de işçi sınıfına da olanak ve olasılıklar alanı açıyordu. Burjuva devrimleri, oluşum halindeki iki sınıfa da bu olanağı en demokratik biçimlerden, demokrasinin en kanlı biçimlerine kadar sunuyordu. Galebe çalan burjuvazi, Manifesto'nun deyişiyle onun mezar kazıcısı ise proleterya olacaktı.

Tarih sınıf mücadeleleri ile yazılmaya başlanmıştı, bu en başta burjuvazi için ardından oluşum halindeki proleterya için böyledi. Marks ve Engels değişim ve dönüşümü üretime, üretilen ürünün bölüşümüne, sınıflara ve değişim tarzına bağlı olarak materyalist tarih görüşü ile açıkladıklarını ilan ediyorlardı. Ve bu temelde Engels, "bütün toplumsal değişikliklerin ve bütün siyasal altüst oluşların son nedenlerini insanların kafasında, ölümsüz doğruluk ve ölümsüz adalet üzerindeki artan kavrayışlarında değil, üretim ve değişim biçiminin değişikliklerinde aramak gerekir; onları ilgili dönemin *felsefesinde* değil, ama *iktisadında* aramak gerekir" (17) diyordu.

Engels Aydınlanma'nın akla verdiği önemi önemsiyor ama akli artık maddi koşulları çözümleme ve değiştirmenin hizmetinde kullanmak gerektiğini

söylüyordu. Ve Aydınlanma ideolojisinin bu vurgusuna şöyle bir sınır çekme gereğini duyuyordu: "Bugün, usun bu egemenliğinin, burjuvazinin ülküsel (idealize edilmiş) egemenliğinden başka bir şey olmadığını; ölümsüz adaletin, gerçekleşmesini burjuva adaletinde bulduğunu; eşitliğin, yasa önünde burjuva eşitliğine vardığını; insanın temel haklarından biri olarak... burjuva mülkiyetinin ilan edildiğini; ve ussal devletin Rousseau'nun toplum sözleşmesinin, dünyaya ancak bir burjuva demokratik cumhuriyeti biçimi altında geldiğini ve ancak o biçimde gelebilecek olduğunu, biliyoruz. 18. yüzyılın büyük düşünürleri de, kendi çağlarının kendileri için saptadığı engelleri, öncellerinin hiçbirinden çok aşamazlardı"(18). Çünkü, Marks'ın çok yerinde söylediği gibi, "insanlık kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar. Çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddi koşulların mevcut olduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar"(19).

Marks ve Engels, böylece yalnız Hegel'in diyalektiğini değil, bütün bir Aydınlanma felsefesini ayakları üstüne oturtarak gerçek bir zemine ulaştırıyor, bir kopuş ve sıçrama eylemi içinde dönüşüme uğratiyorlardı. Bugün postmodernizmin şaklabanlarının Aydınlanma'dan marksizmi, marksizmden Aydınlanmayı anlamalarının bir nedeni de budur.

Kısacası Marks ve Engels, kurgusal felsefeyi gerekli dönüşümlerle birlikte devrimci felsefe, maddi yaşamın gerçek felsefe ve eylemine doğru çekiyorlardı. Bunu bütün öncellerini içererek ve aşarak yaptılar. Burjuva devrim çağı, böylece sosyalist devrim çağını da kendi içinden yeşertti. Bu çağ aynı zamanda marks ve marksizm çağı olarak da adlandırılabilir.

Burjuva demokratik devrimin bakiyesi: Demokrasi ve demokratizm

Komünist Manifesto'da Marks ve Engels, proleterya bütünsel bir konum atfederler. Bu konum onun öncülüğünden türetilen, ancak onunla sınırlı kalmayan bir bütünselliği tanımlıyor: "Proleterya, herşeyden önce, siyasal gücü ele geçirmek, ulusun önder sınıfı durumuna gelmek, bizzat *ulusu* oluşturmak zorunda olduğuna göre.." (20) Çok daha önce Kutsal Aile'de Marks benzer bir yaklaşımı kapitalizm koşullarındaki proleterya için dile getirir. Bu kez soyutlama insanlık düzeyinde yapılır. Şöyle: "Sonuna değin gelişmiş proleteryada tüm insanlığın, hatta insanlık *görünüşünün* soyutlanması, pratik olarak tamamlanmış bulunur; güncel toplumun tüm yaşam koşulları, en insandışı yanlarıyla, proleteryanın yaşam koşullarında yoğunlaşmış bulunur" Marksizm böylece proleterya burjuva toplumun yalnızca bir alt ve ezilen sınıfı olarak tanımlanmış, bütün toplumsal ilişkilerin ve insan soyutlamasının cismi olarak toplumsal bir bütünün temel parametresi olarak tanımlanmış oluyor. Bu açıklama, insanlığın kurtuluşunu ikinci plana düşürmekle hatta onu hiç düşünmemekle eleştirilen bir anti-marksist yaklaşıma karşılık da oluşturmaktadır. Marks, aynı yerde "kendi öz durumunun özetlediği tüm insandışı yaşam koşullarını kaldırmadan da kendi öz yaşam ko-

şullarını kaldıramaz" diyerek "güncel toplum" (birilerinin sivil toplum örneğinde olduğu gibi bu sözlerle takılıp almaması ilginç olsa gerek) koşullarından hareketle, "Proletaryanın o sert, ama güçlendirici emek okulundan geçmesi"nden (21) sözeder. Burada sözü edilen sert emek okulu yaklaşımı, daha sonra Lenin'de, Rusya'da demokratik devrim öncesinde "proletaryanın demokrasi mücadelesinde eğitilmesi" gibi daha özgül bir yaklaşıma yönlendirilir. Buna karşın Marks, Engels ve Lenin'e göre demokrasi bir devlet biçimi, bir sınıf egemenliği biçimi olarak olumsuzlanır. Yalnız biçimsel demokrasi değil, bütünselliği içinde de yadsınır. Çünkü marksizm, demokrasiyi bir sınıf egemenliği bürünümü içinde sınıflı toplumlara özgü olarak değerlendirir ve bundan ötürü nihai planda bir devlet ve egemenlik biçimi olarak aşılacağı söylenir.

Komünizmin İlkeleri'nde demokrasi, özel mülkiyete doğrudan saldırı ve proletaryaya geçim araçları sağlama işleviyle ele alınır: "Özel mülkiyete doğrudan saldıran daha ileri önlemleri gerçekleştirmenin ve proletaryaya geçim araçları sağlamanın bir aracı olarak ivedilikle kullanılmayacak oluktan sonra demokrasinin proletaryaya hiç bir yararı olmaz" (22) der Engels. Özetle burada kapitalizmin gerilediği, aşırı ödümler vermek zorunda olduğu kurgusu vardır. Ve bu noktada Marks ile Engels, oldukça gerçekçidirler.

Marks, kapitalizmden komünizme geçiş dönemini, bir *siyasal geçiş dönemi* olarak *proletaryanın devrimci diktatörlüğünde* somutlar(23). Bunu kapitalizmin çözümlenmesinden tüderir: "... Ve bana gelince, modern toplumdaki sınıfların ya da bunlar arasındaki savaşımın varlığını keşfetmiş olma onuru bana ait değildir. Burjuva tarihçileri bu sınıf savaşımının tarihsel gelişimi, burjuva iktisatçılar da sınıfların ekonomik anatomisini benden çok önce açıklamışlardır. Benim yeni olarak yaptığım; 1) *Sınıfların varlığının ancak üretimin gelişimindeki belirli tarihsel evrelere bağlı olduğunu*; 2) sınıf savaşımının zorunlu olarak *proletarya diktatörlüğüne* vardığını; 3) bu diktatörlüğün kendisinin *bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına ve sınıfsız bir topluma* geçişten başka bir şey olmadığını tanıtlamak olmuştur..."(24) Engels de *Gotha Programı* tartışmaları sırasında Bebel'e şunları yazar: "Devlet, savaşımında, devrimde devrim düşmanlarını bastırmak için yararlanmak zorunda olduğumuz geçici bir kurumdan başka birşey olmadığına göre, özgür halkçı bir devletten söz etmek saçmadır; proletaryanın devlete gereksinimi olduğu sürece, o bunu, özgürlük için değil, hasımlarını altetmek için kullanacaktır. Ve özgürlükten söz edilmesi olanaklı olduğu gün, devlet, devlet olarak ortadan kalkmış olacaktır"(25).

Marks ve Engels'de kapitalizmden komünizme geçişin siyasal bir biçimi olarak proletarya diktatörlüğü varken, kimi ardıllarında bu geçiş ciddi kesintilere uğrar. Örneğin Vandervelde, Lenin'in en sert polemik eserinde Kautsky ile birlikte şiddetle eleştirilir. Lenin, Vandervelde'in "Çok kesin olurlamalar, doğruluklarını yitirebilirler. Salt bir sınıfın egemenliğine dayanan kapitalist devletle sınıfların kaldırılmasını izleyen proleter devlet arasında, birçok ara aşamalar var" sözleriyle alay eder: "devrim yerine 'ara aşamalar'ı

geçirme küçük-burjuva hamkafa isteğini el atından sokuşturuvermek için, 'çok kesin' olurlamalar istemez(...) ara aşamalar, burjuvaziyi *alaşağ* etmeye ve onun devlet makinesini *kırmaya*, yıkmaya dayanan *devrimin* ta kendisiymiş, (...) sınıflar savaşımı yerine içine devrimin yadsınmasının sokulabileceği (ve çağımız resmi *sosyal demokratlarının onda dokuzunun soktukları*) genel 'geçiş' fikrini geçirerek, sınıflar savaşımında somut ve kesin olan ne varsa el çabukluğuna getirir"(26). Tabii bu tartışmalar, bir dizi bağlantıları içinde yürütülür, burada yalnız tipik bir örnek vermekle yetindim.

Aşamacı demokratizme karşı çıkan Lenin'in demokrasi sorununa ilişkin daha önce kısaca değindiğim yaklaşımını devrim öncesi süreçlerde demokrasiyi ele alırken de izlemek mümkün. Lenin'e göre demokrasi egemenlik biçimlerinden biridir ve emperyalizm siyasal gericilikle birlikte demokrasiyi yadsınmaktadır. Bu durum, bir yandan yığınlarda demokratik esinler uyandırmakta ise de konunun iktisadi temeli itibarıyla en ideal demokratik dönüşüm bile iktidar sorununa yaklaşamayacaktır (27). Lenin'e göre demokrasi, sermayenin egemenliğinin bir açılımı olmakta, bu daha açık ve özgür bir sınıf mücadelesi itibarıyla siyasal demokrasinin önemini göstermekte, fakat demokrasinin istemleri iktisadi temeliyle kapitalizmde gerçekleşme koşulu bulunmamaktadır. Kısaca Lenin, kapitalizm ve siyasal demokrasi arasındaki bağlantıları demokratizme varmayan bir siyasal incelik temelinde ele alır (28). Aynı siyasal incelik ulusal sorun bağlantılı olarak demokrasi sorununu ele alırken de somutlanır. Marks'ın yorumundan hareketle Lenin, "Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı dahil, demokrasinin çeşitli istemleri mutlak şeyler değildir, bunlar dünya demokratik hareketinin (*bugün sosyalist hareketinin-*) (abç-İKT) tümünün bir parçasıdır. Bazı somut durumlarda, parçanın bütün ile çelişkiye düşmesi olasılığı vardır; o zaman parça atılır" (29).

Lenin'de burjuva demokratik devrim

Çarlık otokrasisine karşı gündemde olan burjuva demokratik devrimine ilişkin olarak da Lenin, İki Taktik'i baştaçı eden herkesten farklı olarak sorunu bir devrim kompleksi içinde ele almaktadır. Burjuva devrim ve sosyalist devrime ilişkin olarak Lenin, otokrasi koşullarında şu ileri yaklaşımı üretir: "tarihin akışı içerisinde bu iki devrimin tek tek *özgün* unsurlarının iç içe geçmiş oldukları yadsınabilir mi? Avrupa'da demokratik devrimler dönemi bir takım sosyalist hareketler ve sosyalizmi kurma yolundaki girişimlerle karşılaşmadı mı? Ve Avrupa'daki geleceğin sosyalist devrimi, demokrasi alanında geride bırakılmış olan bir sürü tamamlanmamış şeyi tamamlamak zorunda kalmayacak mıdır?" (30).

Devrimci ve reformcu demokratizmin tek yanlı bükmelerine karşı Lenin, İki Taktik'te proleteryanın mutlak öncülüğü, "tepeden eylem"nin önemi, demokratik devrimin burjuva niteliği, feodal kalıntıları temizleme işlevi, proleterya ve köylülüğün devrimci diktatörlüğü olarak düşünülmesi gerektiğini.. önemle belirtmiştir. Özetle Lenin, otokrasi Rusya'sında demokratik devrimi

toplumsal ve ekonomik özü bakımından yerli yerine oturarak burjuva niteliğiyle açıklamış, bu geç demokratik devrimde devrimin sınıfsal karakteri ile önderliği arasında aynılık (aynıyet) ilişkisi kurmayarak proleterya mutlak bir yer ve rol biçmiştir. Kısaca Lenin, bir *proleterya siyasetçisi* olarak davranmıştır.

Sosyalist devrimin öngünü ve iktidar sorunu

Marks ve Engels'in burjuva devrimlerine ilişkin çözümlemelerinden Lenin'in çıkardığı en büyük sonuç, iktidar sorununa ilişkin olanıdır. Bu nedenle "her devrimin temel sorunu iktidarı sorunudur" demiştir. Bunu Rusya'ya uyarladığında şöyle der Lenin: "Birinci aşama neyi kapsar?"

'Devlet iktidarının burjuvaziye geçmesi'

Şubat-Mart 1917 devriminden önce devlet iktidarı, Rusya'da eski bir sınıfa, başında Nikola Romanov'un bulunduğu feodal toprak soylularına aitti.

Bu devrimden sonra, iktidar, *başka* bir sınıfa, yeni bir sınıfa, *burjuvaziye* ait bulunuyor.

İktidarın bir *sınıftan* ötekine geçişi, sözcüğün salt bilimsel anlamıyla olduğu kadar, politik ve pratik anlamıyla da bir *devrimin* birinci, başlıca ve esas belirtisidir.

Burjuva devrimi ya da burjuva demokratik devrim, Rusya'da bakımdan *tamamlanmıştır* (31).

Yoldaşlarına, "eski bolşeviklere", onların demokratik devrim saplantılarına karşı mücadele eden Lenin, "Her kim ki, eyleminde yalnızca 'burjuva demokratik devrimin tamamlanmamış' olduğu basit formülünden esinlerse, salt bu yüzden küçük-burjuvazinin burjuvazi karşısından mutlaka bağımsız olabileceğine kefil oluyor demektir. Onun için, şu içinde bulunduğumuz zamanda, kendisini, acınacak biçimde küçük-burjuvazinin eline teslim ediyor demektir" (32) der. Dile getirdiği bu gerçeklere karşın Lenin, hemen sosyalizm ya da sosyalist devrim demez. Bütün siyaset inceliğiyle, "bütün iktidarı hemen *devrimci proleterya tarafından yönetilen devrimci demokrasinin* eline geçirme zorunluluğunu en kesin bir biçimde belirten kısa bir bolşevikler bildirgesi yazmalıyız" (33) der Eylül 1917'de. Lenin sosyalist devrimin dolayımını örüyor, aynı anda da onun, tam nesnel iktisadi anının bu dolayımınla yaklaşacağını öngörüyordu. Özetle Lenin'in sosyalist devrim teorisi, iktidar sorunu, öncülük, devrimci dolayım ve nesnel temel bütünlüğünden oluşuyordu.

Lukacs, Lenin'den daha önce aktardığım bir yaklaşıma uygun olarak, "Hasılı bugün proleter devrim, aynı anda burjuva devrimin hem gerçekleşmesi, hem de aşılması demektir" (34) diyor. Lenin ve Lukacs'in görüşleri gerek saf devrim olamayacağı gerçeğinden gerekse burjuva demokratik devrim sorunsalının tarihsel olarak aşılmasından kök buluyor.

bugüne ve geleceğe bakış

Buraya kadar aktarılan ve söylenenler tanıtlamaktadır ki, demokratik devrim konusu, tarihe, burjuva devrimlerine; en sosyalist yaklaşımıyla ise Lenin'in "proleterya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü"nde ve iktidarın otokrasiden burjuvaziye geçmesiyle bizzat kendisinin aştığı ve sosyalist devrimin demokratik devrim görevleri bakiyesini içererek ifade edilmesiyle tarihsel, teorik ve siyasal olarak aşılmıştır.

"Özgürlükçü demokratik cumhuriyet" yönelimi ise, "proleterya öncülüğündeki demokratik devrim" şeklindeki MDD'nin türevi ve aynı zamanda ondan kopma yönelimini de içeren inceltilmiş yaklaşımdan da geride, tam olarak burjuva devrimini çağrıştırmaktadır. İşin kötüsü, burjuva devriminde devrim bir zorunluluktur, ÖDC savunusunda ise reform mudur, devrim midir bu bile belli değildir.

Ayrıca ister reformcu, ister devrimci, yeni solcu, anti-marksist anlamda sivil toplumcu, hangi yönelimle olursa olsun, tarihin canlı eli hep peşimizde olacaktır..

Hobsbawm'ın şu değerlendirmesi oldukça önemlidir: "Kaldı ki Jakobenler, yaşadıkları dönemde kendilerine tutarlı bir toplumsal alternatif teşkil edecek bir sınıf mevcut olmadığı için, radikalliği yürütebilmişlerdir" (35). Bugünün tablosundaki kökten farklılık, toplumsal, sınıfsal, ekonomik öz ve bunun gerektirdiği dönüşümün farklılığı bir yana; Jakobenizme küfredenlerin Jakobensiz Jakoben rolüne soyunmalarında da hiçbir tutarlılık yoktur.

Kısacası ÖDP, siyasal çıkış arayışlarını daha çağdaş, daha sınıfsal ve sosyalist olması gerekecektir.

NOTLAR

1) Friedrich Engels; **Konut Sorunu İkinci Baskıya Önsöz**, Çev. Güner Özdural Sol Yay. İkinci Baskı, Ağustos 1992, sf. 10

Engels'in aynı sözleri başka bir kaynak ve çeviride ise şöyle aktarılıyor: "Modern sosyalizmi, biraz olsun derinlemesine irdelemek isteyen bir kişi, hareketin 'aşılmış görüş açı-larını' da öğrenmelidir." Marks, Engels, Lenin; **Anarşizm ve Anarko Sendikalizm** içinde, Çev. Sevim Belli, Sol Yay. Birinci Baskı, Mart 1979, sf. 217.

Özgün eser **Konut Sorunu** olduğu için yazının girişinde bu kitaptan alıntı yapıldı.

2) Vladimir İlyiç Lenin; **Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm**, Çev. Yurdakul Fincancı, Sol Yay., Birinci Baskı, Mart 1979, sf.79.

3)V.İ.Lenin; **Karl Marks ve Doktrini**, Çev. Şiar Yalçın, Bilim ve Sosyalizm Yay. Üçüncü Baskı, Şubat 1990, sf.96, 1979, sf.79

4) Eric J. Hobsbawm; **Devrim Çağı: 1789-1848**, Çev. Jülide Ergüder- Alaeddin Şenel, V Yay., Birinci Baskı, Aralık 1989, sf.13

(5) E. J. Hobsbawm, age, sf 58

(6) E. J. Hobsbawm, age, sf. 102-103

- 7) E. J. Hobsbawm, age, sf. 458-459
- 8) Geoff Mulgan; **Antipolitik Çağda Politika**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay. Birinci Basım, Kasım 1995, sf. 163-211-219
- 9) G. Mulgan; age, sf. 170
- 10) Karl Marks-Friedrich Engels; **Kutsal Aile Ya da Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi**, K. Marks, Çev. Kenan Somer, Sol Yay. İkinci Baskı, Mart 1994, sf. 157-158
- 11) K. Marks; age, sf. 159
- 12) K. Marks; age, sf. 166
- 13) K. Marks; F. Engels; **Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi**, Çev. M. Kabagil, Sol Yay. Üçüncü Baskı, Ekim 1989, sf. 57-58
- 14) F. Engels; **Anti-Dühring**, Çev. Kenan Somer, Sol Yay., İkinci Baskı, Mart 1977, sf. 193.
- 15) F. Engels; age, sf. 410
- 16) K. Marks; **Fransa'da Sınıf Savaşları 1848-1850**, Çev. Sevim Belli, Sol Yay., İkinci Baskı, Şubat 1976, sf. 48
- 17) F. Engels; age, sf. 425-426
- 18) F. Engels; age, sf. 67
- 19) K. Marks; **Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı**, Önsöz, Çev. Sevim Belli, Sol Yay. Beşinci Baskı, Eylül 1993, sf. 24
- 20) K. Marks-F. Engels; **Komünist Parti Manifestosu**, Seçme Yapıtlar I. Cilt içinde, Birinci Baskı, Aralık 1976, sf. 151
- 21) K. Marks; **Kutsal Aile**, sf. 59
- 22) K. Marks-F. Engels; age içinde, sf. 109
- 23) K. Marks-F. Engels; **Gothane Erfurt...**, sf. 41
- 24) K. Marks-F. Engels; age, sf. 181-182
- 25) K. Marks-F. Engels; age sf. 57
- 26) V. İ. Lenin; **Proleter Devrim ve Dönek Kautsky**, Çev. Kenan Somer, Altıncı Baskı, Nisan 1993, sf. 112-113
- 27) V. İ. Lenin; **Marksizmin Bir Karikatürü...**, sf. 22-23
- 28) V. İ. Lenin; **Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Erdost, Sol Yay. Sekizinci Baskı, Kasım 1992, sf. 125
- 29) V. İ. Lenin; age, sf. 158
- 30) V. İ. Lenin; **Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği**, Çev. Muzaffer Ardos, Sol Yay. Beşinci Baskı, Kasım 1978, sf. 99
- 31) V. İ. Lenin; **Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi**, Çev. Muzaffer Erdost, Sol Yay. Beşinci Baskı, Kasım 1992, sf. 21
- 32) V. İ. Lenin; age, sf. 29
- 33) V. İ. Lenin; age, sf. 136
- 34) György Lukacs; **Lenin'in düşüncesi, devrimin güncelliği**, Çev. Mehmet R. Zaralı, Birinci Baskı, Ocak 1979, sf. 53
- 35) E. J. Hobsbawm, age, sf. 118

EMEK SÜRECİ : DEĞİŞEN VE DEĞİŞMEYEN

Dilhan Adanır

GİRİŞ

Teknoloji sorunsalı akademik tartışmaların yanı sıra, politik tartışmaların da en gözde konularından biri durumunda. Bu konuda ideolojik eksen oturmuş, politik yazı çıkarmanın güclüğü ortada; ama bu güclüğü yenme çabasına girişmek de bir zorunluluk. Bu anlamda, bu yazı entellüktüellerin ilgilendiği soyutlamalarla yüklü akademik bir yazı olmayacağı gibi, pratik yol göstericiliğe soyunmuş genellemeci bir yazı da olmayacak. Kronolojisizme ve didaktizme prim verilmeden 'sözün hükmü olmalı' prensibiyle davranılacak. Ve yazının oturduğu eksenin sistematik bir şekilde kurgulanmasına özen gesterilecek. Yazının elbirliğinden esnek üretime uzanan süreçte şekillenmesi, daha çok bu kaygı sonucu olacaktır.

Türkiye'de 80 sonrasının "demokratik olduğu" iddia edilen cahilce iki dayatması çok iyi bilinir: 'Farklı bakış açılarından bakmayı öğrenmelisin' ve 'değişimi görmelisin.' Her yaklaşımın sınırları ve handikapları vardır; 'açıyla' bakılırsa... Bu sınırları ve handikapları aşmak yada aşma konusunda önemli bir mesafe katetmek için 'bütünlüklü bakma'yı başarmak, başarmaya çalışmak gerekiyor.

Tarihe toplumsal tarih perspektifinden süreç olarak bakılması; onun insanlığı özgürleştirici dinamiklerin yolunu açacak bir hatta değerlendirilmesi anlamına gelir. Tarih, insanlığı (insanları) hem özgürleştirici hem de esirleştirici dinamikleri içinde birarada barındırır. Sosyalist birey nasıl düşünürse öyle yaşar. İsteddiği gibi yapmasını engelleyecek 'nesnellikle' savaşıarak, onu özneliği ile yeniden yoğurur ve yeni bir nesnellığe yol açar.

Toffler ve Fukuyama (fütürist toplum bilimeiler mi yoksa geleceğin sırlarını açıklayan kahinler mi belli değil, önemli de değil) gibi teknolojinin inançlı savunucuları ne doğrulanabilir ne de yanlışlanabilir kehanetlerde bulunarak, teoriyle tehlikeli bir oyun oynuyorlar. Kurgul yaklaşımların ve fütürüstik soruların adamları, komünizme ve Marks'a verip veristtirirken; Bosch gibi insanlarla teknolojiye de tapınıyorlar. Bosch'un 'insan kaybedeceğime para kaybederim!' sözüne inanıyorlar. Bunlara bütünlüklü değerlendirme yapmayı öğretmek ve asıl değişimin kendi sonlarının olacağını göstermek gerekiyor. Tarihsel ilerleme başarısızlıklardan hiç yılmayan, gözüpek icadçı Bosch vb. insanlar tarafından sağlanmıyor. Yazının ilerleyen sayfalarında daha da billurlaşacağı gibi 'sanayileşme teknik bir olay değil, toplumsal bir olaydır; sanayileşme bir süreçtir' ve 'Tarih sınıf mücadelelerinin tarihidir'.

Marks'ta kapitalist üretim süreci tahlilleri ilk olarak aletli ve makinalı üretimin incelenmesiyle başlar. Marks Kapital'de burjuva sınıfı ile işçi sınıfı arasındaki siyasal ve ekonomik gerilimi, başlangıçta işbölümü ve işçinin üretim sürecindeki yerine ağırlık verecek şekilde, "elbirliği" "manüfaktür" ve "fabrika" tarihsel gelişimi eşliğinde incelemiştir. Dikkat edilirse bu süreç, aynı zamanda mutlak artı değer ve nisbi artı değer sömürsünün de anlatımıdır.

Konuyla ilgili yazılara Kapital'in özellikle 1. Cildinde yoğun bir şekilde yer verilmiştir. "Çok sayıda işçinin aynı zamanda aynı yerde tek bir kapitalistin patronluğu altında aynı türden meta üretmek üzere, birarada, çalışmaları hem tarih hem mantık açısından, kapitalist üretimin çıkış noktasını meydana getirir. Üretim tarzı yönünden, manüfaktür, sözcüğün dar anlamıyla ilk aşamalarında, lonca el zanaatlarından bir ve aynı bireysel sermaye tarafından aynı anda çok sayıda işçi kullanılması dışında güçlükle ayırdedilebilir. Ortaçağ lonca ustasının işyeri yalnızca genişlemiştir."(1) Çok sayıda işçinin aynı zamanda çalıştırılmaları, çalışma sisteminde bir değişiklik olmadan bile, emek sürecinin maddi koşullarında bir devrime yol açar."(2) Küçük meta üretiminin parçalanması bazında ortaya çıkan basit kapitalist işbirliği, az ya da çok sayıda ücretli işçinin aynı yer ve zamanda çalıştırıldığı aynı tür işi yaptığı ve sömürüldüğü emeğin toplumsallaştırılma biçiminin ilk nüvesini oluşturur. Bu dönemde, üretim sonucu elde ettikleri ürün üzerinde, iş aletlerinin ve çalışma sisteminin değişmemesi nedeniyle tek tek işçilerin özel yetenek ve becerilerinin doğrudan etkisi görülür.

Kapitalist el birliği döneminden, manüfaktüre geçiş süreci aynı zamanda işçinin hünerinin ürüne yansımalarının -bu yeteneğin makinarya aktarılması, ve aynı atölyede birçok işçinin çalışması sonucunda bireysel farklılıkların törpülenmesi- asgariye indirildiği bir süreçtir. Bu anlamda malın üretimi için gerekli ortalama emek bazında emekten hem tasarruf sağlanır, hem de emek üretkenliği artar. Görüldüğü gibi bu dönem, kapitalist için emek üretkenliğinin artması sonucu, düşük maliyetli üretim olanağı sağlamış, bunun sonucunda kapitalist hem zenginleşmiş hem de rekabet gücü artmıştır. İşte kapitalist üretim, üretim araçlarının belirli ellerde toplandığı ve üretim araçlarından yoksun işçilerin işgüçlerini "özgür kararıyla" meta olarak satmaya zorlandıkları tarihsellikte başlar. Bu tarihsel nüvenin, birbirine karşıt sınıfsal konumdaki iki öznesinden birisini tüccarlar tefeciler, zenginleşmiş ustalar, zanaatkârlar ve meslek sahipleri; diğerini ise, yıkıma uğramış zanaatkârlar, usta olma olanağı olmayan kalfalar ve yoksullaşmış köylüler oluşturur.

"Elbirliği, kapitalist üretim tarzının temel şekillerinden birisini oluşturmakla birlikte, bu yalın şekliyle kapitalist üretimin özel bir biçimi olarak, bu sürecin daha gelişmiş şekilleriyle yanyana bulunmaya devam eder" (3). Marks'ın da vurguladığı gibi başlangıçta "salt nicel" olan farklılık, süreç içinde nitel değişime yol açacak bir doğrultu izler.

Elbirliğinin bir üst aşamasına denk düşen manüfaktür, Batı Avrupa'da

16.yy'ın ortasından, 18.yy'ın son üçte birine kadar egemen olmuştur. "Manüfaktürün doğuş şekli, el zanaatlarından çıkıp gelişmesi iki yanlı oluyor. Bir yandan bağımsızlıklarından sıyrılarak, tek bir metain üretimindeki salt yardımcı, kısmi bir süreçte uzmanlaşan çeşitli bağımsız el zanaatçıların elbirliğinden doğuyor. Öte yandan da, bir zanaatın zanaatçıların elbirliğinden doğuyor; manüfaktür, belirli zanaatı çeşitli parça işlemlere bölüyor ve her biri belli bir emekçinin özel işi haline gelinceye kadar onları yalıtıyor, birbirinden bağımsız hale getiriyor. Bu nedenle manüfaktür, bir yandan bir üretim sürecine işbölümü getiriyor ve bu bölünmeyi daha da derinleştiriyor, öte yandan da eskiden ayrı ayrı olan el zanaatlarını biraraya topluyor. Ama özel çıkış noktası ne olursa olsun, son biçimi daima aynıdır- parçaları insan olan bir üretim mekanizmasıdır" (4) Heterojen manüfaktür ve seri manüfaktür olarak adlandırılan bu iki temel biçim üretilen malın niteliği ile ilgilidir. Marks'ın da dediği gibi bu mal, ya bağımsız olarak yapılan parça ürünlerin yalnızca mekanik olarak birleştirilmesi sonucudur ya da son şeklini bir dizi birbiriyle ilişkili süreç ve işlem sonucunda almıştır. Heterojen manüfaktüre örnek olan saat, çok büyük sayıda parça işçisinin toplumsal bir ürünü olmuştur. İkinci tür manüfaktür, onun daha yetkin biçimi, birbiriyle ilişkili gelişme evrelerinden geçen, bir dizi süreci adım adım tamamlayan mallar üretir; iğne manüfaktüründe telin 72 bazen 92 farklı parça işçinin elinden geçmesi gibi." Bu tür manüfaktür daha işin başlangıcında dağınık zanaatları biraraya toplar ve üretimin çeşitli evrelerini birbirinden ayıran alanı daraltır. Bir aşamadan diğerine geçiş süreci kısaldığı gibi bu geçişi gerçekleştiren emekte de bir azalma olur" (5)

Görüldüğü üzere manüfaktür döneminde ortaya çıkan değişim kapitalist üretim sürecinin daha sonraki aşamalarında daha gelişkin biçimiyle sürer. Bunlardan ilki emek ile alet arasında kurulan ilişkinin yetkinleşerek işbölümüne dönüşmesidir. Elbirliği döneminden farklı olarak emek ile alet arasındaki ilişki yeni bir teknik örgütleniş yansıtır. Bu teknik örgütleniş işbölümünü yetkinleştirirken emek üretkenliğini arttırmıştır. Bu süreç aynı zamanda elbirliğinden farklı olarak parça işçilerden oluşan "kollektif işçi"yi ortaya çıkartmıştır. Bu kollektif işçi makinanın tamamıyla uzantısı değildir. Bu dönemde kollektif işçi hala üretim aracına hakimdir. Ayrıca hammaddenin, üretimin tüm aşamalarına girmesi döneme damgasını vuran bir başka yeniliktir. Bir toplumsal emek örgütlenmesi anlatımında, konumuz açısından önemli olan parametrelerden bir tanesi, üretim sürecinde manüfaktür döneminde de yer alan "denetim"in varlığıdır.

Ancak öncelikle, Kapital'den konuyla ilgili bir açıklamayı alıntılar yapmak istiyorum; "Başlangıçta işçi salt meta üretimi için gerekli maddi araçlara sahip olmadığından emek gücünü sermayeye satıyordu, oysa şimdi aynı emek gücü, sermayeye satılmadıkça iş görmez hale gelir. Kendi yaratılışına göre bağımsız bir şey yapma yeteneğini yitiren manüfaktür işçisi, üretken faaliyetini yalnızca kapitaliste ait işyerinin bir parçası olarak geliştirir. Basit elbirliğinde olduğu gibi, manüfaktürde de kollektif çalışma organizması sermayenin bir

varoluş biçimidir." (6) İşte bu kollektif çalışma organizması olarak tarif edilen üretim süreci işçiler arasında belirli bir ritme dayanan, bu ritm sayesinde belli bir süre sonunda, belli bir miktar ürünün elde edildiği bir uyumu anlatır. Bu uyum teknik olarak işçinin iki makina arasındaki gidip gelme süresinin giderek kısaltılması ve sürecin değişik aşamalarında birbirlerini bekleme sürelerinin azaltıldığı bir optimum uyumu hedefler. Bu hedef işçilerin bazı işlerde uzmanlaşmasına neden olurken, süreklilik, ritm giderek yeknesak bir hale bürünür ki bu da yabancılaşmaya yol açar " 1815 yılında 40 numara iplik eğiren bir iplik makinasının -12 saatlik işgününde yaptıkları- hareketi izlemeli 8 millik bir yolu yürümeye eşittir. 1832'de aynı numarada pamuk ipliği eğiren bir çift iplik makinasını izlemek için alınan yol 20 mil ve çoğu zaman daha fazlaydı." (7) Günümüzden yapılmış bir gözlem de sorunun tarihsel gelişimine tutulmuş projektör işlevi görebilir; Toyoto'da, bir işçi 8 dakikada 26 saniyelik bir iş çevriminde 35 tane farklı iş yapmakta ve bu süreç içinde gün boyunca 6 millik bir yol katetmektedir. (8) Buraya Şubat 1992'de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'na Japonya'da senede onbir dolayında çok çalışmaktan ölüm vakası rapor edildiğini kaydetmekte yarar var.

Bütün bunlar manüfaktürün elbirliği ile hala içiçe ama ondan bir kopuşu da yaşayarak sürerken aynı zamanda bir üst aşamaya doğru gidişatının da anlatımıdır. "Manüfaktürün tarihsel rolü onun makinasal üretime geçişin koşullarını oluşturmada yatıyordu. Bu açıdan üç koşul, özel öneme sahipti: Birinci olarak, işbölümünün bir üst aşamasını beraberinde getiren manüfaktür birçok emek operasyonunu basitleştirdi. Bu operasyonlar son tahlilde işçinin elinin yerini makina olacak kadar basit eylemlere indirgendir. İkinci olarak manüfaktürün gelişmesi zaanatkâr aletinden makinaya geçiş mümkün olacak şekilde iş aletlerinin uzmanlaşmasını ve mükemmelleştirilmesini sağladı. Üçüncü olarak manüfaktür işçileri uzun zaman boyunca bir tek operasyonun yerine getirilmesinde uzmanlaştırarak makinasal büyük sanayi için bir usta işçiler çekirdeği eğitti." (9)

—II—

"Salt işçi sınıfının ayaklanmalarına karşı sermayenin eline silah vermek amacıyla 1830'dan beri yapılan icatların bir tarihini yazmak mümkündür. Otomatik sistemde yeni bir dönem açtığı için bu Önemli buluşların başında kendi kendine işleyen tezgah yer alır." (10) Bu bölümde bir üretim aracı olan makinanın üretim sürecine girmesi, üretim sürecinde yarattığı değişim ve makinanın gelişiminin tarihi, sınıf ve sınıf mücadeleleri bağlamında anlatılmaya çalışılacak.

Burada konuyla ilgili birbirine uzak iki ayrı tarihsellikten, işçi sınıfı mücadeleleri tarihinin, tipik, iki önemli olayını aktarmak istiyorum. Her ikisi de, kapitalizmin kendisini konsolide etme çabasının ve sermaye sınıfının kâr hır-

sının doğurduğu insani olmayan çalışma koşullarına duyulan şiddetli bir tepkinin ürünüdür. İlk örnek günümüzden, Güney Kore'den: Hükümetin emek pazarını esnekleştirmek için alelacele çıkarttığı yasalara karşı işçilerin direnişidir. Bu yasalar, şirketlerin işçi atmasını kolaylaştırmak, grev yapılan yerlerde işverene başka işçi çalıştırmak hakkı vermek, grevleri dolayısıyla toplu pazarlığı işlevsiz hale getirmek amacıyla yöneliktir. Sermayenin bu saldırısına işçi sınıfı örgütlü gücüyle, büyük bir kitlesellikle karşı koymuştur. Ülke tarihinin ikinci büyük genel grevi yapılmış ve aralarda büyük mitingler düzenlenmiştir. İkinci örnek 18. yy İngiltere'sinden: 18. yy boyunca sıkça görülen Luddizm Hareketi (makina kırıcılık) önceleri bireysel ve örgütsüz bir tepkiyken daha sonraları işçi sınıfının nüve halindeki örgütlü mücadelesinin pazarlık aracı haline gelmiştir. Her nekad makina kırıcılık 18. yy da İngiltere'de ortaya çıkmışsa da, işçilerin makinaya karşı hareketlerine yalnızca 18. yy ile ne de İngiltere'yle sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte "işçilerin makina ile sermayeyi ayırtetmeleri ve saldırılarını maddi üretim araçlarına değil, bunların kullanılış tarzına yöneltmeyi öğrenmeleri için hem zamana hem de deneyime gereksinimleri vardı." (11)

Sanayi Devrimine damgasını vuran makinanın bir üretim aracı olarak üretim sürecine dahil olması, 18. yy da İngiltere'de gerçekleşir. Bu sürecin İngiltere'de gerçekleşmesini sağlayan tarihselliğe bakılırsa şunlar söylenebilir: İngiltere Burjuva Devrimini erken bir dönemde tamamlamıştır. Yine diğer kapitalist üretim süreçlerinin oluşum zemininden farklı olarak İngiltere'de koşullar kentlerde değil, kırlarda olgunlaşmıştır. İngiltere kapitalizmi bu özgül yanını, kırdaki Feodal ilişkilerin erken çözülmesine ve kırsal bölgelerde zanaat faaliyetlerinin yoğun olmasına borçludur. Aynı zamanda, tarihsel olarak kapitalist zenginleşmenin önemli bir ayağını da sömürgelerin zaptedilmesi ve yağmalanması oluşturur. Bu arada, 18.yy İngiltere'sinin önemli servet kaynaklarından biri olarak, "altın üçgeni" diye adlandırılan ticaret döngüsünden söz etmek gerek; Afrika'ya giden gemilerin taşıdıkları işlenmiş ürünlerle değiştirilen köleler, Yeni dünya'nın kolonilerinde önemli kârlar sağlar. Bu kârlar Yeni Dünya'dan alınan hammaddelerin Avrupa'da satılması ile katlanarak artırılır. Evet kapitalist gelişme sürecine yol açan nesnelliğin siyasal ekonomik toplumsal anlamda olgunlaştığı görülmektedir. Ashton'a göre toprak sermaye ve emeğin artan arzlarının biraraya gelişi, sanayinin genişlemesini olanaklı kılar; kömür ve buhar geniş ölçekli imalat için yakıt ve güç sağlar; düşük faiz oranları yükselen fiyatlar ve yüksek kâr beklentileri de gereken motivasyonu sunar. (12) Yukarıda söylendiği gibi İngiltere 18.yy'ın ortalarında çok sayıda manüfaktür işletmesine sahip bir ülkedir. En önemli sanayi dalı dokumadır. İngiltere'de 18.yy'ın son üçte birinde gerçekleşen Sanayi Devrimi tam da bu dalda başlar. İplik bükme makinası gibi dokumayı hızlandıran araçların ve yeni güç kaynaklarının bulunması, pamuklu üretimin modernleşmesi yolunda atılmış önemli adımlar olarak tarihe geçmiştir.

Thomas Savery tarafından 1698'de yapılan ilk iş görebilen buharlı motorun geliştirilmiş hali 1712'de bir kömür madeninde kullanıma girmiştir. 18. yy

sonlarında Watt tarafından daha da geliştirilen buharlı makina, artık hem dokumacılık hem de madencilikte yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. "17. yy sonunda manüfaktür döneminde icat edildiği ve 1780'e kadar kullanıldığı şekliyle buhar makinası bile her hangi bir sanayi devrimine yol açmamıştır. Tam tersine makinanın icadıdır ki, buhar makinalarının biçiminde köklü bir devrimi gerektirmiştir". (13) Watt'ın 1784'de aldığı patent belgesinde buhar makinası "belirli bir amaç için kullanılacak bir buluş olarak değil, makinaları sanayiye genel olarak uygulanabilecek bir öge" olarak tanımlanır. Sonuçta, patentle bir üretim aracı olan makinanın hem kullanım hakkı düzenleniyor, hem de mucide icadı üzerinde söz söyleme hakkı veriliyor. Böylece kapitalizmde yeni bir mülkiyet kavramı ortaya çıkıyor. Bir renkli cam ustasına ilk patent çartını veren Kraliçe Elizabeth yaptığı işin öneminin farkındamıydı bilinmez ama bir mülkiyet, bir fikir hakkını tescil etmiş olduğu kesindir.

1860'larda doruk noktasına ulaşan Sanayi Devrimi, kapitalizmin doğuşuyla da tarihsel olarak çalışır. Makinanın devreye girdiği bu dönemdeki gelişmelerin izlenmesi kadar, makinanın niteliksel gelişiminin izlenmesi de kapitalizmin genel mantığının kavranması açısından önemlidir. Bu dönemde sürekli gelişim halindeki teknolojik bir icad olan makina üretim aracı olarak sermayenin egemenliği altındadır. Teknolojinin nötr değil, "tarafli olarak karvanması zorunluluğu"da bu gerçeğin doğal uzantısıdır. Bu, iki noktaya işaret eder; Birincisi manüfaktür döneminde ortaya çıkan emek sürecinin denetimi meselesi, sermayenin egemenliğiyle örtüşür. Bununla birlikte vurgulanması gereken bir diğer önemli nokta, bu denetimin özünün artı değer bağlamında düşünülmesi gerekliliğidir. Bu arada sözü bir süreliğine yine Kapital'e bırakalım; "John Stuart Mill, Principles of Political Economy adlı yapıtında "Bugüne kadar yapılan bütün mekanik buluşların insanoğlunun katlandığı günlük meşakkatleri hafiflettiği kuşkuludur" der. Ne varki bu, hiç bir şekilde makinanın kapitalistçe uygulanmasının amacı değildir. Emegün üretkenliğindeki diğer bütün artışlar gibi makine de metaların ucuzlatılması ve işçinin kendisi için çalıştığı işgünü kısmını kısaltarak, karşılığını almadan kapitaliste verdiği diğer kısmını uzatmak amacıyla kullanılır. Kısacası makine, bir artı değer üretme aracıdır." (14) Manüfaktürde işçi ya tek başına ya da topluluklar halinde elindeki aletlerle, her özel parça süreci yerine getirmek zorundadır. İşçi, sürece alıştığı ve ona uygun hale geldiği gibi, süreç de daha önceden işçiye uygun hale getirilmiştir. İşbölümünün bu öznel ilkesi makinalı üretimde artık yoktur. Manüfaktürde her parça sürecin ayrılığı işbölümünün niteliğinden ileri gelen bir durumdur, ama tam gelişmiş bir fabrikada bu süreçlerin sürekliliği tersine zorunlu bir koşuldur." (15)

Kapitalist üretimin üçüncü büyük aşaması olan makinesel sanayiye geçişle teknoloji ile iş organizasyonu arasındaki ilişkinin iyice belirginleşmesi anlamında, üretim sürecinde "öznel gereklilik" yerini "nesnel zorunluğa" bırakmıştır. Marks tarafından "emeğin sermayeye biçimsel tabiyeti" diye adlandırılan makina döneminden bir önceki emek sürecinde "mutlak artı değer" sömürüsünü arttırmak için işgünü uzatmanın yanı sıra, artık iş ör-

gütlenme biçiminde değişiklik yaparak nisbi artı değeri de sömürü yöntemleri arasına katmıştır. Sonuçta çalışmalar üzerinde sermayenin hem denetimi hem de sömürüsü katmerlenmiştir. Bu kapitalizmin ana tarihsel eğilimidir "İşte bu yüzden makina tek başına alındığında çalışma saatlerini kısalttığı halde, sermayenin hizmetine girdiği zaman bunu uzatmakta; ve gene kendi başına çalışmayı hafiflettiği halde, sermaye tarafından kullanıldığı zaman işin yoğunluğunu artırmaktadır; kendi başına, o, insanın doğa üzerindeki zaferi olduğu halde, sermayenin elinde insanları bu kuvvetlerin kölesi haline getirmektedir." (16)

Makineleşme dönemiyle ilgili değinilmesi gereken üç önemli nokta daha var. İlki, kapitalizmin hep yedek işgücüyle var olması, bunun bizzat yaratıcısı olmasıdır. İkincisi emek sürecinin parçalanarak, bazı süreçlerin daha da basitleştirilmesi sonucu kadın ve çocukların da sömürüye tabi tutulması iken, sonuncusu kapitalist sanayileşmenin anarşik bir şekilde gelişmesidir. Bu süreç, kapitalistin kâr hırsıyla birlikte tüketim araçları üretimden daha çok üretim araçları üretimine dönük hareketi ile kârın daha çok olduğu sektörlere yönelmesidir.

Mill'in yukarda geçen sözlerine katılmamak ve Mill gibi kuşku duymamak elde değil. Kanımca sosyalistler, bilimsel teknolojik devrimden bahsederken, sömürünün sanayi devriminden bugüne hiç azalmadığı aksine katmerlendiğini unutmamak durumundadır. Özellikle reel sosyalizmin çözülüşüyle kapitalizmin başat sistem olduğu günümüzde, sermayenin karını arttırmayan hiç bir teknolojiyi kullanmayacağını hatta böyle bir teknolojik gelişimin karşısında ilk önce bizzat kendisinin duracağı açıktır. Belli dönemlerde çığır açıcı, dönüştürücü olan kapitalizmin, mutlak muhafazakar bir yanı da vardır.

— III —

Makinesel sanayiye geçiş döneminde ortaya çıkan 'fabrika sisteminde' buhar enerjisiyle çalışan bir tezgahlar topluluğunda aynı tür malın sürekli üretimi gerçekleştirilir. I. Sanayi devrimi diye adlandırılan bu dönemin henüz; öyle ileri derecede bilim ve teknoloji seviyesi gerektirmediği söylenebilir. Ancak bu gerektirmeme 'stabil bir teknolojik durumu' anlatmıyor. 1862'de açılan 'Londra sergisi'nde oldukça ilginç ve önemli teknolojik buluşlar sergilenmiştir. Örneğin bunların arasında dakikada 300 tane kesekağıdı yapabilen bir makine de vardır. Ancak teknolojideki buluşların kullanılması ve yaygınlaşması için uygun tarihsel koşullar; ekonomik (örneğin yukarıda anlatılan kesekağıdı üreten makinenin yaygın bir şekilde kullanımı için makinenin maliyetinin düşürülmesi vb. gibi) ve siyasal şartların olgunluğu da gereklidir. Bu buluşlar bu nedenle üretim sürecinin daha sonra ki evrelerinde yaygınlaşma imkanı ve alanı bulabilmiştir. "Transistörü ilk üreten Texas Instruments firması, transistörü pahalı olduğu için radyolar ve diğer tüketici

elektronığı pazarında kullanmıyordu. Transistörlü bir radyonun, tüplü radyolardan ucuza satılması için 2,5 dolar tutması gerekiyordu. Oysa, transistörlerin fiyatı 15 dolardı. Fiyatın düşmesi için çok sayıda üretilmesi, çok sayıda üretilmesi içinse ucuz olması şarttı. Savunma Bakanlığı güdümlü füzeler için milyonlarca dolarlık sipariş verince kısır döngü kırılmış ve transistörler ticari pazara sunulabilmiştir." (17)

Teknolojinin sosyo-politik örgütlenmelere olan etkilerini inceleyen ya da onun üretim tarzı ve sosyo-ekonomik formasyonla olan ilişkilerini açıklayan çeşitli görüşler vardır. Bu görüşler "otonom teknoloji", 'Teknolojik determinizm' ve "Politik seçme" olarak sınıflandırılmaktadır. "Otonom teknoloji" ci görüşün teknolojinin belirleyiciliğini en uç ve üst noktada algılayan kaba determinist bir yorumu vardır. Bu yorum hareketleri ve yapısı teknoloji tarafından belirlenen devletin yalnızca teknolojik rasyonalitenin izin verdiği işlevleri yerine getirdiğini söyler. Hatta insan ilişkilerindeki en özel alanların bile teknoloji tarafından belirlendiği ileri sürülür. Bu teknolojiye yücelten ama olumsuzlayan bir görüştür.

"Teknolojik determinist" görüş ise bilindiği gibi tarih ilerletici gücünü teknolojik gelişme olarak görür. Bir önceki görüşten farklı olarak, belirlenim ilişkisi fazla abartılmaması kaydıyla görece daha dolayımli ve esnektir. "Bu bağlamda Bell, içinde bulunduğumuz çağın teknoloji belirlenimli ve insanlık için son derece umutlu bir çağ olduğunu dile getirmektedir." (18)

Proleterleşme meşalesini yakan sima olarak da nitelenen Braverman'ın savunduğu 'politik seçme' kuramı ise diğer iki kuramın tersine teknolojiye 'belirlenen' düzeyine indirirken, teknolojiyi belirleyen gereksinimler olduğunu ifade eder. Ona göre teknoloji stratejileri ve tercihleriyle teknolojinin gelişimini belirleyen, politik tercihlerdir. Braverman teknolojik determinist kuramların karşısında yer alırken kendi kuramını karşı uç noktada kurmuştur. Kuramını neredeyse tamamen emek süreci üzerinde yükseltmiştir. Emek sürecini amprik bir tarzda irdelemiş; denetim sorununu sermayenin artık değere el koyma biçiminden çok, düşünme ile yapma arasındaki ayrıma oturtmuştur. İlerde yine değinilecek olan "emek süreci", kapitalist üretim ilişkileriyle birlikte düşünülmelidir. Emek organizasyonunun en demokratik bir şekilde düzenlenmesi, insanın özgürleşmesini sağlayacak bir alan yaratmaz. Braverman'ın emek sürecinin insani olmaması ve niteliksizleşme üzerine görüşlerinin varolan üretim tarzıyla birlikte düşünülmeli gerekiyor; bundan dolayı, önemli olmakla birlikte öncelik emek sürecine verilmemelidir. Ters, yabancılaşmanın ekonomik alana sıkıştırılarak, politik alanın önemsenmemesi sonucunu doğurur. Dahası bu, sınıf mücadelelerinin damgasını vuracağı politik alanının reddine kadar gider. Sorun, emek süreci ile birlikte ideolojik ve politik boyutu da ele alınarak bütünsel bir şekilde kavramalıdır. Mülkiyete dayalı egemenlik ilişkilerinin ortadan kaldırılmasını tasarlamadan, emek organizasyonunda kafa ile kol emeği arasındaki ayrımı kaldırmayı kurgalamanın anlamı yoktur. "Yönetsel devrim", "sessiz devrim" diyerek "ide-

olojilerin sonu mu" sorusuna olumlu yanıt vermeye hazırlanan yaklaşımın gevşekliği bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Şimdi teknolojik deterministlerin yorumlarında da sıkça kullandıkları Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı'nın Önsöz'ünden bir pasajla devam etmek istiyorum: "Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekâbül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üst yapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entellüktüel hayat sürecini koşullandır. İnsanların varlığını belirleyen şey bilinçleri değildir, tam tersine onların bilincini belirleyen toplumsal varlıklarıdır. Gelişmelerinin belli bir aşamasında toplumun maddi üretici güçleri o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da, bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan, mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar." (19)

Önsöz'den hareketle öncelikle şu söylenebilir. Ekonomik yapı, yalnızca üretken birimler ya da maddi koşullar olarak tasarlanamaz; aksine insanların kendi iradelerine bağlı olmayan üretim ilişkileriyle birlikte ele alınmalıdır. Üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişki, bazı marksistler tarafından üretici güçlerin belli bir gelişkinlik düzeyine ulaştığında üretim ilişkilerinin ayak bağı olacağı ve bunun da kendiliğinden toplumsal devrimlere neden olacağı yolunda determinist bir tarihsel bakış açısı yerleşiktir. 'Alt yapı üst yapıyı belirler' mekanik algısı da sorunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Herşeyden önce sosyalizme ait üretim ilişkilerinin kapitalizmin bağrında gelişmesi beklenemez. Yukarıdaki mekanik determinist algı işçi sınıfının öncülüğünü dışlar. Esnek üretim konusunda tekrar sözünü edeceğimiz 'insansız fabrika' düşüncesi de öncülüğün reddine ilişkindir. Üretim hala canlı emek olan işgücüne muhtaçtır. Bu düşünce temelsiz, teorik dayanağı sağlam olmayan kof bir ideolojik tezin ürünüdür. İşbölümü ve bunun gelişmesi gibi üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin derinleşmesi de, ideoloji ile gerçeklik arasındaki mesafenin belirleyicisidir. Bu gün ideoloji ile gerçeklik arasındaki mesafe çok fazla açılmıştır. Sermayenin yoğun ideolojik saldırısı ağırlaşmıştır. Bu ise, sosyalistlerin daha bütünlüklü bir teori ile tartışmaların tarafı olmalarını gerektiriyor. Yoksa, bugün ideoloji nedeniyle önü kesilmiş olan siyasal mücadelenin canlanması gerçekleşemeyecektir. Siyasal mücadele alanını tarif eden alt yapı (emek süreci, üretim ilişkileri) buraya kadar anlatılmıştır. Emek ile sermaye arasındaki karşıtlığın çözüleceği bu alan örgütlü sınıf mücadelesi olmaksızın toplumsal ilişkileri dönüştüremez.

Tekrar vurgulama gereğini hissediyorum: Temel ile üst yapı arasındaki ilişki mekanik bir ilişki biçimi değil, daha grift bir ilişkidir. Ekonomik indirgemecilik olarak tanımladığımız, altı yapı üst yapı ilişkisinin mekanik al-

gılanması yerine; bu ilişkinin tarihsel, eşitsiz, üst yapının etkiliğiyle de beraber kavranması gerekir. Burada tam da sorunla ilgili alıntıyı aktarıyorum. "O halde, "politik marksizm" yapı ile üst yapı arasındaki ilişkiyi bir karşılık, bir yanda temeli oluşturan 'nesnel' ekonomik yapı ile öbür yanda toplumsal, hukuki ve siyasi biçimler arasında 'bölgesel' bir ayrışma olarak değil, üretim ve artığa el koyma süreçlerinden mesafe olarak şuyada bu derecede uzak düşen ama süreklilik taşıyan toplumsal ilişkilerin ve biçimlerin oluşturduğu bir yapı olarak değerlendirir." (20)

— IV —

Taylor, Taylorizmin ilkelerini ilk defa 1890'da 'Bilimsel yönetimin ilkeleri' adlı kitabında teorize etmiştir. Onun çalışma şartlarının bilimsel şekilde düzenlenmesi amacıyla geliştirdiği tezler, hareket, zaman etüdlerine dayanır. Burada teknolojik bir gelişme söz konusu değildir. Sömürünün arttırılmasının hedeflendiği işçinin hangi hareketi en kısa zamanda nasıl yapacağını düzenlendiği bir iş örgütlenmesinin temelleri atılmıştır. İş örgütlenmesinde tüm denetimin yönetimde olması gerektiğini belirten Taylor'un bilimsel yönetim modelinin ana ilkesi 'kafa ile kol emeği' arasındaki ayrımın zorunluluğuna dayanır. Bu, sermayenin emek sürecinin denetimini ele geçirme mücadelesinde atılmış ciddi bir adımdır. Ayrıntılandırılarak kurgulanmış bir denetim metodu, bir emek organizasyonu olan Taylorizmin ideolojik boyutları önemlidir. XX. yy başlarına tekabül eden bu dönemde sermayenin, üretimin tasarımını ve denetimini işçilerden ayrı bir merkezde toplaması, işgücünün bilgi ve becerilerden kopuk bir şekle dönüşmesine niteliksizleşmesine neden olmuştur. Bu durumun farkında olan Taylor bu süreçle gelişen yabancılaşmaya rağmen üretimin sürekliliğini sağlayacak denetim mekanizmalarını üretmiştir. Emek sürecinin mekanizasyonu ile yönetici ya da denetleyici olmadan üretimin devamını sağlamıştır.

Taylorizm, Braverman'ın emek sürecine dair çalışmalarının ana ekseninde yer alır. "Ona göre Taylorizm kapitalist emek sürecinde çok önemli bir teknolojik buluş olduğu için değil, ideolojik uzantıları nedeniyle büyük etki yaratmıştır. Braverman, Taylorizmin ilkelerini şöyle sıralar: 1) Emek sürecinin işçinin bilgi ve becerilere bağlı olmadan biçimlendirilebilmesi için işçinin tüm zihinsel faaliyetlerinin ortadan kaldırılması ve 2) Üretim bilgisinin işçiden kopararak yönetimin elinde toplanması. Bu ilkeler doğrultusunda elinden tüm bilgi ve becerisi alınmış işçi giderek genel, farksızlaşmış, homojen bir emek gücü haline gelmiştir. Diğer bir deyişle işçi kendi bilgi ve becerilerinden kopuk her türlü basitleştirilmiş işi yapabilir hale gelmiş, yani vasıfsızlaştırılmıştır." (21)

Fordizmin XX. yy başında Ford T tipi otomobil üretimiyle tarih sahnesine girdiği herkesçe biliniyor. Yazının önceki bölümünün girişi de buna ayrılmıştı: Bir sistemin yaygınlaşması çok değişik koşullar sonucunda ortaya

çıkıyor. Dünyanın en önemli yatırımlarının silah sanayine yönelik olduğu, teknolojik gelişmelerin özellikle savaş dönemlerinde yaşandığı, savaş sonrası dönemde bunların değişik şekilde kullanıma sokulduğu biliniyor. Örnek olarak Internet'in öyküsünü vermek istiyorum. "İlk bilgisayar ağları askeri amaçlarla gerçekleştirilmiş olanlardır. 1957'de Sovyetler Birliği'nin Sputnik'le ilk insanlı uzay aracı göndermesinden bir yıl sonra ABD Başkanı Eisenhower, İleri Araştırma Projeleri Ajansı (ARPA) kurulmasına karar vermişti. Soğuk savaş döneminde güdümlü füzelere karşı sistemler geliştirilebilmesi için ARPA, İleri Savunma Projeleri Ajansı (DARPA) olarak yapılandırıldı. Geriye doğru bakıldığında 1963-1983 yılları arasında sadece bilgisayar araştırmaları için Pentagon 500 milyon Dolarlık katkıda bulunmuştur. Bu çalışmaların bir parçası olarak ilk bilgisayar ağı denebilecek Arpanet oluşturulmuştur. Birinci kuşak paket anahtarlamalı bilgisayar ağı olan Arpanet üzerinde yapılan deneyler sonrasında Pentagon'un askeri amaçlarla para desteğinde bulunduğu "bilimsel" araştırma ortamlarının birbirine bağlanması gerçekleştirilmiştir. O dönemde telekomünikasyon hatları kiralanak bu hatlara eklenen modemlerle bilgisayar iletişimi yapılabilirdi. Neden, yeni bir iletişim teknolojisine gerek duyuldu? Bunun nedeni de askeri gizlilikti. Modemli hatlara 'düşmanların' sızması kolay olduğu için paket anahtarlamalı bilgisayar ağı sistemi oluşturulmuştur. Tarihsel olarak, iletişim teknolojilerini ilk kullanan her zaman askerler olmuştur. Askerler, yeni sistemleri buldukları zaman, önceki sistemler sivil kesime aktarılmıştır. Pentagon'un kurduğu Arpanet ağı da benzer şekilde, Glasnost ve Perestroyka döneminde, şekil değiştirmiştir. Önce ABD'de in ileri ağ olarak sivil kullanıma açılmış, 1990 yılında INTERNET adını almıştır" (22) Fordizmi anlatan kitle üretiminin nüveleri de 1. Sanayi Devrimi ortalarında oluşuyor. "Esnek olmayan (inflexible) kitle üretiminin prototipi 1. Sanayi Devrimi ortalarında Albay Samuel Colt'un Tabanca Fabrikasında ortaya çıkmakla birlikte sistemin nihai aşaması 2. Sanayi Devriminde, XX. yy başında Ford'un T tipi otomobil üretimiyle tarih sahnesine girmiştir" (23)

Fordist sistem II. Dünya Savaşından sonra kapitalist sistem için eşi benzeri görülmemiş büyüme ve yatırım artışının yaşandığı dönemde egemenliğini kuruyor. Bu, aynı zamanda Amerika'nın sanayi ve teknolojik açıdan egemenliğine denk düşüyor. Bu evrede henüz Japonya'nın esamesi okunmuyor. Bazı yazarlara göre, bunun nedeni olarak 'Fordist kitle üretiminin Japonya'nın savaş sonrası dar pazar koşullarına uymaması' gösteriliyor, Japonya'nın da bu dönem Japon Post Fordizminin temeli olan küçük işletmelerle üretimi gerçekleştirdiği biliniyor.

H. Ford 1910'ların ilk yarısında, fabrikasında emek organizasyonunu köklü değişikliklerle düzenlemiş ve bunları Taylorist iş örgütlenmesine entegre etmiştir. Fordist emek sürecinin karakteristiğinin yarı otomatik bant tipi üretim olduğunu söyleyen Aglietta, Fordizmin emeğin mekanizasyonunu, iş yoğunluğunu ve işin kafa kol ayırımını arttırdığını ifade eder. Burada İ. Belek'ten önemli olduğunu gördüğüm bir aktarma yapmak istiyorum: "İşin sosyal or-

ganizasyonu yani emek örgütlenmesi bakımından da Fordizmin kendine özgü iki özelliği vardır: 1) Amaçların basitleştirilmesi (dekompozisyonu): Yani becerili amaçların, becerisiz olanlardan tam ve kesin biçimde ayrılması. Böylece, işçi sınıfı, sayıları az olup becerili işleri yapanlarla, sayıları çok ama becerisiz işleri yapanlar olarak iki ana gruba ayrılır. 2) Emek gücünün organik bir bütün durumuna getirilmesi. Yani 'kollektif emeğin' yaratılması. Bu, bütün içinde her bireyin üretken katkısının, diğerlerinininkine bağlı olduğu anlamına gelmektedir. Bu ikinci nokta Taylorizm ile Fordizm arasındaki asıl farktır. Çünkü Taylorizm amaçları basitleştirip niteliksizleştirse de, amacı bireysel işçiye bırakmıştır. Fordizm ise bireysel işçiye makine ile birleştirerek Marks'ın Kapital'de işbölümü bağlamı içinde sözünü ettiği 'kollektif emeği' en tam biçimde geliştirmiştir." (24)

Bant sisteminin devreye girmesi ve emek organizasyonunun aşırı ay-
rıntılılandırılarak planlanması emeği de parçalar. Kafa ile kol emeği ayrışması
doruk noktasına ulaşır.

— V —

1970'lerde başlayan iktisadi krizin, kendisini hala şiddetli bir biçimde hissettirdiğini söylemek yanlış olmaz. Bu dönemin görüntüsü karşımıza şöyle bir tablo çıkarır: Taylorist iş örgütlenmesi ve Fordist kitle üretimi, kâr oranlarının düşme eğilimi yasasının devreye girmesini engelleyemez. 1973-75 döneminde petrol krizi yaşanır, Dolar, Bretton Wodds sisteminin çöküşüyle dünyayı Mark ve Yen'le paylaşmak zorunda kalır. Keynesgil politikalar ve refah devleti anlayışı terkedilmeye başlanır. Özetle mevcut iş örgütlenmesi ve refah devleti anlayışı sistemin tıkanmasında en önemli unsurlar olarak ön plana çıkar. Krizin ortaya çıkmasında birçok faktörün içiçe geçmesi analizi zorlaştırır ama bu aynı zamanda krizin ne denli ciddi ve derinlikli olduğunun da kanıtıdır. Kriz hem ülke içinde hem de ülkeler arasında eşitsiz gelişmeyi artırır.

Küreselleşme savuncuları Alvin Toffler'in Üçüncü Dalga diye adlandırdığı bilgi toplumuyla dünyanın küçük bir köye döndüğünü iddia etmektedir. Yalnız bu, dünyadaki sosyo-ekonomik koşulların eşitlenmesi anlamına gelmemektedir. Tersine iktisadi krizle derinleşen eşitsizlik, Toffler'in üçüncü dalga diye adlandırdığı bilgi toplumuyla daha da derinleşmiştir. Eşitsiz gelişme ile iktisadi krizin bu kadar içiçe geçtiği bir tarihsel evre kapilazimin tarihinde belki de hiç yaşanmamıştı demek doğru olsa gerek. Bu bilgilerden yola çıkarak şunlar söylenebilir: Kapitalizmde farklı sektörler, farklı zaman ve coğrafya da krize girmektedir. Bu da esneklik tartışmalarından biri olan Fordizmin tamamen çözüldüğü ve artık yalnızca esnek uzmanlaşmanın varolduğuna dair görüşlerin anlamsızlığına işaret eder. Esnek üretimle ilgili olan Post-Fordizmin uygulanmaya başlanmasını, Fordizmin bitişi olarak düşünmek doğru değildir. Çünkü kitlesel tüketimi yapılan malların üretimi yine

Fordist sanayi gerektirmektedir. Vurgulanması gerekli bir diğer nokta ise; Başlangıçta esnek üretim tarzına uygun olarak üretimi yapılan özel ürünlerin zamanla seri üretiminin yapılabileceği gelmesidir.

Esneklik tartışmaları aslı olarak kapitalizmin 1970'lerdeki iktisadi ve politik reorganizasyon sürecinde, kendisine yer bulur. İlgili tartışmalar her ne kadar 1980'lerde gündeme girse de, bu modelin ilk örneklerinin 1950 lilerde ortaya çıktığı ileri sürülebilmektedir. (Amerikan Film Endüstrisinde) Esnek uzmanlaşmanın genel olarak en belirgin özellikleri üretimde esneklik sağlayarak stok şişmesini önlemesi istenilen ürünün istenildiği kadar üretilmesi talebe göre miktarının ayarlanabilmesi, ürün kalitesinin, tipinin anında yenilenmesi vb. dir. Bu teknolojik anlayışın felsefesi 'sıfır hatayla', 'sıfır arızayla', 'sıfır kayıp zamanla' en iyi kalite de ürün çıkartmaktır.

1950'lerden sonra gündeme getirilen 'çatışmasız', 'uyumlu' toplum projeleri kriz sonrası sistemin yeniden yapılanması döneminde etekemiğe bürünür. Varolan gerçeklik bir yana işin siyasi boyutu görmezlikten gelinerek, tarihsellik dışı tartışmalar yapılır. Bu nedenle esneklik tartışmalarının belli bir sistematiği olmaması bir yana; oldukça amorf, flu tezler ortaya atılmaktadır.

Esneklik tartışmaları amprik ve teorik bazda sürerken; ideolojik açıdan birbirine karşıt kutuplarda konumlanan iki analiz ortaya atılmıştır. Bunlardan biri 'esnel uzmanlık teorisi' diğeri "işçi süreç teorisi'dir. Esnek uzmanlaşma teorisi, 'sanayi sonrası toplum paradigmasını' oturtmak için bir kısım yazara yeni bir eksen sunmuştur. Bu teoriye göre, esnek uzmanlaşma umut verici bir yenilik olarak, iş organizasyonunda köklü bir değişikliğe yol açmıştır. Bu açıdan kapitalizmin tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Ve şirketler esnek uzmanlaşmayı uygulamayı istemektedir. Bu yönde eğilim gösteren şirketlerin sayısı oldukça fazladır. 'esnek uzmanlık teorisi' bu bağlamda kopuşu savunur.

Bunun karşısında ise Braverman'ın sürekliliği savunan 'işçi süreç teorisi' yer alır. Bu teorenin vurgusu niteliksizleşmeye ve denetim sürecine ilişkindir. 'işçi süreç teorisi'ne göre kapitalist yönetimin temel dürtüsü işçiyi kontrol etmektir. Teknolojinin yöneticinin iş organizasyonunu kontrol etme ihtiyacından bağımsız bir etkisi yoktur. İşçi süreç teorisi yazarlarına göre, bu denetim biçimleri kesinlikle temel Fordist sistemden bir uzaklaşmayı göstermez. Bu iki teorenin aksaklıklarının anlaşılabilmesi için gerekli çerçeve yazının ilerleyen bölümlerinde sunulacak. Esneklikle ilgili kimi kavramlara ve görüşlere rezervle yaklaşmak gerektiğinden söz ederken şu kaygının da dile getirilmesi gerekli görünmektedir. Esnek uzmanlaşma vardır ya da yoktur demenin dışında bu kavram niye gündeme gelmiştir, hangi sorunlar üzerinden tartışılmıştır?... Daha çok bunların ana ekseninde yer alması gerekiyor.

Yazıyı esnek firma kavramıyla sürdürmek istiyorum. Küçük ve istikrarsız pazarlara, değişik tercihlerden kaynaklı özel ürünlere yanıt verebilme gereği olarak esnek firma modeli uygulanmaya başlamıştır. Fordist sistem, kitlesel üretime dayalı olduğundan büyük ölçekli bir firma ile ayakta dururken; bugün

esnek firma merkezdeki ana firma ile bir takım özel görevleri üstlenen küçük firmalardan oluşmaktadır. Bazı yazarlara göre özellikle kriz dönemlerinde krizin yükünü taşıyacak olanın küçük işletmeler olacağı, buna karşılık ana gövdenin krizden pek de etkilenmeyeceği varsayılmaktadır. Bu anlamda Fordist sistemle ki büyük ölçekli firma tamamen sona ermemiştir. Ancak zanaatçılığa geri dönüş de yoktur. Ana gödeyi taşıyan yine büyük firmadır. Çünkü önemli, merkezi kararlar büyük firma tarafından verilirken; küçük firmalar daha önemsiz tali işlevleri yüklenmişlerdir.

Oysa Piore ve Sabel'in başını çektiği esnek uzmanlaşma teorisyenleri küçük işletmeleri, bir tür zanaat üretiminin gerçekleştiği yerler olarak görmektedirler. Bir yandan küçük işletmelerin daha özgür biçimde 'Özel ürün'leri üretebileceğini söylerlerken, aynı zamanda bilgisayarın Marks'ın zanaatçının alet tanımına denk düştüğünü iddia etmektedirler. Öncelikle Avrupa'da son dönemde, çeşitli ülkelerde özel ürün üreten küçük firmaların, piyasadaki büyük firmaların ilgili ürüne karşı rekabetine dayanmalarının mümkün olmadığı görülmüştür. "Büyük esnek dağıtıcı (retailer) rekabetin gerçek yüzü karşısında, sözde esnekliğini piyasada yitirir. Bu anlamda sözde esnekliğin abartılarak; ölçek ekonomisi karşısında beceri ekonomisini fetişleştirmek tehlikeli bir görüştür. The Guardian: "Eğer hızla büyür ve başarılı olursan daha büyük firmanın rekabetine maruz kalmaya mahkum olursun. Kendi özel ürünü dediğim şeye onların girmesini engelleyemezsin. Özel ürüncü kuruluş yaratıcı olabilir ama yalnızca kısa dönemde! Büyük dağıtıcılar ve üreticiler "ürünü" hızla ele geçirip, yarattığı avantaj sömürebilirler." Yorumunu yaparak, küçük firmanın esnekliğine ilişkin işlevselliğinin yapısal değil, konjonktürel olduğunu ifade etmiştir" (25) Wood'da Japonya'nın dünya pazarındaki gücünün özel üründen kaynaklanmadığını; orjinal bir malın kitlesel üretiminden kaynaklandığını söylemiştir. Özetle söylenecek olursa, firmanın iddia edilen esnekliğinin piyasa koşullarında savunulabilirliği yoktur.

"Dikkat edilecek olursa kitlesel üretim ile esnek uzmanlaşmanın (kuramının) aynı anda var olabileceği nesnellik tanımına ihtiyaç vardır." (26) Bu nesnellik esnek uzmanlaşma teorisine göre anarşik piyasanın varlığıdır. Daha doğrudan söylemek gerekirse anarşik piyasanın varlığı esnek uzmanlaşmayı gerekli kılar. "Bütün esneklik tartışması boyunca, temel açıklayıcılığa sahip olduğu benimsenen rasyonalitesi olan, pazarların parçalanması yada pazarların parçalı hale gelmesi esnek uzmanlaşma teorisinde merkezi bir yer tutar. Pazarlar neoklasik teoride olduğu gibi bireysel tercihleri yansıtan doğal süreçlerdir. Ancak pazarın parçalı hale gelmesi tüketici menşei midir? Yoksa pazarlama stratejilerinin bir sonucu mudur? Böyle (Standartlaşmış olmayan) özel ürünlerin geliştirilmesi rekabet yoğunlaştıkça daha karmaşık bir hal alabilir. Ama bu kitle pazarının manipülasyonundan başka birşey değildir. Bugün övülen Japon imalat sanayi (çok atıf yapılan) kitle pazarlarının bir devamıdır. Esnek küçük firmaların temeli olarak özelleşmiş ürün pazarları esnek olmak bir yana belirgin bir biçimde katıdır. Bu anlam da prematür doğmuştur." (27)

'Sol gösterip sağ vurmak' diye bir deyim vardır. Esnek uzmanlaşma teorilerinin en insanı görüldüğü, yabancılaşmanın kırıldığı, insanın önündeki engellerin kaldırıldığı savunusuna III. İtalya bölgesindeki küçük işletmelerin varlığı örnek gösterilmektedir. Yazının yazılma nedeninin aslını da oluşturan bu tezlerin ne kadar sağda olduğu -hatta işçi sınıfını atomize etmeye, sınıfı parçalama amacına yönelmeleri anlamında ideolojik olduğu- gerçekliği de ironik bir şekilde aynı coğrafyada gözler önüne serilmektedir. " Tarihi olarak baktığımızda, esnek uzmanlık biçiminin ortaya çıkışı 1960'ların sonu ve 70 lerin başlarında İtalya'da yaşanan güçlü bir işçi sınıfı mücadelesi dönemine rast gelmektedir. İtalyan sermayesinin bu mücadeleye tepkisi ademi merkezîyetçi bir üretime geçme şeklinde ortaya çıkmış ve üretimin birçok bölümü taşeronlara devredilmiştir. İtalyan sermayesi fason üretimle bir yandan maliyetleri düşürürken, bir yandan da örgütlü emek ile direkt çatışmaya girmekten kurtulmuştur. İşverenin güvenini ve mali desteğini kazanmış pek çok işçinin küçük ölçekli üretim birimleri atölyeler açtığı gözlenmiştir." (28) Adı geçen bölgede "küçük firma" üzerine yakın zamanda yapılan araştırma sonuçlarından bu bölgedeki sömürü oranlarının oldukça yüksek olduğunu öğreniyoruz. (Aktaran Anna Pollert, age, sf/19) Küçük firma denilen yapılanmanın işçi sınıfının örgütsüzlüğü, dağınıklığı anlamında burjuvaziye paha biçilmez bir esneklik sağladığını görmek zor değil.

Esneklikle ilgili kavramların hem anlaşılabilmesi hem de esneklik uygulanmalarının sonuçlarının tartışılması açısından esneklik türlerine bakmanın gerekli olduğunu düşünüyorum. Esneklik türlerinden ilki işlevsel esnekliktir. Post-Fordist emek süreci öncelikle farklı işlere uyarlanabilen vasıflı emeğe ihtiyaç duyarken, bu emeğin üretim sürecinde her yeni ürünün üretimine uyarlanabilmesi ve üretim sürecinde değişik sorunları çözebilme yeteneğine sahip olması bekleniyor. Emeğin bu anlamda karar süreçlerine katılımını sağlandığı -kafa ile kol emeği ayrılığının da ortadan kalkması- anlatılırken aslında emeğin üzerinde yeni bir denetim biçiminin uygulandığı görülebilir. Böylesi bir katılma sendikanın gündemden çıkartıldığı ve işverenin işçi üzerinde yönetim edimini manüpüle yeteneğiyle arttırdığı ideolojik ve psikolojik olarak işçinin denetime alındığı bir süreçtir. Bunun en iyi örnekleri "sıfır hatalı üretim" kalite yönetimi" " kalite çemberleri" gibi adlarla anılmakta. Wood'da bu örneklerle ilişkili olarak emeğin denetiminin "mali denetim" biçiminde sağlandığına vurgu yapmaktadır.

Sayısal esneklik sermayeye işe alma, işten çıkarma serbestisi tanırken, maliyetin düşürülmesi kârın maksimize edilmesi amacına yönelik olarak sermayenin istediği işçiyi işten çıkarabilme keyfiyetine işaret eder. Bugün işadamlarımızın iş hukukunun düzenlemelerinin işverene zorluk çıkarttığı nedenini gösterecek, iş yasalarının esnekleştirilmesini istemeleri boşuna değildir.

Maliyet unsurunun devreye girmesi ile gündeme gelen ücret esnekliği bizim için ayrıca önemlidir. Çünkü bu gün Türkiye gibi emek-yoğun sektörlerin fazla olduğu çevre ülkelerinin, merkez ülkelerle olan rekabetinde ucuz işgücü hala önemini koruyor.

Çalışma sürelerindeki esneklik üzerine söyleyebileceğimiz ise, yeni teknolojik gelişmelerin üretim sürecine girmesiyle aynı miktar ürünün daha kısa zamanda elde edilmesi yönündeki gelişmelere rağmen, çalışma sürelerinde artma gözlenildiğidir.

Bilgisayarların zorunlu çalışma sürelerini azaltması beklenirken, ABD'de 1970'den sonra geçen 20 yıl içinde bu sürenin yılda yaklaşık 168 saat artmış olduğu saptanmaktadır. 1973'den biri boş zaman süresinde % 40 azalma olmuştur." (29)

"Gerçekte özgürlük alemi, yalnızca emeğin, zorunluluk ve günlük kaygılarla belirlendiği yerde fiilen başlamış olur; demek ki bu alem, eşyanın doğası gereği fiili maddi üretim alanının ötesinde bulunur. Bu alanda özgürlük ancak doğa'nın kör güçlerinin önüne katılmak yerine, doğayla olan karşılıklı ilişkilerini rasyonel bir biçimde düzenleyen ve doğayı ortak bir denetim altına sokan toplumsal insan ortaklaşa üretimde bulunan kimseler tarafından gerçekleştirilebilir ve bu en az enerji harcamasıyla ve insan doğasına en uygun ve en layık koşullar altında başarılıdır. Ama genelde bu, bir zorunluluk alemi olmakta devam eder. Bunun ötesinde, kendi başına bir amaç olan insan enerjisinin gelişmesi, gerçek özgürlük alemi başlar, ama bu da, ancak temelinde bu zorunluluk alemi ile serpilip gelişebilir. İşgücünün kısaltılması onun temel ön koşuludur." (30)

Görüldüğü gibi, Marks'ın "zorunluluk alemi" diye tanımladığı üretim süreci nesnelliği özgürlük aleminin dışındadır. Daha rafine bir şekilde söylemek gerekirse sorunun ana eksen, 'üretim yerindeki ilişkilerin sosyalistçe olup olmadığı' değildir. Ana eksen de insanın kendisini bir kollektif içinde 'birey' olarak gerçekleştirebileceği üretimin dışındaki alan vardır. (Yazının daha önceki politik alan ve sınıf mücadelesi ile ilgili bölümlerinde bu konuya değinildi) Evet, bu nedenle üretim alanı mutlak özgürleşme alanı olamaz. Boş zaman her zamanki kadar ve hatta her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. "İş örgütlenme biçimlerini demokratikleştirme " gibi pek çok kişiye çekici gelen bu yönelime ihtiyatla yaklaşma açısından da söylenenler önem taşıyor. Özetle 21. Yüzyıla yaklaşırken "çalışma sürelerinin kısaltılması" en siyasi en sosyalistçe ve devrimci şıardır.

— VI —

1970'lerden itibaren yaşanan krize ilişkin olarak sermayenin yeniden yapılanmasına dönük neo-liberal politikalar hayata geçirilmeye çalışılır. Bunlar bilinmekte. Uluslararası piyasalarla bütünleşme yolunda atılan adımlar, ulusal kalkınmacılığın sonunun geldiği konusundaki netleşen tartışma, devletin küçültülmesi (etkisinin azaltılması) konusundaki istekler, konumuz açısından önemli noktaya işaret etmektedir. Planlı ekonomiden, sosyal devlet uygulamalarından vazgeçildiği... kanımızca bu önemlidir. Devlet planlamasının ol-

madığı periferideki ülkeler için teknolojik gelişme bir hayaldir. Türkiye için yaygın kanı, bu ülkenin teknoloji politikasının olmadığı ve trenin çoktan kaçırıldığıdır.

Periferide konumlanan ülkelerde, teknolojik gelişme ve sanayileşmeden bahsedildiğinde akla hemen iki gerçek gelmektedir. İlki ucuz işgücü hala çekiciliğini korumaktadır. İkincisi ise bu ülkelere geri teknolojilerin transfer edilmesidir. Burada şu noktanın hatırlatılması gerektiğini düşünüyorum. Kapitalizm için periferi ülkeler de önemlidir. İktisat literatüründe buna 'önemsiz olmanın önemi' denmektedir. Böylesi ülkelerin önemi, pazar olmalarından kaynaklanır. Burada bir parantez açarak "asya kaplanlarının mucizesi" olarak adlandırılan olguya değinmek istiyorum. Küreselleşme ve uluslara-rasılaşıma söylemine karşı bu ülkeler, ekenomilerindeki gelişmeyi ulus devletin politikalarıyla gerçekleştirmişlerdir. Güçlü bir devlet desteği gelişmeye damgasını vurmuştur. Ancak Güney Kore'nin de içinde bulunduğu bu ülkelerin mucizesi şimdilerde yerini kuba bırakmış gibi.

Dünyada 1980'lerden sonra özelleştirme, taşeronlaştırma ve sendikası-laştırmanın elele gittiği süreçten Türkiye'de kendi payına düşeni almıştır. Esnekliğin işçiye de hizmet eden bir kavram olduğu iddiasındaki sermayenin sözcüleri 'Avrupa ile rekabet için onların ürettiği kalitede ama daha ucuza mal üretmek gerekliliğinde' ortaklaşıyorlar üretimi arttırmak için Japonya'ya özenerek marşlar bestelettiren firmalar bile var. İstanbul'da bir elektronik firması Atilla Özdemiroğlu'na bestelettiği marş ile personeline işbaşı yaptırıyor. Her saban 08.00 de şirket sahibinin 'komandolar' olarak adlandırdığı satış ekibi ile birlikte okuduğu marş tüm binada yankılanıyor. Sermaye cephesindeki bu görüş ve uygulamalar, burjuvazinin ideolojik saldırıya ne denli ciddiye aldığını göstermektedir. Bu ciddiye alış bir başka yüzü 'ideolojilerden kurtulma ideolojisi' olarak ifadesini Sabancı'da buluyor "Ben diyorum ki, artık modası geçmiş ve iflas etmiş ideoloji takıntılarından kurtulalım. Ben işçinin işverenin ve hükümetin katılacağı toplantılarla durumun düzeltilbileceğine inanıyorum. " (TÜBA 03 Temmuz 1995 aktaran Medya'da Mess)

Burjuvazinin teknolojiye de ideolojik çeperde önemli görev yüklediği açıktır. Tüsiad-Kalder tarafından çıkarılan Kalite Gazetesi'nin Kasım 1996 tarihli sayısında şunlar söyleniyor. "Kaliteli yönetim felsefesini başarıyla yaşama geçiren firmalar bununla aslında iş hayatındaki tarihsel bir anlaşmazlığı ortadan kaldırıyor, gerek işveren ve yöneticilerle çalışanların mal ve hizmet üretenlerle müşterilerin çıkar ve yaklaşımları hiç de birbirine karşıt ve birbiriyle uzlaşmış değildir.(31)"

Türkiye'de mevcut üretimin fizik koşulları ve yeni teknolojinin uygulayım sınırları hakkında şu söylenenlere katılmamak olanaksız. "Türkiye gibi, bir çok sanayileşmekte olan ülke için yapılan çalışmalar incelendiğinde sanayileşmekte olan ülkelere, 'selektif otomasyon' izlendiği, tüm üretim sürecinde ve organizasyon yapısında bir Post-Fordist yapılanma yerine en fazla 'otomatikleştirilmiş adacıkların bulunduğu bir 'fordist üretim sistemi' uy-

güldüğü görülmektedir. Genellikle, teknik iş bölümü ve emeğin niteliğinde çok önemli bir değişim yapılmadan, karar ile üretimin ayrı tutulduğu organizasyonda eski hiyerarşi ve merkezîyetçi yapı korunmaktadır. Böyle bir değişim üretkenlik ve kalite artışı, emek ve enerjiden tasarruf gibi bazı yararlar sağlamakta ise de; ürün esnekliği, yeni ürün geliştirme, değişen talebe hızla cevap verme gibi temel gereklilikleri yerine getirmekten uzak kalmakta ve sanayileşmiş ülkelerdeki verimlilik artışına ulaşamamaktadır. Bu nedenlerle sözü geçen ülkeler uluslararası rekabet güçlerinde önemli bir gelişme sağlayamayabilirler. Ayrıca bu ülkelerin ucuz standart ürüne dayalı Fordist döneme oranla, dünya iktisadi iş bölümündeki konumları daha olumsuz etkilenebilir ve bu konuları daha kolay kontrol edebilir hale gelebilirler"

Şirket içi dayanışma, şirketlerarası rekabet, sınıflı bölen işyeri sendikacılığının teşviki burjuvazinin oldukça önemli ideolojik girişimlerinden bir kaçısı olarak işçi sınıfını bölmeye yöneliktir. Çalışma sürelerinin patronun isteğine göre düzenlenmesi işyerinde mekansal düzenlemelerle, işçilerin kolektif çalışma koşullarının ortadan kaldırılması, işten çıkarmayı kolay kılan sayısal esneklik talebi vb. bunlardan bir kaç tanesidir.

Önemli Kitlerden sonra sağıkda ve eğitimde de özelleştirme bütün hızıyla sürmektedir. Sermayenin bu saldırısının yazgısını, işçi sınıfı direnişinin ve onun örgütlü mücadelesinin gücü belirleyecektir.

NOTLAR

- (1) Karl Marks; Kapital, 1.Cilt, Çeviren: A. Bilgi 3. Baskı, Sol Yayınları, s.336
- (2) Karl Marks; y.a.g.e., s.338
- (3) Karl Marks; y.a.g.e., s.350
- (4) Karl Marks; y.a.g.e., s.350
- (5) Karl Marks; y.a.g.e., s.359
- (6) Karl Marks; y.a.g.e., s.375
- (7) Karl Marks; y.a.g.e., s.426
- (8) Aktaran H. Ansal-Ş Necef; "Japon Post Fordizmi ve Türkiye'de Uygulanması", Petrol-İş Yıllıkları, 93/94 Yılı içinde, s.816
- (9) SSCB Ekonomi Enstitüsü Bilimler Akademisi; Politik Ekonomisi Ders Kitabı, 1. Cilt Çeviren: İ. Yarkın, İnter Yayınları, İstanbul 1992, s.125
- (10) Karl Marks; y.a.g.e., s.447
- (11) Karl Marks; y.a.g.e., s.441
- (12) Aktaran David Dickson; Alternatif Teknoloji, Çeviren: N. Erdoğan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1992, s.76
- (13) Karl Marks; y.a.g.e., s.389
- (14) Karl Marks; y.a.g.e., s.385
- (15) Karl Marks; y.a.g.e., s.394

- (16) Karl Marks; y.a.g.e., s.453
- (17) Aktaran. Haluk Geray; "Küreselleşme ve Masaüstü Sömürgecilik", Mürekkep Kış-Bahar 95, s.41
- (18) Aktaran İlker Belek; Postkapitalist Paradigmalar, Sorun Yayınları, İstanbul 1997 s.166
- (19) Karl Marks; Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı, Çeviren: S. Belli, 4. Baskı, Sol Yayınları, s.26
- (20) Aktaran Metin Çulhaoğlu; "Ne Aklın Kötümserliği Ne Iradenin İyimserliği", Sosyalist Politika, Sayı. 5. s.125
- (21) David Dickson'ın adı geçen yapıtına Hacer Ansal'ın yazdığı önsözden, s.13
- (22) Aktaran.. Haluk Geray; y.a.g.m. s.41
- (23) Ergun Türkcan; "üçüncü Teknoloji Devrimi Karşısında Sosyalizm", 11. Tez kitap dizisi, no. 12. s.173
- (24) İlker Belek; y.a.g.e, s.50
- (25) Anna Pollert; Farewell to Flexibility, Oxford- Blackwell, 1991, s.18
- (26) Erol Taymaz; "Kriz ve Teknoloji" Toplum ve Bilim, no, 56-51, Bahar 1993, s.8
- (27) Anna Pollert; y.a.g.e., s.18
- (28) Aktaran. Hacer Ansal; yukarda adı geçen önsözden
- (29) Aktaran. İlker Belek; y.a.g.e, s.200
- (30) Karl Marks; Kapital, III. Cilt, Çeviren A. Bilgi, I. Baskı, Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 858-859
- (31) TÜSİAD Kal Der, Kalite Gazetesi, Kasım 1996, s. 5
- (32) Aktaran. Nurhan Yentürk, "üretim Ve Organizasyon Sisteminde Değişmeler ve Türkiye Uygulamaları" Petrol-İş yıllıkları, 93/94 yılı içinde s. 812

TÜSTAV

GEÇİCİ İŞLERDE ÇALIŞAN KADINLARIN ÖRGÜTLENMESİ HAKKINDA

İclal Karlık

1980'li yıllarda dünyadaki pek çok şey gibi işler de değişti. Çalışma yaşamında esneklik rüzgarları esmeye başladı. Çalışma saatlerinin katılığına çalışanların ne kadar da zararına olduğu anlaşıldı! İşçiler çalışacakları saatleri kendileri belirleyebilmeliydi. Kadın işçi herşeyden önce bir anneyse, neden yarım gün, hatta evinde çalışmasın dendi. Yeni yatırımlar için devasa fabrikalara gerek olup olmadığı tartışılmaya başlandı. Az sayıda kalifiye işçinin yüksek ücretle işin en önemli kısmını yaptığı fabrikalar ve taşeron şirketlerin işlettiği küçük atölyelerde üretilen basit kısımlar... Daha sıcak bir çalışma ortamı. Önemli olan usta çırak ilişkisi değil mi? (Küçük atölyelerde çalışan işçilerin örgütlenmesi daha zor diye mi acaba?) Gerçek kalkınma çözümlerinin esnek üretim biçimlerinde yattığı savlandı. Emek yoğun üretim biçimleri, yarım günlük işler işsizliğin çözümüdür fetvaları verildi. (Yarım günlük iş, işin ve ücretin ikiye bölünmesi demek olmasın sakın...) Unutulan, iş ortamındaki özgürlük rüzgarlarının neden estiğinin tartışılmasıydı. İşverenler, yatırımcılar, işçileri daha mutlu olsun diye mi esnek üretim modellerini tercih etmeye başlamışlardı? Ve işçiler açısından bütün bu değişimler gerçekten onların yararına mıydı?

İşdeki esneklikler, çalışanların yararına gibi görünse de, özellikle toplumsal olarak korumasız olan kadın işçilerin geçici, düzensiz istihdamına ve çalışma koşullarında kötüleşmeye yol açmaktadır. Kapitalist üretim biçiminde eskiden beri var olan enformel sektör yeni bir görünümle etkinlik kazanmaktadır. Sanayi sektörü örgütlenip, düzenlileşirken bunun içinde yer alan kadınlar güvencesiz ve geçici işlere doğru itilmektedir. Toplumsal hiyerarşiler kültürel anlayışlarla birleşmekte, kadınlar uysal tabiatlarıyla esnek işlerin olumsuz koşullarını kabul edecekleri için, işe alınmaktadır. Kadın işçilere yönelik baskılar siyasi süreç içinde de beslenmekte, bazen devlet politikaları da işte geçiciliğin artısını desteklemektedir. Enformel sektör, tanımı gereği kayıt dışıdır. İstatiklerde yer almaz. Gayri Safi Milli Hasıla hesaplanırken, bu sektördeki üretim göz önüne alınmaz. Sonuç olarak, ücretli bir işte çalışmalarına rağmen bu sektör çalışanlarının büyük bir çoğunluğu eko-

nomik olarak üretken görünmezler. Ulusal ve uluslararası planlamacıların çalışmalarında, ancak formel sektörün bir eki gibi görülürler.

Enformel sektör terimini biraz açmak gerekiyor. Akademisyenler ve politikacılar bu terimi farklı anlamlarda kullanıyorlar. İtalya'da enformel terimi 'lavoro nero' yani kara ekonomi ile eş anlamlı olarak kullanılmakta. Britanya'daki Yeşiller'e göre ise bu terim, finansal bir anlam taşımayan, sadece insanların iyiliği için yapılan etkinliklere verilen isim, Bu iki tanımlamanın da kısmen geçerli olduğu noktalar var. Enformel sektörü kara ekonomi ile eşleyen tanımda bu sektörün kısmen illegal ve yarı kriminal yapısına, Yeşiller'in tanımında ise el emeğine, kadınların ücretsiz olarak yerine getirdiği işlere göndermeler söz konusu. En sık kullanılan tanımlardan biri ise, ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)'nun yaptığı. Şöyle diyor ILO: "Küçük birimlerden oluşarak ve emek yoğun yöntemlerle üretilerek..." Bu tanımda 1970'lerin iyimser bakışı gizli. Enformel sektördeki emek yoğun üretim biçiminin dünyanın yoksul kesimlerindeki işsizliği azaltacağı umulmuş. Modernleşme süreci içinde de zamanla enformel sektörün formel sektöre dönüşeceği varsayılmış. Günümüzün yüksek teknolojisinde de esnek iş ve üretim biçimleri bu varsayıma şüphe ile yaklaşmamıza sebep oluyor. Enformel ve geçici işlerin bazı çeşitleri modernizasyonun bir parçası haline geldi. Çünkü, gelişen teknoloji işin merkezden uzaklaşmasının ticari olarak verimli olmasını sağladı.

Enformel sektör sadece Üçüncü Dünya Ülkeleri'ne özgü olmadığı gibi, formel sektörden de tümüyle kopuk değil. Genellikle formel diye tanımlanan örgütlü, kayıtlı sektörlerde büyük ölçekli şirketler faaliyet gösterir. Bunların iş yasalarına uyumlu davranıp davranmadıklarının ortaya çıkarılması göreceli olarak kolaydır. Kadın işçi çalıştırmak, doğumda ücretli izin, çocuk yardımı gibi birtakım hakları tanıma zorunluluğu nedeniyle, işverenlere pahalı gelir. Üstelik kadınların çocuklarına ve evdeki yaşlılara karşı da sorumlulukları olması onların işe ayırdıkları zamanı kısıtlar. Fazla mesailer, gece çalışmaları kadın işçilerin tercihi değildir. Bu noktada işverenlerin sürekli ve güvenceli işlerde erkekleri yeğlemeleri anlaşılabilir. Buna karşılık, kadınlar ekonominin ana akışı içinde ancak geçici ve esnek sözleşmelerle yer alabilir, güvencesiz bir işi kabul etmek zorunda kalır.

Gelişmiş ülkelerde bu durum yarım günlük ve geçici işler şeklinde formel sektörün ortasında beliriveriyor. Enforme doğru kayışın ölçütü, iş koşullarındaki belirsizlik ve güvence eksikliğinin boyutları. 1980'lerden beri Batı'da yaratılan işlerin büyük çoğunluğu geçici karakterde. İşin örgütlenmesindeki değişimler, geçiciliğe doğru bir yönelimi yoğunlaştırıyor. Hem özel sektörde hem de kamu sektöründe, çalışma yaşamı ve çalışanlar hakkında yeni yaklaşımlar söz konusu. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerinin hükümetleri üretimin toplumsal kaynakların özelleştirilmesi kadar, yeniden düzenlenmesini de destekliyor. Bu yönelimin bir sonucu olarak özel şirketlerde olduğu gibi kamu sektöründe de taşeronlara duyulan güvende bir

artış var. İşletmecilik açısından bu yöntem, az masraflı. Taşeron kullanımının yaygınlaşmasının bir başka sonucu ise, iş gücü pazarında sendikaların esnekliğe karşı koyan tavrını ve ücret artışı taleplerini en aza indirebilme olanağı.

Dünyanın yoksul bölgelerinde ise kadınların örgütsüz sektöre doğru kayışı daha belirgindir. İşverenler, ya kadınları koruyan iş yasalarını görmezden gelebilirler ya da zaten böyle yasalar yoktur. İşçiye işe almak da, atmak da çok kolaydır. Sendikalar ise çoğunlukla erkek egemen yapıdadır. Evin ekmeğini getiren erkeğin haklarının savunulması öncelik taşıır.

İtalya, üretimin merkezden uzaklaştırılması konusunda başarılı bir model olarak kabul edilir. İşletme literatüründe, İtalya'daki iş örgütlenmesi, şöyle geçiyor: Büyük şirketlerin etkin bir taşeron kullanımı sonunda esnek bir uzmanlaşmayı sağlaması (Benetton Modeli).

İtalyan işverenleri, 1960 ve 70'lerdeki büyük grev dalgalarından sonra, büyük işletmelerde çalışan sendikalı işçilere güvenmekle yapmış oldukları hatayı fark ettiler. Sonunda ortaya büyük şirket ağırları ve onlara bağlı küçük taşeron birimler çıktı. İşteki yeni örgütlenme, İtalya'nın meta üretimindeki etkileyici yükselişini sağladı. 1987'de -bir zamanlar Avrupa'nın hasta adamı denilen- İtalya'da kişi başına düşen gelir İngiltere'yi geçti. Bu başarı öyküsü, diğer Avrupa ülkelerini ve yeni yeni sanayileşen ülkeleri etkiledi. Onlar da benzer yöntemleri izlemeye yöneldiler. İtalyanların işi merkezden dağıtma deneyimi, Japonların tam zamanında (Just In Time-JIT) işletme stratejisine çok benzerdir. Japon başarısının sırrı, malzemenin ve insan gücünün tam zamanında el altında tutulmasındadır. Japonların stok sorunu yaratmayan biçimde, yerel taşeronların ana üreticiye ürünleri günlük bazda, yeter miktarda ve tam zamanında ulaştırması söz konusu. Toyota 36.000 taşeronla çalışmakta. Japonların bu stoksuz üretim biçimi, gelişmekte olan ülkeler için olduğu kadar gelişmiş ülkeler içinde gözde hale gelmekte. Tam Zamanında (JIT) sistemi, teknolojiadaki gelişmelerle destekleniyor. Daha önceleri fabrika ortamında üretilme zorunluluğu olan elektronik-metalik parçalar, teknolojiadaki gelişimler sayesinde artık küçük birimlerde üretilebiliyor. Bilgisayar teknolojisindeki gelişme, üretimin merkezden uzaklaşmasını öyle bir noktaya ulaştırıyor ki, ana şirketler, pazardaki kontrollerini ve markalarını koruyup, üretimi tümünden taşeronlara- küçük birimlere- vermeyi tercih edebiliyorlar. Bazen hükümetlerin desteği ile bazen buna ihtiyaç duyulmadan, dünyanın pek çok gelişmekte olan ülkesinde esnek uzmanlık yürürlükte. İş örgütlenmesindeki bu değişim, gelişmekte olan ülkelerde istihdamın cinsiyetçi yapısını da etkilemekte. Hindistan'da el tezgahlarında, büyük şirketlerin denetiminde dokuma üreten kadınların sayısı artarken, bu şirketlerin ana üretim birimlerinde çalışan kadınların sayısı azalmakta. Meksika ve Hindistan'daki, giyim, ayakkabı gibi sanayiler bu durumun iyi birer örneği. Aquascalientes'deki (Meksika) giysi ve tekstil sanayiinde büyük şirketler maquila

denilen bir taşeron yapının içindeler. Firma tasarım, paketlenme etiketlenme ve kalite kontrolünde denetim sahibi. Pazarı da yönlendiriyor. Giysilerin ara işlemleri ise küçük taşeronlar ve dışardan katılan işçiler tarafından yapılıyorlar. Hindistan'daki giyim sanayii de benzer durumda. Örgütlü sektörde kısıtlı sayıda işçi yer alıyor. Bunlar, son teknolojiyi kullanan modern fabrikalarda çalışıyorlar. Çoğunluğu vasıflı terzi ve makastar olan bu işçilerin hemen hemen tümü erkek. Fakat işgücünün büyük kısmını örgütsüz, vasıfsız kadın ve erkek makinacılar oluşturuyor. Bu insanlar evlerinde kesilmiş giysi parçalarını birleştiriyorlar. Üretim yöntemi basitse, ürün, etiketlenme ve paketlenme dışında ana üretim birimlerine de fazla uğramıyor. Ama karmaşık üretimlerde, yetkinlik gerektiren işlemler fabrikalarda, güvenceli konumlarda çalışan sürekli işçilerce gerçekleştiriliyor.

Bütün bunların kadınlar üzerindeki etkilerine gelince: şöyle özetlemek mümkün: Kadınlar için esnek koşullarda çalışmak, güvencesizliğin artışı, çalışma saatlerinin ve ücretlerin düşüşü, sigortasızlık, fazla mesai ödenmesi, ücretli tatil, doğum izni haklarını kaybetmesi, hastalandığı zaman sağlık harcamalarının karşılanmaması kısacası, çalışma koşullarının kötüleşmesi anlamına geliyor. Sendikalar geçici işçileri daha programlarına almadıkları için kadınlar sendikalara da umutla bakmıyorlar. Kalküta'da bir ayakkabı işçisi şöyle diyor: 'Sendikalar bizim için savaşmıyorlar. Onların hedefi büyük ölçekli işletmelerde çalışan sürekli işçileri korumak.' Japonların JIT sistemi ise, gelişmekte olan ülkelerde otomobil ve elektronik endüstrilerinde yaygın. Hindistan'da, otomobil ve tüketicilere yönelik elektronik ürün endüstrilerinde işçilerin %60'ı yan parça üreten küçük birimlerde çalışıyor. Tümü olmasa bile çoğunluğu örgütsüz sektörde, düşük ücret alıyor. Küçük üretim birimlerinin, büyük şirketlerin uyduları haline gelmesine dönük gün geçtikçe gelişen bir eğilim var. Bu eğilim daha çok basit tüketim malları üreten sektörlerde görülüyor. Kadınlar da daha çok bu sektörde çalışıyorlar. Eskiden büyük ve küçük birimler yatay bir bölünme ile ortak bir pazarı paylaşırken şimdi, ortak bir üretim işlemini paylaşıyorlar. Ekonomistler buna dikey bölünme diyor. Kalküta'da kullanıma hazır elektrikli vantilatörler imal eden pek çok küçük birim artık, tanınmış büyük şirketler için parça üretiyorlar. Giyim endüstrisi, gelişmekte olan ülkelere istihdamın nicelik ve niteliği üzerinde uluslararası taşeron sisteminin etkisinin iyi bir örneği. 1970'lerde uluslararası şirketler (Trans National Companies-TNC), elektronik, giyim ve ayakkabı üretimlerini düşük ücret uygulayan ülkelere kaydirdılar. Bu ülkelere ucuz kadın emeği onları bekliyordu. Maliyeti düşürme rekabeti ile gelişmekte olan ülkelere şubeler açtılar. Bu arada yerel işadamları ile de anlaşmalar yaptılar. Pazar üzerindeki hakimiyetleri ve teknolojik yeterlilikleri bu anlaşmalarda güçlü taraf olmalarını sağladı. 1980'lerde bazı şeyler değişti. Bilgisayar destekli teknolojinin ani gelişimi, çokuluslu şirketler için işgücü maliyetinin çeşitli ülkelere farklı farklı olmasının önemini azalttı. İhracata yönelik üretim yapılan bölgelerdeki kötü çalışma koşullarının, sendikalaşmanın engellenmesinin toplumun tepkisini toplamaya başlaması, imajlarının sarsılacağı endişesini artırdı. Ucuz emek sunan emekçilerde hareketlenmeler başladı. Fakat

yerli işverenler için çalışan işçiler çok da fazla göze çarpmıyordu. Bunun sonucu olarak sömürü görünüm değişti. Yerel taşeronların oluşturduğu bir ağ sistemi, uluslararası kaynakların yeni dokusunun odak noktası haline geldi. Amaçlanan uluslararası şirketlerin üretimdeki göz önündeki rolünü en aza indirmekti. Fakat yerel firmalar, üretimden sorumlu olmalarına rağmen, hammadde, pazar ve teknik donanım açılarından uluslararası şirketlere bağımlı kılındılar.

Kaynakların bu yeni kullanımı iki temel sebepten uluslararası şirketler için önemli oldu. Artık o kadar da göz önünde değildiler. Yerellerin sahip olduğu ve işlettiği firmalarla, pazar ve teknolojiadaki baskılarını koruyarak yasal denetimlerinden ve toplumsal tepkilerden uzak durmayı başardılar. İkinci olarak ise, yerel taşeronlarla bağlantı kurmaları, pazarın taleplerindeki esnek değişimlere uyum göstermelerini sağladı. Gelişmekte olan ülkeler hızlı modernleşme ve gelişme hayalleri ile, 1970'lerden itibaren büyük dış borçlara girdiler. Borçlarını ödeyebilmek için ihracata yöneldiler. Ekonomik krizi aşmak için son on yılın en önemli çözümü, enformel istihdam oldu. İhracata yönelik üretim, kadınların fabrikalarda olduğu gibi evlerinde de çalışma şeklinde istihdam olanaklarını artırıyor. Gelişmekte olan ülke hükümetleri, uluslararası taşeron ilişkilerini, ülkelerinde yeni iş olanakları yaratmak için düşük maliyetli bir yol olarak görüyorlar. Yerel ihracatçılar ve taşeronlar hükümetlerin desteğine sahipler. Fakat istihdamdaki artışın yanında başka olgular da var. Öncelikle, yerel taşeronlar, uluslararası şirketler karşısında güçsüzler. Sistem fiyat kırma üzerine kurulu. Rekabet en sonunda çalışanların ücretlerinin düşmesine, çalışma koşullarının kötüleşmesine sebep oluyor.

Bütün bu olanlardan en çok kadınlar ve çocuklar etkilendi. Bu insanlar, çalışma yasalarınca pek dikkate alınmazlar. Çalışanların en korunaksız kesimini oluştururlar. Sendikalar için kadınları örgütlemek zordur. Çünkü küçük, neredeyse gizli saklı birimlerde çalışırlar. Sendikanın en temel avantajı devletin çalışan için tanıdığı hak ve korumaların uygulanabilmesini sağlamasıdır. Kadın işçiler arasında sendika üyeliğinin yaygın olmamasının sebebi kadınların kadın tavrından kaynaklanmaz. Öncelikle sendikacılık geleneği içinde kadına özgü çocuk bakımı, cinsel taciz, toplumsal baskılar gibi sorunlar öncelik taşımaz. Bu noktada kadınların resmi sıfat taşımayan örgütlenmeler içine girmeleri mümkündür. Bunun örneklerini Peru'daki Küçük Esnaf ve Satıcılar Birliği gibi kuruluşlarda görüyoruz. Fakat bu tip örgütlenmeler yasal yaptırım güçleri olmadığından faydaları da sınırlıdır. Sendikalar daha çok, çalışanların bir arada olduğu büyük fabrika ortamlarında yer alırlar. Enformel sektörün dağınık yapısı sendika örgütlenmesini zorlaştırır. Sendika hareketinin güçlü olduğu bölgelerde bu hareketle dirsek teması taşıyan bir kooperatif örgütlenmesi anlamlı olabilir. Hindistan'daki Çalışan Kadınlar Forum'u (WWF) ve Kendi İşini Yapan Kadınlar Birliği (SEWA) bu konuda başarılı çalışmalar yapan iki sendikadır.

SEWA, 1972 yılında Tekstil İşçileri Sendikası'nın kadın kanadı olarak kuruldu. 1981 yılında koptuğu bu sendika içinde, kadınların taleplerini ön plana çıkaran bir program uyguladı. Şimdi bağımsız bir sendika olan SEWA, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve işsizliğin önlenmesi için savaşıyor. Ama SEWA'nın programındaki en temel güç, kooperatifleşmeye verdiği önemde yatıyor. Kooperatifleşme ile ekonomik olarak korunaksız olan üyelerinin alternatif bir üretim biçimi içinde, yaşam koşullarının düzelmesine yardım ediyor. Kooperatiflerin ve sendikaların, amaçları benzer, fakat yöntemleri farklı. Sendika mücadeleyi, kooperatif ise gelişmeyi destekliyor. Uzun dönemde her ikisinin de ortak hedefleri var: gelirin artması, işin sürekliliğinde ve sosyal haklarda güvencenin sağlanması, dayanışmanın yükselmesi, demokrasinin güçlenmesi, enformel sektörde çalışan kadınların ekonomi içindeki katkılarının kayda geçirilmesi... Kısa vadede hedefler ise birbirinden oldukça farklı. Sendikalar, çalışanların birleşip, baskı grubu oluşturmaları için var. Kooperatifler ise, paylaşım üzerine kurulu ekonomik birimler. Bu iki organın uyumlu çalışması Hindistan'da enformel sektörlerde çalışan kadınların yaşamları üzerinde olumlu sonuçlar vermiş. Dikkate alınması gereken bir örnek. Geçici işlerde çalışan kadınların hepsi için aynı koşullar geçerli değil. Namibia'da ev hizmetlerinde çalışan kadınlar, Namibia Ev Hizmetlileri Sendikası'nda yıllarca erkeklerle birlikte mücadele verdiler. Ülkelerinin bağımsızlık mücadelesinde yer alan olan bu işçiler, uluslararası işçi örgütlerinin de yardımlarıyla, alternatif iş olanakları yaratan kooperatifler de kurmayı başardılar. Brezilya'nın deneyimi ise oldukça farklı. Buradaki ev hizmetlileri, çoğunlukla genç kadınlar. Yaptıkları işi beğenmiyor, bir gün evlenip ya da daha iyi bir iş bulup, kurtulacakları günün hayali ile yaşıyorlar. 1989 yılında Merkezi İşçi Sendikası'na (CUT) bağlı olarak kurulan Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınlar Sendikası (UWDE) için işler hiç de kolay olmamış. CUT'un sert hiyerarşisi ve kadınlara hiç de uygun olmayan toplantı saatleri, kadınları sendika çalışmalarında uzak tutmaya başlamış. Ta ki devreye orta sınıf kadınlarının oluşturduğu SOS CORPO feminist hareketi girinceye kadar. Belki de birlikte çalıştıkları kadınların işverenleri olan bu feminist grup, kadınların ortak sorunlarında bir buluşma sağlayıp örgütlenmeyi desteklemişler. Doğum izni, asgari ücret, ücretli izin, kürtaj hakkı, cinsel taciz olarak mücadele edilen konular olmuş. Büyük olasılıkla emekçi kadınların sınıfsal mücadelesi burjuva değer yargıları içinde erimiş.

Meksika'daki ATABAL Kollektifi deneyimi ise şöyle. ATABAL, feminist siyasi amaçla, ev hizmetlerinde çalışan kadınların sosyal ve politik haklarını elde etmeleri ve ev hizmetlerinin kayda geçmesi konularında mücadele veren bir örgüt. Gerçekleştirdiği çalışmaların, önce eğitim, tanıtım ve desteğin sonucu ise La Esperanza (UMUT)'nın kuruluşu. La Esperanza'nın eğitim programı işçilere haklarını elde edebilmeleri için örgütlenmeleri gerektiğini anlatmak üzerine kurulu.

Dünyanın değişik yerlerinde çalışan kadınların koşullarının düzelmesi için verdiği mücadeleler birbirinden farklı. Her ülkede, belki de her iş kolunda

alışan kadınlar, kendi koşullarına göre mücadeleler vermek zorundalar. Ortak olan ise örgütlenmenin, ortak hakları elde etmek için beraber çalışmanın vazgeçilmez olduğu.

Kaynakça:

1. Renana Jhabvala; "Self-Employed Women's Association", **Dignity and Daily Bread** içinde, Swasti Mitter", Sheile Rowbotham ve Routledge (der.), Londra, Newyork, 1994.
2. Swasti Mitter; "On Organising Women in asualised Work", **Dignity and Daily Bread** içinde, Swasti Mitter, Sheile Rowbatham (der.) Routledge, Londra, Newyork, 1994.
3. Swasti Mitter; "A Comparative Survey", **Organising th Unorganized** içinde, Margaret Hosmer, Swasti, Mitler (der.), ILO Cenevre, 1994.

TÜSTAV

KRİZ VE TÜRKİYE:

KESKİN BİR GERİLİMİN ORTASINDA

Haluk Savaş

Türkiye kapitalizmi, sonuçları önceden kestirilemeyecek siyasal gerilimlerle dolu, çatışmalı bir yoldan geçiyor. Ekonomik ve toplumsal boyutuyla, sözkonusu kriz, Türkiye kapitalizmine yapısal değişiklikleri zorluyor.

Türkiye'de devlet, günümüze kadar sürdürdüğü, sermaye birikim süreçlerini ve bölüşüm ilişkilerini artık eski yöntemlerle devam ettiremeyeceği bir noktada kilitlenmiştir. Devletin mali bunalımına yol açan kilidi çözmek, kurumsal kaynakların önemli bölümünü tekellerin özel birikim süreçleri için seferber edebilmek için hazırlanan politikalar Türkiye kapitalizminin yönelişini, ve konumunu tanımlamaktadır. Bu konumu ve yönelişiyle Türkiye, son derece keskin bir gerilimin ortasındadır. Çünkü ciddi bir yapısal dönüşüm girişimi, bugüne kadar meşruiyeti kabul edilen ekonomik toplumsal ilişkilerin alt üst oluşuna yol açabilecektir.

Türkiye burjuvazisi işçi sınıfına ve toplumun yoksul kesimlerine karşı böyle kapsamlı bir saldırıya hazırlanırken, karşısında sınıfsal ve siyasal mevzi oluşturacak güçlerin zayıflığı, dönemin bir başka olumsuz yanını sergilemektedir.

Gene de unutulmaması gereken şudur: Yukarıda sözü edilen nesnellikle devrimci bir yol arayışının ilişkisi, bazı ÖDP liderlerinin sandığı gibi "düşük yoğunluklu" bir çalışma anlayışıyla güç toplama perspektifine indirgenemeyecek kadar ciddi bir strateji ve taktikler bütünü gerektirir.

Bu yazıda ÖDP politikalarının yaşanan nesnellik ile örtüşmeyen özelliklerini tartışmayacağım. Bunalıma yol açan süreç ve sonuçlar üzerinde duracağım.

Dünya Türkiye'nin Üstüne Düştü

Türkiye kapitalizmi, emperyalist-kapitalist sistem içinde ortaya çıkan tüm gelişmelerden nasibini almıştır. Siyasal ve sosyal düzenlemeler de çoğu zaman sözkonusu etkiler altında gerçekleşmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan atmosfer Türkiye'yi çok partili siyasal

bir sisteme taşımıştır. IMF ve Dünya Bankası, II. Paylaşım Savaşı'nın hemen arkasından, Avrupa'da sermayenin yeniden üretiminin sağlanması, gelişmekte olan ülkelerin "Batı"ya entegrasyonu ve Bretton Woods anlaşmaları ile kurulan sabit kur sisteminin düzenlenmesi için oluşturuldular. Türkiye kapitalizmi bu sistem içinde yerini ararken, bir taraftan içerde, ticaret, sanayi ve toprak sahibi kapitalistler arasında oluşturulan iktidar bloğunun ihtiyaçlarına uygun siyasal koşullar yaratırken, diğer taraftan -pek çok kişiye şaşırtıcı gelebilir- işçi hareketinde hiçbir canlılık olmamasına rağmen, sosyal devlet düzenlemelerine gitmiştir. Bölüşüm ilişkilerine bu temelde meşruiyet kazandırılmıştır.

Burjuva siyasetçilerinin gelişkin siyasal bilinci, soğuk savaş ortamında, ABD emperyalizminin hegemonyasında, NATO ittifakları içinde, dünyada yaşanan sınıf mücadelelerinden çıkardıkları dersler ışığında "sosyal devlet" ve "çok partili" bir sistemi Türkiye'de işçi sınıfında yaprak kımıldamazken mecburen kabul etmiştir ve buna uygun siyasal koşulları yaratmıştır.

1946 yılından önce tek parti döneminde kitlelerin siyasete katılımı ve bölüşüm ilişkileri korporatist bir düzende sağlanırdı. Bu dönemde insanlar sınıf çelişkilerini görmeyecek ideolojik gözlüklerle donatılmıştı. Popülizm, korporatizme yardımcı olan ideolojik bir motif olarak kullanılmaktaydı.

Ancak 1946 sonrası çok partili dönemde siyasal koşullar değişince kitlelerin siyasete katılımı ve bölüşüm ilişkilerinin meşruiyetini, lejitimitesini belirleyen zemin ve araçlar değişmek zorunda kaldı.

Örnek olsun, Menderes "her mahallede bir milyoner" yaratacak, Türkiye'yi küçük ABD yapacaktı. Böylece Türkiye'de kitleler, sınıfsız kardeş bir toplum oldukları fikrini bırakarak kendi aralarında sosyal adalet, bölüşüm ilişkilerinde hakkını alma, kendilerine en iyi olanakları sağlayacak politikacıları destekleme gibi yönelimler içinde, siyasal iktidarı denetleme mekanizmaları kurmaya başladılar. Siyasal iktidarlar, partiler bu temel koşullar altında sermaye birikim süreçlerini ve paylaşım ilişkilerini oluşturdular.

Pax-Americana, bir taraftan Avrupa'nın yeniden kurulması, diğer taraftan Türkiye türü ülkelerin emperyalist hiyerarşide yerini oluşturdıkları bir dünya düzeni olarak şekillendi.

1950 yıllarında, soğuk savaş politikaları, IMF, Dünya Bankası, NATO ve GATT yardımıyla, dünya ekonomisinde bir genişleme ve büyüme dönemi oluşmaya başladı.

Böylece Türkiye kapitalizmi de sistem içinde iç talep dürtülü ithal ikameci bir sermaye birikim süreci yaşamaya başladı. Sistem buna kapıyı açacak nitelikte işlemeye devam ediyordu.

1960'larda iç tüketimin daha da yetkin hale geldiği ticaret, sanayi ve toprak kapitalistleri arasındaki ilişkinin ithal ikameci sanayi burjuvaları lehine yeniden düzenlendiği bir siyasal dönem de yaşanmıştı.

Ama 1970'ler geldiğinde, 50'lerden beri güllük gülistanlık olan ortam, emperyalist-kapitalist sistem içinde meydana gelen yeni olgular nedeniyle değişmeye başladı.

1970'lerde "boom" dönemi bitip, bir ekonomik kriz başlamıştı, Avrupa'nın inşası tamamlanmıştı. Artık çelik endüstrisi, tekstil endüstrisi Avrupa'da da vardı. Avrupa'nın ekonomik gücü, ABD'nin ekonomik gücünün zayıflamasına yol açmaktaydı. Kriz, kendisini, Bretton Woods'dan beri gelen para sisteminin çökmesiyle gösterdi. Artık ABD doları dünyada tek etkili para birimi olamayacaktı. Ayrıca sabit kur sistemi bu ortama uygun düşmüyordu.

Üstüne üstlük ABD (bugünlerde "Vietnam sendromu" hastalığı sayesinde hatırlanan)-Vietnam'da bir sömürge savaşını kaybediyordu. Doğal olarak 'bu da bir hegemonya krizine yol açıyordu. Artık IMF ve Dünya Bankası'nın ortaya çıkmasına yol açan ortam yapısal olarak ve köklü bir şekilde değişmeye başlamıştı.

Tabii bir de SSCB ve sosyalist ülkelerden oluşan Varşova Paktı gibi oluşumların karşısında kendi iç düzenlemelerini yapmak zorunda kalan bir emperyalist-kapitalist sistem düşünün. Böyle bir durumda iç kırılganlıkları yumuşatacak yollar buldular.

Böyle bir ortamda Türkiye kapitalizmi, yüksek tarımsal fiyatlar, görece yüksek ücret politikalarına başvurarak iç talebi canlı tutmaya çalışmıştır.

Sadece Türkiye değil tabii, gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsi 1970'lere kadar benzer yöntemlerle işleri idare ettiler. Ekonomileri tüketim malları üreten kapitalist yapıların başka türlü üretim sürecini kurlmaları da düşünülemezdi. Fakat problem 1970'lerin sonunda patlak verdi. Bu ülkelerin, dış borçların yardımıyla, yüksel tarım fiyatları ve iç talep yaratan politikaları dünya ekonomisini salladı.

Latin Amerika, Ortadoğu ve Asya'da pek çok ülke 1970'ler boyunca biriktirdikleri borcu ödeyemeyecek duruma geldiler. Böylece uluslararası bankacılık sistemini tehdit eden bir borç krizi patladı. Bu kriz 1980'ler boyunca Dünya Bankası ve IMF'nin yeni görevlerini belirledi. Ödemeyemezsen ödetirler.

Ödeyemezsen Ödetirler

1980'ler boyunca IMF ve Dünya Bankası borçlu ülkelerin ekonomilerinin yeniden yapılandırılması ve borçlarını ödemesi üzerine kurulu dayatmalarını sürdürmektedir.

Sözkonusu programda ekonomilerin serbestleştirilmesi ve dışa açılması vardır, devlet işletmelerinin (KİT'lerin) satılması ve özelleştirilmesi vardır.

Hal böyle olunca ulusal ekonomiye yön veren eski ekonomik-toplumsal

politikalar olamıyor. Ulusal devlet ve politikacıların, eski popülist politikalarından vazgeçip sözkonusu acı reçeteyi içirmeleri sadece bir tercih sorunu değil, emperyalist kapitalist sistemin kendi iç düzenlemelerinin yarattığı objektif bir durumdur. Burada değişen nokta tam da 90'ların ortasından itibaren, IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar işlevlerini artık emperyalist merkezlerdeki mali sermaye kuruluşlarına devretmeleridir. Böylece NATO gibi işlevsiz kurumlara dönüşüyorlar.

Biraz açarsak; artık ABD'ye alternatif ekonomik merkezler olarak Japonya ve Almanya bulunuyor. SSCB'nin ve sosyalist devletlerin çözülmesiyle emperyalist çok merkezli kapitalist entegrasyon süreci oluşmaya başladı. Yeni Rusya ve benzer devletler de bu entegrasyona katılmış bulunuyorlar.

Bu ilişkiler yeni siyasi koşullar altında gerçekleşiyor. Örnek olsun: ABD'nin İran'a koyduğu ekonomik ambargoya Almanya ve Japonya katılmazken Rusya'nın İran'a sattığı nükleer silahları engelleyemeyen bir ABD sözkonusu.

Eskiden sistem içi bir problem ABD'nin hegemonyasında çözümlenirdi. Türkiye gibi borçlarını ödeyemeyen bir ülke ortaya çıktığında, borçları ödeme isteği makul düzenlemelere yol açardı. Böylece iç politikada birikim süreçleri ve bölüşüm ilişkileri ulusal devlet ve siyasi araçların manevra imkanlarını genişletirdi. Ulusal devlet, mali sermaye karşısında daha güçlü olurdu.

Bugün durum değişti. Dünyadaki yeni emperyal merkezlerle oluşan gruplaşmalar, entegrasyonlar ön plana çıkıyor. Mali sermaye, emperyalist merkezlerden herhangi birinin mali sermayesi kredi stoklarını kontrol ederek kendine en uygun ekonomik politikaları ulusal devletlere dayatıyor. Böylece ücretlerin sosyal haklar kısmının sürekli budandığı, sendikal hakların gerilettilerek, sendikaların bölünüp parçalanacağı, toplum sözleşme sisteminin zayıflatılması sayesinde işgücünün fiyatını ve iş disiplini kontrol eden otoriter bir ulusal devlet yaratılıyor. Mali sermaye karşısında güçsüz, halkı karşısında güçlü otoriter ve hatta başkanlık sistemiyle yönetilen parlamenter yapısı bir karikatür halini almış, çok uluslu şirketlere verimli yatırım alanları açan bir ulusal devlet arayışı ön plana çıkıyor.

Türkiye bugün eski ekonomik yapısal-toplumsal ilişkileriyle yaşadığı dönemin sonuna gelmiş bulunuyor. Artık Türkiye'de siyaset adamları "beş kara delik" üzerinden siyaset yapamayacaklar.

Artık KİT'leri bir çiftlik gibi kullanıp popülist politikalarını uygulama dönemi kapanıyor. Kamu İktisadi Teşekkülleri'nde işçilere sokak ve yoksulluk gözüküyor.

Artık SSK ve Emekli Sandığı gibi hak alanları, sosyal devletin küçülmesiyle hak olmaktan çıkacak.

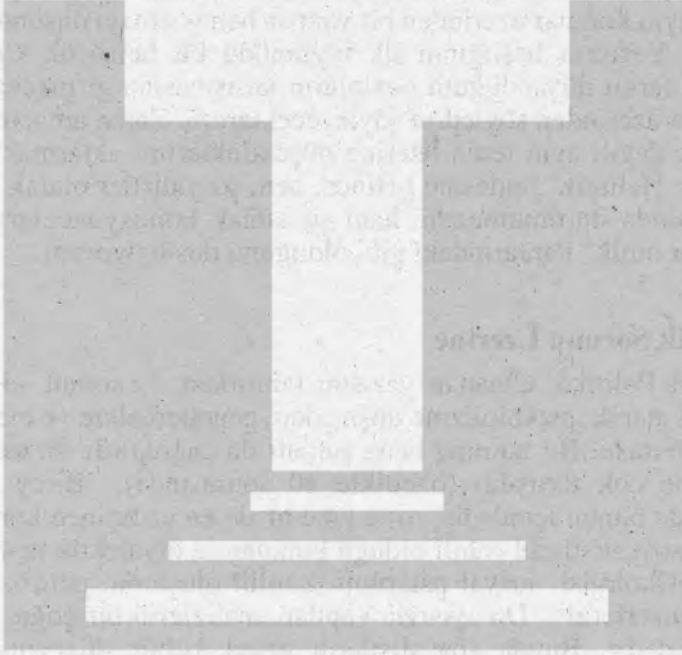
Artık belediyelerin bir istihdam alanı olarak kullanılması söz konusu bile olamayacak.

Artık Toprak Mahsülleri Ofisi taban fiyatları ve destekleme alımları gibi kavramlar unutulacak.

Artık Türkiye bu konumu ve yönelişiyle son derece keskin bir gerilimin ortasındadır. Emperyalist zincirde zayıf bir halkadır. Çok ciddi bir yapısal dönüşüm yolu arayışındadır. Telaş ve saldırganlık bundandır. Sözkonusu yapısal dönüşümler kaçınılmaz toplumsal alt üst oluşlara gebe dir.

Böyle bir ortamda sözkonusu gerilimin ortasında ne "düşük yoğunluklu" bir çalışma ne de bazılarının iddia ettiği gibi "iz bırakan" çıkışlar yapılır. Aksine kendi içinde tutarlı dönemin kaotik ortamında belirgin bir siyasal duruş ve uzun soluklu mücadele "biçimlerine" yatkın örgütsel çalışma gerekir.

Burjuvazi bir döneminin sonuna geldi. Sosyalistler ise bir dönemin başındalar.

TÜSTAV

BİR KEZ DAHA

"SOSYALİSTLER VE KOLLEKTİFLER"

İLA VETEN SINIFA NÂZİR HALİMİZ

Fehmi Bayraktaroğlu

Sosyalist Politika benden bir yazı istediğinde, derginin Eylül 1996, 10. sayısında çıkan Cihan Keskin'in "Sosyalistler ve Kollektifler" başlıklı yazısını hatırlayıp, aynı konular üzerinden bir yazı da ben yazmayı düşündüm; ve öyle de yaptım. Yazımın başlığının ilk bölümünü bu belirledi. Cihan'ın yazdıklarından farklı düşündüğüm noktaların tartışmasına girmeden, kendi düşündüklerim üzerinden söyledim söyleyeceklerimi. Zaten amacım, bu türden bir polemik değil, aynı tema üzerine düşündüklerimi aktarmaktı. "İlaveten Sınıfa Nâzır Halimiz" ifadesine gelince; ben, sosyalistler olarak şu anda işçi sınıfı karşısında durumumuzun, hani şu emlak komisyoncularının "denize nâzır kelepİR mülk" ilanlarındaki gibi olduğunu düşünüyorum...

I- Kimlik Sorunu Üzerine

Sosyalist Politika, Cihan'ın yazısını tanıtırken, "...somut sosyalist kimlikleri... baz alarak, psikolojizme düşmeden, genellemelere ve eleştirilere yöneliyor..." demişti. Bu tanııtma bana şunları da çağrıştırdı: Bizde kimlik sorunu üzerine çok tartışıldı, (özellikle 80 sonrasında). "Birey olmak" vb. tartışmalar da bunun içindedir. Ama yine bizde en az bilinen konular, deyim yerindeyse sosyalistlerin cahili olduğu konular da diyalektik materyalist açıdan birey psikolojisi, sosyal psikoloji, kimlik oluşumu, politik kimlik oluşumu ve benzerleridir. Dolayısıyla yapılan analizlerin bir çoğu, körlerin fili tarifi şeklindedir. Bunda sosyalistlerin genel kültür düzeyinin, bilgi birikimlerinin eksikliği kadar, kendilerini sosyalist kabul ettiklerinde "ben oldum!" diye düşünmelerinin, bir çeşit vahye ermiş gibi hissetmelerinin de rolü var.

Kimlik sorunu ve içinde politik kimliğin şekillenışı sorunu, aslında üzerinde çok çalışılması gereken, sosyalizminin buna ihtiyaç duyduğu, derya-deniz bir konu. Ama biz tek kürek, yırtık yelken fetihlere çıkmaya alışmışız ya; bu konuda da öyle gidiyoruz işte. Üzerinde daha çok çalışılmış çözümlmeleri (yazımını halen sürdürdüğüm görüşler) bir başka zamana bı-

rakarak, burada bazı gerekli gördüğüm yanları ele alacağım. Sosyalist kimliklerin oluşumunu bir süreç olarak ele alırsak, bu sürecin içinde kimliğin şekillenmesini şu veya bu biçimde oluşturan temel etkenler, sürecin başlangıcındaki verili kimliğin kendisi ve nasıl şekillendiği; sosyalist kimliğin oluşumu aynı zamanda bir dönüşüm olduğuna göre, bu dönüşümü etkileyen ve belirleyen etkenler ve sürekli oluşup, gelişmesi beklenen kimliğin korunmasının belirleyicileri olan etkenlerdir.

Buradan itibaren en genel, dolayısıyla eksikli olduğu unutulmaması gereken, tanımlamalarla ilerlersek; bizde sosyalist kadroların içinden geldiği başlıca zemin, küçük burjuva aydın kesimidir, öğrenci gençlik dahil. Kesit alarak tartışırsak, sürecin başındaki verili kimlik, en genelde budur. (Bunun sosyal taban olarak farklı olduğu dönemler, özellikle öğrenci gençlik için, 1965-75 arasındır. Anılan tarihler, üniversitelere çok sayıda yoksul ağırlıklı olarak köy kökenli, kısmen proleter ailelerin çocuklarının girebildiği dönemdir). Küçük burjuva kimlik, sosyalizmin bilgisi ve (ele alınan kesitte ne kadarsa o kadar) mücadelesi ile karşılaştığında, iki yönlü etkileşimi olan bir süreç işlemeye başlar: Bir yandan mücadele sürecine küçük burjuva davranış kalıpları, eğilimler vb. taşınırken, bir yandan da edinilen bilgi (bilinç?) ve bizzat mücadelenin etkisi ile sosyalist kimlik oluşumu taşınır. (Bunu, ilerdeki sayfalarda işçi sınıfı içinde çalışma açısından da ele alacağım). Bu şekilde işleyen süreçte (yukarıda uyardığım gibi, genellemelerden doğan eksiklikleri unutmadan) sosyalist kimliğin oluşumu, asıl olarak, mücadele sürecinin (ve ona bağlı olarak şekillenen örgütlülük düzeyinin) kendisi tarafından belirlenir.

1980 sonrası "birey olmak" tartışmaları sırasında saptırıldığı gibi; sınırların aksine, mücadelenin ve örgütlülüğün düzeyinin (çok sınırlı bir ifadeyi de kullanalım: örgütlü yaşamın disiplininin) yükselmesi, sosyalist bireyin kimliğinin oluşumunu kısıtlamaz. Süreç doğru (tutarlı) bir politik zeminde ilerliyorsa, tam tersine, geliştirir! (Kürtlerin, çok anlamlı bir tanımla, "mücadelenin özgürleştirilmesi" dedikleri olguyu, bunun üzerine yaptıkları çözümlmeleri hatırlayalım...)

Bu söylediğimizle, yani bu doğrultudaki bir gelişme (özgürleşme) ile ilk çelişen şey, küçük burjuva kavrayışın kendisi, onun birey ve özgürlük algılamasıdır. (Ardından da "sol" bir söylemle bunun teorizasyonu gelir!) Sosyalist mücadele zeminine olumsuzluk olarak taşınan, sadece bu küçük burjuva mentalite değildir. Sosyalist kimlik, süreç içinde güçlü biçimde oluşmaya devam etmezse, başka şeyler bu kimliğin yerini alır (tabii gene sosyalistlere ait zeminde): Erkekler; erkek politikası yaparlar; kadınlar, kadınlık bilincine dayalı bir mücadeleyi de aynı anda geliştireceklerine erkek politikalarına eklemelenirler (bu eklemelenme, kendi içinde kadınlık bilinci ve mücadelesi yerine, böyle bir durumda bazen olumlu, çoğu kez de olumsuz anlamda kadınca refleksleri taşır...). Birey kimliğinin şekillenmesinde sınıfsal köken kadar aile

yapısının, bu yapıdan gelen kültürün de önemi vardır; bu yapıdan gelen özellikler de taşınıp gelir. Bizim ülkemize has değil ama, bizde ağırlıklı olarak var olan bir başka kimlik şekillendirici etken de dinsel/mezhepsel ve ulusal kökenlerdir. Aleviler kendi cemaatlerinin olumlu-olumsuz şekillendirdiği kimlikle gelirler, diğerleri de öyle. Gücünü halen özellikle aile yapıları içinde çok etkin biçimde koruyan ulusal kökenlerden kaynaklı olarak, Laz'lar, Laz'lıkla- rıyla gelirler, Çerkes'ler Çerkes'likleriyle; özellikle sosyalist kimliğin oluşup-gelişme aşamasında bunların belirleyiciliği artar. Bu kimlik, mücadele alanında süreci etkileyici bir yer tutan kişilere aitse, mücadele sürecinin kendisi de bundan çokça etkilenebilir. (Özellikle bununla geçmiş yıllarda-ve de halen-ne kadar çok karşılaşıldığını düşününce hatırlamak mümkün. Sosyalistçe tutum alınması gereken yerde, mücadelenin ve buna bağlı olarak örgütlülüğün düzeyi yüksek değilse; küçük burjuva küçük burjuvalığını yapar, erkek erkekliğini, Laz da Lazlığını!..)

Bütün bunların üzerine, bir de bizim (sosyalizmin) geleneğinin İttihat Terakkiciliğini ekleyin, manzara daha da bütünlenir. (Bu İttihat Terakki geleneğinden olumsuz anlamda etkilenmemizi belki de başlı başına ele almak gerekli diye düşünüyorum. Çok zararını gördük/görüyoruz çünkü...) Şimdi, bu anlattıklarımızı daha da bütünlemesi açısından, sosyalist mücadele tarihimizi ve kimlik oluşumlarını çok derinden etkilemiş başka bir olgu üzerinde durmak istiyorum; ŞEFLİK KURUMU. Bunu da yukarıda çizdiğim tabloya yerleştirmek gerekiyor.

Bizim sosyalist mücadele pratiğimiz süreç içinde, kelimenin doğru anlamı ile önderler değil, önder olduğu sanılan şefler üretmiştir. Birçok zaman ve durumda, önder niteliği taşımayan şefler, mücadeleye önderlik etmişler ve bir çok süreci belirleyici olmuşlardır. Bu süreçler boyunca, konumlanışlarının tartışılmasında ortaya çıkan "bilek hakkı" deyimini, zaten tanım olarak çevreleri ile ilişkilerini kendi başına açıklayıcıdır.

Bu kurumun, daha doğrusu bu olumsuz ilişki tarzının, sosyalist kimliklerin oluşum ve gelişmesinde, yukarıda değindiklerimizle birlikte ama onlardan ayrıca, bir başına son derece olumsuz etkileri olmuştur. 80 sonrası gelişme ve tartışmalar, aşağıda da irdeleneceğimiz gibi, bu ilişki tarzını oldukça geriletmiştir. Ama bu gerileme, yerine doğru bir tarzın yerleştirilmesiyle değil, "birey olma"nın yanlış bir temelde kavranılışıyla savrulmalara/örgütsüzlüğe doğru kaçarak!..

(İlginç bir hatırlatma olarak, bahsettiğimiz yıllar boyu, "önderlik, önceden görmektir" diye durum idare edildi. Ve bu tanımlama çok uzun süre hiç sorgulanmadı. Önderliğin önceden görmekten ibaret olmadığı, önceden görülenler doğrultusunda yapılması gerekenlerin hayata geçirilmesinde de önderlik gerektiği üzerinde düşünülmedi...)

1971-80 arasındaki sosyalizm mücadelesi, 70'lerin ikinci yarısındaki kitleselliğine ulaşmadan önce, esas olarak gençlik alanında, küçük burjuva bir

zeminde kadrolaştı ve gelişti. Bu tarihsel dönemde ortaya çıkan örgütlerin önderlikleri, sınıfla ve sınıf mücadelesiyle-her siyasi çevre için farklı biçimde ve yoğunlukta olmak üzere, sonradan ilişkilendiler. Bu durum, tarihi sürecin işleyişi içinde zorunlu olandı. Ama bu zorunluluğun doğurduğu olumsuzluklar iradi bir müdahaleyle şu veya bu biçimde karşılaşmadan, 1980 darbesi geldi. Ve süreç kesintiye uğradı. Yenilgi yıllarında, bu döneme ait birçok ders çıkarıldı, özeleştiriler yapıldı. Ama geçmişin dersleri, geçmişin pratiğiyle de sınırlanmıştı. Yani, yeterli pratiği olmayan bir olumsuzluğa ait derslerin de yeterli olamayacağı açıktır. Pekçok şey sorgulandı, ama pekçok şey de yeterince sorgulanamadan '80 sonrasının toparlanma pratiğine taşındı. Başta gelen olumsuzluklardan biri de, işte bu anlattığımız durumdur. Şeflik kurumu, sürecin kendi içinde zorunlu bir yıpranmaya uğradı. Önünde kendisini "güden" bir şef olmadan politika yapamayanların sayısı, artık parmakla sayılabilecek kadar az (gerçi hala var ve zayıf da olsa yeniden üreyebiliyor). Kadroların ezici çoğunluğu, devrimci politika alanında yöneten-yönetilen ilişkisini artık eskisi gibi kavramıyor. Bu, iyi. Ama hepsi bu kadar değil!

Şeflik kurumu esas olarak iradi bir iç mücadele ile yıkılmadığı için, süreç bir yandan da şöyle gelişti: Zaman içinde yıpranan şeflik ilişkisini ilk reddedenlerin bir kısmı, şeflerin etrafındaki 2, 3, 4 numaralı (boy boy) diğer şeflerdi. Çünkü bunlar bir yandan şeflik yaparken, bir yandan da üstlerindeki şefle olan ilişkilerinde, bu ilişkilene biçiminin kendisinden yoğun bir biçimde rahatsızlık duyuyorlardı. Bugün yaygın olan yeni ilişkilene biçimlerinin mimarları da, bu insanlar oldu. (Çünkü yukarıda söylendiği gibi, şeflik kurumu, yerine anlamlı bir ilişki biçimini geçirebilecek iradi bir iç mücadele ile yıkılmadı.) Yeni ilişki biçimini, kendilerinin de daha küçük boyda şefler olmalarından kaynaklı olarak, şöyle kurguladılar: Önce büyük şefe (ki, bunlar birden fazlaydı) kendileriyle kurulacak ilişki tarzının artık eskisi gibi olamayacağı, duruma göre munasip her yöntemle "anlatıldı". Bu anlamda bir "eşitler ilişkisi" istendi ve kabul ettirilip oluşturuldu. (Buna direnen şefler hızla çemberin çeperine itildiler-kendilerine herşeye rağmen biat etmiş olanlarla birlikte). Böylece, deyim yerindeyse, kollektif bir şeflik ilişkisi kurgulandı. Dikkat edilirse, bu konumlanış, şimdiki partinin bürokratik önderlik tarzıyla da kendiliğinden uyumludur; yani anahtar deliğe uygundur!

Kendinden menkul şeflik konumlarını bizim dünyamızda, bu duruşa dönük bir iç mücadele değil, hayatın dinamiği yıktı. Şeflik kurumu eski gücünü yitirdi ama, bu kurumun öznelere (politikayı bırakanlar dışında) bir yere gitmediler; hala aramızdalar. Peki kurumların yıkılması, onların iç dünyalarını, hayatın, mücadelenin ve insan ilişkilerinin içindeki öznel duruşları değiştirdi mi? Kocaman bir hayır! Böyle olduğunu sananlar, şiddetle yanılmaktadırlar. Eski şeflerin kendilerine vehmettikleri öznelliklerinden, hala esas olarak kuşkuları yok. Sadece dünyanın değiştiğini ve kendilerinin değişen dünyaya ayak uydurarak şefliklerini yeni bir tarzda sürdürmeleri gerektiğini düşünüyorlar:

Şeflik hukukunun yeni biçimlerde süregelmesi, bunun partide ve diğer aidiyet alanlarında yarattığı bürokratik merkezîyetçilik veya zaten bir zorunluluk olarak üreyen bürokratik merkezîyetçilikle çakışması...

Bu bölümü bitirirken; şunları da söylemek gerekli:

Bizim ortak tarihimiz, karşımıza dikilen her iç sorunda, hayatın bizi topyekün etkileyen zorluklarına hep birlikte dikilebilmek için anlamlı uzlaşmalar oluşturmaya çalışmakla değil, bu zorlukları da koz olarak kullanıp karşı tarafa diz çöktürmeye, teslim almaya çalışmakla geçmiş bir tarihtir. Zaten çoğulcu perspektifin en çok bizim zeminimizde dillenmesi de, bunun, bir bakıma, göstergesi değil mi? Çözümüne dönük yeni perspektifler, öncelikle ona en çok ihtiyaç duyulan zeminlerde ortaya çıkmazlar mı? Ama bunun böyle olması, bir şey, bu perspektiflerin yaşam içinde etkili ve süreci belirleyici olabilmesi (işin prtağı) bir başka şeydir. (Tıpkı, kadın sorununa ilişkin söylemimizde olduğu gibi... Kadın konusundaki açılımlarımızı dilinden düşürmeyen, her yazısında amentü gibi tekrarlayan erkeklerimizin, kadınlara karşı en güvensiz ve kendisini sorgulamak konusunda en az çaba sarfeden erkekler olduğunu kim inkar edebilir ya da bunun tersini söylebilir? Erkek egemenliğine, maçoğuğa şiddetle karşı görünürler, ama bir maçodan daha beter ve daha sinsi bir erkek kimliğinin taşıyıcısı olurlar. Maçoluk yapmamaya özen göstermeleri, maçolardan daha ince politika yapma becerisine sahip olmalarından, politikada artık kadınların da varolduklarını iyi bilmelerinden -yani çıkarlarına böylesi uygun geldiğinden-, bu konuda özenli davrandıklarını iddia etmeleri ve böyle görünmeye özen göstermeleri ise kadınlara -ve iç dünyalarında kendilerine- güvensizlikten kaynaklıdır. Ne iyi ki, artık politik ilişkilene tarzımız, bunları tartışmamıza izin veriyor. Yani, bunları da söyleyip tartışabiliyoruz diye, kimse kimsenin kafasını koparamıyor, politik yaşamdan dışlayamıyor. Sahi hatırladınız mı, bizim böyle zamanlarımız da olmuştum? Şeflerimiz, zülfiyare dokunan eleştirilerle karşılaştıklarında az mı kafa ko-parttılar? Cesaretle ve açıkça eleştiri yapan insanlara, "seni attım" denilen günler, çok gerilerde değil! "Böyle beraber yürüyemeyiz" diyen insanlara kapının gösterildiği günler ise, daha dünlerdi! Neyse ki, o kapıların sapları epey bir zamandan beri ellerinde kaldı da, kimin neyi, nasıl ve kiminle yapmaya niyeti varsa onu özgür iradesiyle yapabiliyor ve neyse ki, kimsenin politik yaşamının devamı artık şeflerin iki dudağı arasında değil!)

II- İşçi Sınıfı ile İlişkimiz (Sınıfa Nâzır Hâlimiz) Üzerine

'80 öncesi sosyalizm mücadelesi sınıf içinde anlamlı ve yeterli kökler sağlamadan kesintiye uğradı; 80'lerin ikinci yarısından sonra yeniden örgütlenen mücadele ise henüz sınıfla anlamlı, organik bağlar kurabilmiş değil. Fakat dikkat edilsin, hem 80 öncesi hem de yakın yıllar için kısa sürelerden değil, uzun yıllardan söz ediyoruz. 86'yı baz alırsak, 80 sonrası süreç için 10 yıldan...

Şimdi düşünelim; bunca yıllık sınıf temelinde sosyalizm mücadelesinin örgütlenme çabası ve sınıftan bunca kopukluk! Bu durumu, sadece içinde bulunduğumuz nesnellikle açıklamak mümkün mü? Yoksa, bu kopukluğun, onca yıla rağmen sınırlı da olsa kalıcı ilişkiler geliştirememenin başka nedenleri de var mı? Evet, var! Bu konuda, içimizde geçmişten bu yana süregelen tüm söylenenlere, yazılanlara, tartışılanlara rağmen temelden eksik olan bazı şeyler var. Şöyle söylemek mümkün ve doğru:

Bizim sınıfçılığımız pratikte, özellikle sendikalarda köprü başları tutmaya ve bu anlamda güç olmaya dayalı bir sınıfçılıktı. Halen de böyle! Bunca yıl boyunca, bunca çalışma ve ilişkiye rağmen istikrarlı, kalıcı ilişkiler oluşturamamamızın nedeni nedir ki? Sendika bürokrasisi ile kurulan ilişkilerin tarihi süreç içinde istikrarı ne olmuşsa, olan biten de ondan ibarettir. Bu tarz çalışma anlayışı halen hüküm sürmektedir. Bu konuları yeterince uzun tartıştık; bıkmadan tartışmaya da devam ediyoruz. Tartışmanın muhataplarından aldığımız tek yanıt-kendi içlerinde ne kadar çelişik ve çatışmalı olsalar da, aynı idi-ki bu da çok anlamlıdır: Uvriyerizm! Ama gerçeklik acaba böyle mi?

Bakalım:

Tarihsel süreç içinde ele aldığımızda, bir yanda giderek nicelik ve nitelik olarak artan, tarihinde birçok anlamlı ve yaygın eylemlilikler olan bir işçi sınıfımız var; diğer yanda, sürekliliği kesintilere uğramış ve -çok parçalı da olsa- yine uzun yıllara dayalı bir sosyalist mücadele... Sınıfın kendiliğinden mücadelesi içinden sivrilip öne çıkan birçok işçi, süreç boyunca sosyalist hareket ve partilerle bağ kurmuş; bunların sayısı hiç de azımsanacak gibi değil. Neredeyse her ileri işçi, şu veya bu biçimde sosyalizm mücadelesiyle, hareket ve partilerle belirli dönemlerde birlikte olmuş. Bu, sosyalizm mücadelesindeki tarzı ne olursa olsun, en marjinalinden en kitlevi olanına kadar, tüm hareket ve partiler için böyle. Ama sınıfın içinde çıkan ileri işçilerle sosyalist mücadelenin ilişkisi kalıcı ve giderek gelişen, gelenek yaratan bir ilişki olmamış. Bu durumu, sosyalizm mücadelesinin çok parçalılığı ve kesintilere uğramasıyla, bir yere kadar açıklayabiliriz. Ama bununla yetinemeyiz. Çünkü bu açıklama, süreci tam olarak çözümlemeye ve yaşanan tikanıklığı aşmak için tutum üretmeye yetmiyor.

Sözün burasında, hence şimdiye kadar üzerinde yeterince durup tartışmadığımız bir noktaya geliyoruz. Bu kısır döngü, diğer nedenlerin yanı sıra, esas olarak şu nedenle de aşılamazdı: Tarihsel süreç içinde belirli bir kitleliliğe ulaşan sosyalist hareket, sınıf için örgütlenme çalışması anlamında -bu konudaki teorik, politik perspektiflere rağmen- kalıcı, süreklilik arzeden bir faaliyeti örgütleyememiştir. Genellikle küçük burjuva bir zeminden toparlanan kadrolar, işçi sınıfı içindeki görevlere sevk edilmiş olsalar bile, bu çalışmalar hem son derece sınırlı sayıda olmuş, hem faaliyet süresi açısından geçici ömürlü kadrolarla yürütülmüş ve hem de söz konusu kadrolar, yaşamı ve mücadeleyi kavrayışları itibarıyla küçük burjuva olarak kalmışlardır. Sınıf

içinde kurdukları ilişkilerle, esas olarak bu temelde bir beraberliği paylaşmışlardır.

Bu süreç, tersinden de aynı biçimde işlemiştir. Fiilen sınıfın içinden gelip hareketle ilişki kuran işçiler, buradan, yüzlerini yine içinden geldikleri sınıfa dönerek beslenmeyi sağlayamamışlardır. tersine, küçük burjuva temelde bir ilişkilene ortamında giderek kendilerine ve sınıfa yabancılaşmışlardır. Bu süreç, bugün de böyle işlemektedir. Çok önemli sayıdaki işçi üyeye rağmen (parti içindeki oran anlamında) ÖDP, ağırlıklı olarak küçük burjuva zeminde örgütlü bir partidir. Böyle bir zeminde, gerçekleşmesinin istediğimiz ilişkilene tarzının, özel, politik tutumlar üretilmeden, sürecin kendiliğinden gelişimiyle mümkün olabileceğini sanmak hayaldir. Parti yaşamını, kampanya dönemleri hariç, bu küçük- burjuva ilişkiler belirlemektedir. Düzenin zaten kültür bombardumanına tuttuğu kitleden partiye yönelen işçiler, böyle bir zeminde ya yabancılaşıp sınıftan kopmakta ya da geriye, kendi kitlelerinin içine olumsuz etkinlenmişliklerle dönmektedirler. İçinde bulunduğumuz aşamada bir yanıyla zorunluluk olarak da değerlendirilebilecek bu handikapların en önemli panzehiri, parti içindeki sosyalist gruplar (ve bizim platformumuz) olması gerekirken, bugüne kadar böyle bir görevi yerine getirebildiğimiz söylenemez. Sendikalardaki ilişkilerimize çekidüzen vermeye çalışmak, bu anlattıklarımızla doğrudan ilgili olmasına rağmen, asla önümüzdeki görevin doğrudan çözüm yolu değildir! Zaten bugüne kadar kavranılamayan esas nokta da budur.

Soruna bir de hareketten sınıf ilişkilerine doğru bakarsak; yukardakilerin bugün önlerine koyduğu görevler kendi içlerine anlamlı ve gerekli olsalar da, az önce yaptığımız tesbiti değiştirmeye yetmez. Varolanı değiştirme sorumluluğunu üstlenmiş olanların hem yaşam içindeki kendi bireysel duruşları, hem de bugünkü politik faaliyetin içeriği itibariyle fiilen sınıftan ve sınıfın mücadelesinden kopuklukları, açık bir vakadır.

Bu söylediklerimizin kaçınılmaz sonuçlarından ilki şudur: İçinde yer aldığımız parti olarak da sınıf mücadelesi adına sınıf perspektifinden giderek kopmak! Süreç, şu anda böyle gelişmektedir.

Şimdi, tartışmamızın bu yanına ilişkin, öznellikler üzerine söyleyeceklerimizi söyleyelim: Böyle işleyen bir süreç, siyasi önderliğe nasıl bir şekil vermiştir? Bu bakımdan ortaya çıkan önderlik tipolojisi ve bunun konuyla ilgili davranış tarzı nedir?

Bu sorulara cevap vermeye çalışırken, önümüzde ölçü olarak kullanabileceğimiz anlamlı ve doğru örnekler, böyle bir tarihsel tecrübe var mıdır? Evet. Bolşevik Partisi'nin sınıf içinde kendini örgütlediği dönem boyunca Parti önderliğinin, Lenin ve çalışma arkadaşlarının yaşamlarına, yaptıklarına bir de bu açıdan bakabilir; o deneyimleri böyle bir ölçüt olarak kullanabiliriz. Aslında bu temelde yapılacak kaba bir karşılaştırma bile neyi,

nasıl yaptığımıza dair yeterince aydınlatıcı olacaktır. Şahsen benim de içinde bulunduğum platformumuzun yüzyüze geldiği sorunları çözmek ve çözüm yöntemleri üretmekle ilk elden yükümlü olanların konuyla ilgili duruşları, yaşamları, bunların belki tamamı için değil ama ezici çoğunlukları için -içimizdeki taraf ayrımını da bir kenara bırakarak- çok bellidir! Bu belli oluş, olumsuz anlamdadır!

Şimdi, hayat içinde böyle bir duruşa sahip olanları, Platformun önüne sahici sorunları koyup bunların çözümü için öncelikle kendi aralarında uzlaşacaklarına ve ortak çözümler üretebileceklerine inanmamız mümkün mü? Bu durumda yaptıkları ve yapacakları çok bellidir: Öncelikle kendilerini dönüştürüp yeniden -ve birlikte- ortak duruşlar üretmeye çalışacaklarına, olanca öznellikleriyle, karşılıklı birbirlerini suçlamak... Bu arada hayat akıp gidiyor mu, sınıfın içinden gelen arkadaşlar -birşeylerin değişebileceğinden umutlarını kestikleri halde- ellerini daha bizden çekmemişler, bütün bunlara küskünlük ve kızgınlıkla bakıyorlarmış, ne gam!

ÖDP'de bir süreden beri "Örgütlenme ve Çalışma Tarzı" üzerine tartışılıyor. Bu tartışmanın parti pratiğinde anlamlı sonuçlar üretebilmesi, bazı ön gerekliliklerin yerine getirilmesine bağlı. Konuyu tartışanlar, ileri sürdükleri görüş ve önerilerin arkaplanındaki teorik ve politik perspektifleri yeterince açık biçimde ortaya koydukları ve bunları ülke ve parti gerçekliğinin sağlıklı kavranışı ile bütünleştirdikleri oranda; anlamlı bir tartışma mümkün olabilir.

Bilindiği gibi, ÖDP'nin kuruluş belgelerinde parti, "Emek Eksenli bir Kitle Partisi" olarak tanımlandı (diğer tanımlamalarla birlikte). Bu tanımlama, tartışmamız açısından çok şey ifade etmemektedir. Belgelerde işçi sınıfı üzerine ayrıca söylenenler, Parti'nin yönelimleri açısından programatik olmaktan çok, ajitatif değer taşıyan belirlemelerdi.

Birincisi, Parti'nin işçi sınıfı ile ilişkisi açısından, "emek eksenli parti" ifadesi belirsizlik taşımaktadır.

Parti'nin merkez yönetici organları bu tartışma açısından partinin önünü açacak üretkenlikten bugün için yoksundur. Bunun böyle olduğunu, Söz'de daha önce yayımlanan yazılarımda kanıtlarıyla vurgulamıştım. Son bir örnekle bir kez daha altını çizeyim: O çok övündüğümüz -genelde de başarılı olan- süpürgeli Ankara mitingimizde; en kötü katılım, mitingin yapıldığı Ankara örgütlülüğümüze aitti diyebilirim. Bilindiği gibi Ankara, eli gerçek hayatta da süpürgeli olan belediye işçilerinin sendikası DİSK/GENEL-İŞ'in mitingin yapıldığı mevki olan Çankaya da dahil ilçe belediyelerinin bir kısmında örgütlü olduğu bir il. DİSK/GENEL-İŞ, kamu emekçileri dışında ÖDP'lilerin en yoğun olduğu sendikalardan birisi. Asgari yeterlilikte sürdürüle gelen bir politik faaliyet, Ankara'dan mitinge katılımın önüne, ellerinde süpürgeleriyle en az 100 belediye işçisinin dikmeye yeterdi. Neden yapamadık? Herhalde miting sırasında Genel Başkan'ın iki yanına iri göv-

deleriyle muhafız olarak dikilen belediye işçilerinin ne kendilerini, ne de onları oraya dikenlerin aklına eyleme böyle bir perspektifle yaklaşmak gelmiyor olmalı! Bu eleştiri, anlık bir duruma ilişkin bir yaklaşımın ürünü değildir. Tam tersine, Parti'de giderek yerleşen bir politik zihniyetin yarattığı sonuçlar, bu eleştirileri gerektir-mektedir. Geçen 1 Mayıs'ta da, sonradan "işte böyle kalabalığımız" diyebilmek uğruna, yöneticilerden hiçbirinin aklına, ÖDP'li DİSK üyesi ve (sendikaların çeşitli kademeelerindeki) yöneticilerini, kürsünün etrafındaki görevlerine yönlendirmek gelmemiştir...!

"Örgütlenme ve Çalışma Tarzı Üzerine" başlıklı tartışmanın, "ÖDP ve İşçi Sınıfı" başlıklı bir tartışma ile ilişkilendirilip temellendirilmeden anlamlı politik sonuçlar üretebileceğini düşünmüyorum.

"Emek Eksenli bir Kitle Partisi" işçi sınıfı ile ilişkilenebilir politik mücadele içinde her bakımdan bir netliğe kavuşturamazsa, söylenmiş/yazılmış ve daha söylenip/yazılacak her şey, gerçek mücadele içinde maddi bir karşılığı olamayan sözlerden ibaret kalacaktır. Bu parti, sınıf içinden gelen üyelerinin yine orada, sınıfın içinde doğrudan politik faaliyet yürütmelerinin aracı olamayacaksa; sınıfın giderek daha geniş kesimlerinin yine bu parti ile kendileri için politika, (sınıf mücadelesi) yapabilmelerinin aracı hiç olamaz! Böyle olunca da emlekçi kitlelerin doğrudan politika yapabilmelerinin aracı olarak Parti'den bahsedemeyiz.

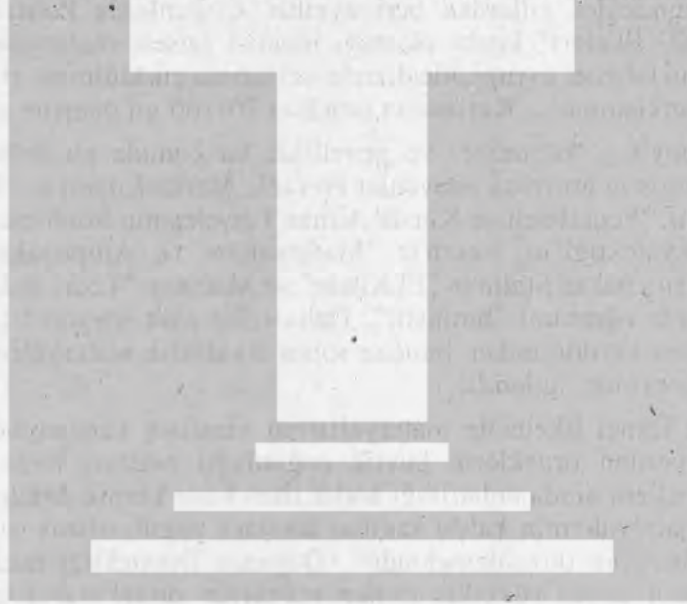
Bu son değindiğim sorunsalın bir tarihsel, bir de bugünkü Parti pratiğine ilişkin yanını ayırarak tartışmalıyız. Sosyalizm mücadelesi ile sınıf arasındaki kopukluğun tarihsel ağırlığı/belirlenmesi altında bu tartışmayı yürütüyoruz. İleri sürdüğümüz görüş ve öneriler, sorunun bu yanına ilişkin sahip olduğumuz/savunageldiğimiz perspektiflere doğrudan bağlı. Dolayısı ile, gündelik/güncel politik sorunlara ilişkin ürettiğimiz çözümler ve yürüttüğümüz çalışma ile, daha sağlıklı ve üretken bir zeminde buluşuyor olsak bile; ortada durmaya devam edegelen sorunsalın çözümüne ilişkin ilk-ve temel- adımları atmış bile sayılmayız. Bunun politik pratiğimizde tam da böyle olduğu, bu parti içinde çok ciddiye alınması gereken bir nicelik olan işçilerin, nitelik olarak partinin politik yaşamında hiç de bir ağırlığa sahip olmamalarından ve şimdiki yönelimlerle olacak gibi de görünmemelerinden bellidir!..

ÖDP'nin geleceğine dönük ne yapmalı ve nasıl sorusudur, esas olan. Cevabımız şöyle: İşçi sınıfı devrimciliği yapılmalı!

Evet, işçi sınıfı devrimciliği yapmak gerekiyor. Bu gereklilik, haklılığını aynı zamanda bu mücadelenin tarihinden de almaktadır. Şöyle: Güncel politik görevlerimiz, işçi sınıfı sosyalizmi iddiasını hala sürdürüyor isek, temel politik görevimizin fiilen bir kenara bırakılmasıyla yerine getirilemez. Halbuki, bugün yapılan tam da budur. Olan şu: Süreç içinde savunulan temel perspektiflerle (sınıf tavrı, parti anlayışı...) hayata geçirilen politik tutumlar arasında tam bir kırılma yaşanmıştır. Sosyalistlik iddiası, savunulan işçi sınıfı

sosyalistliğini siyaseten hayata geçiren bir politik davranış çizgisi üzerinden sürdürülmektedir. Sosyalistlik iddiası, bu çizgiyi ideolojik-politik-programatik olarak bir bütünlüğe kavuşturan, fiilen de gündemin en yakıcı siyasal sorunu olan ulusal sorunla ilgili politikalarındaki tutum ve demokrasi mücadelesindeki talepler üzerinden sürdürülmektedir. Proletarya sosyalistlerinin sosyalistlik iddialarının kanıtı, politik alandaki davranışları, bu alanda izledikleri politik-pratik tutum ise, yapılan bu ölçüte vurulduğunda kirli savaşa karşı barış politikamız, bizi işçi sınıfı sosyalisti yapmaya yetmez. Bu yüzden, şimdi yeniden gözden geçirilmesi gereken, sorgulanmaya muhtaç olan şey, işçi sınıfı sosyalistliğimizdir! O zaman yapılması gereken de açıktır. İşçi sınıfı sosyalistliği..

Devrimcilik yapacaksak önce bu bayrağı yukarı kaldırmalıyız. Evet, bu bayrağın üzerinde "kirli savaşa hayır" (ve diğerlerini) yazacak, ama önce işçi sınıfı sosyalisti sıfatına siyasal mücadelemizle de layık olmaya çalışacağız. Lafla değil! Yoksa bayrağı elden düşürmediğimizi sanarak "biz sizin için çalışıyoruz" deriz bir gün. Elimizde salladığımız şey de, veda mendili olur!

TÜSTAV

FELSEFENİN ÇAĞRISI

Engin Erkiner

Yazıya başlarken, "bu aslında boşuna bir yazıdır, okunmasa da olur" demek anlamsız gibi görünebilir. Böyle bir yazıyı yazmak neden gerekli olsun? Boşunalık okur yönünden, konu önemli ama ilgilenen yok. Evrim kuramı, evren kuramı ve genel olarak materyalizmdir sözkonusu olan. Diyalektik materyalist felsefe Türkiye sosyalist hareketinde en az bilinen, daha kötüsü, iyi bilindiği sanıldığı için de üzerinde en az düşünülen alandır. Sosyalist teoriyi öğrenirken, başlangıçta, felsefe hakkında da bilgi edinilmesi gerekir. Öğrenilenler yıllardan beri aynıdır. Çoğunlukla Politzer'in "Felsefenin Temel İlkeleri" kitabı okunur. İdealist felsefe-materyalist felsefe, materyalizmin tarihsel evrimi, idealizmin savlarının çürütülmesi, diyalektiğin yasalarının açıklanması... Kullanılan örnekler 70-100 yıl önesine aittir.

Felsefe böylece "öğrenilir" ve genellikle bu konuda bir daha da kitap okunmaz. Bilgisini artırmak isteyenler en fazla Marks-Engels'in "Felsefe İncelemeleri" ni, "Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu"nu, Engels'in "Doğanın Diyalektiği"ni, Lenin'in "Materyalizm ve Ampiriokritisizm"ini okurlar. Bunlara bazan Stalin'in "El Kitabı" ve Mao'nun "Teori ve Pratik" i de eklenir. Felsefe öğrenimi "bitmiştir". Dahası, bu alan sosyalist teorisinin en sağlam bölümü sayıldığından, bundan sonra diyalektik materyalizmle ancak uygulama düzeyinde ilgilenilir.

Oysa ki, Temel İlkeler'de materyalizmin idealizm karşısındaki gücünü kanıtlarken verilen örneklerin büyük çoğunluğu eskimiş hatta geçersizleşmiştir. İdealizm orada anlatıldığı kadar ilkel hatta komik değildir. Bir süreden beri materyalizmin kalesi sayılan alanlara yoğun olarak girmekte ve onları kendine göre düzenlemektedir. "Doğanın Diyalektiği"ndeki pekçok açıklama aradan geçen yüzyıllık zaman nedeniyle -doğal olarak- eskimiştir. Lenin'in yapıtı ise Engels'inkinin devamı değildir. Materyalizm ve Ampiriokritisizm içeriği oldukça zayıf bir polemik yapıtıdır. Burada doğa bilimlerindeki gelişmeleri materyalist felsefeye yansıtma konusunda önemli bir noktaya geliriz:

Engels ve Lenin'in bu konudaki -pratik- yaklaşımları oldukça farklıdır. Engels, Doğanın Diyalektiği'ni yazmadan önce doğa bilimlerinin çeşitli alanlarında yıllarca bilgi edinmiştir. Lenin'de benzer bir durum yoktur; anlayış olarak değil, pratik olarak. Lenin başka alanlarda yoğunlaşmıştı, doğa

bilimlerini -sadece fiziği bile- öğrenecek zamanı yoktu. Ayrıca, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başındaki büyük bilimsel ilerlemeye birlikte artık temel fizik ve matematik eğitimi görmemiş bir kişinin bilimlerdeki gelişmeleri, değil felsefeleştirmesi, anlaması bile mümkün değildi.

Bu konuda yaklaşık on yıl önce Cumhuriyet Bilim-Teknik Eki'nde yayınlanan ve cezaevinden gelmiş olan bir mektuba verilen yanıt öğreticidir. Devrimci bir tutuklu (zaten cezaevinde başkaları bu konuyla ilgilenmez) parçacık mekaniği felsefesi hakkında birkaç soru soruyordu. Mektuba yanıt veren fizikçi ise, önce karşısındakini hapishanede böyle bir konuyla ilgilendiği için övüyor ve ardından da, "bir konuyu öğrenmeden onun felsefesini öğrenmeye çalışmak doğru değildir" diyordu. Sorduğu sorular bile sözkonusu devrimcinin parçacık mekaniğinin temellerini bilmediğini gösteriyordu. Aslında o, uzun bir geleneğin devamcısı olarak yanlış sürdürüyordu. Engels'ten sonra marksist teorisyen ve politika insanı olan herkes diyalektik materyalizm, bu arada doğa bilimlerindeki gelişmenin bu felsefeye yansımaları üzerine birşeyler söyledi ve bunu sözkonusu bilimlerin herhangi bir alanında (özellikle de fizikte) temel bilgileri öğrenmeden yaptı. Politika çok yoğun, zamanları yoktu, bu konuda üniversite düzeyinde eğitim görmemişlerdi ve bunu yapmadan konu hakkında yazılmış ve somut gelişmeleri felsefeleştiren yazıları ancak oldukça genel olarak değerlendirmeleri mümkündü. Öyle de yaptılar. Yazılan en fazla "bilimlerdeki gelişmenin diyalektik materyalizmi nasıl haklı çıkardığını" anlatmak ve yeni idealist tezlere genelde yanıt vermek oldu. Bu yanıt, "ruh değil madde", "maddesiz hareket olmaz" ve "maddenin varlığının insandan bağımsızlığı" konularındaydı. Teorik olarak daha fazlasının öğrenilmesi ve konu üzerinde yoğunlaşılması gerektiğini kabul ediyorlardı, ama yapan yoktu ve bu konuda da konuşmak, yoğun politik uğraşı içinde olan bu insanlara düşüyordu.

Bir dönem görünürde bu da yeterli oldu. Ne var ki, materyalizm hep savunmadaydı. Son yüzyılda doğa bilimleri birkaç kat geliştikleri haldе diyalektik materyalizm için söylenenler neredeyse aynı kalmıştı. Engels'in, bilimlerdeki her yeni gelişmeyle materyalizmin yeni bir görünüm kazanması gerektiğini belirten sözleri sözde kaldı. Nasıl kalmasın ki! Bu bir suçlama değil, çünkü yapılması gereken başlı başına bir iştir. (Bu satırların yazarı da konuyu biraz daha iyi bilmesine karşın yaklaşık iki yıldır "yapılması gerekir" in ilerisine gidememiştir).

Artık öyle bir duruma geldik ki, idealizm savunucularının yeni girişimlerini izlemek bile "bilgi sahibi olmak" anlamına gelmeye başladı. Sadece bu bile ne kadar kötü durumda olduğumuzu göstermeye yeter.

İdealizmin en örgütlü kurumu olan Katolik Kilisesi son olarak Darwin'in evrim kuramıyla dinsel düşüncenin bağdaşabileceğini açıkladı. O evrim kuramı ki, yıllardan beri materyalistler tarafından idealizme karşı kazanılmış en büyük başarı olarak anılıyordu.

Papa II. Jean Paul'un açıklamasına göre; Adem'den önce dünyada başka canlılar bulunmuş ve insan bunların evrimi sonucu ortaya çıkmış olabilirdi. Biyolojik yapı evrim geçirmiş olmakla birlikte ruh Tanrı tarafından verilmişti. Bu bakımdan bir varsayım olmaktan ötede anlam taşıyan Darwin'in evrim kuramı mutlaka materyalizmin haklı olduğunu göstermez.

ABD'de evrim teorisine karşı yaradılışı savunan çeşitli dernekler Papa'nın yeni görüşünü kabul etmediler, ancak bu o kadar önemli değildir. Papa'nın mutlaka üzerinde iyi düşünülmüş uzun vadeli bir stratejinin parçası olan bu açıklamasının nedeni nedir? Bu görüş kişisel olarak Papa'ya ait değildir. Katolik kilisesinin bir bilim kurulu vardır ve bu kurul bilimin çeşitli alanlarındaki gelişmeleri yakından izler. Papa ve bu kurul bazan dünyaca tanınmış bilim adamlarını Vatikan'a çağırarak onları dinler ya da önerilerde bulunur. Son ünlü toplantıya Stephan Hawking de katılmış ve Papa ile kilisenin bilim kurulu evrenin oluşumu üzerine son görüşleri dinlemişlerdir. Papa, bu toplantıda, Büyük Patlama kuramının İncille uyum içinde olduğunu belirtmiş ve bilim adamlarının sözkonusu patlama öncesiyle ilgilenmemelerini isteyerek, bunun Tanrı'nın işi olduğunu söylemiştir. Görüldüğü gibi Katolik kilisesi özellikle evrenbilimdeki gelişmelerle birçok sosyaliste göre daha yakından ilgilenmektedir.

Burada konuyla ilgilenen az sayıdaki sosyalistte (ya da Tanrı düşüncesine karşı olan kişide) ortaya çıkan yanlış bir yönelimi belirtmek gerekir. Bunu "Bilim ve Ütopya"da evrenbilim üzerine yazan Rennan Pekünlü'de ve bazı sosyalist dergilerin yazarlarında görmek mümkündür. Tümüyle tepkici bir yaklaşım sözkonusudur. Teoriler gelecekteki yeni bulgularla değişebilir kuşkusuz, ama şu anda sahip olunan bilgi düzeyinde evrenin oluşumu konusundaki en geçerli teori Büyük Patlama'dır. Bu konuda sahip olunan kanıtları da boş ya da uydurma olarak nitelemek mümkün değildir. Yine de ek ve önemli bilgiler geldiğinde tüm bilgilerin başka türlü yorumlanabilmesi de pekala mümkün olabilecektir. Tepkicilik -ki sürekli savunma durumunda olmanın doğal sonucudur- Kilise'nin uygun bulduğunu nasıl olursa olsun reddetmeye çalışmakla ortaya çıkmakta sanılan teoriler üretilmektedir. Oysa ki, Büyük Patlama kuramı hiç de Kilise'nin (dolayısıyla dinsel düşüncenin) haklılığını kanıtlamaz. Zaten Papa da, "Büyük Patlama'dan önce ne vardı ve neden patlama oldu sorusunun araştırılmamasını bundan dolayı istemektedir.

Burada şu sorulabilir: Neden şimdi, dinsel düşüncenin hızla güçlendiği bir dönemde Kilise böyle bir adım atıyor?

Güçlü olmak sadece rakibe üstün gelmek, onu bir dönem için de olsa ezmek değildir. Gerçek güçlülük, rakibin silahlarını elinden almak -en azından azaltmak- onu kapsamak ve böylece etkisini iyice sınırlamaktır. Papa bilimsel düşüncenin gelişmesinin durmayacağını ve dinsel inançlara karşı sürekli tehdit oluşturacağını bilmektedir. Onunla sürekli çatışmak ve çeşitli önemli bulguları reddetmek yerine, bunlardan en azından bazılarının Tanrı

düşüncesine ters düşmediğini, Kilisenin çizgisiyle uyuşabileceğini açıklamak daha akıllıca bir politikadır. Kilise böylece kendini "düzelmekte", geçmişte bilim karşısında bazı konularda hatalı olduğunu kabul etmekte, ama son noktada kendi kimliğinin temel özelliklerini de korumaktadır.

Materyalistler -teoride öyle denmese bile- pratikteki tutumlarıyla idealizm karşı mücadelenin bittiği düşüncesine ulaşmışlardır. Ya da "materyalizm bilimlerin ilerlemesiyle öylesine gelişmiştir ki, idealizmin safsatalara sarılmanın ötesinde yapabileceği kalmamıştır" düşüncesi egemendir. Gerçek ise böyle değildir. Bir süreden beri idealizm bilim felsefesinde eskiden beri varolan yerini belirgin olarak büyötmektedir.

İdealizmle materyalizm arasındaki çelişkinin bilimin hangi alanında yoğunlaşacağı döneme göre değişir. Bir süreden beri bu alan evrenbilimdir. Özellikle de evren nasıl oluştu, sorusudur. Burada sorun, bilimsel gelişmeden de ötede, bunun nasıl yorumlandığı ve buradan hareketle nasıl bir evren tablosuna ulaşıldığıdır. İnsan yüzyıllardan beri bilinmeyi, bilineni felsefeleştirerek açıklar. 20. yüzyılda insanlığın bilgisi büyük adımlarla artarken, bilgisizliği de artmıştır. Bilmek aynı zamanda neleri bilmediğini de öğrenmek demektir. İnsan bildiğini belirli bir yorum tarzıyla bilinmeyene genelleştirir. Bu bakımdan materyalistler hızlanan bilimsel gelişmeyle bilikte felsefenin öneminin azalacağını hatta giderek ortadan kalkacağını ya da en fazla bilim-lerarası bağlantıya indirgeneceğini düşünmekle doğru bir iş yapmamışlardır.

Felsefe çağırıyor. Bu çağrıya ne kadar uyabileceğiz, bilemiyorum. Şimdilik tek bilinen, uyanmanın gerekliliğidir.

TÜSTAV

"GELENEKSEL" ya da "YENİ" PARADİGMASI

A. İlker Ege

*Soluğu hiç kesilmeyenlere,
Ayhan Eken'e*

- prolog -

En kısa yoldan giriş yapabilmek için bir soruyla başlamak istiyorum; insanlık tarihi eşitlik ve özgürlükler mücadelesi mi, yoksa sınıflar mücadelesi tarihi mi? İlkini tercih edenler için söyleyecek çok fazla birşey yok; ama ikincisini tercih ve daha ötesi bir önkabul olarak alanlara ise, politik-pratik tavır alışlarını bir kez daha gözden geçirip tekrar yanıt vermelerini salık veririm. Çünkü bir kısmı ilkinin tercih edenlerle aynı noktadadır. Farkında olunmayışın nedenlerinden biri, bu ikisinin aynı şeymiş gibi algılanması. Temel bir ayrımı işaret ettiğini düşündüğüm bu "tercihler", aynı politik zemin paylaşılsa bile, teorik zemin farklılıklarını ve dolayısıyla farklılaşan politik-pratik konum alışları beraberinde getirmekte. Marx'ın, Engels'in ve Lenin'in belirli bir konjonktürde büküldükleri çubuğu hep orada tutarak "eşitlik", "demokratizm", "özgürlük" türü vurguları, sosyalist hedefi önceler bir noktaya getirdiğinizde, geline nokta hiç de tartışma götürmeksizin ve başta sorulan soruya verilen yanıtta bağımsız bir şekilde, ilkinin tercihidir. Mehter takımı tarzıyla "bir adım ileri, iki adım geri"yi siyaseten kabuldür; işin özcesi; burjuva liberalizmidir.

Sosyalist siyaset, burjuva siyasetinden çok farklı olarak bilimsel bir dünya görüşüne, bilimsel yöntemlere dayanır; yaşanan ortamın, belli yöntemlerden hareketle çözümlenmesinden kaynaklanır. Bu yöntem(ler)in, bilimsel sosyalizmin, marksizmin yöntemleri olduğunu ve en kısa ifadesinin de 11. tez olduğunun, bu konjonktürde özellikle vurgulanması gerektiğini düşünüyorum. Sosyalist harekette hedef, iktidar olmak ve düzenin belirlenimleri içinde, onun sınırlarını aşmayacak politikalar uygulamak değil; iktidar olmak ve toplumun tümünü devrimci bir tarzda dönüştürmektir. Konjonktür vurgusunu biraz daha açarsak, sosyalist siyaset yapma niyetinde olanlar için, "eşitlik", "demokrasi" ve "özgürlük" (1) gibi kavramların sınıfsal temelden

kopartı olarak tanımlanması, kavranması olanaklı değildir. Eşitliğin, özgürlüğün, demokrasinin (farklı bir ifadeyle demokrasi; sınıf temelli bir diktatörlüğün yenilir, yutulur bir tarzda sunulmasıdır) tek koşulu; siyasal iktidarın zorla alımı ve devamıyla proleterya diktatörlüğü, hadi biraz "yumuşatalım" proleterya demokrasisidir(*).

Politikleşmiş sosyalist birey, grup ya da oluşumların taşıdıkları misyon ve tarihsel mirasın, bir sonucu olarak, toplumun devrimci bir tarzda dönüştürülmesi gibi zorlu hedefe yönelmeleri, daha sorgucu ve yaratıcı olmaları sonucunda, başka siyasal akımlara göre daha fazla tartışmaları ve bu tartışmalar sonrası farklılaşmalar yaşamaları bir bakıma kaçınılmazdır. Tarihsel bir bakışla, sosyalist harekette, bir uğrakta oluşan teorik-ideolojik-siyasal-örgütsel çerçeve/birlik her derde deva olarak görülebilir ve karşılaşılan her sorunun bu çerçeve/birlik içerisinde çözülebileceği varsayılır. Sonrasında siyasal pratik, sevilen formülasyonu ile "hayatın içi"; oluşturulan bu çerçevenin bazı sorunların çözümünde hiç de yeterli olamayacağını gösterir. Böyle durumlar oluştuğunda ise, başlangıçta özel bir örgütleyicisi olmasa bile bütün/yapı içinden eleştiriler, tepkiler doğar. Bu eleştiri ve tepkilerin örgütlenmesi ve sistemleştirilmesi bir yanıyla kaçınılmazdır ve farklı sonuçlar doğurur. İlki oluşan bu tepkinin bütün/yapıyı etkilemesi ve ortalamacı olmayan; ortaklaşılabilen bir eksenin bütün/yapıyı yeni bir evreye sürüklemesi ve yeniden örgütlemesidir. Diğer bir olasılık ise "aynılar aynı yere, farklılar farklı yere"dir... Yaşanılan konjonktürde tercihimizin ilkinden yana olduğunu altını çizerek belirtmekte yarar var.

Ortaklaşılan politik zeminin, ÖDP'nin bir yılı düşünüldüğünde alınan yol ve yarattığı -medyatik değil- politik etki kimse tarafından küçümsenemez. Türkiye Sosyalist Hareketi'nin hiçbir öbeği ÖDP'yi yok sayarak politika üretmemektedir ve bu genellikle de "tu kaka", "kötü örnek" olarak gösterilmeye çalışılsa da -ÖDP'nin merkezi eğilimi bunu haklı çıkarmak için özel bir çaba gösterdiği izlenimi yaratma konusunda oldukça başarılı- böyledir. Son bir yıl içinde yayın çıkartan bütün oluşum/yapılar en azından bir sayılarını/yazılarını mutlaka ÖDP "eleştirisine" ayırmıştır. ÖDP'nin anlamı ve önemi buradan yola çıkılarak açıklanamaz, ama sırf bu bile "etki"nin boyutunu göstermeye yeterlidir. ÖDP için bir çok önemli nokta sayılabilir ama bunlardan biri özel olarak önemlidir. PM üyesi Ertuğrul Kürkçü'nün formülasyonunu ayaklarını yere bastırarak söylersek, ÖDP Türkiye'de iki farklı tarzın, anlayışın birlikteliğini sağladı: Hareket geleneği ve partili gelenek. Net bir ayrıştırma noktası olmamakla birlikte, devrimci demokrasi ve geleneksel sol olarak açıklanabilecek bu iki kanala, her ikisinin içinden de çıkan "yeni sol" eklendiğinde, ÖDP puzzle'ı tamamlanmış oluyor. Sonrasında ise klasik soru ya da beklenti; bu kadar farklı olanlar nasıl bir arada duruyor, ne kadar daha bir arada olabilirler?

Bunun ilk bakıldığındaki kadar zor bir formülasyon olduğunu düşünmüyorum. Kapitalist anlayışın hegemonyasının kırılması, verili ortamın değişmesi; siyasal, ideolojik, toplumsal, kültürel duyarlılıkların yeniden bi-

çimlenmesi, genel olarak sosyalist söylemin ise toplumda tekrar hisedilir bir etki yaratmasıyla devrimci sürecin öntü açılabilir. Birlik fetişizminin ötesinde Türkiye'de "devrim" derdi olanların, bu değişimleri sağlayabilecek büyük ölçekli siyasal oluşumların içinde olmaları, yeni kadro harmanlanmalarından uzak düşmemeleri gerekir. Tam da hedeflendiği gibi bir harmanlanma alanıdır ÖDP. Yine bu alanın içinde "devrim" dışında derdi olanlar da vardır ve olmalıdır. Bizim için problematik bu alanın politikalarını da devrimcileştirmek olmalıdır. örgütsel kökenler bir yana atılıp, ideolojik belirlenimler öne çıkartıldığında, bu daha fazla açığa çıkmaktadır. Devrimci demokrat kökenlilerden başlarsak; 60'lı ve 70'li yıllarda devrimci demokrat hareketlilik/yapılar içinde yer alıp, soluğu kesilmeyenler, '80 sonrası atıl bir konumdaydılar. Bu anlayışın özgül karakteri, belirli bir yaşa ulaşmış ve deneyim sahibi insanları devrimci özlerine rağmen yolda bırakan, yola "devşilen" yeni ve genç insanlarla devam eden bir yapıdadır. Bu anlayış bir yanıyla teorizsizliğin yansıması ve gerekliliği olarak görülebilir. Sonuç olarak, soluğu kesilmeyenler, öncelikli olarak sosyalist devrim perspektifine ve giderek daha da fazla geleneksel olana yakınlashılar/yakınlashmaktalar. Geleneksel sol kökenlilere ise, partililiklerini neredeyse her koşulda sürdürdüler denilebilir. TKP/TİP/TSİP--TBKP/SBP sürecine bir sürü eleştiri getilebilir ama en azından bir kesim için sürekliliğin bir aracı olma işlevi gördüğü söylenebilir. Geleneksel sol sadece bu kanaldan gelmedi tabii ki, ama diğer kanallar zaten direnmenin dışında, üretkenliğin ve deneyselliğin var olduğu yerlerdi. "Geleneksel" olanda buluşan; devrimci ve sosyalist bir politik hat, marksist bir eksen gerekliliğini ön koşul olarak kabul edenler için, hangi siyasal kökenden olduklarının, bundan sonra hiçbir önemi olmamalıdır.

Yeni sol ise en "harmanlanmış" alan. Her iki kanaldan gelip, solukları kesilmemiş gibi görünsede, müzmin solunum yetmezliği ve nefes darlığı çekenlerin buluştukları ortak kanaldır "yeni sol" anlayış. Yaşanılan süreçte -özel bir çabayla ve konjonktürün yardımıyla da olsa -problem yaşamaz görünen ve ÖDP merkezi eğilimine egemen olan bu anlayışın ise, süreç sıkıştığında, yani "koşmaları" gerektiğinde yaşayacakları konusunda kahin olmanın gerekmediği ortadadır. Yaşanılan partili deneyimin, en azından yaşayanları açısından, bu üçlü bölümlenmeyi, ikili bir sürece götüreceği ve "geleneksel" olanla, "yeni" olanın antagonizmaya dönüşeceği ve bir süre sonra paradigmanını bunun üzerinden oluşacağı varsayımı çok uzak gibi görünmemekte.

- prognoz -

Geleneksel sol, devrimci demokrasi ve yeni sol ayrımı çok önce yapılmıştı. Bu ayrıştırmaya yapıldığı dönemde de -eksikli kavramayla birlikte- birçok tepki geldi. Buna rağmen genelde kabul gördü. Bu tanımlamayı, bugün için alanı daraltarak ve sadece ÖDP içinden bakarak bir kez daha hatırlamakta yarar var. özetlenmiş haliyle;

" Geleceğin sınıfsız toplumuna giden süreçte politik devrimi ayrık ve zorunlu bir evre olarak gören, gerek politik devrim öncesinde gerekse hemen sonrasında sınıf mücadelesinin zorunluluklarını bu açıdan değerlendiren, nihayet reel sosyalizm deneyimlerine bir 'sapma' olarak değil, yol açıcı zorunluluklar olarak bakan her marksist geleneksel sol'un alanına girer" (2).

Kuramsal önbelirlenimleri en başından "daraltıcı" bulanlar için bile gerçekten "genişletici" bir bakış açısı. Burada dikkat edilmesi gereken daraltıcılığın ya da sınırın tek bir tarafa konulmuş olması; o da "yeni" olan sol anlayış/kavrayış. Biraz daha açmaya çalışırsak; birincisi, politik devrim yani iktidarın zor alımının zorunluluğu vurgusu. Sosyalist bir inşa sürecinin 'kapitalizm koşulları altında olanaksızlığı' yine ilk elden çoğu kişi için kabul edilir. Ama yine biraz daha düşünme fırsatı vererek bakıldığında, hemen şimdi'li bir çok argüman politik perspektif olarak sunulabilmekte. Parti'yi yaratılmış bir alan olarak görmek isteyen bir anlayış 'sosyalist adacıklar' yaratma hülyası içinde, sosyalist mücadelenin ve örgütlü kavrayışın tamamen dışında, "cemiyet" değil "cemaat" tarzı bir örgütlenme savunulabilmekte. örneğin, altını nasıl dolduğunuz hiç farketmez, "parti olmayan parti" gibi. Daha da uçta örnekler de var ; "solcuların TÜSIAD'ı". Şubat başlarında Milliyet gazetesinin ekonomi sayfasından duyurulmuştu. Şimdi, sosyalizmi salt bir ütopya olarak kavramıyorsak, var olan bir sınıf egemenliğine karşı başka bir sınıfın -proleteryanın- egemenliğini savunuyorsak ve toplumun devrimci bir tarzda dönüştürülmesi gibi bir derdimiz varsa; toplumsal devrimin bir önkoşulu olarak, politik devrim mutlak olarak ayrık ve gerekli bir evredir. Ayrım ve daraltıcılık burada, "nasıl" konusundaki tartışmada değil. ikincisi; pratikle teori arasındaki ilişkiden yola çıkarsak; kapitalizm var olduğundan beri duvarda açılabilen ilk ve en büyük gedik 'sovyet' deneyimidir. Teorinin en önemli sınama aracı pratik ise, hayalet olarak dolaşan komünizmin, sosyalist mücadelenin, marksist kuramın, 'hayatın içinde' ve hatta tam da göbeğinde olduğunu göstermiştir. Sonrasındaki 'reel' deneyimlerle birlikte, salt pratik olmayan, kuramsal yanıyla birlikte, elde edilen somut kazanımlar bundan sonraki 'reel' deneyimler için, önsel bir veri, temel taşlardan biridir. Bütünsel bir bakışla, reel deneyimlerin yaşadıkları sorunlar ya da iflaslar bizim için ne kadar somut bir olguysa; ancak devrim(ler)in, siyasal iktidarın zor alımının sonrasında var olabilecek sosyalist kuruluş sürecinin; öyle ya da böyle reel sosyalizmin yeni bir tarzı/versiyonu olarak vücut bulacağı, ister 70 gün, ister 70 yıl sürsün, daha önceki deneyimlerden 'ne' ders çıkartılırsa çıkartılsın, eninde sonunda yaşanılanın yine 'reel sosyalizm' olacağı çok net bir olgudur, tarihsel gerçektir. Yeter ki ders çıkartma adına, yoğurdu üflesek bile yemeyi ihmal etmeyelim.

Yine, yeni, 'yeniden' şiarıyla ortaya atılan bir sürü "yeni" argümana karşı, duruşun net ve ilkeli olması gerekmektedir. Kolayına kaçarak tersinden tanımlarsak; leninizmi büsbütün inkar eden (ya da leninizmin bir süre için 'arka ceplerinde' olduğunu söyleyen); tabancılık ve demokratiklik adına öncü örgüt gerekliliğini boşlayan; partiyi köşeleri belirsiz ve şekilsiz bir "özgürleşme

alanı" sayan; işçi sınıfının misyonuna, yeni toplumsal hareketleri zorla ortak etmeye çalışan; toplumsal devrimi önceleyen politik devrim ve siyasal uğraklarını göz ardı eden; 'yeni' sol anlayışın tam tersinin söylenmesi ilk elden bir netliği sağlayacaktır (3).

Bunun 'negatif' bir konum alış olarak kalmaması için, politikaların devrimleştirilmesi noktasında teorik ve pratik önermeler ve bunların pratikte yansıtılması; netliğin ikinci adımı, zorunlu bir adımı olarak görülmelidir. İlkeler noktasındaysa öncelikle belirtilmesi gereken; marksist bir eksenle politikaya bakıştır. "İyi de marksizmin bir sürü farklı yorumu var, hangi marksist eksen?" diye sorulabilir. Sonrasını "herkesin marksizmi kendine" diyerek getirenlere, 'elma' ile 'armut'un toplanamamakla birlikte, her ikisinin bir üst noktada 'meyva' olarak tanımlandığını hatırlatmak gerekli. Marksizmin farklı yorumlarının olduğu doğrudur, ama "marksist" ve "devrimci" olanların şu üç noktada kesiştiği de doğrudur;

" a) Kapitalist üretim tarzındaki temel sömürü biçiminin artı değer sömürüsü olduğu;

b) Kapitalist üretim tarzına son verecek temel toplumsal gücün de bu nedenle işçi sınıfı dışında başka bir sınıf, ya da katman olamayacağı;

c) İşçi sınıfının ise sınıfsız sömürsüz bir toplum yaratmak için önce siyasal iktidarı fethedip kendini egemen sınıf olarak örgütlenmesi gerektiği; marksizmin tartışma götürmeyen temelleridir." (3)

Bu üç nokta temel alındığında, yine bir daraltıcılık ve sınır vardır. Ama bu sınır ve daraltıcılık yine; tek tarafa doğrudur. Sağa açılan kapı kapatılmıştır. Bundan sonrası ise olsa olsa, kelimenin tam da olumlu anlamıyla; 'gerilim' noktaları yaratabilir. Bu gerilim, geliştirici ve ileri sıçratici olandır. Burada bir salınım yaşanması kimsenin kendine biçtiği 'kimliğe' halel getirmeyecek ve bir 'harmanlanmanın' yolunu açacaktır. örneğin bu üç vurguda yanyana gelebilenler şu açıklamada farklılaşabilirler; "Marksizm, yeniden üretilmeyip, özü, ilkeleri ve yöntemiyle benimsenecek bir öğretilir. Başka bir deyişle, sınıf mücadelesi, işçi sınıfının tarihsel rolü ve misyonu, toplumsal devrimin yolunu açacak bir siyasal devrim ve proleterya diktatörlüğü, hem marksizme içkin olan hem de ödünsüz benimsenmesi gereken ilkelerdir". Devrimci sosyalist bir tarzın, ortalamanın ilerisinde olan bir marksist kavrayışın belki de en problemlili ve zor olan yanı; hareketin kapsayıcılığında olan militanlar ve kadroların (önce militanlar ve kadrolar, kitleler daha sonra) bütününe kavranabilecek, bir pratiğe, somut bir hedefe işaret eden, gelişkin ve ayrıntılı bir teorizasyonun yapılabilmesidir. Bu yapılabildiğinde mutlaka ve mutlaka yanınızda başkalarını da bulursunuz; birlik için gerçek temel ve amaç budur.

Buradan bir ileri adım daha atıp leninizme gelebiliriz. Açık devrimci bir partinin leninist normların bütününe sahip olması beklenebilir mi? Hiç tereddütsüz bir şekilde, hayır (5). çünkü; bu tür bir yapılanma, açık bir partinin hiç de kaldıramayacağı bir örgütlenmedir ve açık bir partiden bunu beklemek

en basit tanımıyla politik astimat-miyopluk ya da aymazlıktır. Ya "parti" taşıyamayacağı ölçüde solda konumlanır, ya da "leninist öncü örgüt" olmayacağı kadar sağda. Bununla birlikte açık bir devrimci parti, bazı leninist normları içseleştirebilir. Bu "yeni" olan kavrayışın ürettiği anti-leninizme, apolitizme, burjuva liberter politika yapma anlayışına bir pan-zehir olacaktır.

"- Kendi doğal evrimi ve devinimi içinde sosyalizmin ideolojik, kültürel ve etik öncüllerine yaklaşmak şöyle dursun giderek uzaklaşan bu günkü toplumsal yaşamda, bu belirlenimlerin paramparça edilip, sosyalizmin kuruculuğuna öyle yol açılması ve yapıcılığı önceleyen yıkıcılık görevinin tamamlanması anlamında siyasal iktidarın fethinin;

"- Henüz toplumsal muhalefet konumuna gelememiş, parçalı alt kimliklere dayanan, birbirinden büsbütün kopuk, hatta birbirine düşman olabilen muhalif çıkışların egemen olduğu bir dünya'da ve ülke'de, kaynaştırıcı bir sosyalist kimliğin ve planlı bir mücadele hattının;

- Mevcut kitlesel hareketliliklerin giderek soluksuz kaldığı, ciddi bir birikim sağlayamadan saman alevi gibi sönebildiği koşullarda bu hareketliliklerin ileriye taşıyıp onlara süreklilik ve kararlılık kazandıracak örgütlü iradi müdahalelerin;

- Hayatın içinde üretilen/edinilen bilgilerin geleceğin önünü açan bir bütünlüğe oturmayıp kendi başlarına yalıtık ve ilişkisiz kaldıkları bir ortamda öncülüğün her zamankinden daha fazla gerekliliği" (6);

vurgularını taşıyan bir "leninizm" anlayışı açık bir parti ve ÖDP içinde sahiplenilir; leninizmin özünün, bu topraklarda ve güncel koşullarda yeniden üretilmesi gerektiği, savunulur olmalıdır. Bu savunulurken bilinmelidir ki; hem bu ülkede hem de ÖDP'de leninizmi küçümseyenleri, artık aşıldığını, eskidiğini düşünüp bunu açık açık söyleyenler vardır. Böyleleriyle sınırlar elverdiği kadar konuşulabilir hatta tartışılabilir. Ayrıca açık sözlülükleri dolayısıyla küfretmek bir yana teşekkür bile edilmelidir. çünkü, alınan konumlar açıktan ortaya serildiği için, böyleleriyle girilecek polemiklerin, "Leninphobia"lerini; seksen türlü 'taban', 'kitle', 'çoğulculuk'; 'özgürlükçülük', 'demokratik' vb. söylemlerinin etekleri altına saklanarak ortaya koyanlarla yapılacak olanlardan daha geliştirici ve verimli olma ihtimali de vardır (7). Bizler için önemli olan Türkiye nesnelliğinde sosyalizmin meşruiyetini yeniden kurmak, kitlesel bir sol dalga yaratmak ve devrimin önünü açabilmektir. Bu konudaki inat, irade ve özgüven Şubat öngününde Lenin'in yaşadığı umutsuzluğu dönüştürerek, Ekim'de proleteryanın öncüsü olarak devrimi yapan, inat, irade ve özgüvendir. Bu ancak, leninizmi bu topraklarda yeniden üretmek ve bir model olarak algılamaya kısırlığına düşmeden yapılabilir. Leninizm, uygulanacak hazır bir model değildir, Türkiye toprağında yeniden üretilmesi gereken bir kuramdır. Bu kuramın özünde yatan, spesifik bir örgüt modeli değil, örgüt eksenli öncülük anlayışdır ve bu anlayışın, Türkiye'nin ve sınıf hareketinin bugünkü koşullarında yeniden üretilmesi gerekmektedir.

"Leninizm; politik devrim perspektifinin toplumsal devrim perspektifi önünde güncel bütün değişkenleri belirleyen birincil unsur sayıldığı; bunun ötesinde, sınıf mücadelesine göre biçimlenen politikleşmenin, iktidarı izleyen ilk dönemlere de taşınan bir marksizm yorumudur" (8).

Bu kavrayışın önemli bir saç ayağı ulus-devlet vurgusudur yani kelimenin bir anlamıyla "Türkiye'ci" olunması gerekliliği vurgusudur. Daha önceki sayımızda/sayılarımızda bu konuda söylenelere bir ek daha yaparsak; "Türkiye'ci" olmaktan kastedilen, bu ülkenin kendine özgü yanlarını dikkate alıp bunları siyasal perspektifine içselleştiren, yine bu ülkede genel siyasal-ideolojik ortamını belirleyen kendine özgü ideolojik kalıpları çözümleyen, sınıf hareketinin bugünkü konumunu, ayrışmalarını ve yapılanmasını irdeleyen; giderek Türkiye'nin bölge dinamikleri içindeki özel yerini ayırtıran bir kimlik edinmek demektir. Bu kimlik, hem ülke özgüllüklerini hiç dikkate almayan, bu yanı sıra kozmopolitizme varan sığ ve genel bir "enternasyonalizm" anlayışından, hem de sosyalizmin evrensel ilkelerini ve hedeflerini gözardı eden "yerelcilik"ten ayırır. Burada açılımına girmeden iki vurguyu daha yapmak gerekiyor.

İlki "kentlilik"; sosyalist mücadele özü ve yapısı gereği kentlidir. İşçi sınıfının doğuşu ve gelişimi önce kent kıyılarında, güncel deyişle varoşlarda olmuştur ve hep bu minvalde gelişmiştir. Günümüzde varoşların "etkisi", buralarda yaşayanların geldikleri yer belirlenimli mi olmalarından mı, yoksa edinilmiş davranış kalıplarının ve etik yapının kentte gelişle birlikte ters yüz olmasından mı kaynaklanmakta ? İkisi de doğru denilebilir, ama baskın olan ikincisidir. Kentle birlikte hem bilinç hem de pratik olarak "proleterleşme" yaşanmaktadır. Daha sonra daha geniş açıklanmak üzere burada kesiyorum.

İkincisi ise "jakobenizm". Kimilerinin tüylerini diken diken eden bir tanımlama. Ama sulu gözlü bir burjuva hümanizminden söz edilmiyorsa eğer -ki dökülen yaşlar timsah gözyaşlarıdır- devrimci şiddet, jakoben bir anlayışın reddedilmesi olanaksızdır. Alıntılarının uzun olması riskini göze alarak; önce Engels, sonra Marx ve son olarak Lenin;

"...Engels 'saf demokrasi' konusunda Bebel'e yazdığı (11 Aralık 1884 tarihli) mektubunda,...

"Saf demokrasi... devrim anı geldiğinde, tüm burjuvazinin ve hatta feodal ekonominin son kurtuluş umudu... olarak geçici bir önem kazanır... Nitekim 1848 yılının Mart ve Eylül ayları arasında kalan döneminde, feodal-bürokratik kütle, devrimci kitlelerin önünü kesebilmek için, liberalleri güçlendirdi... Her ne olursa olsun, kriz gününde ve krizi izleyen günde, bizim yegane düşmanımızın saf demokrasi etrafında kümelenecek olan bütün kolektif gericilik olacaktır ve öyle sanıyorum ki bunu gözden kaçırmamak gerekir" (9).

Ve Marx şunları ekliyordu;

"Zaferin ilk anından itibaren ve zaferden sonra, işçilerin güvensizliği, yenilgiye uğratılmış gerici partiye karşı değil, bir önceki ittifaka, ortak zaferi

yalnızca kendi çıkarları için istismar etmeyi arzuluyan küçük burjuva demokratlara karşı yöneltilmelidir" (10).

Lenin 5(18) Kasım'da şunları yazıyor;

" Terörizme başvurmakla suçlanıyoruz; oysa teröre başvurmadık ve silahsız insanları giyotinle idam eden Fransız devrimcilerin aksine teröre başvurmayacağımızı umuyorum. Buna başvurmayacağımızı ümit ediyorum, çünkü saflarımızın yeterince güçlü olduğuna inanıyorum. Tutukladığımız her insana, sabotaj eylemlerine girişmeyeceğine dair bize yazılı söz vermesi halinde kendisini serbest bırakacağımızı söyledik. Elimizde bu tür yazılı teminatlar var"

Viktor Serge, Rus Devriminin Bir Yılı adlı kitabında Moskova'daki olayları anlatır;

"Beyazlar 2(15) Kasım günü öğleden sonra 4'de teslim oldular. 'Halk Güvenliği Komitesi dağıtılıyor. Beyaz Muhafız silahını teslim ediyor ve dağıtılıyor. Subaylar, rütbeli olukları anlaşılması için, silah taşıyabilirler. Askeri akademilerde, eğitim açısından gerekli olması halinde, yalnızca bu tür silahlar muhafaza edilebilir... DAK (Devrimci Askeri Komite) herkesin özgürlüğünü, dokunulmazlığını garanti eder...' Bu tür cümlecikler Kızıllarla, Beyazların arasında imzalanan ateşkes antlaşmalarında sık sık geçiyordu. Karşı-devrimin silahlı güçleri -örneklerine tanık olduğumuz gibi- zafere ulaşmaları halinde Kızılara en ufak bir acıma göstermeyecek olan Kremlin'in kasapları serbest bırakıldılar.

Serge şu yorumlarda bulunuyor;

" Ne budalaca bir hoşgörü ! Bu Yunkerler, bu subaylar, bu öğrenciler, bu karşı-devrimci sosyalistler Rusya'nın dört bir yanına dağıldılar ve bulundukları yerlerde iç savaşı örgütlediler. Devrim bunların karşısına yine çıkacaktı. İyarslav'da, Don'da, Kazan'da Kırım'da, Sibiry'a'da ve merkeze daha yakın her komploda" (11).

Devrimin iyi niyet ve saflığının ilk günlerindeki bu uygulamalar, "hayatın içi"nden gelen baskılarla kısa sürede olması gerekene evrildi. Kendisinin olmadığı bir toplantıda, Kamenev'in girişimiyle ölüm cezasının kaldırılması üzerine, yaşamının hiçbir evresinde pasifist olmayan Lenin; " Yapılanın bir hata, bağışlanmaz bir zayıflık, pasifist bir 'yanılsama' olduğunu söyleyerek, öfkeyle şunu soruyordu; Devrimci teröre hiç başvurulmadan, zafere ulaşacağımıza gerçekten inanıyor musunuz " (12).

"...Burjuva tarihçileri Jakobenizmde bir düşkünlük görürler. Proleteryanın tarihçileri ; Jakobenizmde ezilen bir sınıfın eriştiği ve en yüksek doruklardan birini görüyorlar. ... 20 yy'da Avrupa'daki ya da Avrupa ve Asya'nın sınırındaki "jakobenizm" devrimci sınıfın, proleteryanın egemenliği olabilecektir. ... Burjuvazinin özünde jakobenizmden nefret var. Küçük burjuvazinin özünde ondan korku duymak, (abç, A.İ.E.) işçiler ve bilinçli emekçiler, iktidarın ezilen devrimci sınıfa geçeceğine inanıyorlar; zira ja-

kobenizmin temeli; bunalımdan tek çıkış, zayıflık ve savaştan kurtulmanın tek yolu; buradadır" (13).

Buraya kadarki vurgulardan, bir 'esas oğlan' ve onun şakşakcısı/destekçisinin yer aldığı dualist bir yapının savunulduğunun çıkarsanması, yapılmaması gereken bir büyük hatadır. Leninistlerin bu topraklarda ve bu konjonktürde kendilerini, "fanus içindeki nadide çiçekler" gibi görmeleri ve "kutsal bakireler" gibi kendilerini "o büyük güne" saklamaları olanaksızdır ve kendi içinden apolitizmi, çürümeyi üretir. Bazı noktalara "özel" önem vererek ve yolda yürürken 'paçaların çamura bulanmasını' göze almaları gerekir. 'Leninist öncü örgütün': ÖDP gibi açık faaliyet gösterenya da farklı bir mecradaki, demokratik ve şu an yaşanan gibi hetorejen bir yapılanma ile keşilmesi bile olanaksızdır. Tam da bu nedenle, daha önce de olan, şimdi de olan, Leninist öncü örgüt gereksinimi; bir süre daha, bir gereklilik olarak gündemimizi işgal edecektir. Yaşanılan süreçte, bu tarz bir yapılanmanın, ancak; nüvelerinden, aday kadrolarının varlığından söz edebiliriz. Bu nüvenin/nüvelerin, bugünden belirli bir örgütlülüğü yaşatmaları ve temsil etmeleri, bir insanın nefes almaya duyduğu gereksinimden daha fazla bir gerekliliktir. Meşruluğunun tartışılmazlığı, uzun soluklu presfektifleriyle açıklanabilir ama Türkiye'de yaşanan politik süreçler göz önüne alındığında, bu nüvelerden hiçbirinin 'esas oğlan' olarak ortaya çıkmaları olanaklı görülmemektedir. Uzun solukluluğun bir yoluda politikanın, sosyalist politikanın üretimidir. ÖDP, Türkiye sosyalistleri açısından; bu nüvelerin, aday kadroların, bir parti sürecinden geçerek, sınanmaları, aynı politik zeminde farklı nüve ve aday kadroları tanıyıp bir 'harmanlanma' sürecini yaşayacakları ve sınıfa ulaşmanın yolunu açacakları, önemli ve terk edilmemesi gereken bir olanaktır.

-epilog-

Önemli bir olanak olarak betimlediğimiz ÖDP, gerçekten bir çok eğilim ve yönelimi içinde barındırmakta. Buna rağmen; merkezi eğilim ve politikalarını belirleyen anlayış; "yeni" olan ya da böyle lanse edilen yeni sol anlayıştır. Bu tür bir çıkışla bütünün belirlenmesine karşı; siyasal devrim, toplumsal devrim ayırımı; siyasal iktidarın fethinin sosyalist hareket için önemini vurgulayan, işçi sınıfının artık eskisi kadar önem taşımadığı ya da bugün işçi sınıfını "kamu çalışanlarının oluşturduğu" yolundaki açık ya da örtük tezlerle karşı, somut gerçeklere dayanan sınıf araştırmalarının ve tezlerinin üretilmesi; bireyi, bireyin tercihlerini abartan, birey eksenli argümanlara, "birey hukuku" tezlerine karşı siyasal gruplaşmaların gerekliliğini ve kaçınılmazlığını vurgulamak; "birey" vurgusunun karşısına "örgütlü, ideolojik formasyonlu ve siyasallaşmış birey" vurgusunun öne çıkartılması; aşırı ve kof "tabancılık" söylemleri karşısına, taban ile "tavan"ın birlikte ve ortak üretkenliğini savunmak; partiyi iyiden iyiye şekilsiz bir "sözde" yapıya dönüştürecek gevşekliğin ve li-

berterliğin karşısına "parti formu", "demokratik merkezîyetçilik", "bilinçli ve gönüllü disiplin", "üstten alta, alttan üste karşılıklı etkileşim ve iletişim" gibi temaların öne çıkartılması; parti içinde ideolojik tartışmalara ve gruplaşmaların oluşmasına itiraz eden anlayışa karşı ideolojik tartışmaların gerekliliğini ve gruplaşmanın kaçınılmazlığını, gerekçeleriyle birlikte vurgulayan bir yaklaşımın üretilmesi gerekmektedir.

"Sosyalizm, Türkiye'de en azından bir silkinış yaşama koşullarını yalamak üzeredir. Bu fırsatın kaçırılmaması hepimizin görevidir. Türkiye solu, ÖDP ile yeni bir derleniş ve harmanlanma dinamiklerini yakalayabilecektir. Bu olanağın hakkının verilmesi hepimizin görevidir.

Sosyalizm, 21. yüzyıl dönemecini, yaratıcı bir formasyonla ve söylemle, daha fazla kitleselleşmiş olarak, çalışma ve örgütlenme tarzlarının geliştirerek dönme potansiyeline sahiptir. bu potansiyelin gerçekliğe dönüştürülmesi hepimizin görevidir" (14).

NOTLAR :

1) " Bir sınıf diğerini aç bırakabiliyorsa; zengin, kurduğu ikdisadi düzen sayesinde yok-sulun ölüm kalımı konusunda söz sahibi olabiliyorsa, o zaman özgürlük hayalden başka bir şey değildir". 1793 öncesi; sınıf mücadelesi ilkesini ilk kez açık olarak ortaya koyan, Robespierre'in küçük burjuvaziye dayanan iktidarına karşı, Proleterya'ya dayanmak isteyen "öfkeliiler" grubunun lideri Jacques Roux'un vurgusu. Jacques Roux'ü Marx, Kutsal Aile'de Komünizm'in ataları arasında sayar.

(Aktarım; France, A. Tanrılar Susamışlardı, Oda Yayınları-Roman, Sf:80)

2) Metin Çulhaoğlu; "Ne Yapmalılar Nerede Durmalı ?", Gelenek, sayı 32, sf. 53

3) Bunun uç bir noktadan kavranmasıyla gösterilen tepki, hayata geçirilmesi noktasında, 'apolitizmin' politika olarak benimsenmesi ile 'içrek'liği, sadece 'iç'e oynamayı' getirebilmekte. Geçmişin, cımbızlanan bazı noktaların, gözü kapalı sahiplenilmesi, 'inadım fnat' bir yönelim doğurabilmekte. üstüne üstlük 'inadım' sosyalist politika üretime noktasında sürdürülenler için kaygılar duyarak. Zaten söylenmişti ama, merak etmeyin.

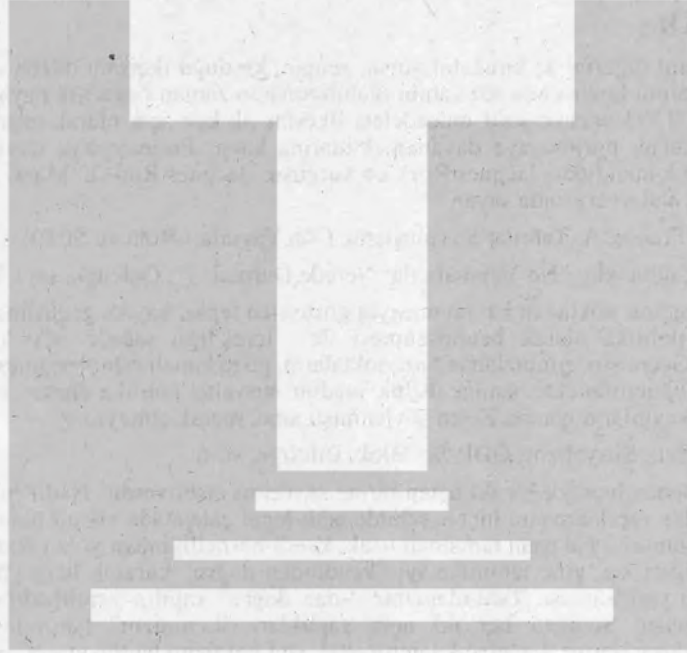
4) Sınıf, Parti. Sosyalizm; ÖDP-Sol Blok, Bildirge, sf. 6

5) Hayır denemiyorsa eğer iki uçtan birine savrulma riski vardır. Nedir bu iki uç nokta? İlki Leninist bir yapılanmanın hiçbir şekilde açık-legal çalışmada vücut bulamayacağı gibi tarihsel ve bütünselci bakıştan tamamen uzak, kendi nesnelliğinden yola çıkarak yapılan bir açılama. Diğer ise, yine tanımlamayı "kendinden doğru" kurarak herşeyin legal alanda kurulabileceği yanılması. Tanımlamanın "-dan doğru" yapılıp yapılmadığı ayrı bir spekülasyon konusu. Sonuçta her iki uçta yaptıkları "Leninizm" tanımını; kendi özel-konjonktürel durumlarına dayanarak tanımlamak ve Leninizmi hadım etmek. Son bir soruyla bitiriyorum; bu özel açılımlar; Ne yapmalı'dan mı, İki Taktik'ten mi, Nisan Tezleri'nden mi, Devlet ve Devrim'den mi yoksa Sol Komünizm'den mi? Sakın Leninizm, bunların tarihsel bir perspektifle bütünsel bir kavranışı olmasın ?

6) Sınıf, ... age, sf. 7

7) Son bir uyarı: "Phobia", akıldışı ve yoğun korku olarak tanımlanır. Bu korku kişinin öğrenme tarihçesinden kaynaklanır. Fobik kişilerin geçmişlerinde bir çok kez yinelenen öreleeyici ve ürktücü durumların yaşanmış oldukları görülür. Dolayısıyla, fobi, klasik şartlanmayla oluşan korkunun benzer durumlara genellenmesidir.

- 8) Çulhaoğlu; ... age , sf. 56
- 9) Çulhaoğlu; Demokrasi Sorunu ve Nihai Hedef üzerine; Gelenek, Sayı:4, sf. 19.
- 10) Aktarım; T. Cliff; 'Lenin-3 Kuşatılmış Devrim; Z Yayınları, Nisan 1996, sf. 53-54
- 11) age; sf. 30-31
- 12) age; sf. 31
- 13) V.I. Lenin; 'Pravda', no: 90, 7 Temmuz (24 Haziran) 1917; Aktarım, Gelenek, Sayı:6, sf. 94
- 14) Sınıf...., age, sf. 16

TÜSTAV

MODERNİTE, POSTMODERNİTE YA DA KAPİTALİZM?*

Ellen Meiksins Wood

Çeviren : İlker Kabran

Yaklaşık olarak 1970'li yılların başından beri yeni bir tarihsel dönemde yaşadığımız söyleniyor. Bu dönem çeşitli şekillerde tanımlanmış: Kimileri kültürel değişim vurgusu ("postmodernizm") yaparken kimileri de daha çok ekonomik dönüşüm, üretim ve pazarlamada ya da birleşik ve finansal organizasyonlardaki değişim ("geç kapitalizm", "çokuluslu kapita-lizm", "post-fordizm", "esnek birikim" ve diğerleri) üzerine yoğunlaşmakta. Bu tanımlamalar, yeni teknolojilerle, yeni iletişim şekilleriyle, internetle, "enformasyon süper otoyollarıyla" ortak kafa meşguliyetlerinin sebebi olmaktadır. Ne denirse densin bu yeni çağ "enformasyon çağı" denilen çağdır. Ve diğer bütün etmenlerin bu dönemsel değişim içinde şekillendiği söylenmekte, yeni teknolojiler onun zaruri koşulu olmaktadır. Bütün bu teknolojik temelleriyle birlikte ekonomik ve kültürel etmenler "postmodernite" kavramında ve son 20-30 yıl içinde şahit olduğumuz moderniteden post-moderniteye tarihi geçiş önermesinde biraraya getirilmektedirler.

Moderniteden Postmoderniteye

İlk önce, kapitalizm tarihinin modernite ve postmoderniteyle, bu iki ana evreyle dönemleştirmenin neyi ifade ettiği üzerinde duracağım. Daha sonra, modernite kavramının kendisinde, bence, yanlış olana daha yakından bakacağım. Eğer bu kavram ayakta duramıyorsa, onu izleyecek olan post-moderniteden de geriye birşey kalmayacaktır.

Başlangıçta, birşeyi iyice net bir biçimde ortaya koymalıyım: şüphesiz ki kapitalizmin bitimsiz değişimini çözümlemek önemlidir. Fakat dönemlendirme, sadece değişim sürecinin izlerinin takibinden çok daha fazla şeyi ifade etmektedir. Dönemsel değişimlere dair bir dönemleştirme önermek, kapitalizm gibi bir sosyal oluşum tanımında neyin asli olduğuna dair birşeyler söylemektir. Dönemsel değişimler sistemin bazı temel teşkil eden öğelerinin

* Monthly Review, July-August 1996.117

dönüşümleriyle olmak zorundadır. Diğer bir deyişle, kapitalizmin nasıl dönüştürüldüğü, ilk başta kapitalist sistemin nasıl tanımlandığına bağlıdır. Sonrasında sorulacak soru şudur: Modernite ve postmodernite gibi benzeri kavramlar bize kapitalizmi bu kavramları kullanarak anlayanların yollarına dair ne söyler?

Şunu da açıklamalıyım ki kendilerine postmodernist diyen, bizim aşağılama sıfatıyla adlandırdığımız insanların fikirleri hakkında konuşmaya-
cağım. Burada ana olarak ilgilendiğim şey Frederic Jameson ve David Harvey gibi marksistlerin de içinde olduğu bazı insanların postmodernite olarak adlandırdıkları şeyin politik ekonomisidir. Dolayısıyla, onların kafalarındaki ne olduğuna kısaca değinmek istiyorum.

Jameson ve Harvey gibi teorisyonlere göre, modernite ve postmodernite kapitalizmin iki farklı evresini temsil etmektedir. Birinden diğerine geçiş kapitalizmden post-kapitalist veya post-endüstriyel alana geçişle aynı şey değildir ve kapitalist birikimin temel mantığı hala işlemektedir. Fakat, ne var ki, bir kültürel oluşumdan diğer bir kültürel oluşuma geçişle açıklanan, bir maddi biçimden diğerine değişim, kapitalizmin doğasında genel bir dönüşüm söz konusudur.

Jameson için, mesela, postmodernite "geç kapitalizm" e veya kapitalizmin yeni bir uluslararası, "enformasyonel" ve "tüketici" evresine tekabül etmektedir. David Harvey, French Regulation School'u izleyerek, bu evreyi fordizmden esnek birikime geçiş olarak tanımlar. Benzer bir fikir bazı nüanslarla birlikte bazı belli "düzensiz kapitalizm" teorilerinde mevcuttur. Dolayısıyla postmodernite kapitalizmin bir evresine, standartlaşmış ürünlerin kitlesel üretim ve onunla bağıntılı emek formunun esneklikle yer değiştirmiş, "lean production", "takım kavramı", ve "tam zamanında (*just-in-time*) üretim" gibi yeni üretim formlarının; hücre pazarlar için (*niche markets*) metalleri çeşitlendirmenin; "esnek" emek gücünün; hareketli sermayenin ve diğerlerinin yeni enformasyonel teknolojilerle uygulanabilir olduğu evresine tekabül etmektedir.

Bu teorilere göre, yukarıda saydığım değişimlere uygun olarak, temel kültürel değişimler gerçekleşmiştir. Bu değişimleri açıklayan bir önemli yol; Harvey'in postmoderniteye yaklaşımlarında açıkça görünen, hızlı ve yeni üretim ve pazarlama yöntemlerinde (yeni tüketim örnekleri, yeni mali organizasyon tarzı) telekomünikasyonun yeni formlarındaki yeni teknolojilerle zamanın hızlanması ve uzamın daralması, "zaman-uzam sıkışması" ile ilişkilidir. Sonuç, modernizm kültürüyle ve modernite projesinin entellektüel modelleriyle yer değiştirdiği söylenen, "postmodernizm" olarak etiketlenmiş yeni bir kültür ve entellektüel biçimdir.

Bu yaklaşımlara göre, modernitenin, 19.yy.'da olgunlaşmış olmasına rağmen kökü Aydınlanma'dadır. Aydınlanma projesi olarak adlandırılan şeyin

akılcılığı, tekno-merkezciliği, bilginin ve üretimin standardizasyonu, doğrusal ilerlemeyi ve evrensel, mutlak doğruları temsil ettiği söylenmektedir. Postmodernizm-modernizmde, şüphecilikte (Aydınlanma'da daha o zamanlar varolan değişime duyarlılık ve olumsallık) kök salmış olarak görülebilir olmasına rağmen, modernite projesine karşı bir tepki olduğu farzedilmektedir. Postmodernizm dünyayı asli olarak parçalanmış ve belirlenemez bir şekilde görür, ve "bütünsel" söylemleri, "anlatı ötesi" olarak adlandırılan herşeyi, dünyaya ve tarihe dair olan kapsayıcı ve evrensel teorileri reddetmektedir. Aynı şekilde evrensel politik projeler ve hatta evrensel kurtuluş projeleri bile kabul görmemektedir, diğer bir deyişle, çok farklı ve özel baskılara karşı çok özel mücadelelerden daha çok, genel "kurtuluş" projeleri reddedilmektedir.

Öyleyse, modernite ve postmoderniteye, kapitalizmin tarihini bu safhalara bölmenin içeriği nedir? İlk başta akılda tutulması gereken şey modernitenin kapitalizmle özdeşleştirildiğidir. Bu özdeşleştirme oldukça zararsız görünebilir. Fakat benim tam da sorgulayacağım şey bunun temel bir yanlış olduğu, modernite projesi olarak adlandırılan şeyin kapitalizmle çok az ilişkisinin olduğudur.

İkinci nokta olarak, bu dönemleştirmenin kapitalizmde gerçekten iki ana safhanın ve bir ana kopuşun var olduğunu anlattığı görülmekte. İlk başta, modernitenin 18.yy.'dan (muhtemelen) 1970'lere kadar (Harvey bunun için çok kesin bir tarih vermekte: 1972) 'herşey' olduğu görülmekte. Modernitenin bu uzun evresini kısa evreler halinde alt bölümlere ayırabilirsiniz. (Jameson ve Harvey'in yaptığı gibi), ama burada postmodernitenin kendisi ayırtedici bir kopuşu temsil ediyor görünmekte. İnsanlar, kopuşun kesin zamanında veya büyüklüğü hakkında uzlaşamayabilirler. Ancak, görünen o ki hepsi bu kırılmanın, kapitalizmin tarihinde varolan diğer dönemsel değişimlerden farklı olduğunda uzlaşmış durumdadır. Bu, öyle görünmekte ki, sadece hemen bir önceki evreden kopuş değil, aynı zamanda kapitalizmin bir önceki tarihinin bütün hepsinden bir kopuştur. En azından, modernitenin kopyasının içeriği kaçınılmaz olarak Aydınlanma'ya geri dönüyor görünmekte. Dolayısıyla, kapitalizmin tarihinde bir yerlerde, modernite ile postmodernite arasında bir ana kesim söz konusudur. Benim sorgulayacağım, bu kesimin, en azından bu tür bakışın sorunlu olduğudur.

Her bir noktayı ayrı ayrı ele alacağım: İlk başta, modernite kavramını ve modernitenin kapitalizmle özdeşleştirilmesini ve daha sonra 20.yy. ikinci yarısının ortalarındaki tarihi kopuş sorununu. Kapitalizm içersindeki kesintilere vurgu yapan postmodernite teorisinin, kapitalizmin tarihsel özgüllüğünü maskeleyen, kapitalist ve kapitalist olmayan toplumlar arasındaki kesintileri önemsemeyen bir tarih teorisi üzerine temellenmesini sorgulayacağım.

Modernite ve Kapitalizmin Gayri-Tarihi

İlk önce kapitalizmle modernitenin özdeşleştirilmesine bakalım. Bunun için en baştan başlamamız gerekiyor; kapitalist sistemin kaynağından. Ana olarak üzerinde durmak istediğim; kapitalizme dair pek çok yaklaşımda gerçek bir başlangıcın olmamasıdır. Kapitalizm, daima, orda bir yerlerde mevcut görünmekte. Ve, gelişmek ve olgunlaşmak için sadece feodalizmin (ya da her neyse) prangalarından, kendi zincirlerinden kurtarılmaya gereksinim duymaktadır. Kapitalizmin çekirdeği değiş tokuş ediminin en ilkel halinde, ticaret veya pazar edimlerinin herhangi biçiminde, içerilir görünüyor. Bu kabul tipik olarak bir diğeriyle; tarihi, teknolojik gelişmenin hemen hemen doğal süreci olarak tanımlayan kabulle ilintilidir. Bir şekilde genişleyen pazar ve teknolojik gelişme uygun seviyeye ulaştığında kapitalizm az çok doğallıkla ortaya çıkar. Pek çok marksist açıklama hemen hemen birbirinin aynıdır, prangaların kırılmasına yardım eden burjuva devrimleri ekiyle birlikte.

Bu açıklamaların sonuçları kapitalist toplumlar ile kapitalist olmayan toplumlar arasındaki sürekliliği zorlamaktadır ve kapitalizmin özgüllüğünü tanınamakta ya da gizlemektedir. Değiş-tokuş bilinemeyecek kadar eski zamanlardan beri mevcut ve öyle görünüyor ki kapitalist pazar da en az o kadar eskidir. Bu tür bir argümana göre, üretici güçlerin güçlenmesi için kapitalizmin ihtiyacı olan evrensel ve tarihsiz (transhistorical), hemen hemen doğal eğilimlerin ivme kazanması ve genişlemesidir. Dolayısıyla kapitalist soy, doğallıkla en erken dönem tacirlerden ortaçağın şehirlisine, oradan Aydınlanma'nın burjuvasına ve en son olarak endüstri devrinin kapitalistine geçmektedir.

En son çeşitlemelerde, ifade, çoğunlukla şehirden kıra geçmiş, ve tacirler kırsal meta üreticileriyle yer değiştirmiş olsa da, sanırım, bu hikayenin belli marksist versiyonlarında aynı mantık geçerlidir. Bunlarda, feodalizmin bağlarından sıyrılmış küçük ölçekli meta üretimi, kapitalizm içerisinde az çok doğallıkla gelişir. Diğer bir deyişle, yarı yarıya şanslı küçük ölçekli meta üreticileri kapitalist yola girecektir.

Bu ifadelerde bulunmayan, dramatik tarihsel kopuşun ürünü olan, kapitalist pazarın özgül sosyal form olarak algılanmasıdır. Kapitalist pazar, özgül sosyal mülk ilişkilerinden kaynaklanan ve teknik anlamda emek üretkenliğinin arttırılması için kendi araçlarını yaratan zorunluluktan -kar maksimizasyonu ve birikimin zorunluluğu- daha çok (kapitalizme geçiş için) bir fırsat olarak görülmektedir.

Sanırım genel kullanım biçimiyle modernite kavramı kapitalizmi zaten varolan eğilimlerin çıktısı olarak, hatta fırsat verildiği yer ve zamanda ortaya çıkan doğal yasalar olarak kabul eden tarihin bu standart algılanışına aittir. Değiş-tokuşun önceki biçimlerinden modern endüstriyel kapitalizme uzanan evrim sürecinde, prangalanmış ekonomik güçlerin ve burjuvazinin ekonomik rasyonalitesinin geleneksel bağlarından özgürleşmesiyle modernite devreye girer.

Dolayısıyla bu modernite kavramı, kapitalist ve kapitalist olmayan toplumlar arasındaki büyük ayrımın yolunu kesen bir tarih bakışına sahiptir. Bu özellikle kapitalizmin hareket yasalarına sanki tarihin evrensel yasalarıymış gibi davranır. Ve bu, kapitalist ve kapitalist olmayan birbirinden çok farklı pek çok tarihsel gelişmeyi biraraya yığar. En kötüsü kapitalizmi tarihsel olarak görünmez hale sokar. Daha da kötüsü, kapitalizmi doğallaştırır.

Anti-modernizmin de kapitalizmi doğallaştırmada aynı etkiye sahip olduğunun altının çizilmesi önemlidir. Zaten bunu Max Weber'in sosyolojik teorilerinde görebilirsiniz. Max Weber, modern tarih rasyonalizasyonun bürokratik örgütlenmede devletin rasyonalizasyonunun, ve endüstriyel kapitalizmde ekonominin rasyonalizasyonunun uzun bir süreç olduğunu söylemektedir. Bu sürecin sonuçları -Aydınlanmayla ilişkili olarak us ve özgürlüğün ilerlemesi- insanlığın geleneksel bağlardan kurtulmasıdır; ama aynı zamanda, akılcılaştırma yeni baskıları, modern organizasyon biçimlerinin "demir kafesi"ni üretmekte ve onları maskeleymektedir. Buradaki paradoksal içerik kapitalizm ve bürokratik egemenliğin usun ve özgürlüğün sadece doğal genişlemesi olduğudur. Weber'in teorisinde günümüz postmodernizminin karakteristik paradokslarından birini daha şimdiden görebiliriz. Modernizm karşısında çoğunlukla şikayet ve kutlama arasında büyük bir fark yoktur.

Modernite ve "Aydınlanma Projesi"

Kapitalizmin modernizm ile özetlenmesinin, eğer bütünüyle bir tarafta kavramlaştırılmazsa, kapitalizmin özgüllüğünün maksellenmesi etkisine sahip olduğunu ileri sürmüştüm. Ancak bence sadece kapitalizm tarihsel olarak özgül değildir. Madalyonun öbür yüzünde, eğer modernite olarak adlandırılan şey kapitalizmle çok da ilişkili değilse, böylelikle kapitalizmin moderniteyle özdeşleştirilmesi modernitenin de özgüllüğünü makseleyebilir.

Modernite olarak adlandırılanın, Aydınlanma'nın, kaynağına doğrudan gitmekle ne anlattığını resmedeceğim. Aydınlanmaya geri gittiği farzedilen modernitenin yine bazı ana özellikleri burada bulunmaktadır: Akılcılık ve akılcı planlamayla tutku (obsession), dünyanın 'bütüncül' görünüşüne düşkünlük, bilginin standardizasyonu, evrenselcilik-evrensel doğrulara ve değerlere inanç-ve doğrusal ilerlemeye özellikle de us ve özgürlüğün gelişmesine inanç. Bu özellikler, hem kendini yayma sürecindeki erken dönem kapitalizm onları yarattığı için, hem de bu ilkelerin gelişkinliği, örneğin rasyonalizasyon, kapitalizmle moderniteyi bir hale getirdiği için, kapitalizmin gelişmesiyle ilişkili olduğu farzediliyor.

Hepimizin bildiği gibi, rasyonalizasyon Aydınlanma projesi olarak adlandırılan şeye saldırma tasarımı en yüksek mertebesi haline gelmiştir. Bir an önce bir bir saydığım Aydınlanma değerlerinin, -burada ılımlı bir şikayeti aktaracağım- "bu yüzyılın tamamında insanlığı rafa kaldıran felaketlerin"

ekolojik yokedime yönelik emperyalizm ve dünya savaşlarının hepsinin kaynağı olduğu söylenmekte. Bugünlerde Aydınlanma'ya dair yükseltlen bu saçmalıklara burada yer vermeyeceğim. Dolayısıyla burada sadece bir noktayı göstereceğim: 'Modernite'nin kapitalizmle sıkıştırılması, bebeği banyo suyuyla birlikte atmak için veya kısaca, banyo suyunu tutup bebeği atmak için bizi cesaretlendirmekte.

Postmodernistler bizi Aydınlanma projesinin en iyi özelliklerini -özellikle insanlığın evrensel kurtuluşu vaadini- tehlikedeki bir gemideki yükün denize atılması gibi atmaya ve bizi, kapitalizme atfetmemiz gereken yokedici etkiler için Aydınlanma'nın değerlerini suçlamaya davet ediyorlar. Harvey ve Jameson gibi postmodernitenin marksist teorisyenleri genellikle bu tuzağa düşmüyor, fakat onların dönemleştirmesi bundan kurtulmak için pek de yardımcı olmuyor. Benim burada önerdiğim; çoğunlukla "modernite projesine" değil, kapitalizme ait olan mevcut durumumuzun görüngülerinden Aydınlanma projesini ayrı tutmamızın daha faydalı olduğudur. Bu arada, bu sadece karşı Aydınlanmacı postmodernizmin saldırılarını karşılamak için değil kapitalist zafer böbürlenmesine karşı da yararlı olabilir. Nasıl olursa olsun, başlamak için en açık yol soruna tarihsel olarak bakmaktır.

Açıkça ortaya koymak gerekirse, benim argümanım, pek çok Aydınlanma projesinin açıkça kapitalist olmayan topluma (sadece erken kapitalist değil kapitalist olmayan tabi olduğudur. Diğer bir deyişle, Aydınlanma'nın pek çok özelliği kapitalist olmayan çıkar ilişkilerinde kök salmıştır. Bunlar yalnızca kapitalizme giden yolda bir durak değil, aynı zamanda feodalizm dışında alternatif bir rotadırlar.

Ne düşündüğüme dair hemen bir örnekleme yapmaya çalışacağım. İlk önce ilgili tarihsel içeriğin hızlı bir krokiğini vermeliyim. 18.yy Fransa'sında mutlakiyetçi devlet, Fransız Mutlakiyetçi devleti için aslı olan şey, yönetici sınıfın mevcut bölümü için sadece politik form olarak değil ama aynı zamanda ekonomik kaynak olarak işlev görmesiydi. Bu anlamda, o sadece politik değil, Aydınlanma'nın ekonomik, maddi içeriğini de yaratır. Mutlakiyetçi devlet ekstra ekonomik artı değer kaynağının merkezileşmiş aracıydı ve devlet yönetimi mülkiyet sahiplerinin köylünün ürettiği artı değere ulaşmasını sağlayan mülkiyet biçimiydi. Ekstra ekonomik ödeneklerinin "parsellenmemiş egemenlikler" diye adlandırılan ve feodalizmin bakiyesi olan diğer merkezileşmemiş biçimleri de vardı. Ekstra ekonomik ödeneklerin bu biçimi diğer bir deyişle kapitalist sömürünün saf ekonomik biçimine doğrudan karşıtı.

Şimdi, modernite projesi olarak adlandırılan şeyin başlıca evsahibini, sınırlanmış ve parçalanmış iç marketle birlikte çoğunlukla kırsal bir toplumu, yani hala kapitalist olamayan prensiplerle çalışan, metalaşmış emek gücünden artı değer elde etmeyen ve üretimde değer yaratmayan ancak ticari kar elde ediminde daha çok eski deneyimleri -yabancılaşma üzerinden kazanç, ucuz alıp pahalı satma, lüks malların ticareti veya devlete gerekli olan malları sağ-

lama- kullanan ve kitlesel tüketici pazarının karşı tezi olan ezici köylü nüfusuyla 18.yy. Fransa'sını düşünelim.

Aydınlanmanın ana maddi kaynağı olarak farzedilen burjuvazi, kapitalist sınıf değildir. Gerçekte, büyük bir bölümü geleneksel ticari sınıf bile değildir. Burjuvazinin ana aktörleri burada ve daha sonra Fransız Devrimi'nde profesyoneller, memurlar ve entellektüellerdir. Onların aristokraziyle kavgaları kapitalizmin feodalizmin prangalarından kurtulmasıyla çok az ortaklığa sahiptir.

Peki öyleyse, modernite olarak adlandırılanın prensipleri nereden gelmektedir?

Bunlar yeni ama gelişen kapitalizmin mi belirtileridir? Bu prensipler emelleri olan kapitalist sınıfın feodal aristokraziye karşı savaşımını mı temsil etmektedir? Kapitalizmin, en azından, modernite projesinin istenmeyen sonucu olduğunu söyleyebilir miyiz? Yoksa bu proje başka bir şeyi mi temsil etmektedir? Fransız burjuvazisinin sınıfsal menfaatlerini düşünelim. Bunların üzerinde odaklaşmanın bir yolu Aydınlanma'nın doruğu; Fransız Devrimini ileriye doğru tasarımılamaktır. Burjuvazinin asli devrimci nesneleri nelerdi? Onların programı çekirdeğinde sivil eşitlik, ayrıcalıklara başlıca saldırı ve "yetenekli olana kariyer vadeden" için istek idi. Bunun anlamı, aristokrasinin tekelleştirmek (monopolize) eğiliminde olduğu ve bütünüyle dışarıya kapatmakla korktuğu, en yüksek devlet kademeleri için eşit giriş hakkıydı. Bu aynı zamanda, daha adilane bir vergilendirme sistemi demektir. Öyle ki yük, ayrıcalıklılar arasındaki özellikle de vergiden muaf, en aziz tutulanların yararına olarak oransızca, Üçüncü Katman tarafından taşınmaktaydı. Bu şikayetlerin ana hedefi aristokrazi ve kiliseydi.

Öyleyse bu burjuva menfaatleri kendilerini ideolojik olarak nasıl ifade edeceklerdi. Evrenselcilik örneğini, her zaman ve her yerde bütün insanlığa uygulanan belli evrensel ilkeleri ele alalım. Evrenselcilik Batı'da kesinlikle uzun bir tarihe sahiptir, fakat onun Fransız Burjuvazisi için çok özel bir anlamı ve önemi vardır. Kısaca belirtmek gerekirse, burjuvaların ayrıcalık ve ayrıcalıklı mülklere, soyluluğa ve kiliseye meydan okuması ifadesini aristokratik parçacılığa (particularism) karşı çıkan evrenselcilikte buldu. Burjuvazi aristokraziye karşı vatandaşlık, medeni eşitlik, ve akrabalık, soy, kabile, köy, statü, mülk, veya sınıfın dışlayıcı ve öznel kimliklerini aşan evrenselci kimlik (aidiyet) gibi evrensel ilkelerle meydan okudu.

Diğer bir deyişle, evrensel olanın niteliği -ayrıcalık ayırımına ve örf ve adetle yerleşmiş haklara karşıt olarak evrenselin niteliği- ayrıcalığa, özel veya öznel yasa olarak kendi gerçek anlamında ayrıcalığa muhalifti. Bu, genelde alışkanlığın ve geleneğin ilk prensiplerine saldırmak için örf ve adetle yerleşmiş hak ve geleneksel ayrıcalıklara meydan okumaktan tamamıyla daha kolay bir yoldu. Kolayca bir tarih teorisi oldu. Bu teoride, burjuvaziye ve onun

organik aydınlarına, geçmişten kopuşun, aklın ve özgürlüğün, ilerlemenin koçbaşı ve tarihsel öznelere olarak öncü bir rol atfedildi.

Mutlakîyetçi devlete karşı burjuvazinin tavrına gelince, bu bir dereceye kadar, daha çok iki taraflıdır. Kazançlı devlet meslekleri için mantıklı bir yol bulana kadar monarşik devlet burjuvazinin işine gelmekteydi, ve hatta daha sonra burjuva devrimi olarak adlandırılan mutlakîyetçilik projesinin merkezileşmesini tamamlamıştır. Aslında burjuvazinin geleneksel düzene meydan okumalarının yollarından bir kısmı da mutlakîyetçi ilkelerin reddinden geçiyordu.

Evrenselin niteliğini tekrar ele alalım. Keza 16.yy.daki monarşik devlet, özelde Üçüncü Katman ve burjuvazinin desteğiyle soyluluğun feodal iddialarına soyluluğun özelliklerine ve soylulukla yarışan diğer yetkilere karşı evrensel olan iddialarla karşı koyuyordu. Burjuvazi diğer mutlakîyetçi prensipleri de miras alarak geldi ve geliştirdi: Örneğin rasyonal planlama ve standardizasyon üzerine düşünmenin yolu mutlakîyetçi devlet ve onun (Albert ve Richelieu gibi) ilerici memurlarıyla açıldı. Sonuçta, Fransız dilinin standardizasyonu bile devletin merkezileşmesi projesinin bir parçasıdır. Versailles'da formal bahçelerde klasik kültürel ifadesini bulan 'rasyonalizasyon' projesi.

Buradan ilginç bir dipnot: Postmodernite ve modernitenin bazı çok önemli özelliklerini bize veren David Harvey (ve Marshall Berman) gibi insanlar modernist bilincin ikiliğini vurgulamaktan hoşlanırlar. Modernist duyarlılık, evrensel ve değişmezliği, gelip geçiciliğe, olumsuzluğa ve parçalanmışlık duyarlılığı ile kaynaştırdığını söylüyorlar. Bu ikiliğin Aydınlanma'ya kadar geri gittiğini savlamaktalar. Öne sürdükleri argüman, evrensellik ve mutlak doğru üzerine yoğunlaşma, aslında kapitalizmle ilintili olan modern hayatın gündelik, geçici ve değişken deneyimini anlamlandırma çabasıdır.

Berman, modernist duyarlılığın erken dönem ifadelerinden biri olan Rousseau'yu "modernitenin erken dönemindeki ilk örnek modern ses" diye sıfatlandırmakta. En çok konuşulan pasaj, Rousseau'nun St. Preux karakterinin Paris'e geldiğindeki tepkilerini kaydettiği bir mektuptan alınmakta. Berman'ın burada gördüğü yeni imkanların modernist duygusu hareket, değişim ve başkalıkla gelen rahatsızlık ve kararsızlığın birleşimidir. Bu Berman'ın erken dönem kapitalizm ile ilgili görgüsüdür.

Fakat, New Eloise'da St. Preux'nün sözlerini okuduğumda, hatta Berman'ın modern yaşamın "büyük girdabını" hikayelemesini okuduğumda ben de daha farklı birşeyler vuku buldu: Çok fazla modern kapitalizm görgüsü değil, şehir tarafından uyandırılan çok eski bir korku ve cazibe Rousseau'nun St. Preux'nün ve Marshall Berman'ın "modern yaşam" deneyimi hakkında söylemeleri gerekenden çok daha fazlası bana öyle geliyor ki, antik şehir Roma'ya gelen bir İtalyan köylüsü tarafından söylenmiştir. Düşünün belki

de Romalı filozof Seneca'yla özel bir yakınlığı -ki Rousseau'nun kendisi de iade etmiştir- olabilir ve New Eloise'in duyarlılığı gerçekte kapitalist modernizmden daha çok antik Stoizm'le ortak yanlara sahip olabilir. Fakat nasıl olursa olsun 'modernist' olarak adlandırılan edebi mecazların -Rousseau'nun ve diğer Avrupalı yazarların- iyice şehirleşmiş bir toplumdan değil, hala ezici olarak kırsal yerleşimin olduğu toplumdan çıkmasında bence bir yanlış yok.

Bence ana mesele 18.yy. Fransız Burjuvası'nın ideolojisinin kapitalizmle çok da fazla bir ilintisinin olmamasıdır. O asıl, çok tahsisatın kapitalist olmayan biçimi üzerine mücadelelerle, sömürünün ekstra ekonomik gücünün üzerindeki çelişkilerle ilgilidir. Aydınlanmayı kaba sınıf ideolojisine indirmek istemiyorum ama, buradaki önemli nokta, bu öznel tarihsel konjonktürde özellikle kapitalist olmayan durumlarda burjuva sınıf ideolojisinin bile bütün insanlığın kurtuluşunun -sadece burjuvazinin kurtuluşu değil bütün insanlığın kurtuluşunun- geniş vizyonunun formunu almasıdır. Başka deyişle, bütün sınırlarıyla birlikte, bu çok daha demokratik ve devrimci güçler tarafından da ele alınabilecek kurtuluş vadeden bir evrenselcilikti.

Modernite versus Kapitalizm

Burdaki karmaşıklığı çözmek için bütün ihtiyacınız olan Fransa'yla İngiltere'yi karşılaştırmaktır. İngiltere genellikle, kelimenin mevcut modaya uygun anlamı ile, "modernite"nin başlıca merkezi olarak görülmez, fakat kesinlikle kapitalizmin yükselmesiyle ilişkilidir. 18.yy.'da İngiltere, tarımsal kapitalizmin zirvesinde toplam nüfusun Fransa'ya göre çok daha büyük oranını biçimlendirdiği bir gelişen şehirli nüfusa sahipti. Küçük mülk sahipleri sadece zorlama ile değil aynı zamanda ekonomik baskıyla da mülksüzleştirildi. Londra Avrupa'nın en büyük şehriydi. Bir hayli entegre edilmiş -rekabete açık- iç pazar, Avrupa'nın ve hatta dünyanın ilk ulusal pazarı mevcuttu. Artan proleteriyalaşmış işgücü ve ucuz günlük ihtiyaçlar, özellikle yiyecek ve tekstil için bir kitlesel tüketici pazarının başlangıcı zaten mevcuttu. Aristokrasinin ticaretin yeni formları ve tarımsal kapitalizme sürüklenmesi ile birlikte, İngiltere'nin tarımdaki üretici temelleri daha o zamanlar esaslı bir biçimde kapitalist ilkelerle çalışıyordu. Ve İngiltere endüstriyel kapitalizmi yaratma sürecindeydi.

Peki öyleyse, aynı dönemde İngiliz kapitalizminin ayırt edici ideolojik ifadeleri nelerdir diye sorduğumuzda karşımıza çıkan cevap Kartezyen rasyonalizmi ve rasyonal planlama değil klasik politik ekonominin görünmez eli ve İngiliz görgücül felsefesi, Versailles'ın biçimsel bahçeleri değil, düzensiz görüşüne göre plansız ve 'doğal' manzara bahçeleri idi. Elbette bilime ve teknolojiye ilgi vardı. Sonuçta, Fransız Aydınlanması Bacon ve Locke gibi insanlara çok şey borçludur. Fakat İngiltere'de, karakteristik ideoloji, diğer Avrupa kültürlerinin ideolojilerinden farklı olarak, ilerleme ideolojisi üzerine

kurulmuştur. Bu Aydınlanma insanlığın ilerlemesi değil, mülkiyetin gelişmesi, verimlilik ve kar ahlakı -ve gerçekte bilimi-, iş verimliliğinin artması vaadi, ihata ve mülksüzleştirme ahlakı anlamında.

Bu anlamdaki ilerleme ve verimlilik fikri 19.yy.'a gider ve en erken teorik ifadesini politik ekonomist William Petty ve John Locke'da bulur. Bu ideoloji, özellikle tarımsal ilerleme fikri ve ilerleme edebiyatı İngiltere'de üretilmiştir ve aynı dönemde, köylülerin üretime hükmettiği ve toprak sahipleri (efendiler) rantıye zihniyetinin muhafaza ettikleri -ki buna göre, burjuvazi genelinde de bu böyleydi- Fransa'da göze çarpacak bir biçimde mevcut değildi. Bu arada buradaki istisna kuralı doğrulamaktadır. Bilhassa, Fransız politik ekonomistleri, fizyokratlar İngiliz tarımı için modeldirler.

Şimdi, eğer yokedici "modernite"nin -tekno-merkezcilik ve ekolojik bozulma ideolojisi diyelim- köklerini aramak istiyorsanız, buraya bakarak, Aydınlanma'da değil, "ilerleme" tasarımına, bütün insanlık değerlerinin kazanç ve kara itaatine bakarak başlamalısınız. Söylemeye cüret ettiğim deli inek hastalığı skandalının Avrupa'da başka bir yerde değil, İngiltere'de ilerlemenin doğum yerinde olmasının kaza olmadığıdır.

Bir Dönüşümsel Değişim?

Modernite için çok fazla, şimdi daha geniş bir biçimde dönemleştirme sorununa, postmoderniteye geçişe geri dönebilirim. Kapitalizmi nötralize eden ve doğal hale getiren, kapitalizmin tarihsel özgüllüğünü gizleyen etkilerinin olduğunu düşündüğüm ve bence fazlasıyla kusurlu özel tarih düşüncesinde moderniteyi oturtmaya çalışmışım.

Ancak, hala kapitalizmdeki değişimlerle ilgilenmemiz gerekmekte. Hepimizin bildiği gibi kapitalizm, sözlük anlamı itibarıyla daimi değişim ve gelişme olarak tariflenir, çevrimsel krizler olarak bahsedilmez. Ancak özel bir türün tarihi kopuşu -belki 1960'lar veya 70'lerde- oldu mu?

Hemen şimdi söylemek zorundayım ki, bu konudaki düşüncelerimi sadece aydınlatmaya başladım. Kesinlikle emin olduğum tek şey, modernite ve postmodernite kavramları ve kapitalizmin bu terimlerde dönemleştirilmesi ortada bazı tarihi kırılmaların olup olmadığına, ve eğer varsa, kesinlikle ne olduğu, ne kadar derin olduğu, ne kadar sürekli ve kesin olduğu ve herhangi bir politik tasarım için ne gibi sonuçlara sahip olabilir olduğunu anlamamıza yardım etmeyeceğidir. Bu kavramlar ve bu dönemleştirme bizi tamamen en yanlış olan yerlere bakmaya davet etmektedir.

Benim burada söylediğim, halen kullanıldığı haliyle modernite kavramı ticarî zorunluluk ve teknolojik determinizmi birleştiren kapitalist gelişim fikriyle alakalıdır. Öyle ki kapitalizm basitçe belli tarih ötesi, hemen hemen doğal süreçlerin genişlemesidir. Ticaret ve teknolojik ilerlemenin yayılması. Bu tür bir yaklaşım var. Kapitalizmin ne tür bir dönemleştirmesini bek-

lemeliydik? Ana dönemsel dönüşümü gösteren işaret direği ne olmalıydı? Bazı ana teknolojik değişimleri ve/veya pazardaki bazı ana dönüşümleri işaretlemek için miltaşları bekleyebiliydik. Yani, moderniteden postmoderniteye geçişle ilgili mevcut teorilerin bize verdiği tek şey budur. Ve bütün bu teoriler bize pek çok ilginç şey aktarsalar da gene de kapitalizm içersinde bir temel tarihsel kopuşun hakkında yeterli bir açıklama yaptıklarından emin değilim.

Şimdi de fordizmden esnek birikime geçiş olarak adlandırılan şeyi ele alalım. Pazarlama stratejilerinde ve emek sürecinde bu değişimlerin ne kadar yaygın olduğunu bir tarafa bırakacağım. Yalnız kendime sorduğum bu değişime dair neyin kesinlikle yeni olduğudur. Hiçbir şeyin yeni olmadığını kestetmiyorum. Moderniteden postmoderniteye ve hatta kopuş noktasına kadar olan kapitalizmin bütününden gerçekten yeni bir tür kapitalizme dönemsel geçiş hakkında konuşulanları doğrulayacak öylesine yeni olan nedir?

Eski fordizm, emekten daha çok değeri sökmenin apaçık nesnelliğiyle, emek gücünün kapitalle kontrolünü kısmak ve yetenekli vasıflı işçinin yüksek ücreti için, onların yerine montaj hattını kullandı. Şimdi yeni teknolojiler de aynı amaçlar için kullanılmaktalar: ürünleri mümkün olduğu kadar ucuza çıkarabilmek ve montajı kolaylaştırmak, emek sürecini kontrol, imal sanayisinin ve servis sektörünün her ikisinde birden çeşitli becerileri ortadan kaldırmak veya birleştirmek, düşük ücretlilerle yüksek ücretlilerin yerini telfi etmek, işçi hacmini bütünüyle düşürmek ve tekrar emekten daha çok değer sökmek. Buna karşıt olarak, çeşitlenmiş ve genişlemiş olmak için ancak eski kitlesel üretim ekonomisinin mantığına izin vermekteler. Şu anda, eski mantık bütün yeni sektörlerle ulaşabilir ve daha önce az çok el değmemiş işçi tiplerini etkileyip değiştirebilir.

Bu gelişmeleri çok büyük bir dönemsel kopuş olarak görmek için ya pazarlama teknolojisinin ya da emek sürecinin az çok otonom mantığı üzerine odaklaşmamız gerekmektedir. Benim burada üzerinde durduğum kapitalizmin mantığı, bazı özel teknolojiler ve emek süreci değil, özgül sosyal mülk ilişkilerinin mantığıdır. Daimi teknolojik değişimler ve pazarlama stratejilerinde şüphesiz ki değişimler olmuştur. Ama bu değişimler kapitalizmin hareket yasaları içinde büyük bir dönemsel değişim tesis etmez.

Veya belki de şöyle diyebiliriz. Fordizmin kendisi biçimselden farklı olarak emeğin sermayeyle kapsanması, en azından Marx'ın gerçek (*real*) olarak adlandırdığı sürecin tamamlanmasını temsil ettiği anlamında bir tür büyük dönemsel değişimi tesis etmiştir. Bu anlamda, yeni teknolojiler fordizm genişliğinde bir dönemsel değişimi temsil edemezler. Burada anlattığım sadece üretim ve pazarlamanın yeni biçimlerine veya yeni teknolojilerine bazı genel hallerde kapitalist birikim mantığının uygulanırlığı değil fakat onların bilhassa fordizm mantığı izlemeleridir.

Öyleyse Yeni Olan Ne?

En genelde kapitalizm dönemine uygun tarihsel durumu değil ama Batılı sol entelijensiyanın biyografisindeki döneme uygun olan 'postmodernite' durumu'nu başımdan savmak, çıkarıp atmak eğilimindeyim. Burada kesinlikle kapitalizmle ilişkili birşeyler söz konusu ama, bu sadece savaş sonrası uzun patlamasının tipik olmayan durağında kemale ermiş entellektüeller kuşağının tebrik utangaçlığı olabilir. Bu kuşaktaki bazıları, patlamanın sonunu normalliğin sonu gibi hissettiler ve dolayısıyla 1970'lerden beri dönemsel çökme onlar için afet gibi özel bir anlama sahipti. Diğerleri, özellikle 'post-modernistler' hala tüketici kapitalizm olarak adlandırılanın refah içindeki aşamasında saplanıp kalmışlar.

20.yy.'ın ikinci yarısında eğer özel bir tür dönemsel değişim varsa, bunu başka bir yerde aramamız gerekiyor. Teknolojide ve pazarlama stratejilerindeki değişimlerden çok, dönüşümlerin aranmasında yoğunlaşırsak, esnek birikim ve tüketimcilikle ilgili açıklamalar bizim için yetersiz kalır. 20.yy.'ın ikinci yarısında dönemsel bir değişim varsa, onu aramak için esnek birikim, tüketimcilik, enformasyon teknolojisi, postmodernizm kültürü veya herhangi bir malum şüpheliden başka bir yere gitmek zorundayız. Eric Hobsbawm, daha yeni ortaya koyduğu 20.yy tarihlemesinde, 20.yy.'ın ortalarındaki çok büyük bir değişimden bahseder. Bilhassa 'tarihte kaydedilmiş en büyük, en hızlı ve en temel (ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşüm) diye konuşur. Onun teklif ettiği biçimiyle bunun en dramatik belirtisi köylülüğün ölmüş olmasıdır. Ancak, hence, bu değişimin altını çizen, kapitalizmin ilk kez evrensel bir sistem olmaya yaklaştığı dönemdir.

Anlatmaya çalıştığım; kapitalizmin kendisinin, gelişmiş kapitalist toplumlar olarak adlandırılanlarda bile, ilk kez gerçekten hayatın her bir tarafına nüfuz etmesidir: Devlete, yönetici ve üretici sınıfın pratiklerine ve ideolojilerine, hüküm süren kültüre. "Kapitalizmin İlk Kültürü" adlı kitabımda ve başka yerlerde, benim önerdiğim Avrupa'da bile (ve bazı uzlaşılara karşı, İngiltere'den çok kıta Avrupa'sında) kapitalizmin egemen kültürün ve devletin soğurulmasında yavaş hareket etmiş olduğudur; ama geçmiş bir kaç onyılda tamamlanmasının dışında bütün sürecin gerçekleşmiş olduğu söylenebilir. Ve, şüphesiz, aynı dönemde kapitalizm gerçekten de küresel bir fenomen haline geliyordu. Hemen eklemeliyim ki, bununla anlattığım genellikle 'küreselleşme' diye anlaşılan yorgun, yaşlı formül değildir. Burada sadece çokuluslu şirketlerin gelişmesinden veya ulusal devletin zayıflığından -her ikisine dair de şüphelerim var- bahsetmiyorum. Burada bahsettiğim kapitalizmin kendisinin, onun sosyal ilişkilerinin, hareket yasalarının, ilişkilerinin -yaşamımızın her tarafına nüfuz eden metalaşmanın, birikimin, kar maksimizasyonunun mantığının- evrenselleşmesidir.

1970'ten bu yana yeni birşey görüyorsak, bu, kapitalizmde bir süreksizlik değil, ama tam da bunun karşısı, kapitalizmin kendisinin olgunluğa ulaşmakta

olduğudur. Bu, kapitalizmin, kapsayıcı sistem olarak bizim gördüğümüz ilk gerçek etkileri olabilir. Kapitalizmin sonuçlarını, sadece, daha önce etkisi olan rakiplerinin değil ama aynı zamanda gerçek kaçış yolunun da olmadığı bir sistem olarak görmekteyiz. Artık kapitalizm kendi iç çelişkileri ile müstakil yaşamakta. Bu çelişkileri ve yok edici etkilerini ıslah veya telafi etmek için kendi iç mekanizmaları dışında artık çok az yere başvurabilir. Kapitalizmin en son barınağı olduğu söylenen emperyalizm bile (ki artık öyle değildir): bölgesel ve koloni emperyalizminin eski biçimlerinde kapitalist olmayan rakipleri ve çelişkileri ile oyunu sonuna kadar oynardı. Şimdi bu ıslah edici mekanizma bile finansal emperyalizm ve ekonomik egemenliğin saf kapitalist mekanizmaları ile yer değiştirmiş durumda.

Dolayısıyla bu sadece kapitalizmin bir aşaması değildir. Bunun kendisi kapitalizmdir. Eğer 'modernite'nin onunla bir ilintisi varsa modernite sona ermiş demektir. Bu modernitenin kapitalizm tarafından yaratılmış olduğuna değil yıkılmış olduğuna işaret eder. Aydınlanma öldü. Belki sosyalizm onu yeniden canlandıracak, ancak şu an için salt 'ilerleme' kültürü ortalığa hakimdir. Eğer hikaye böyleyse, gerçekte postmodernite fikrine ihtiyacımız yoktur. Yeni gerçeklikle ilgili ihtiyacımız olan kavram, kapitalizmdir. Onun antitezi, kuşkusuz postmodernizm değil sosyalizmdir. Dolayısıyla eğer benim önerdiğim doğruysa, kapitalizmin zaferini kutlayanların iddia ettikleri gibi, kapitalizmin evrenselliği sosyalist tasarımların terkedilmesi için bir zemin değildir.

Geçenlerde Daniel Singer'in ilginç bir tesadüfe dair konuşmasını duydum. Kısa bir süre önce Fransız yönetici sınıfının Fransa'nın en sonunda normal bir ülkeye yani modern kapitalist bir topluma geçiyor olmasından dolayı kendilerini kutlamaya başladıklarını söyledi. Bu, örneğin, Fransa'yı ABD ve Avrupa'nın başka yerlerindeki yeni (neo) muhafazakar yönetimleri doğrultusunda yürüten Fransız 'normalliği'nin mimarı Mitterand'ın cenaze törenindeki ana konulardan biriydi. Henüz tam yönetici sınıfın kendi kendini kutlama anında, bazı bölgelerde eşi görülmemiş sayıda olmak üzere, pek çok Fransız sokakları sardı. Bu, sanırım, katı ve yalın gerçekliğiyle, dekore edilmemiş ve inceliksiz kapitalizmle doğrudan karşı karşıya gelmenin sonuçlarıdır. Bunun, aynı zamanda, gerçek dönemsel değişimin belirtileri olduğunu umut ederim.

TÜSTAV

KÜBA DEVRİMİ ÜZERİNE GÖZLEMLER

William Smaldone(1)

Çeviren : İclal Karlık

Küba'ya uygulanan ambargonun kaldırılmasını uzun süreden beri savunan ABD'li bir solcu olarak, adaya yaptığım son gezi, kafamda bir takım soruların belirmesine yol açtı. Kübalılar ile yaptığım sohbetler, beni, ABD politikasına olan içgüdüsel karşıtlığımı bir daha değerlendirmeye zorladı. Örnek olarak, Küba'nın önde gelen felsefecilerinden biri olan Juan Antonio Blanco, şaşırtıcı bir saptama aktardı. Küba, sosyalist sisteminin belirli anahtar unsurlarıyla ulusal egemenliğini korumak istiyorsa, ABD ambargosunun en az bir beş yıl daha sürmesinin, adanın yararına olacağını belirtti. Blanco şöyle diyor: "Küba, tarihinde ilk defa olarak bağımsızdır. Sovyet yardımının sona ermesinin ve COMECON'un çökmesinin ardından, Küba'nın ekonomik anlamda kendi ayakları üzerinde durabilmesi için biraz daha zamana gereksinimi vardır. Bu zaman tanınmazsa, Küba'nın, ABD'nin- yumuşama veya ilişkileri "normalleştirme" olasılığı ile beslenen- ekonomik, kültürel ve siyasi gücüne karşı koyabilmesi olanaksızdır"(2). Blanco, Clinton'un bu ani yardım paketi önerisinin, devrimi yıpratmak için ambargonun kendisinden daha etkili bir yöntem olarak kullanılabileceğini de belirtmekte.

Blanco, adanın uzun dönemdeki bağımsızlığının ve devrimin pek çok kazanımının, bu savaşın en azından bir süre daha sürmesine bağlı olduğunu ileri sürüyor. Küba devriminin hedeflerine kendini yakın hisseden çoğu Kuzey Amerikalı için, ABD'nin Küba'daki ekonomik savaşına karşı olmakla, Blanco'nun savını bağdaştırmak zordur. İşte bu noktanın üzerinde düşünülmelidir. Yıllık olarak 4 milyon dolarlık Sovyet sübvansiyonunu ve ticaretinin yüzde 70'ini kaybettikten sonra, Küba, önemli bir geçiş döneminin ortasındadır. Bu durum ekonominin anahtar alanlarındaki pazar ilişkilerinin restorasyonunu, özellikle hizmet sektöründe kısmi bir özelleştirmeyi ve dünya ekonomisi içinde bir çıkış noktası oluştururken bir yandan da sağlık, eğitim programları ve şeker üretimi gibi temel sanayi dallarında kamulaştırma olarak örneklenebilecek, sosyalist sistemin ana özelliklerinin korunmasını ve geliştirilmesini sağlayabilecek olanaklar bulunmasını kapsıyor. Ambargonun birdenbire kaldırılması, ekonomiyi ve siyaseti, ABD'nin ekonomik, kültürel ve siyasi baskısına maruz bırakacaktır.

Geçen Haziran ayında, Havana'da Altıncı Kuzey Amerikalı ve Kübalı Felsefeciler ve Sosyal Bilimciler Konferansı'na katıldım. Bu arada adadaki

birkaç başka yeri de görme fırsatım da oldu. Bunların arasında büyük bir taşra kenti olan Camaguey'de vardı. Kısacası bu gezide, devrimin yüzyüze geldiği ikilemleri, sadece bu "özel dönem"den kaynaklanmayan, aksine ABD gücünün kovuluşunun ardından otuz seneden fazla süren Sovyet yardımı ile ortaya çıkan ikilemleri, gözleme olanağı buldum. Sosyalist Küba, projesini en başından itibaren pek çok açıdan yeniden düşünmelidir. Bu durum göz korkutucu olabilir. Ama Küba, devrimi tümünden inkar etmeden, Sovyet etkisinin altında kalan dönemde yapılmış olan hataların tamir edilebileceği pek az yerden biridir.

Krizin Parametreleri

Küba'da gezerken, adanın, kırsal bölgelerdeki fakirliğin azaltılması, sağlık ve eğitim hizmetlerinin özellikle taşrada sağlanması gibi etkileyici kazanımları olduğunu fark ediyoruz. Kırsal elektrifikasyon, sağlık merkezlerinin yapılması ve eğitim sisteminin gelişmesi, nüfusun çoğunluğunun yaşam standardını ve beklenti düzeyini yükseltmiştir. Buna karşın, kentsel bölgelerde evler ve yapıların bakımı, onlarca yıldan beri ihmal edilmiştir. ülkenin ulaşım ve iletişim sistemi zayıftır. Ekonomi büyük ölçüde dış ticaret için şeker üretimine bağımlıdır. Bu sorunlar, Sovyetler'in çökmesinden sonra ortaya çıkmamıştır. Fakat, yaşam standardının yükseldiği dönemde oluşmuşlar veya yok sayılmışlardır. Sovyetlerin ülkeyi terk etmesi, Küba'nın sorunlarını, yiyecek, yakıt, giyim eşyası, sabun ve diğer bazı temel gereksinimlerini ciddi yokluklarıyla daha kötüye götürmüştür.

Zaman zaman, ortalama Kübalı olarak tanımlanabilecek kişilerle yaptığım sohbetler, hükümetin Küba'nın öz kaynaklarını en iyi şekilde kullanmaktaki başarısızlığının boyutlarını ortaya koydu. Bir gün, Camaguey bölgesindeki bir şeker plantasyonunu ziyaret ettikten sonra, meslektaşlarımdan biri, bizi geri götürmekte olan yöneticiye, Küba'da neden ciddi bir süt ve yumurta darlığı çekildiğini sordu. 1959'da bir campesino olan ve devrimci saflardan yetişmiş yönetici, bu özel dönemin öncesinde Küba'da, yeterli süt ve yumurtanın bulunduğu yanıtını verdi. Söylediğine göre, şu andaki sorun, 1959 sonrasında, yemle beslenen inek ve tavukların yetiştirilmeye başlanmasından kaynaklanıyordu. Ruslar yem sağlarken, yumurta ve süt vardı. Ama şimdi yem yoktu. bunun sonucu olarak üretim düşmüştü. Kıtlığı alt edebilmek için, devrim öncesinde olduğu gibi, verimi düşük, ama ülkenin doğasına daha uyumlu olan hayvan cinslerine dönülmesi gerekiyordu.

Küba'nın küçük, kaynaklarının kısıtlı bir ülke olduğu doğrudur. Her türlü temel malı ve tüketici mallarını satın alabilmek için, şeker ihracatına bağımlı olması, tarihinde de, bugün de ağırlıklı olarak sorunudur. Devrimden sonra hükümetin, kaynakları sağlık, eğitim ve kırsal kalkınmada yoğunlaştırmak zorunda kalıp, diğer sektörlerle bu kadar ilgi gösteremediğini söylemek de yanlış olmaz. Bütün bu açıklamalar, Küba'nın bugünkü krizinin arkaplanını anlamamıza yardım edebilir. Fakat somut bir takım durumlar karşısında bu açıklamalar yeterli değildir. Örnek olarak, belki de yüzeysel bir sorun gibi

algılanacak olan, binaların boya-bakım işini ele alalım. Stilleri pek benzemese de Küba kentlerindeki binalar, bana 1989 öncesinde Doğu Avrupa'da gördüklerimi anımsattı. Genellikle tehlikeli bir şekilde yıkmakta, dış bakım ve boya ihtiyacı gözle görülmekteydi. Kübalı ekonomistlere binaların neden boyanmadığını sordum. Kimse doğru dürüst bir cevap veremedi. Görünen şu ki; sorun sadece boya bulunmamasından kaynaklanmıyor. Planlama süreci aşırı merkezileştirilmiş ve planlarda tamir, bakım, boya yer almıyor. Aynen Doğu Berlin'de hasara uğramış balkonların, tamirat konusu planlamada yer almadığı için yıkılması gibi. Sanırım, Küba'daki aldırılmazlığın en azından bir kısmı için benzer bir sebep söz konusu.

Binaların bakımı sorununun psikolojik bir boyutu da var. Burada sahip çıkma olgusu büyük önem taşıyor. Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, Küba'da da kamu mülkiyeti ile devlet mülkiyeti eş anlamlı. Devletin sahip olduğu fabrikaların, evlerin kullanımı yukardan aşağı bir sistemle yönetilir. Kübalı ev sahiplerimize basit tamirat ve temizlik işlerinin neden yapılmadığını sorduğumuzda, omuz silkmekle yetindiler. Bunu kendi sorumlulukları olarak almıyorlardı. Çünkü kendilerini evlerinin, işyerlerinin sahibi olarak hissetmiyorlar, bu mekânlar için birşeyler yapma isteği duymuyorlardı.

"Bağımlılık", "aşırı merkezileşme" ve "sahip çıkma duygusunun kaybolması" gibi olgular birleşince, çoğu Kuzey Amerikalı'nın sıradan olaylar dediği şeyler, ciddi sorunlara dönüşüyor. Kırık boruları veya elektrik sistemlerini tamir etmek gerçekten zor. Çünkü gerekli malzeme yoktur ve ithal edilmelidir. Borular, tesisat parçaları, somunlar gibi malzemelerin kıtlığı çekilmektedir. Nereye giderseniz gidin, bakım yapılan binalarda bile bunun derme çatma ya da yarım bırakılmış olduğunu görürsünüz. Yakın zamana kadar, elektrikçiler, tesisatçılar veya diğer ustaların özel çalışması yasaktı. Devlet, evlerin tamiratına öncelik vermiyordu. Halk da olanaklarını evlerinin dışını tamir etmek yerine içini düzenlemekte kullanmayı tercih ediyordu. Sonuç olarak, Havana'da yıkılmak üzere gibi duran bir takım bakımlı daireler de var.

Bu sorunlar üzerinde durmamın sebebi öküüz altında buzağı aramak ya da dökülen binaların, kırık tuvaletlerin "küçük burjuva" duyarlılıklarımı zedelemesi değil. Küba'nın yaşadığı zorlukların nesnel dezavantajlardan kaynaklandığının ve devletin bunları çözmek için çalıştığının pekala farkındayım. Bu gözlemleri, yaşanan, çalışılan mekanların bakımsız olmasının, halkın psikolojisi üzerindeki kötü etkilerine dikkati çekebilmek için aktarıyorum. Doğu Almanya'da, sosyalist rejim bu etkenleri göz önüne almadı. Ve yüksek bir bedel ödedi. Kübalılar, 1959'dan beri değişen, iyiye giden şeylerin farkındalar. Ama yakın komşularından yollanan parlak mesaj bombardımanı, kapitalizmin zaferini ve bütün bu sorunların sebebinin sosyalizm olduğu anlatıp duruyor.

"İyi bir yaşam" tutkusu, özellikle gençler arasında çok yaygın. Bir gün bir barda otururken, yirmibir yaşındaki bir diskjockey ve ondan biraz daha büyük, aslında ekonomi okumuş ama taksi şöförlüğü yapan bir başka gençle sohbet ettim. Küba'yı sevdiklerini ve Fidel'e güven duyduklarını anlattılar. Fakat

sohbet hayatta karşılaştıkları zorluklara, engellere doğru yönelince depresif bir hal aldı. İyi eğitim görmüş taksî şöförü, kendi alanında iş bulamamaktan, turist avlayarak kıt kanaat geçinmekten söz etmeye başladı. Diskjokey ise antika sayılabilecek kırık dökük müzik setinin haline gelerek, iki yakasını bir araya getiremeyişi, bir aileyi geçindirmenin zorluklarını anlatırken şöyle dedi: "Sosyalizm iyi bir düşünce. Fakat, biz yaşamak istiyoruz, Küba'da, bugün, genç insanlar yaşayamıyor!" Onlara ABD'deki gençlerin de bir takım sorunları olduğunu anlatmaya çalıştım. Kuşkulu gözlerle bakıp, cevabı yapıştırdılar. "Amerika'da da pek çok kişinin fakir olduğunu biliyoruz. Ama pek çok kişi de zengin. Çok çalışırsan, iyi yaşarsın. Orası fırsatlar ülkesi!"

Bundan birkaç yıl önce bu tip duyarlılıkları silmek kolaydı. Başka türlü, geleceğe iyimser bakan gençleri bulmak mümkündü. Günümüzde yaşanan bu krizde, geleceğin soğuk rüzgarlara açık olduğunu inkar etmek zor. Havana'da pek çok dilenci var. Bir kısmı çocuk. Turistik bölgelerde fahişelere rastlanıyor. Sokaklar boş gezen gençlerle dolu. İnancılı Komünist Partili işçiler bile belirsiz bir geleceğin endişesini dile getiriyorlar. Bir İngilizce öğretmeni şöyle diyor. "Kazandığım parayla çocuklarıma hiçbir şey alamamam da, sosyalizmin eşitlikçi amacına inanıyorum. Üniversitede kalmak benim için, turistlere çevirmenlik yapıp dolar kazanmaktan daha önemli. Ama turizmde çalışmaya başlayan öğrencilerime de kızamıyorum." Krize Yanıt: Çelişkiler ve beklenti Küba'nın ikilemi sadece "özel bir dönemin", ABD amborgosunun veya koloniciliğin sonucu değil. Bunların hepsi önemli. Ama işaret etmek istediğim nokta, rejimin, bağımlı bir politika izlemekle kalmayıp, halkın gündelik gereksinimlerini karşılamayı ihmal etmiş olması. Yine de Küba'nın bu krize karşı durabilmesinin Küba halkının ve devrimin esnekliğini gösterdiğinin altını çizmek isterim.

Castro hükümeti, Doğu Avrupalılardan farklı olarak, devrimin bu firtınadan kurtulabilmesi, yeni ekonomik ve siyasal koşullara uyum sağlayabilmesi umudunu veren, sağlam bir tavrı sürdürmektedir.

İlk bakışta, bu koşullar karşı konulmaz görünmekte. Sovyet yardımının sona ermesi, Küba'nın ithalatı sağlayacak para döngüsünü gerçekleştirmesini de engellemektedir. Sovyetlerin verdiği yakıt ve gübre olmayınca, büyük oranda mekanize olan şeker sektörü sekteye uğramış, yıllık sekiz milyon ton olan üretim, yüzde elli azalmıştır. Buna bağlı olarak da diğer sektörlerde üretim düşmüş, onbinlerce işçi yakıt yokluğundan işsiz kalmıştır. Küba için yokluğu çekilen yiyecek maddelerini ve diğer tüketici mallarını satın almak da zordur. Yabancı kredi bulamaz. Zaten artık politik ortaklıklar kurabileceği ülkeler de yoktur.

Bütün bu zorluklara ve olumsuz kehanetlere rağmen, Küba hükümeti, hem ekonomiyi batmaktan kurtaracak, hem de toplumsal bir patlamaya engel olabilecek doğru kararlar vermiştir. Kısa vadede temel tüketici mallarına karne uygulaması, tarımda makina yerine hayvan kullanılması gibi çözümler uygulanmaya başlamıştır. Daha önemlisi ise, sosyalizme bağlılığını sürdürürken, Küba'yı dünya pazarına bağlayabilecek uzun dönemli düzen-

lemelere gidilmiş olmasıdır. Hükümet pesonun yanısıra doların da kullanımına izin vermiş, turizme büyük yatırımlar yapmış, domestik ve ihracata yönelik sektörlerde üretimi çeşitlendirmiş ve hizmet sektöründe bireysel olarak çalışmayı yasallaştırmıştır. ekonominin ana direği olan tarımda ise, iç tüketime yönelik ürünlerin yetiştirilmesini, şeker üretiminde devlet işletmelerini kooperatiflere dönüştürerek, karar alma sürecinin merkezileşmeden kurtarılmasını, çiftçilere kendi ürünlerini satma imkanın, sağlanmasını ve yeni tekniklerin kullanımını desteklemiştir.

Bu reformlardan pek çoğu, devrimin eşitlikçi amaçları ile çeliştiği için bir takım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Para reformu, devletin dolaşımında olan parayı toplayabilmesi amacıyla yapılmıştır. Küba'da tüm dükkanlarda dolar geçerlidir. Ama aynı zamanda, ülkenin her yerinde sadece dolarla alışveriş yapabildiğiniz dükkanlar da ortaya çıkmıştır. Bu ise, yurt dışından dolar gönderilen veya turizm yoluyla dolar kazanan küçük bir azınlık bu dükkanlardan alışveriş ederken, büyük bir çoğunluğun neredeyse boş olan devlet dükkanlarına mecbur bırakılması anlamına gelmektedir.

Sonuçta ortaya çıkan toplumsal kutuplaşma bir gözlemci için açıktır. Camaguey'in ana caddesinde yürürken yeni donatılmış dükkanlar görürsünüz. Bilgisayarlı kasaları olan, aklınıza gelebilecek herşeyin -şekerleme, sabun, mücevher, yapı malzemeleri, Sanyo televizyonlar, Philips radyolar- satıldığı bu dükkanlara, birkaç Kübalı ve bir sürü yabancı dolmuştur. Diğer Kübalılar genellikle vitrinleri tercih etmektedir. Üniversite öğrencilerine bu durum hakkında ne düşündüklerini sordum. Hayal kırıklıkları hissedilebiliyordu. Hiçbiri durumdan hoşnut değildi. Tepkileri ise, bu politikadan etkilenmelerine göre değişiyordu. Bir öğrenci, bunun geçici bir durum olduğunu, krizin alt edilmesiyle biteceğini söyledi. Başka biri ise, bunun kalıcı bir durum olduğunu ve devrimin savunduğu herşeye-toplumsal eşitliğe, dayanışmaya, kendini adamaya-karşı olduğunu söyledi. "Bir sürü insan artık para için herşeyi yapar. Bu da sosyalist Küba'nın ahlaki dokusunu kazırmaktadır" dedi. Öğrencilerin çoğu buna benzer şeyler söylediler. Ama hiç kimse hükümetin bu politikayı değiştirmesi gerektiğini söylemedi. Durumu kaçınılmaz buluyor gibiydiler.

Aynı derecede tartışmalı olan bir başka konu da hükümetin, her sene yüzbinlerce ziyaretçiyi ağırlayan ama işçileri bölen, fahişeliği körükleyen turizm sektöründeki başarılı gelişimi. Adada yeni olanaklar var; turistler için, tabii. Kübalılar için değil. Son model arabalar, yakıt, oteller için özel yiyecek stokları. Bu sektördeki işler çok revaçta. Çünkü, dolar üzerinden çalışılıyor. Şehirde yaşayan bir kişinin karne sistemiyle sadece oniki günlük yiyecek alabildiğini ve özel dükkanların pahalı olduğunu bilince, aylık 150- 200 peso (5-7 dolar) kazanan hizmet sektörü çalışanlarının, turizm işleri bulmak için neden birbirini ezdiğini anlamak kolay oluyor. Buralarda kazanılan dolarlar, çiftçi pazarlarına doğru uzun bir yolculuğa çıkıyorlar. Bu dükkanlarda zımba teli gibi pirinç poundu 8-10 pesodan satılıyor.

Hükümetin dolar kazanmak için gösterdiği çaba, kutuplaşmaları artırırken,

uyguladığı diğer politikalar daha az bölücü etki yaratıyor. Devlet, binlerce işçiyi hizmet sektöründe ve küçük ölçekli girişimlerde yer almaya yönlendiriyor. Böylece kriz sırasında işsiz kalan işçilerin istihdamını ve uzun vadedeki sorunları hafifletmeyi hedefliyor. Son iki yıldır düzinelerce meslekte bireysel faaliyet göstermek serbest. Ticaret merkezi haline gelen bölgelerde irili ufaklı dükkanlar belirdi. Konuştuğum Kübalıların pek azı bu gelişimden rahatsız. Çünkü, işsizlik azalıyor ve tüketiciler daha rahat ediyor. Fakat mülkiyetin ve kapitalin paylaşımının nasıl denetleneceği konusunda kaygılar var. Konuştuğum bazı ekonomistler, yeni kapitalistlerin güçlü bir sınıfının ortaya çıkmasını engellemek için vergilendirmenin yeterli olacağı konusunda kuşkulular. Fakat aynı zamanda, merkezi olarak planlanan çoğu ekonominin eksikliğinin, üretimde yatırımın aşırı vurgulanması olduğunu kabul ediyorlar.

Küba'nın önemli ilerlemeler gösterdiği bir başka alan ise biyoteknoloji. Havana'da ana araştırma ve üretim etkinliği ve ülke çapında şubeler var. Küba'ya insan ve hayvan ilaçları sağlaması ve yabancı pazarlarda rekabeti çok başarılı. Bu enstitülerde çalışanlar insanlar genç ve yaptıkları işe inanıyorlar. Konuştuğumuz bilim adamları, çok düşük ücretlere günde onbeş saat çalışıyorlar. İşlerini bir ayrıcalık olarak görüp gurur duyuyorlar. Yurtdışına çıktıklarında akıllarını çecek teklifler alıp almadıklarını sorduğumuzda bize güldüler.

Biyoteknoloji çalışmaları etkileyici olmasına karşın, olayın başarısını araştırmak zor. Çünkü devlet bu sanayi hakkında herhangi bir istatistik yayımlamamış. Bunun nedenini sorduğunda, bizi ağırlayanlar, kendilerinin sadece bilim adamı olduğunu, bu gibi konulardan Ulusal Meclis'teki kişilerin sorumlu olduğunu söylediler. Benim bakış açım göre bu durum, Küba'da süregelen yukardan aşağı karar alma tavrının iyi bir örneğiydi. Halk, devlet yatırımlarından haberdar olmazsa, devletin gücünü kullanacaklarını iddia etmek zordur.

Biyoteknoloji, Küba'nın ekonomisini değişik alanlara yayma çabalarına bir örnek olmakla birlikte, tarım özellikle şeker üretimi, ana sektör konumunu korumaktadır. Küba halkının yiyecek gereksinmesinin karşılanabilmesi tüm olumsuz koşullara rağmen, tarımın geliştirilmesiyle mümkündür. Ülkede yakıt, yedek parça, hayvan yemi ve geniş ölçekli tarım tekniklerinin sürdürülebilmesi için gereken suni gübre yoktur. Artık Küba, daha az yakıt harcayan, yurt içinde üretilebilen gübreleri kullanan, çevre ile uyumlu hayvanlar yetiştiren ve topraklarını daha akıllıca işleyen bir ülke olmak zorundadır.

Ülkede üç çeşit çiftlik bulunmaktadır. İlki, çiftçiler tarafından kurulan, her ailenin kendi parseline sahip olduğu kooperatifler. İkincisi toprağın devlete, ama diğer üretim araçlarının çalışanlara ait olduğu, karın paylaşıldığı kooperatifler. Sonuncusu ise büyük devlet çiftlikleri. Hükümet, bu çiftlikleri çalışanların toprağın küçük bir parselinin ürününe sahip olduğu bir çeşit kooperatife dönüştürmeye çalışıyor. Amaç çiftçilerin topraklarına sahip çıkma duygularını veya işleri üzerindeki denetimlerini kaybettirmeden, kaynaklarını

ortak kullanmaya teşvik etmek. Küçük tarlalarda çalışıldığında organik gübre ve öküz gibi sınırlı kaynaklar daha verimli kullanılmakta. Çiftliğin üretiminin yüzde sekseni devlete ayrılmakta, fakat ürünlerini satma hakkının tanınması ve fiatların serbest bırakılması, çiftçileri ihtiyaçlarının üzerinde üretim yapmaya özendirdi. Bu sistemin en tartışmalı sorusu ise, kişisel girişimlerinin devletten bağımsızlığı nasıl olacağı. Bu konu Havana Konferansı'nın ekonomi komisyonunda, ateşli bir şekilde tartışıldı. Kimi uzmanlar, fazla bağımsızlığın, kooperatiflerin yanlış yatırımlar yapmasına yol açacağını iddia ederken, kimileri de kooperatiflerin nereye yatırım yapacağını en iyi kendilerinin bileceğini savundu. Heyetimizin ziyaret ettiği üç kooperatifte de çiftçiler yeni reformlardan memnundu. Kırsal bölgeye daha çok işçinin çekilmesiyle çok ilgileniyorlardı. (Küba halkının yüzde sekseni şehirlerde yaşıyor). İşçilere daha yüksek ücret ödenmesini ve onları özendirmek için tüketici malları verilmesini destekliyorlar. Bunun gibi ölçütlere, özellikle işin çok zor olduğu şeker sanayiinde gereksinim duyuluyor.

Küba'nın tarımdaki son buluşu, büyük ölçekli bir çaba. Organik gübrenin şeker tarlalarında kullanımı. Florida kasabasının yakınında araştırma amaçlı kurulmuş bir şeker kooperatifinde, çiftçiler yüz hektarlık tarlalarda çalışıyorlar. Şekerin rafine edilme işleminden elde edilen yeni bir organik gübre kullanıyorlar. Bu gübrenin suni gübrelerde olduğu gibi yıllık uygulanması gerekmiyor. Üç- dört senede bir kullanılması yeterli. Üstelik bu yeni gübre, toprağın suni gübre gibi yıpranmasına sebep olmuyor, nemi koruyor ve kurak mevsimlerde kamışların alışılandan önce çıkmasını sağlıyor. Kooperatif yetkilisine göre, hem bu gübrenin kalitesinden, hem de tarım yapılabilen mevsimin uzamasından dolayı, ortalama üretim hektar başına elli tondan seksen tona çıkmış durumda. Bu sonuca ulaşılmasında, tarımda öküz kullanılması da etkili olmuş. Ağır traktörlerle karşılaştırıldığında, öküzler toprağı daha az sıkıştırıyorlarmış.

Küba krizi yenmek için olağanüstü bir çaba saf ediyor. Florida kooperatifindeki gibi denemeler çevreye uyumlu tarım politikalarının sürdürülmesi için, müthiş bir ekonomik potansiyeli işaret ediyor. Üretimin merkezileşmeden uzaklaştırılmasının önemli siyasi etkileri var. Küba devrimi tarımsaldı. Köylülere getirdiği toprak eğitim- sağlık hizmetleri, çalışma koşullarında iyileşmeler gibi yararları somuttu. Kübalıların yaşamındaki gelişmede, pazar artan bir önem taşımaya başlayınca, kendini idare edebilen kooperatiflerin güçlendirilmesi sosyalist ekonominin orta direğini koruyacaktır.

Demokrasinin Önemi

Yukarda açıklanan reformların çelişkili yapısı, Küba'ya yeni toplumsal gerilimler getirecektir. Devletin bir yandan devrimin toplumsal kazanımlarını ve ekonominin önemli kısmında denetimini sürdürürken, aynı zamanda pazara açılmak şeklindeki iki yönlü çabası kesinlikle ekonomik kutuplaşmaya

ve sürtülmeye yol açacaktır. Toplumsal huzursuzluğun engellenmesinde, toplumsal ve politik gruplarca konunun tartışılması büyük önem taşımaktadır. Küba'da kaldığım süre içinde, ülkenin böyle bir dialog ortamı için hazır olup olmadığına dair, çelişkili gözlemler yaptım. Olumlu olarak şunu kesinlikle söyleyebilirim ki; hükümet ülkedeki entelektüel ve siyasi tartışmaların üzerindeki denetimini gevşetmiştir. Konferans sırasında ve pek çok resmî-gayri resmî toplantıda, tartışmaların sınırları etkileyiciydi. Ekonomi dünyası göz önüne alınırsa, ABD'de karşılaşabileceklerimizden çok daha genişti. K übalılar, Trotskiy gibi sosyalist düşünürlerin çalışmalarına açlar. Bir yuvarlak masa toplantısında, "Trotskiy, haklıydı" ve "Bizim iki düşmanımız var. Biri Amerikan emperyalizmi, diğeri ise kendi bürokrasimiz." gibi önermeler duyulabiliyordu. Sonradan Kübalı bir katılımcı, bana duyduklarından hoşnut olduğunu belirtti. "Altı sene önce" dedi, "böyle saptamalar yapamazdık".

Entelektüel ve siyasi tartışmaların boyutları genişlerken, Küba'nın demokratik kurumlarının zayıf kaldığı da ortada. Belediye seçimlerine Komünist Parti üyesi olmayan adaylar da katılabiliyor. Ama seçim kampanyalarında sadece, adayın o görev için kişisel yeterliliği işlenebiliyor. aday spesifik konularda bir program öneremiyor. spesifik çözümler önerilmeden nasıl kampanya yürütüleceğini sorduğumuzda, Kübalılar, kampanyaların demogoji ve yanlış vaatler üzerine kurulu olduğunu söylediler. Yetenekli, seçmenlerin güvendiği kişileri seçmeyi daha doğru bulduklarını belirttiler. Doğrusu ya, ikna olmadım. Dikkatimi çeken bir başka alan ise, sendikaların yabancı sermaye ile ilişkileri. Sendikalar, turizm sektöründeki risk noktalarında hemen hemen hiç yer almıyorlar. Bu tip girişimlerde çalışanların sesinin duyulması çok önemli. Bu ses duyulmayacaksa, Küba'yı bölgenin sosyalist alternatifi olmak yerine herhangi bir Karayip ülkesi haline gelmekten, kim koruyacak?

Küba'nın son beş yıldır mücadele ettiği kriz, halkın ve iktidarın gücünün ispatıdır. Müthiş zorluklara karşın, devletin uyguladığı çeşitli politikaların başarılı olması için zamana ihtiyaç vardır. İşte bu sebepten, Juan Antonio Blanco'nun ambargonun bir süre daha sürmesinin yararlı olduğu şeklindeki görüşüne ikna oldum. Küba, ABD'nin ambargoyu kaldırmaya kalkmasının altında yatanın, Küba Devrimi'ni yıkmak için bunu son çare olarak görmesi olduğunu ortaya koyuyor.

Notlar

1. William Smaldone, Oregon'da Willamette Üniversitesi'nde Tarih doçentidir. Bu makalenin ilk versiyonlarını okuyan ve düşüncelerini belirten Jennifer Joon ve James Lawler'e teşekkür eder.

2. Paradoksal olarak, ABD ambargosunun sona ermesi ve ilişkilerin normalleştirilme olasılığının tehlikelerini belirtmesine rağmen, Blanco, Küba'nın bunu kabul etmekten başka bir seçeneğinin olmadığına işaret ediyor. Bu gelişmelerin ABD politikasına olan karşılığını değiştirmeyeceğini de ekliyor. Blanco'nun bu konudaki makalesi NACLA Report on the Americas adlı dergide yayımlandı. (2.v.29, September-October, 1995.s.29-30)